

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI-RUS SAVAŞLARINDA NİĞBOLU
KALESİ (1768-1792)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve YILDIRIM

EYLÜL-2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI-RUS SAVAŞLARINDA NİĞBOLU
KALESİ (1768-1792)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve YILDIRIM

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Temel ÖZTÜRK

EYLÜL-2024

TRABZON

ONAY

Merve YILDIRIM tarafından hazırlanan “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Rus Savaşlarında Niğbolu Kalesi (1768-1792)” adlı bu Çalışma 01.11.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Temel ÖZTÜRK	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Bekir GÖKPINAR	Üye	☐	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ALTUNBAY	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ- Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Merve YILDIRIM

14/09/2024

ÖNSÖZ

Tarih boyunca insanların yaşam alanlarında değişiklikler olmuştur. Fakat değişmeyen en temel nokta korunma iç güdüsü olmuştur. İnsanlar yerleşik hayata geçirdikten sonra yaşam alanlarını korunaklı şekilde inşa etmişlerdir. Zamanla şehir devletlerinin kurulması ile birlikte bunların etrafı duvarlar ile çevrilmiş böylece koruma sağlanmıştır. Orta Çağ'da ise devletler sınır bölgelerinde inşa ettikleri kalelerle kendilerini koruma altına almışlardır.

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren topraklarını genişleterek zamanla Tuna Nehri'ne hâkim olmuş ve Tuna Nehri üzerinde var olan kaleler zamanla iç bölgelerde kalmalarına rağmen askerî fonksiyonlarını devam ettirerek bölge güvenliğini sağlamıştır. Tuna Nehri üzerinde birbirini destekler vaziyette bir savunma sistemi ve karşı saldırılar için lojistik üsler oluşturmuştur. XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise Rusya'nın genişleme ve Akdeniz'e ulaşma politikasıyla Balkanlar ile Tuna Nehri hedef haline gelmiştir. Dolayısıyla Balkanlara ve Tuna Nehri'ne hâkim olan Osmanlı Devleti ile bir çatışma kaçınılmaz olmuştur. Azak Kalesi'nin Rusya tarafından işgaliyle başlayan çatışmalar 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ile Tuna Nehri boylarına taşınmıştır. Osmanlı Devleti'nin Tuna Nehir üzerinde savunma hattı olarak kullandığı kaleler 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında büyük çatışmalara sahne olmuştur. Bu savaşın hemen ardından 1787-1792 Osmanlı-Avusturya/Rus Savaşlarında aynı şekilde Tuna Nehri üzerinde benzer çatışmalar meydana gelmiştir.

Devletlerin sadece askerî olarak değil aynı zamanda sosyal, kültürel etkileşim alanı olan kaleler noktasındaki bu çalışmaya konu olarak Tuna Nehri üzerinde bulunan ve asırlarca Osmanlı Devleti hâkimiyetinde kalan Niğbolu Kalesi seçilmiştir. Bu konuda ilk teşekkürümü askerî tarih alanına olan ilgimi yönlendirerek çalışma konusunu netleştirmemde ve çalışma aşamasında gerek belge okumaları gerekse sorularımı cevaplamada bana yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Temel ÖZTÜRK'e sunmak isterim. Ardından arşiv belgelerinin transkripsiyonu ve bölge ile ilgili sorularda ve haritalar konusunda yardımcı olan Tarih bölümü öğretim üyelerinden Dr. Mustafa ALTUNBAY'a, yine Osmanlıca belge transkripsiyonu ve sorularımda yardımcı olan Dr. Miraç TOSUN'a ve kaynaklar konusunda yardımcı olan Dr. Deniz ÇOLAK'a teşekkür ederim.

Eylül, 2024

Merve YILDIRIM

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLOLAR LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLILARDA KALE SAVUNMASI VE NİĞBOLU KALESİ.....	4-26
1.1. Kale Savunmalarının Askerî ve Mimari Yönü.....	4
1.1.2. Kale’de Bulunan Görevliler	9
1.1.3. Kale Mimarisindeki Dönüşüm: Trace Italienne.....	10
1.2. Niğbolu Kalesi’nin Önemi ve Tarihçesi.....	14
1.2.1. Niğbolu Kalesinin Fethi ve XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadarki Durumu.....	14
1.2.2. Tarihten Günümüze Ulaşan Niğbolu’da Kolonizatör Bir Türk Dervîşi: Ali Koç Baba	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1768-1792 OSMANLI-RUS SAVAŞLARI VE NİĞBOLU KALESİ.....	27-55
2.1. Osmanlı-Rus Savaşı (1768-1774) ve Niğbolu Kalesi	27
2.1.1. Osmanlı-Rus İlişkilerinin Tarihi Geçmişi.....	27
2.1.2. Savaşa Giden Süreç: Lehistan Krallık Seçimi	30
2.1.3. Savaşın Başlaması ve Gelişmesi	32
2.1.4. 1768-1774 Osmanlı- Rus Savaşında Niğbolu Kalesi.....	35
2.2. 1787-1792 Osmanlı- Avusturya/Rus Savaşları	44
2.2.1. Osmanlı- Avusturya İlişkilerinin Tarihi Geçmişi	44
2.2.2. Osmanlı-Avusturya/Rus Savaşı’nın (1787-1792) Başlaması.....	48
2.2.3. 1787-1792 Osmanlı-Avusturya/Rus Savaşları’nda Niğbolu Kalesi	51

2.3. Kalenin Ayrılmaz Bir Parçası Olarak Niğbolu İskelesi	53
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. OSMANLI-HABSBURG/RUS SAVAŞLARINDA NİĞBOLU KALESİ'NİN

TAHKİMATI.....	56-99
3.1. Niğbolu Kalesinin Tamirat ve Tahkimatı.....	56
3.1.1. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında Niğbolu Kalesi'nin Tamirat Süreci	57
3.1.2. 1792'ye Kadarki Süreçte Niğbolu Kalesi'nin Tamiratı	61
3.2. Kulle Kalesi Tamirat ve Tahkimatı.....	69
3.2.1. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında Kulle Kalesi'nin Tamirat Süreci.....	69
3.2.2. 1792'ye Kadar Kulle Kalesi'nin Tamiri ve Tahkimi	74
3.3. Kalenin Savaş Gücü ve Mühimmatı.....	85
3.3.1. Niğbolu ve Kulle Kalesi'nde Bulunan Askerler	85
3.3.2. Niğbolu Kalesi'nin Mühimmat Durumu.....	93
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA	104
EKLER.....	116
ÖZGEÇMİŞ.....	126

ÖZET

Tuna Nehri üzerinde bulunan Niğbolu Kalesi bölgeye hâkim olan her devlet için stratejik bir konumda olmuştur. Roma, Bizans, Bulgar Krallığı gibi devletlerden sonra Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine giren ve 4 asır gibi uzun bir süre Osmanlı Devleti'nde kalan Niğbolu Kalesi sayesinde Tuna Nehri üzerinde güvenlik, ticaret, ulaşım ve savaş zamanında ordunun ihtiyacı sağlanmıştır. Aynı zamanda Sofya, Niğbolu gibi Bulgaristan coğrafyasından toplanan ve İstanbul'un ihtiyacını karşılayan gıdanın ulaştırılması noktasında da oldukça önemli bir konumdadır.

Niğbolu Kalesi Osmanlı Devleti'nin Eflak üzerinde hâkimiyet kurmasının ve Eflak'ı denetlemesinin yollarından biri olmuştur. Bu sebeple her zaman stratejik önemini korumuştur. Niğbolu Kalesi 1593-1606 yılları arasında gerçekleşen savaşlarda Eflak voyvodası tarafından kuşatılmış fakat alınamamıştır. Bu gibi olaylar Osmanlı Devleti'nin bu kalelerin askerî varlığını devam ettirme sebeplerindendir. Bununla birlikte söz konusu savaşlardan sonra Niğbolu Kalesi tekrar bir kuşatma veya saldırıya uğramamıştır. Bu noktada 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Niğbolu Kalesi'nin hemen karşısında yer alan Tuna nehrinin öteki yakasındaki Kulle Kalesi'nin sürekli olarak saldırıya uğradığı arşiv belgelerinden tespit edilmektedir. Çalışma konusu 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1787-1792 Osmanlı-Avusturya/Rus Savaşlarında Niğbolu Kalesi ve 1768-1792 yılları arasında hem Niğbolu Kalesi hem de Kulle Kalesi'nin tamirâtı üzerine şekillenmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Niğbolu Kalesi'nin Osmanlı hâkimiyetine giriş sürecinden itibaren Osmanlı yönetiminden çıkışına kadarki tarihi süreç hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşları ve 1787-1792 Osmanlı-Avusturya/Rus Savaşları sırasında Niğbolu Kalesi, Kulle Kalesi ve Niğbolu Kalesi ile bağlantı olarak Niğbolu iskelesi hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Niğbolu ve Kulle Kalelerinin tamirat süreçleri, tamiratlardaki işçi temin merkezleri, kalelerin mühimmat durumları hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Niğbolu Kalesi, Kulle Kalesi, Tuna Nehri, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı

ABSTRACT

Located on the Danube River, Niğbolu Castle has been in an important for every state that dominated the Danube River. After the domination of states such as Rome, Byzantium and the Bulgarian Kingdom, the Niğbolu Castle , which came under the rule of the Ottaman Empire and remained under Ottaman rule for a long period of 4 centuries, provided security, trade, transportation on the Danube River and provided the needs of the army in time of war. At the same time, Sofia and Niğbolu had a very important position in terms of providing transportation for the food collected from the Bulgarian geography and meeting the needs of Istanbul. In addition, Niğbolu Castle was one of the ways for the Ottoman Empire to establish dominance over Elak and to control Eflak. For this reason, it has always maintained its importance. Even as the Ottoman Empire expanded its borders, it maintained the military positions of the castle on the Danube River. In the wars that took place between 1593-1606, Niğbolu Castle was besieged by the Eflak voivode but could not be taken. Events such as the siege of Niğbolu Castle between 1593-1606 War, Niğbolu Castle was not besieged or attacked again. However, as a result of Russia's expansionist policies, during the 1768-1774 Ottaman-Russian War, Kulle Castle, which is constantly mentioned in the documents, was constantly attacked. After the 1768-1774 Ottamn-Russian War, in the 1787-1792 Ottaman-Austrian/Russian War, according to the treaty between Russia and Austria, Niğbolu Castle was one of the places left to Austria. After explaining the history of Niğbolu Castle, the subject of the study is shaped on Niğbolu Castle during the Ottaman-Russian Wa of 1768-1774 and the Ottoman-Austrian/Russian War of 1787-1792 and the repair of both Niğbolu Castle and Kulle Castle between 1768-1792.

The study consists of three chapter. In the first chapter, information is given about the historical process from the entry of Niğbolu Castle into Ottoman rule until its exit from Ottoman terriorty. In the second chapter, informatio is given about the Niğbolu Castle and the Niğbolu pier in connection with the castle during the 1768-1774 Ottoman-Russian Wars and the 1787- 1792 Ottoman-Austrian/Russian Wars. In the third chapter, information is given about the repair processes of Niğbolu and Kulle Castles, the labor supply centers in the repairs, and the ammunition conditions of the castles.

Keywords: Balkans, Niğbolu Castle, Kulle Castle, Danube River, 1768-1774 Ottoman-Russian War

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Niğbolu Kalesi'nin 15 Şevval 1183/11 Şubat 1770 Yılı Tamirat Sonrasına Ait Listesidir.	59
2	Niğbolu Kalesi'nin 4 RA 1190/ 23 Nisan 1776 Yılına Ait Tamirat Listesi	62
3	Niğbolu Kalesi Tamirâtı İçin İşçi Sayısı ve Temin Edilecek Yerler	64
4	Niğbolu Kalesi'nin 12 RA S 1200/17 Ocak 1786 Yılına Ait Tamirat Listesi	66
5	Niğbolu Kalesi ve Kulle Kalesi'nin 19 L S 1203/13 Temmuz 1789 Yılına Ait Tamirat Listesi	68
6	Kulle Kalesi'nin 2 Muharrem 1181/ 31 Mayıs 1767 Yılına Ait Tamirat Listesi.....	70
7	Kulle Kalesi'nin 15 Şevval 1183/11 Şubat 1770 Yılına Ait Tamirat Listesi.....	72
8	Kulle Kalesi'nin 5 RA S 1190/24 Nisan 1776 Yılına Ait Tamirat Listesidir.	76
9	Kulle Kalesi'nin 7 Ş 1190/22 Eylül 1776 Yılına Ait Tamirat Listesi.....	79
10	Kulle Kalesi'nin 15-16 ZA S 1200/9-10 Eylül 1786 Yılına Ait Tamirat Listesi.....	82
11	Kulle Kalesi Tamirâtı İçin Temin Edilen İşçi.....	84
12	Niğbolu Kalesi'ndeki Yeniçeri Mevâcipleri.....	90
13	Niğbolu ve Kulle Kalelerine Konulması İçin İstanbul'dan İstenilen Toplar	94
14	1792 Yılı Kulle Kalesi Mevcudunda Bulunan Toplar	99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Traca Italienne Surlarından bir Görünüm	12
2	Niğbolu Kalesi Planı	17
3	Günümüzde Niğbolu’da Bulunan Ali Koç Baba Türbesi	26

GRAFİKLER LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	1768-1786 Yılları Arasında Niğbolu Kalesi'ndeki Yeniçeri Sayısı	86
2	1769-1791 Yılları Arasında Niğbolu Kalesi'ndeki Cebeci Sayısı	87
3	1769-1788 Yılları Arasında Niğbolu Kalesi'ndeki Topçu Sayısı	88

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.md	Adı geçen madde
a.g.t.	Adı geçen tez
AE. SABH.I	Ali Emirî Sultan I. Abdülhamid
AE. SMHD.I	Ali Emirî Sultan I. Mahmud
AE.SMST.III	Ali Emirî Sultan III. Mustafa
AE. SSLM.III	Ali Emirî Sultan III. Selim
B	Recep
bkz	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	Cemzâziyelaahir
CA	Cemâziyelevvel
C.AS	Cevdet Askeriye
C.BH	Cevdet Bahriye
C.MTZ	Cevdet Eyalet-i Mümtaze
Çev	Çeviren
D.BKL.d	Büyükkale Kalemî Defteri
D.BŞM. BNE.d	Baş Muhasebe Bina Eminliği Kalemî Defteri
D.BŞM. CBH.d	Baş Muhasebe Cebehane-i Amire Defterleri
D.BŞM. TPH.d	Baş Muhasebe Tophane-i Amire Defterleri
Ed	Editör
HAT	Hatt-ı Hümayun
Haz	Hazırlayan
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
L	Şevval
M	Muharrem
MAD	Maliyeden Müdevver Defterler
N	Ramazan
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi
Plk	Plan-Kroki
R	Rebiülahir

RA	Rebûlevvel
S	Safer
s	Sayfa
Ş	Şaban
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TS.MA	Topkapı Sarayı Müze Arşivi
YB	Yabancı Arşivler
Z	Zilhicce
ZA	Zilkade

GİRİŞ

Dünya üzerinde büyük nehirlerin kıyıları daima insanların yaşam alanı olarak seçtikleri yerler olmuştur. Roma, Bizans gibi devletlerin hâkim oldukları ve askeri, ticari, sosyal, kültürel bütün faaliyetlerin gerçekleştiği Avrupa'yı kolları ile saran Tuna Nehri de bu büyük nehirlerden biridir. Bu nedenle Balkanlara hâkim olan tüm devletlerin önceliği Tuna Nehri olmuştur. Onlar Tuna Nehri'ni kontrol ederek siyasi, askeri, sosyal yaşam üzerinde hâkimiyet kurup bölgedeki güçlerini sağlamlaştırmışlardır. Tuna Nehri'ne hâkim olan devletler bölge güvenliğini ve bölgedeki nüfuzlarını buradaki kaleler aracılığı ile sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanları üçlü kollar şeklinde ayırılıp akınlar düzenleyerek fethetmesi ve Tuna Nehri'ne hâkim olması ile burada var olan kaleleri tekrardan yapılandırarak kullanması bölgedeki gücünü ve hâkimiyetini pekiştirmiştir.

Tuna Nehri üzerinde bulunan ve Osmanlı yönetiminde olan kaleler Belgrad, Hisarcık, Semendire, Güvercinlik, Modova, İrşova, Adakale, Fethülislam, Berzah Palanka, Flordin, Vidin, Lom, Rahova, Niğbolu, Kule (Hlovnik), Zıştovi, Ruscuk, Yeryöğü, Tutakan, Silistre, Hırsova, Maçin, İbrail, İsakçı, Tulca, İsmail, Kili ve Sünne'dir. Bu kalelerden bazıları karşılıklı inşa edilmiştir. Misal olarak Güvercinlik, Tuna Nehri'nin güney kıyısında yer alırken Modova kuzey kıyısında yer almaktadır. Benzer şekilde Niğbolu da Tuna Nehri'nin güneyinde yer alırken Kulle/Turnu/Hlovnik kuzeyinde yer almaktadır. Ruscuk, Tuna Nehri'nin güneyinde yer alırken Yeryöğü de kuzeyinde yer almaktadır.

Osmanlı Devleti'nin Tuna Nehri üzerinde hâkim olduğu kalelerden Belgrad, Adakale, Vidin, gibi büyük kaleler üzerinde bazı çalışmalar mevcuttur. Mahir Aydın'ın "*Vidin Kalesi*"¹ isimli eseri, Hakan Engin'in İbrail Kalesi'ni çalıştığı "*1787-1792 Osmanlı-Rus, Avusturya Harpleri Sırasında İbrail Kalesi*"² başlıklı yüksek lisans ve "*Tuna Savunma Hattında Bir Osmanlı İstihkâmı: Askeri ve Mali Yönleriyle İbrail Kalesi'nin Organizasyonu (1711-1829)*"³ başlıklı doktora tezi, Furkan Kiraz "*1787-1791 Osmanlı-Avusturya Savaşı'nda Adakale*"⁴ isimli yüksek lisans tezi, Hakan

¹ Mahir Aydın, **Vidin Kalesi Tuna Boyundaki İnci**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2015.

² Hakan Engin, **1787-1792 Osmanlı- Rus, Avusturya Harpleri Sırasında İbrail Kalesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2013.

³ Hakan Engin, **Tuna Savunma Hattında Bir Osmanlı İstihkâmı: Askeri ve Mali Yönleri ile İbrail Kalesi'nin Organizasyonu (1718-1829)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2023.

⁴ Furkan Kiraz, **1787-1791 Osmanlı-Avusturya Savaşı'nda Adakale**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2023.

Karagöz'ün “1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması”⁵ başlıklı doktora tezi yine İlhan Türkmen'in “16. Yüzyılda Belgrad Kazası”⁶ başlıklı doktora tezinde Belgrad Kalesi'ne ayrılan bir bölüm bulunmaktadır. Tuna Nehri üzerinde bulunan Ada Kale, İsmail gibi diğer kaleler hakkında ise hazırlanan makaleler ve tezler mevcuttur. Ancak Niğbolu Kalesi üzerine Selçuk Demir tarafından hazırlanan “XVI. Yüzyılda Niğbolu Sancağı”⁷ isimli doktora tezi dışındaki bahsedilen bu tez direkt Niğbolu Kalesi üzerine değil Niğbolu sancağı üzerinedir- ileri seviyede bir çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir.

Çalışma konusu olarak seçilen Niğbolu Kalesi hakkındaki öncü çalışmalardan biri Cengiz Fedakâr'ın “Kulle (Turnu) ve Niğbolu Kalelerinin Tamirat ve Tahkimi ile Bölgeye Yapılan Avusturya Taarruzları (XVIII. Yüzyılın Son Çeyreğinde)”⁸ isimli makalesidir. Ardından 2023 yılında Uğur Altuğ tarafından hazırlanan “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Niğbolu Kalesi”⁹ başlıklı makale literatüre kazandırılmış ancak sonrasında Niğbolu Kalesi üzerinde derinlemesine çalışma yapılmamıştır. Fedakar'ın makalesi 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Kulle ve Niğbolu Kalesi'nin geçirmiş olduğu tamiratlardan kısaca bahsettikten sonra 1787-1792 Osmanlı-Avusturya/Rus Savaşları sırasında Niğbolu ve Kulle Kalesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Altuğ ise çalışmasında Niğbolu Kalesi'nin Osmanlı hâkimiyetine girişinden itibaren Osmanlı yönetiminden çıkışına kadar geçen zamanı anlatmaktadır. Mevcut iki çalışma dışında XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Niğbolu Kalesi üzerine detaylı bir çalışmanın bulunmaması ve alandaki mevcut boşluğun doldurulması amacıyla Niğbolu Kalesi çalışma konusu olarak seçilmiştir.

Niğbolu Kalesi üzerine Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yapılan araştırmalar neticesinde pek çok belge tespit edilmiştir. Çalışmanın ana kaynağını bu belgeler oluşturmaktadır. Tespiti gerçekleştirilen belgeler çeşitli konulara göre tasniflenerek transkripsiyonu yapılmış ve çalışma bu belgeler üzerine inşa edilmiştir. Osmanlı Devleti Tuna Nehri üzerinde bulunan bu kalelere ait evrakları “Büyük Kale” ve “Küçük Kale” olmak üzere iki farklı tasnifte muhafaza etmiştir. Belgrad, Semendire, İrşova, Vidin, Niğbolu, Ruscuk, Yergöğü, Silistre, İbrail, İsakçı, Tulca, İsmail gibi kaleler “Büyük Kale Kalemi” tasnifinde yer almakta Avlonya ve Arnavutluk'ta yer alan kaleler ise “Küçük Kale Kalemi” tasnifinde yer

⁵ Hakan Karagöz, **1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2008.

⁶ İlhan Türkmen, **XVI. Yüzyılda Belgrad Kazası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 303-378.

⁷ Selçuk Demir, **XVI. Yüzyılda Niğbolu Sancağı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014. Bahsedilen bu tezde hem Niğbolu hem de Kulle Kalesi hakkında kısa kısa bilgiler verilmekle birlikte kalelerin XVI. yüzyıldaki konumları ve durumları hakkında bilgiler verilmiştir. Niğbolu Kalesi için bkz: Selçuk Demir, **a.g.t**, s. 71-74. Kulle Kalesi için bkz. Selçuk Demir, **a.g.t**, s. 77-79

⁸ Cengiz Fedakâr, “Kulle (Turnu) ve Niğbolu Kalelerinin Tamirat ve Tahkimi ile Bölgeye Yapılan Avusturya Taarruzları (XVIII. Yüzyılın Son Çeyreğinde)”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, 17(27), 2019.

⁹ Uğur Altuğ, “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Niğbolu Kalesi” **History Studies**, (15), 2023.

almaktadır¹⁰. Bahsedilen ve Bab-ı Defteri’de mevcut “Büyük Kale Kalemî”¹¹ tasnifinden tespit edilen belgeler dışında Baş Muhasebe Defteri, Bina Eminliği Defteri, Cebhane-i Amire Eminliği Defteri, Tophane-i Amire Eminliği Defteri; Bab-ı Asafî tasnifinde bulunan Mühimme Defterleri; Maliyeden Müdevver Defterlerin yanı sıra Ali Emirî tasnifi içinde yer alan Sultan I. Mahmud, Sultan III. Mustafa, Sultan I. Abdülhamid, Sultan III. Selim dönemine ait belgeler ile Cevdet Askeriye, Cevdet Bahriye, Cevdet Eyaleti Mümtaze, Hattı Hümayun, Plan-Projeler, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi’ne ait belgeler, Yabancı Devletler Bulgaristan Arşivi tasnifine ait belgeler ana kaynak olarak kullanılmıştır.

Çalışma üç ana başlık ve bu üç ana bölümden oluşmaktadır. “Osmanlılarda Kale Savunması ve Niğbolu Kalesi” başlıklı birinci bölümde kalelerin savunma amaçlı işlevlerine dair bilgiler aktarıldıktan sonra Osmanlı Devleti’nde kale görevlileri ve kalede bulunan askerî birlikler hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin yeni tahkimat türü olan yıldız kalelerle karşılaşması ve topraklarında mevcut olan kalelerin dönüşümü hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ardından Niğbolu Kalesi’nin kuruluşuna dair bilgiler verildikten sonra Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçişi ve Osmanlı Devleti topraklarından çıkış sürecine kadar ki zamana dair bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın “XVIII. Yüzyılın II. Yarısında Osmanlı-Rus Savaşları ve Niğbolu Kalesi” başlıklı ikinci bölümünde Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya ilişkileri genel hatları ile verilmiştir. Söz konusu bölüm 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Niğbolu Kalesi ve 1787-1792 Osmanlı-Rus/Avusturya Savaşı’nda Niğbolu Kalesi hakkında hem dönem kaynaklarından yararlanarak hem de Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’nde yapılan araştırmalarda tespit edilen belgeler kullanılarak değerlendirilmiştir. Ek olarak Niğbolu Kalesi ile bağlantılı olacak şekilde Niğbolu İskeleyi’nin de savaşlardaki fonksiyonu kısaca tartışılmıştır.

Son bölüm olan “Osmanlı-Rus/Avusturya Savaşlarında Niğbolu Kalesi’nin Tahkimatı” başlıklı kısımda hem Niğbolu Kalesi’nin hem de hemen hemen Niğbolu Kalesiyle ilgili her belgede zikredilen onun karşısındaki Kulle Kalesi’nin tamirat süreçleri hakkında Osmanlı Arşivi’nde tespit edilen belgeler doğrultusunda bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu bölümde Niğbolu Kalesi’nde görevli yeniçeri, cebeci, topçu gibi kapıkulu ocaklarına dair birliklerin sayılarına ve mevaciblerine (maaşlarına) dair bilgiler verilmiş ve Niğbolu Kalesi’ndeki görevli askerlerin mevaciblerine dair bilgilerin daha net anlaşılması için oluşturulan tablolarda karışıklık olmaması için belgelerde geçen hicri tarihe sadık kalınmıştır. Bu bilgilerin yanı sıra 1768-1792 yılları arasında Niğbolu ve Kulle Kalesi’ne dair mühimmat durumu, mühimmatlardaki çeşitlilik, kaleler için merkezde yapılan mühimmatlar gibi konulara da değinilmiştir.

¹⁰ **Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi**, Yusuf İhsan Genç, Mustafa Küçük vd. (Haz.), Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2010, s. 286-287.

¹¹ Büyük Kale Defteri Mora Arnavutluk haricinde yer alan kalelerin, mevkilerin erzak, cephane, onarım işleri gibi önemli kayıtların tutulduğu ve tezkire vermeye yetkili kalemidir. **Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi**, s. 161-162.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLILARDA KALE SAVUNMASI VE NİĞBOLU KALESİ

1.1. Kale Savunmalarının Askerî ve Mimari Yönü

İnsanoğlu tarihin ilk çağlarından itibaren korunma içgüdüsü ile hareket etmiştir. Avcı-toplayıcı konumunda iken ağaç kovukları, mağaralar gibi korunaklı yerleri kendilerine yaşam yeri olarak seçerken yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte korunma ve yaşam alanlarında değişiklikler olmuş dolayısıyla yaşam alanları tekrardan şekillenmiştir. Türkiye-Konya’da yer alan Çatalhöyük bunlara verilebilecek en güzel örneklerden birisidir. Çatalhöyük’te evler birbirlerine yapışık ve tepeden içeri giriş imkânı sağlayacak şekilde inşa edilmiştir. Böylelikle insanlar kendileri için güvenli alanlar inşa etmişlerdir. Şehirlerin ve şehir devletlerinin kurulması ile artık bu yaşam alanlarının etrafı bulundukları bölgedeki malzeme ile çevrilmiş ve insanlar kendilerine daha korunaklı ve güvenli bir alan oluşturmuştur. Bu alanları oluştururken bulundukları coğrafyanın fiziksel özelliklerini dikkate alarak hareket etmişlerdir. Mevcut coğrafyadaki doğa koşulları, malzeme, arazinin elverişli olup olmaması gibi pek çok etken etkili olmuştur.

Korunma amaçlı inşa edilen kale/ kale-kentler öncelikle ahşap olarak inşa edilmiş daha sonra taştan yapılmaya başlanmıştır. Orta Çağ’da ise genellikle taştan yapılan kaleler, silah ve barut teknolojisinin gelişmesine paralel olarak değişime uğramıştır. Gelişen silah ve barut teknolojisi sonucu bilhassa devletlerin sınır bölgelerinin sürekli bir saldırı tehdidi altında olması, onların sürekli düşmanları tarafından işgal edilmeleri ve kale-kentlerin kuşatılmaları kale mimarisinde değişimi meydana getirmiştir. Ahşaptan taş yapılara dönüşen kaleler, son olarak uzun yıllar kullanılacak şekilde kare veya dikdörtgen yapıda, ince uzun surlara ve hendeklere sahip yapılara dönüşmüştür. Daha sonrasında ise ihtiyaca yönelik olarak mimarisinde başka değişimler meydana gelmiştir. Yeni sistemde kaleler yıldız şeklinde bir yapı olarak inşa edilirken üçgen ok ucuna benzer burçlar ve tabyalara sahip kör bir nokta bırakmayarak savunmayı daha etkili hale getirmiştir.

Türk Dil Kurumu’nun Büyük Sözlüğü’nde kale “Düşmanın gelmesi beklenen yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgal, yapı, kermen”¹² olarak tanımlanırken, Kamus-i Türkî’de “içine asker kapanub düşmana mukavemet itmek üzere kalın ve muhkem duvarlardan yapılmış geniş ve her

¹² <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 02.01.2023

tarafdan silah atmağa müsaid bucları ve tabyaları olan bina-yı metin”¹³ şeklinde tanımlanmıştır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’nde Semavi Eyice kale kelimesinin “kökünden koparmak, kazımak” anlamına gelen kal’ kelimesinden türediğini belirtmiştir¹⁴. Kaleler tarih boyunca genellikle ana yollar, geçit yerleri, dağlardaki ve denizlerdeki boğazlar, deniz kenarında bulunan burunlar, adalar, köprübaşları, limanlar gibi önemli yerleşim merkezlerindeki gibi pek çok stratejik noktalara arazinin doğal yapısından faydalanarak inşa edilmiş yapılardır¹⁵. Ayrıca kalelerin inşa edilebileceği yer konusunda Rhoads Murphey bulundukları coğrafyanın dikkate alınarak nehirlerin iki kola ayrıldığı veya tam tersi olarak birleştiği noktalarda, bir kara ordusunun kolaylıkla ulaşamayacağı taşkın alanlar, bataklıklar veya sulak bölgelerde kale inşa etmenin kalenin yapısı kadar önemli olduğu tespitinde bulunmuştur¹⁶. Kaleler, devletler ve bölge için sadece saldırılara karşı konulacak bir yer değil aynı zamanda etkin ve kuvvetli bir şekilde savunma yapılacak, bulundukları coğrafyaları koruyabilecek yerlerdir¹⁷. Yani kaleler az bir kuvvet bile savunulabilmeli, gerekli durumlarda içerde bulunanlar dışarı çıkabilmeli, gerçekleştirecek uzun kuşatmalara karşı su kaynakları yönünden yeterli olmalı ve mümkünse coğrafi olarak bir veya birkaç engelin bulunması gerekmektedir¹⁸. Örneğin Osmanlı-Rus savaşlarında Rusların ilerlemesini etkileyen faktörlerden birisi Tuna Nehri’nin kuzeyinin güneyine göre daha düz araziye sahip olmasıdır¹⁹. Tuna Nehri’nin kuzeyinde bulunan kalelerin Niğbolu Kalesi gibi yüksek arazilerde bulunması kalenin savunmasını güçlendirirken kuşatılmasını ise zorlaştırmaktadır.

Güvenlik esaslı bakıldığında kalelerin varlığında üç temel unsur bulunur ki bunlar kalenin işlevi, kalenin mimari yapısı, kalenin iskânıdır²⁰. Kalelerin mimari yapısı bulundukları coğrafya, jeopolitik konum, kullanılacak malzeme gibi pek çok farklı parametreye göre değişiklik göstermektedir. Örneğin Avrupa devletlerinde taş ağırlıklı bir yapı söz konusu olurken Çin, Hindistan gibi Güneydoğu ve Doğu Asya devletlerinde ahşap, tuğla, kereste kullanımı daha yaygındır²¹. Osmanlı Devleti ve Avrupa devletleri topraklarındaki kaleleri taştan inşa etmişlerdir. İnşa edilen bu kalelerin lağımcılık gibi çeşitli faaliyetler karşısında etkisiz kalması yeni yöntemleri beraberinde getirmiştir. Bu yeniliklerden bir tanesi kaleler inşa edilirken sağlamlığını arttırmak için

¹³ Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 1049

¹⁴ Semavi Eyice “Kale” **TDV İslam Ansiklopedisi**, 24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s. 234

¹⁵ Eyice a.g.md, s. 24. Adnan Gürbüz “Osmanlı Klasik Döneminin Kale ve Mustahfiz Defterleri”, **Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongre Bildirileri**, 2, Ankara, 2013, s. 380. Ali Boran “Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Kaleleri”, **Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Sanatı ve Kültürü**, Yaşar Çoruhlu vd. (Haz.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006, s. 275

¹⁶ İbrahim Solak, “XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli Eyaleti’ndeki Kaleler”, A. Vecdi Can, Dilşad Türkmenoğlu Köse vd. (Ed.), **II. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı**, 1, Kosova, 2010, s. 33

¹⁷ John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, (Çev. Selma Koçak), 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2021, s. 194-195

¹⁸ Eyice, a.g.md, s. 24

¹⁹ İbrahim Köremezli, “Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)”, Gültekin Yıldız (Ed.), **Osmanlı Askeri Tarihi**, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2022, s. 253

²⁰ Solak, a.g.m, s. 32

²¹ Jeremy Black, **Savaşın Kısa Tarihi**, (Çev. Buğra Can Bayçiftçi), 1. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2023, s. 100

duvarları²² *hatıllı duvar*²³ olarak inşa edilirdi ve duvarların nehir kenarına denk gelen kısmına ise *perde duvar* denirdi ki bu duvarlar suyun taşmasına karşı bir güvence sağlardı²⁴. Böylelikle kaleler bulundukları coğrafyada meydana gelebilecek doğal afetlerden ve düşman saldırısından korunmuş olurlardı. Ayrıca bir kale inşa edilirken dikkate alınan bütün koşullar sağlanmış olurdu.

Kale denildiğinde her ne kadar akla askerî amaçlı ve güvenliği sağlayan yapılar gelse de bunun yanı sıra kaleler birer yaşam merkezidirler. Bu büyük yapılar bölgede ticaret ve kültürel etkileşimi sağlayan kamusal alanlardır. Tuna Nehri gibi tarih boyunca askerî savunma dışında taşımacılık ve ticari faaliyetlerin merkezindeki suyolları üzerinde bulunan kaleler, bir yaşam alanı çerçevesinde ekonomi, kültür, sosyal yaşam alanları olarak etkileşimin de merkezidirler. Sosyo-kültürel yaşam alanı olan kalelerin elbette savunma amaçlı olmasından dolayı kendine ait askerî sınıfı bulunmakta ve savaş zamanı gerek kale etrafında gerekse kale içindeki birçok hane halkından oluşan sivillerin sığınacağı yerler olduğu bilinmektedir. Kalelerin bir diğer işlevi ise sağlamlıkları ve korunaklı olmaları sebebiyle devlete ait evrakların, bölge halkının veya bölgede geçici olarak bulunan insanların kıymetli eşyalarını saklayıp korunmalarını sağlamaktır. Kaleler sivil halkı ve eşyalarının teslim edilip korunduğu yerler olduğu kadar aynı zamanda nehirde devriye gezen gemilerin eşyalarının da teslim edildiği yerlerdir. Örneğin Osama Nehri'nde bulunan Şalopeler bulundurdıkları mühimmatlarını Niğbolu Kalesi cebeci başına teslim etmişlerdir²⁵.

Türkler sınırları içinde kalelerin mevcudiyeti konusunda hassas davranmış ya kendi kalelerini inşa etmişler ya da fethettikleri yerlerdeki mevcut kaleleri kullanmışlardır. Türkler kurdukları devletlerin sınırlarının genişlemesi ile birlikte iç tarafta kalan kaleler idari ve askerî fonksiyonlarına devam ederken güvenlik görevini sınırlarda kurulan yeni kalelere devretmiştir. İç bölgelerde kalan kaleleri bir nevi iç kale gibi kullanmışlar ve daima kontrollerini yaparak yapıyı ayakta tutmuşlardır. Orta Asya kaleleri iç kale, dış kale ve şehristandan ve rabattan meydana gelirken, farklı adlandırmalar ile Karahanlılar "*kent*" temrini; İslamiyet'i kabulünden önce ise Türkler "*balık*" kelimesini kale terimi yerine kullanmışlardır²⁶. Orta Asya'da inşa edilen kaleler "Ul Galalar" ve "Kiçi Galalar" olarak sınıflandırılırken²⁷ bu sınıflandırma Osmanlı Devleti'nde devam etmiş ve

²² Çalışmamızın konusu olan Niğbolu Kalesi'nin tamirat sürecine dair bilgilerin sunulduğu üçüncü bölümde kullanılan belgelerde de kale surlarını ifade etmek için "duvar" kelimesinin kullanımına rastlanmaktadır. Ayrıca Mahir Aydın makalesinde günümüzde kale duvarlarını sur olarak adlandırdığımızı fakat belgelerde duvar olarak geçtiğini belirtmiştir. Mahir Aydın, "Kaleler", Gültekin Yıldız (Ed.), **Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918**, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 17. Belgelerdeki kullanıma bağlı kalınarak "*sur*" yerine "*duvar*" kelimesi tercih edilmiştir.

²³ Hatıl Türk Dil Kurumu Büyük Sözlüğü'nde "*Ağırlığı yatay olarak dağıtmak ve duvarların düşey doğrultudaki çatlamalarını önlemek için yatay olarak boydan boya yerleştirilen ahşap, tuğla veya beton bağlama ögesi*" olarak tanımlanmıştır. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi (13.01.2023)

²⁴ Aydın, a.g.m, s. 17

²⁵ BOA, C.BH 276/12737 (29 CA 1296/24 Ocak 1792) 9 karış 4 kıta Şahî top, 6 karış 5 kıta Şahî top gibi toplar dışında yelken, çeşitli makara gibi aletlerde kale cebehanesine teslim edilmiştir.

²⁶ Boran, a.g.m, s. 276

²⁷ Boran, a.g.m, s. 276

kayıtlar tutulurken “*Büyük Kale Defterleri*” ve “*Küçük Kale Defterleri*” olarak tasniflenmiştir. Türk kaleleri bir yerleşim yerinden ziyade bir bölgenin korunması amaçlanarak inşa edilmesi yönünden Roma İmparatorluğundaki *limes sistemi*²⁸ ile de benzerlik göstermektedir²⁹.

Batı Anadolu’da beylik olarak kurulan daha sonra kısa sürede genişleyerek bir devlet olan Osmanlı Devleti’nde ilk defa Osman Gazi Dönemi’nde Bursa’nın fethi için kale inşa edilmiştir³⁰. Osmanlı Devleti sınırlarının genişlemesi ile birlikte fethettiği yerlerdeki kaleleri kullanmış ve gerek gördüğü takdirde yenilemiş veya yenisini inşa etmiştir. Osmanlı Devleti, coğrafyasında bulunan kaleleri kaptanlık kaleleri, büyük kaleye bağlı kaleler gibi çeşitli sınıflara ayırdığı gibi savunma açısından ortak kaleleri Özi-Bender-Hotin örneğinde olduğu gibi üçlü, beşli zincir kaleler olarak da tasniflemiştir³¹. Fakat kayıt olarak bütün kaleleri “*Büyük Kale Defterleri*” ve “*Küçük Kale Defterleri*” tasnifine göre kaydetmişlerdir.

Roma, Bizans, Haçlı ve Osmanlı kaleleri arasında hendek, çift duvar, kapılar ve burçlar gibi birtakım özellikler eski çağlardan itibaren kullanılmıştır³². Arşiv kayıtlarından anlaşıldığı üzere Niğbolu Kalesi’nin 19. yüzyıla ait iki farklı krokisinde üç kapısı görülmektedir. Bir krokide Çarşı Kapısı, İstanbul Kapısı, Orta Kapı olarak isimleri verilirken bir diğer krokide İstanbul Kapısı-ki iki planda da aynı isimle belirtilen kapılara yer verilmiştir- Pazar Kapısı ve inşa olunacak Tekye Kapısı olarak isimleri verilmektedir³³. Osmanlı Devleti’nde serhat kaleleri kapılarından İstanbul tarafına bakan kapıların adı genellikle İstanbul Kapısı olarak isimlendirilmiştir. Elimizdeki dokümanda Niğbolu Kalesi’nde aynı geleneğin devam ettirildiği göze çarpmaktadır.

Osmanlı kaleleri üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler en dıştan en içe doğru *tahte’l-kal’a* denilen varoş, kalenin dış surları ile iç kale arasında kalan kısım ve iç kaledir. Varoş bölümü, halkın işlerini yaptıkları ve hendeklere yakın olmadığı sürece evlerin, dükkânların bulunduğu bölümdür. Bu bölümde ayrıca alışveriş yapılarak kaledekilerin ihtiyaçları karşılanırdı. Kalenin bu dış surları ile iç kale arasında kalan kısımda ise ambarlar, evler, dükkânlar bulunabilmekteydi. Kale surları ile iç kale arasında kalan kısım Osmanlı şehirlerinin temelini oluştururken; kendine ait surları, burçları, hendeği olan ve halk arasında *ahmedek* olarak adlandırılan iç kalede idari binalar,

²⁸ Limes, Roma İmparatorluğu’nun topraklarını koruma amacıyla genellikle sınır boylarında inşa ettikleri kaleler ve surlar ve yollardan oluşan bir ağ sistemine verilen isimdir. Limes | History, Uses & Benefits | Britannica (Erişim Tarihi: 01.09.2024)

²⁹ Burcu Özgüven “Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı Askeri Yapıları ve Kalelerine Dair Genel Bir Değerlendirme”, Alaaddin Aköz, Bayram Ürekli, Ruhi Özcan (Ed.), **Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildirileri**, Konya, 2000, s. 272

³⁰ Boran, a.g.m, s. 284

³¹ Aydın, a.g.m. s. 15

³² Eyice, a.g.md, s. 236

³³ Esin Kırca, Vahdettin Atik, **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2016, s. 169-170

ibadet yeri, kışla, sarnıçlar cephane, mühimmat ve buğday ambarı gibi yapılar bulunur; ana kalede top ve tüfek atışı mesafesinin iç kaleye ulaşip ulaşmaması dikkate alınarak inşa edilirdi³⁴. Kalenin en önemli bölümü iç kale idi ve mimari açıdan bir nevi kalenin minyatürü gibidir.

Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerleri, ıssız fakat tarıma elverişli alanları, köy, derbent gibi yerleri iskân, imar ve dervişler aracılığı ile yaşam alanına çevirdiği bilinen bir uygulamadır. Devlet benzer uygulamaları kaleler için de yapmıştır. Özellikle derbent ve geçit yerlerinde bulunan kalelerin boş kalmaması için sürgün, gönüllü veya kale erlerine timar vermek sureti ile buraları şenlendirmiştir. Bir kalenin yaşam alanı haline getirilmesi için öncelikle o kalenin bir tamirat sürecinden geçmesi gerekirdi. Tamirat süreci bittikten sonra nüfuslandırma yapılmıştır. Kale etrafında işlenecek tarım arazisi var ise bu bölgeye reaya getirilerek tarıma açılmış hem arazinin işlenmesi ve bölgenin şenlenmesi sağlanmış hem de buradan toplanan vergiler ile kalede bulunan askerlerin maaşları ödenmesi amaçlanmıştır³⁵. Osmanlı Devleti kalelerin tamirlerinde sorumluluğu mahalli yönetime bırakmış olsa da büyük veya mahalli yönetimin çözümleyemeyeceği kadar geniş çaplı tamiratları İstanbul'daki Hassabaşı mimarlığı tarafından görevlendirilen bir hassa mimarı aracılığı ile yapmıştır. Tamirat süreci ise bölgeye gelen görevlinin keşifini yaparak kale planı hazırlamasıyla başlamaktaydı. Bu keşif neticesinde hangi tamiratların yapılacağı, ne kadar işçiye ihtiyaç olduğu ve bu tamiratın ne kadar tutacağı keşif defterine yazılırdı. Suyolları ve kısmen de köprü inşaatları ayrı tutulursa kale inşaatı ve onarımı Osmanlı Devleti'nde tek resmi inşaat olarak sayılmakta ve hazineden karşılanmaktadı³⁶. Osmanlı Devleti ordunun ve kalelerin ihtiyaçlarına her zaman önem vermiş ve bunun için daima hazırlık yapmıştır. Özellikle sınırlarda bulunan kalelerin iâşesinin kesintisiz olarak devam etmesi için bu kalelerde iâşenin en az bir senelik hatta bazen iki-üç senelik karşılanması amaçlanmıştır³⁷. Kaleler söz konusu ihtiyaçlarını kendileri de karşılamaktaydı. Dolayısıyla bu yapılar aynı zamanda birer üretim merkezi olabiliyorlardı. Örneğin Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinde baruthaneler kurulmuş olsa da savaş zamanında ihtiyaca göre kalelerde de barut üretilabiliyordu. Bununla birlikte kalelerde barut üretmek malzemelerin doğru oranlarda karıştırılamamasından kaynaklı kalite düşüklüğü, insan kaybı, çevre zararı birtakım sorunlara sebep olsa da sürekli olmayan ve ihtiyacı karşılamak için ortaya çıkan bir uygulama idi³⁸.

³⁴ Aydın, a.g.m, s. 17-18. Gürbüz a.g.m, s. 380

³⁵ Samettin Başol "Osmanlı Devleti'nde Askeri ve Lojistik Amaçlı Bir Uygulama Örneği: Kale Şenletmek", Alparslan Demir vd. (Ed.), **Türk Tarihine Dair Yazılar II: Kerkük Çok Irak Değil Prof. Dr. Eşref Buharlı'ya Armağan**, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 330, 331

³⁶ Zeki Sönmez, "Balkanlar ve Karadeniz Çevresindeki Osmanlı Kale Mimarisi Hakkında Bazı Görüşler" Azize Aktaş Yasa, Zeynep Zafer (Haz.), **Balkanlarda Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, Bulgaristan, 2000, s. 649

³⁷ Nur Nasuhoğlu Şengül, "Kalenin İâşesi: Karlofça Antlaşmasından Sonra Osmanlı'nın Batı ve Doğu Sınırlarındaki Kalelerin İâşesi", Süleyman Polat, Gülsüm Polat (Ed.), **Kalede Nefer, Seferde Ordu, Esarete Asker: Osmanlı Devleti'nde Savaş, Toplum ve İâşe**, 1.Baskı, Selenge Yayınları, İstanbul, 2022, s. 53

³⁸ Zafer Gölen, **Osmanlı Devleti'nde Baruthane-i Amire (XVIII. Yüzyıl)**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s. 23

1.1.2. Kale’de Bulunan Görevliler

Osmanlı Devleti, kalelere öncelikle stratejik önemi ve büyüklükleri ön planda olmak üzere pek çok parametreyi dikkate alarak görevliler göndermiş ve bölgenin güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Bu yönde Osmanlı Devleti kalelere Yeniçeri, Topçu, Cebeci gibi Kapıkullarının yanında Gönüllü, Yerli Kulu, Azap, Farisan gibi diğer birlikleri; kalelerin sınıra yakın olanlarında görev yapan Lağımçı, Humbaracı gibi birlikleri kale komutanı olan dizdarın emrine vermiştir³⁹. Merkezden gönderilen Kapıkulu askerlerinin sayısı kalenin büyüklüğü ve stratejik önemine göre değişmekteydi. Kaledeki askerlerin ödemeleri de kaleye yakın yerlerdeki mukataalardan sağlanmaktaydı.

Kalenin komutanı olan ve kelime olarak Farsça “kale, hisar” anlamına gelen diz kelimesinden türeyen dizdarların sürekli kalede kalmaları ve kaleden uzaklaşmamaları kanunlar ile belirtilmiştir⁴⁰. Dizdarlar genellikle Turnacı, Zağarcı ve Samoncu dışındaki Yeniçeri çorbacıları ve çavuşlarından seçilerek padişah beratı ile göreve getirilirler ve göreve getirildikleri yerden dirlik verilerek -ki bunlar serbest tımar⁴¹ olurdu- maaşları ödenirdi⁴². Kalelerde bulunan Dizdarların görevleri arasında asker ve cephanenin kontrol ile sayımlarını yaparak kayda geçilmesi gibi askerî işlemler olmasının yanında bulundukları bölgede güvenlik ve asayişini sağlamak, kalede bulunan değerli eşyaları korumak, görevlendirildiği kaledeki iskele ve buna bağlı olarak gümrük işleri ile ilgilenmek gibi görevleri de vardır. Kadılar tarafından denetlenen Dizdarlar, bulundukları kaleye kayd-ı hayat şartı ile atanırlar ve atandıkları kalelere girip çıkan mallar, gümrük işleri ve çeşitli vergileri tahsil ederlerdi⁴³. Şeri’ye Sicilleri’nden de anlaşılacağı gibi kalelere atanan dizdarlar genellikle tecrübeli kişilerden seçiliyor ve vefat edene kadar kalede görevli olarak kalıyorlardı⁴⁴. Bu kişiler bölge yönetimindeki hiyerarşiye yani beylerbeyi, sancak beyi, kadiya karşı da sorumlu idi. Dizdarlar sebepsiz yere görevden alınamazlardı. Arşiv belgelerinden de anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti’nde kalenin konumu ve büyüklüğüne binaen vezirler, paşalar da kale muhafızı olarak atanırdı. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Tuna Nehri üzerinde bulunan pek çok kalenin komutanı merkezden görevlendirilen vezirlerdir.

³⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı **Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I**, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 3,4

⁴⁰ Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar” **TDV İslam Ansiklopedisi**, 9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, s. 480. Mithat Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lügati**, 1. Baskı, Kurtuba Kitap, İstanbul, 2015, s. 139

⁴¹ Serbest Tımar, tımarların imtiyazlı sınıfı olmakla birlikte bulundukları bölgenin şer’i vergilerinden başka örfi vergilerinin de tımar sahibine ait olduğu, geliri fazla ve sefer zamanı dışında sancak beyine bağlı olmayan tımar çeşididir. Mithat Sertoğlu, **a.g.e.** s. 486

⁴² Sadık Müfit Bilge, **Osmanlı Çağı’nda Kafkasya ve Kafkashılar 1454-1829 2. Cilt**, 1.Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2023, s. 154. Gürbüz, **a.g.m.** s. 381

⁴³ Engin, **Tuna Savunma Hattında Bir Osmanlı İstihkâmı: Askeri ve Mali Yönleri ile İbrail Kalesi’nin Organizasyonu (1718-1829)**, s. 271,273

⁴⁴ Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar” **TDV İslam Ansiklopedisi**, 9, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, s. 480

Osmanlı kalelerinde dizdarlardan sonra gelen görevli kethüdalarlardır. Kethüda, dizdar yardımcısı diyebileceğimiz bir göreve sahipti. Kethüdalara maaş karşılığı olarak dirlik verilirdi⁴⁵. Merkezden gönderilen Yeniçeriler ve Cebeciler üç sene süreyle görev yaparlar ve görev süreleri dolunca merkezden yeni ortalar gönderilerek değişim yapılırdı⁴⁶. Kalelerde bahsedilen askerî görevliler dışında imam gibi dini görevliler, kale tamirat ve hizmetlerini gören taş yontucu, ambarcı, kapıcı gibi görevliler bulunurdu ve bu görevlilerin kayıtları kale ve mustahfızan defterlerine yapılırdı⁴⁷. Osmanlı kalelerinde Yeniçeri, Cebeci, Topçu gibi merkezden gelen birliklerin dışında kimi zaman serhad kulu kimi zaman yerli kulu olarak geçen gönüllü, Azeb, Hisar Eri, Farisan gibi birlikler de bulunmaktaydı. Bölge halkından toplanan ve Kapıkulu askerleriyle karışmasın diye yerli kulu denilen bu askerlerin istihdamı XVII. yüzyıldan sonra artmıştır⁴⁸. Kalelerde bulunan Farisan birlikleri atlı birlikler olmakla birlikte bölge halkından toplanırlar ve genellikle sınır kalelerinde görev yaparlardı⁴⁹. Osmanlı Devleti savaş zamanında İslam hukuku gereği seferberlik diyebileceğimiz bir uygulama ile eli silah tutan herkesi kalelerde savunma için görevlendirebiliyordu.

1.1.3. Kale Mimarisindeki Dönüşüm: Trace Italienne

Bulundukları coğrafyalarda, konum ve stratejik öneme göre çeşitli malzemelerden inşa edilen kaleler, ülke güvenliğini korumada etkin bir yere sahipti. Yüksek duvarlar ve bu duvarların önündeki hendeklere sahip olan kaleler, ateşli silahlardan önceki kuşatmalarda mancınık ve lağımcılık faaliyetleri ile duvarlara zarar verme, kaledekileri açlığa ve susuzluğa mahkûm etme ve gelecek yardımları engelleme yoluyla fethedilebiliyordu. Fakat silah teknolojisindeki gelişmeler ile birlikte topların tarih sahnesine çıkarak savaş alanlarında ve kale kuşatmalarındaki etkin kullanımı artık yüksek duvarlı kalelerin savunmasını zayıflatmış ve yeni arayışlara sebep olmuştur. Söz konusu ihtiyaçtan hareketle mevcut yüksek ve ince duvarların kör noktalarını sıfıra indirme ve dayanıklılıklarını arttırma kale mimarisindeki değişimin çıkış noktası olmuştur.

Geoffrey Parker, değişim sinyalleri içinde kale mimarisine dair ilk değişimi, savunma istihkâmlarının testerenin ağzı gibi fakat aynı çizgide olmayan hatta yıldız şekli verilir ise en etkin sonuçların alınacağını savunan İtalyan mimar Leon Battista Albertti'nin keşfettiğini ve *De reaedificatoria* isimli eserinde kayda aldığını belirtir⁵⁰. Zamanla gelişen bu yeni tahkimat sistemi

⁴⁵ Bilge, a.g.e, s. 155

⁴⁶ Gürbüz a.g.m. s. 381. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları II**, 3.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 12

⁴⁷ Gürbüz, a.g.m. s. 382

⁴⁸ Abdülkadir Özcan, "Serhad Kulu" **TDV İslam Ansiklopedisi**, 36, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, s. 560

⁴⁹ Abdülkadir Özcan, "Farisan" **TDV İslam Ansiklopedisi**, EK-1, TDV Yayınları, Ankara, 2020, s. 442

⁵⁰ Geoffrey Parker, **Askeri Devrim: Batı'nın Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800**, (Çev. Tuncay Zorlu), 2.Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2018, s. 38

30 Yıl Savaşları sonunda Matthias Dögen ile olgunlaşmış ve XVII. yüzyılın son yarısında Vauban ile son şeklini almıştır⁵¹.

XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendi kalelerini Kastilya ordusuna karşı korumak isteyen Arap mühendisler de kale mimarisinde değişime giderek kalelerin duvarlarına yarım daire şeklinde tabya inşa etmişlerdir⁵². Kaleler de ilk olarak kör noktaları en aza indiren dairesel burçlar denese de kör noktaları tamamen ortadan kaldıran ok ucu şekline sahip burçların önemini İtalyan mimar Francesco di Giorgio anlamıştır⁵³. Ok ucu şeklindeki yapısı ile yeni tabyalar savunanlar için sabit top alanlarına sahip olduğu için saldıran tarafın ateşli silahlar ile elde ettiği üstünlüğü dengelemiştir⁵⁴. VIII. Charles'ın (h. 1483-1498) ordusu ile birlikte İtalya'ya düzenlediği sefer İtalyan mimarların tahkimatlarının geliştirmesinde bir dönüm noktası olmuştur⁵⁵. Sahip oldukları yapılar sayesinde düşmanı iki ateş arasında bırakacak konuma sahip tabyaları ile İtalyan mühendisler tarafından geliştirilen kaleler kalın ve alçak surları, geniş hendekleri ve düz arazi seviyesine inene kadar mevcudiyetini koruyan şevli yapıları ile üç ana unsurdan oluşuyordu. Bu üç ana unsur aslında yeni kale mimarisini mevcut kale mimarisinden ayıran özelliklerdir. Değişen kale mimarisinde mevcut hendekler daha da genişletilerek düşman kuvvetlerine karşı aşılması gereken yeni bir engel oluşturmakla birlikte aynı zamanda surların alçak kısımları için de koruyucu bir bariyer görevi görmektedir⁵⁶.

Rönesans askerî mimarisini sadece Yunan ve Roma etkilememiş aynı zamanda bilimsel, sistematik ve geometrik olarak Osmanlı istihkâm mühendisleri de etkilemiştir⁵⁷. Tabyaları ilk kimim icat ettiği bilinmese de Şövalye Follard, Gedik Ahmed Paşa'nın Otranto fethinin ardından o zaman da bulunmayan, daha önce görülmemiş tarzda tabyalar yaptırdığını aktarmıştır⁵⁸. Hatta kale duvarları daha kalın ve alçak bir biçimde inşa edilmiş ve surların arkasına hendekler açılarak savunma güçlendirilmiştir⁵⁹. Robert T. Vigus tarafından hazırlanan tezde ise İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından tamir ettirilen üçgen ve yarım daire şeklinde kuleler ve beş adet surları ile *trace italienne*'lerin erken dönem örneklerinden birisi olan Yedi Kule Zindanları

⁵¹ Kemal Ersanal, **Kaleden Yıldız Kaleye Lefkoşa ve Mağusa Kuşatmaları Örneğinde Kale Mimarisindeki Değişim**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019, s. 61

⁵² Ömer Gezer, **Kale ve Nefer Hasburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)**, 1.Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 111

⁵³ Ersanal, **a.g.t.**, s. 39,40

⁵⁴ Özgür Kolçak, **XVII. Yüzyıl Askeri Gelişimi ve Osmanlılar (1660-1664 Osmanlı-Avusturya Savaşları)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 34

⁵⁵ Gezer, **a.g.e.**, s. 111

⁵⁶ Mark L. Stein, **Osmanlı Kaleleri Avrupa'da Hudut Boyları**, (Çev. Gül Çağalı Güven), 1.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 28

⁵⁷ Robert T. Vigus, **Fortification Renaissance: The Roman Origins of The Trace Italienne**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University Of Texas, Teksas, 2013, p. 57,58

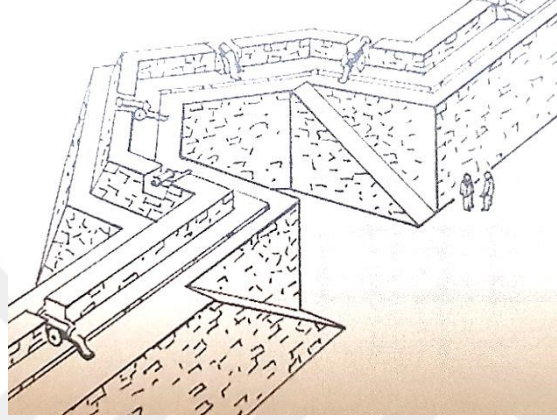
⁵⁸ Ersanal, **a.g.t.**, s. 54

⁵⁹ Kolçak, **a.g.t.**, s. 63

örneğini verir ve Osmanlı güçlerinin Ortanto Seferi'nde yaptıkları tahkimatları gördükten sonra bu tahkimatları anlamak için İstanbul'a gelen İtalyan mühendislerin Osmanlı istihkâm mühendisleri ile sohbetlerinin akabinde tekrar ülkelerine dönerek kendi tahkimatlarını tasarladıklarını ekler⁶⁰.

Topraklarını korumak için tahkimatları geliştiren ve İtalya'da başladığı için *trace italienne* ismi ile bilinen kale mimarisi zamanla yayılarak ateşli silahlara karşı savunmada her yöne ateş imkânı sağlaması ile avantaj sağlar konuma gelmiştir.

Şekil 1: Traca Italienne Surlarından bir Görünüm

Kaynak: Mehmet Yaşar Ertaş (2022), Rodos Kuşatması, 1. Baskı, Timaş Tarih, İstanbul, s.16.

Yıldız formunda, mevcut kalelerde olduğu gibi dış kale ve iç kale olarak tasarlanan fakat kullanılan kalelerden farklı olarak kısa, kalın duvarlar şeklinde inşa edilen kaleler ok ucu burçları ile kör nokta bırakmamaktadır. Kale surlarını hendekler ile koruma Orta Çağ kalelerinde de mevcuttu. Fakat aradaki fark hendeklerin genişliklerinde yatmaktaydı. Yeni kale mimarisinde hendekler daha geniş olurken bu genişlik hem düşman topçusunu uzak tutuyor hem de lağımcılık faaliyetlerini zorlaştırıyordu⁶¹. Nehir kenarında bulunan kaleler -özellikle Kulle/Turnu Kalesi gibi daha düz bir arazide bulunuyor ise- sel, su baskını gibi doğal afetler ile karşı karşıya kalmıştır. Nehrin taşması sonucu su içinde kalan hendekler kum, toprak gibi maddeler ile dolabiliyor ve bu durumda hafriyat çalışmasını gerekli kılıyordu. Ayrıca bu hendekler sadece toprak kazılarak açılan yerler olabileceği gibi kargir yapıya da sahip olabilmektedir. Toprak yapıda olup daha sonra sağlamlaştırmak için kargir yapı şekline de dönüştürülebilmekteydiler. Hendeklerin toprak mı yoksa taştan kargir mi olacağı zamanın şartları ve gerekli görüldüğü şekilde değiştirilebiliyordu. Örneğin 19 Rebi'ülevvel 1200/20 Ocak 1786 tarihli Niğbolu muhafızı Osman Paşa'ya gönderilen emirde Kulle/Turnu ve Niğbolu kalelerinin topraktan olan hendeklerinin tekrar kargir olarak tamir edilmesi istenmiştir⁶². Yapıların daha sağlam ve dayanıklı olması için önlemler almak isteyen

⁶⁰ Vigus, a.g.t, p. 60

⁶¹ Veysel Göger, **XVI. Yüzyılda Osmanlı Kale Kuşatmaları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi-Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 66. Parker, a.g.e, s. 41

⁶² BOA, C.AS. 899/38718 (19 RA 1200/20 Ocak 1786)

istihkâm mühendisleri kale duvarlarını hatıllı inşa ederek daha sağlam olmasını amaçlamışlardır. Ayrıca dış duvarda bulunan hendek ve burç sistemi iç kaleye de uygulanmıştır.

Rodos'a gelen St. Jean Şövalyeleri, Rodos Kalesi'ni oluşabilecek tehditlere karşı tamirat sürecinden geçirmişlerdir. Tam bir trace itallienne tarzı kale mimarisine sahip olmasa dahi Rodos Kalesi, kalın alçak surları, geniş hendekleri, yuvarlak burçları gibi yeni gelişmeleri ile aslında trace itallienne tarzı tahkimatın bir nevi prototipi gibidir⁶³. Osmanlı Devleti 1522 yılında Rodos'u kuşattığında kale oldukça güçlü bir yapıya sahipti ve Osmanlılar ilk kez bu güçlü istihkâmı oluşturacak ve daha da geliştirilecek olan trace itallienne tarzı yapıların prototipi ile karşılaşmışlardır. Fakat bu noktada Rodos Kalesi'nin tam olarak trace itallienne tarzı mimariye sahip olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Osmanlı Devleti yeni tarz istihkâm ile ilk defa Cezayir'de İspanya Habsburglarına karşı verdiği Vهران/Oran kuşatmasında karşılaşmış; batı cephesinde ise XVI. yüzyılın ikinci yarısında bu yapıları tecrübe etmişlerdir⁶⁴. Buna rağmen Osmanlıların Yanık, Eğri, Uyvar, Kamanice gibi XVI. ve XVII. yüzyılda yeni istihkâm tarzına sahip yıldız kale şeklinde fetih ettiği pek çok kale mevcuttur⁶⁵.

Ateşli silahları hem sahada hem de kalelerde kullanan Osmanlı Devleti'nden -XV. yüzyıl ortalarından- günümüze kadar gelen mühimmat listeleri Balkanlardaki Osmanlı kalelerinde top ve arkebüz mevcutlarından bahsetmekte ve bu listelere göre 1467-1468 arası Niğbolu Kalesinde 11 Hristiyan topçu yer almaktaydı⁶⁶. Ayrıca XVI. yüzyıl boyunca Niğbolu Kalesi'nin okçu, martalo, topçu gibi hizmetlerden sorumlu olanlar Hristiyan Bulgarlar idi⁶⁷. Niğbolu Kalesi'nde 1516 yılında 11, 1538 yılında ise 10 topçu; Kule Kalesi'nde ise 1516 yılında 13, 1538 yılında 10 ve 1579 yılında 8 topçu görev yapmaktaydı⁶⁸. Niğbolu, Belgrad, Feth'ül-islam, Güvercinlik, İbrail, Yergöğü

⁶³ Ertaş, a.g.e, s. 16,17

⁶⁴ Gezer, a.g.e, s. 111-112

⁶⁵ Bu konu hakkında detaylı bilgiler için Kemal Ersanal, **Kaleden Yıldız Kaleye Lefkoşa ve Mağusa Kuşatmaları Örneğinde Kale Mimarisindeki Değişim**, Veysel Göger, XVI. Yüzyılda Osmanlı Kale Kuşatmaları ve ilk üç serisi Kahraman Şakul tarafından sonuncusu Mehmet Yaşar Ertaş tarafından yayınlan **Görsel Osmanlı Savaş Tarihi** serisine bakılabilir. Bkz: Mehmet Yaşar Ertaş, **Görsel Osmanlı Savaş Tarihi-IV Rodos Kuşatması 1522**, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2022. Kahraman Şakul, **Görsel Osmanlı Savaş Tarihi-II Uyvar Kuşatması 1663**, 1.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2021. Kahraman Şakul, **Görsel Osmanlı Savaş Tarihi-I Kamanice Kuşatması 1672**, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2021. Kahraman Şakul, **Görsel Osmanlı Savaş Tarihi- III Çehrin Kuşatması 1678**, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2022.

⁶⁶ Gabor Agoston **Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları**, (Çev. Kahraman Şakul) 1.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 48-53. Agoston 1440'lara geldiğinde Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda yer alan Silistre, Niğbolu gibi kalelerinde top konuşlandırdığından bahsetmektedir. Gabor Agoston, **Barut, Top ve Tüfek Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Güç ve Silah Sanayisi**, (Çev. Kahraman Şakul), 1.Baskı, Ketebe Yayınları, İstanbul 2023, s. 58.

⁶⁷ Machiel Kiel, "Niğbolu", **TDV İslam Ansiklopedisi**,33, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 88

⁶⁸ Selçuk Demir, a.g.t, s. 73,78

gibi Tuna Nehri kıyısında bulunan yerler nurda bulunan donanmanın ve bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla şayka imal eden ocaklıkların bulundukları yerlerdir⁶⁹.

Avrupa’da kale teknolojisindeki değişimlerin Osmanlı Devleti’nde daha geç dönemlerde karşılık bulduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti’nin bir süre kale mimarisinde değişime gitmemesinin sebebi Avrupa’daki yeniliklere kapalı olmalarından ziyade topraklarının Çin gibi çok fazla saldırıya maruz kalmamasından kaynaklanmaktadır⁷⁰. Yani Osmanlı II. Viyana Kuşatmasına kadar hala Avrupa’da etkin ve savunmadan ziyade taarruzda olan bir devlet konumundadır. Bu nedenle kaleleri büyük oranda güçlü saldırılarla karşı karşıya kalmamıştır. Fakat ihtiyaç duyduğu takdirde mevcut kaleleri dönüştürmüş veya coğrafya elverişli ise yeniden inşa etmiştir. Hatta Anapa Kalesi gibi baştan yıldız kale formunda inşa ettiği kaleler de mevcuttur. Çalışma konusu olan Niğbolu Kalesi trace itallienne tarzı kalelere zamanla dönüştürülmeye çalışılan kalelerden olmakla birlikte karşısında yer alan Kulle/Turnu Kalesi bulunduğu coğrafyanın elverişli olmasından dolayı tam olarak trace itallienne tarzında inşa edilen kalelerdendir.

1.2. Niğbolu Kalesi’nin Önemi ve Tarihçesi

1.2.1. Niğbolu Kalesinin Fethi ve XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadarki Durumu

Kelime olarak “ağaçlar ile kaplı dağlar silsilesi” anlamına gelen Balkan, Türkçe bir kelimedir⁷¹. Balkan coğrafyası oldukça dağlık olmasına rağmen su kaynakları açısından zengin bir bölgedir. Bahsedilen su kaynaklarından en önemlisi ise “Latince Danubius, Yunanca Istros, Getodakça Donaris, Romence Dunarea, Slavca Dunav, Macarca Duna, Almanca Donau, Fransızca ve İngilizce Danube”⁷² denilen Tuna Nehri’dir. Tuna Nehri pek çok açıdan farklı öneme sahip bir nehirdir. Tuna Nehri tarih boyunca Nil, Fırat, Dicle nehirleri gibi ulaşım ve ticaretin gerçekleştiği alan olmuş ve pek çok devlet tarafından önemli bir yer olarak görülmüştür. Tuna Nehri’nin ekonomi, ulaşım gibi sosyal faaliyetler dışında askerî önemi de dikkat çekmektedir. Askerî bir yapı olarak Tuna Nehri üzerinde bulunan kaleler bu görüşü destekler niteliktedir. Tuna Nehri üzerinde bulunan Niğbolu gibi pek çok kalenin kuruluş tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Osmanlı Devleti Anadolu uçlarında bir beylik olarak kurulduktan sonra Orhan Gazi’nin oğlu Süleyman Paşa ile başlayan Balkan fetihleri sonucu topraklarını Tuna Nehri’ne kadar genişletmiş ve bölgedeki toprakları kendi sınırlarına dâhil etmiştir. Osmanlılar, sınır durumuna gelen Tuna Nehri üzerinde bulunan kaleleri onararak kullanmış yeri geldiğinde yenilerini inşa etmiş ve günümüzde

⁶⁹ Ali İrfan Kaya, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İdaresindeki Tuna Nehri (1683-1700): Donanama, İskele, Zahire Alımı ve Nakliye” *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 16(32), s. 375. Agoston, *Osmanlı’da Strateji ve Askeri Güç*, s. 101

⁷⁰ Black, *a.g.e.*, s. 169

⁷¹ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, (Çev. İhsan Durdur vd.), 6.Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2016, s. 1

⁷² Mihail Maxim, “Tuna”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 372

devletlerarasında sınır kabul edilen Tuna Nehri'nde karşılıklı kale savunması sistemini kurmuştur. Bu karşılıklı kalelerden birisi çalışmamızın konusu olan Niğbolu Kalesi ve coğrafi yapı olarak ondan ayrılmayan hemen hemen her belgede Niğbolu ile birlikte isminden zikredilen karşı kıyısındaki Kulle (Turnu, Hlovnik) Kalesidir.

İsmine ilk olarak XI. yüzyılın ikinci yarısındaki Bulgar belgelerinde rastlanan Nikopol, kelime anlamı olarak “zafer şehri” demektir⁷³. “Latinlerin Nicopolis, Macarların Nikopoly, Greklerin Nikopolis dediği”⁷⁴ şehir günümüzde Nikopol olarak bilinmektedir. Niğbolu'nun ne zaman kurulduğu net olarak bilinmemektedir. Tarihçiler bu konuda iki farklı görüş bildirmektedirler ve bu görüşlerden ilki, Niğbolu'nun Bizans İmparatoru Heraklius tarafından 629 yılında Perslere karşı kazanılan zafer sonucu kurulduğunu ileri sürerken ikincisi ise Bizans İmparatoru II. Nikephoros Phokas tarafından kurulmuş olması yönündedir⁷⁵.

1187 yılında Tırnova merkezli kurulan II. Bulgar Krallığı 1365 yılına gelindiğinde Bulgar Kralı İvan Aleksandr Asen'in vefat etmesi üzerine oğulları arasında paylaştırılmıştır. Osmanlı kaynaklarında Şişman olarak bilinen küçük oğlu Çar unvanı alarak Tırnova, Silistre, Niğbolu, Yanbolu merkez olmak üzere Tuna kıyıları, Orta ve Güney Bulgaristan'ı almıştır⁷⁶. Büyük oğlu İvan Stratişmir ise Vidin ve Batı Bulgaristan topraklarını almıştır⁷⁷. Bizans, Uz, Peçenek gibi pek çok millet ve devletin egemenliğine giren Niğbolu, Osmanlı Devleti tarafından fethine kadar da Kral Şişman'ın toprakları dahilinde kalmıştır.

Osmanlı Devleti Bizans sınırında bir uç beyliği olarak kurulduktan sonra yeni yerler fethederek topraklarını genişletmiştir. Süleyman Paşa öncülüğünde Gelibolu'daki Çimpe Kalesi üzerinden Balkanlara doğru fetih hareketlerine başlamıştır. Fakat Orhan Gazi'nin yaşlanması ve hastalığı ayrıca Süleyman Paşa'nın vefat etmesinin yanında Orhan Gazi'nin oğlu Halil'in esir edilmesi Osmanlıların Balkan fetihlerini durdurmuştur⁷⁸. Bu süreçte Balkanlar'daki Osmanlı topraklarından bazıları kaybedilmiş fakat bir süre sonra Osmanlı Devleti, elinden çıkan bu şehirleri tekrar fethetmiştir. Gelibolu'dan başlayan bu akınlar Edirne üzerinden üç kola ayrılarak devam etmiştir. Sağ Kol Şumnu tarafına, Sol Kol Selanik tarafına, Orta Kol ise Sofya tarafına akınlar düzenlemiştir. Uc bölgesinde sol kol Hacı İlbey ve Evrenos Bey komutasındaki akıncılarda idi⁷⁹. I.

⁷³ Rıdvan Canım, “Tuna'nın Sönmeyen Kandilleri-II: Niğbolu”, **Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi**,3(1), 2021, s. 41

⁷⁴ Selçuk Demir, **a.g.t.**, s. 14

⁷⁵ Selçuk Demir, **a.g.t.**, s. 13. Machiel Kiel, **a.g.md.**, s. 87

⁷⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi I. Cilt**, 10. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 189

⁷⁷ Selçuk Demir, **a.g.t.**, s. 18

⁷⁸ Halil İnalcık, **Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları**, 7. Baskı, İSAM Yayınları, İstanbul, 2017, s. 78

⁷⁹ Halil İnalcık, **Devlet-i Aliyye Osmanlı Devleti Üzerine Araştırmalar V**, 2.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022, s. 130. Halil İnalcık, **Osmanlılar Fütuhat, İmparatorluk Avrupa ile İlişkiler**, 11. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 204

Bayezid Dönemi'nde de bu strateji devam etmiştir. Devletin gelişmesine paralel olarak Balkanlar'daki akıncı kolları zamanla farklı kollara ayrılarak devam etmiştir. I. Bayezid Dönemi'nde Sol Kol Yenişehir, Manastır, Üsküp taraflarına olmak üzere üç kola ayrılmıştır. Orta Kol Sofya üzerinden Vidin, Niş, Üsküp taraflarına üç kola ayrılmıştır. Sağ Kol ise Şumnu üzerinden Niğbolu, Silistre, Babadağ taraflarına doğru üç kola ayrılmıştır. Daha sonraki yıllarda ise bu sistem devam etmiştir. Mihailoğlu Mehmed ve onun vefatından sonra Turahan Bey Yenişehir'i merkez yaparak Mora yarımadası ve Yunan anakarası tarafına, Evrenesoğulları Serez-Arnavutluk tarafına, Paşa Yiğit Bey ve ondan sonra İshak Bey Sırbistan-Bosna taraflarına, diğer uc beyleri ise Vidin, Niğbolu⁸⁰, Silistre tarafına akınlarına devam etmiştir⁸¹.

Osmanlı Devleti'nin Tuna Yalıları olarak⁸² isimlendirdiği yerlerden birisi olan Niğbolu'yu Kemalpaşazade “*Nigbolinin aslı Nikopolidir. Poli deyu Rumiler dilince kasabaya dirler*”⁸³ ve “*Nigebolî'nun ki mezkûr nehrûn kenârında sûrî ma'mûr şehri-i meşhûrdur*”⁸⁴ diye tarif etmiştir. Ruscuk Kalesi'nden sonra Niğbolu Kalesi'ni gezen Evliya Çelebi Niğbolu Kalesi'ni,

Yapıcısı Rum krallarından İstanbul yapıcısı II. Konstantin'in kardeşi Nigepoli kralıdır. Yani “Cennet kuşu kral” demek olur. Yunan dilinde “poli” kuştur. Nige bir uçmağın ismidir. O kralın ismini almış. Nigepoli'den bozma Niğbolu derler. Duvarlarının yüzünde çok Rum yazısıyla tarihleri var. Gayet eski kale imiş. Daha sonra (---) tarihinde Yıldırım Han fethedip Nikbolı demiş, yani iyisi çok demek ola.

şeklinde öncelikle isminin nereden geldiği kim zamanında fethedildiği gibi konular hakkında edildiği bilgileri aktarmış ardından ise Niğbolu Kalesi'nin özelliklerini “Tuna Nehri kenarında Edirne toprağında göklere doğru baş çekmiş çakmak taşlı bir kızıl yalçın kaya üzerinde dörtgen şekilli taş yapı sağlam ve dayanıklı yüksek kaledir.”⁸⁵ şeklinde anlatır. Tuna Nehri'ne hâkim noktada olan Niğbolu Kalesi'nin Eflak sınırında olması kaleye ayrı bir özellik katmaktadır. Etrafının 4000 adım olduğu, iki kapı ve yirmi altı kulesi olduğunu belirten Evliya Çelebi,

Her gece davullar çalınıp bekçiler ‘Allah yektir yek!’ diye bağırırlar. Zira Eflak serhaddidir. Özellikle Tuna Nehri buz olduğu zamanlarda bütün insanlar değerli eşyalarını aşağı şehirlerden bu kaleye koyarlar. Ta bu derece serhattir. Düşman ile aralarında ancak Tuna Nehri vardır. Bu kale içinde toplam 600 hane vardır⁸⁶.

⁸⁰ Burada Firuz Bey oğlu Mehmed Bey bulunmaktaydı. Halil İnalıcık, a.g.e, s. 123

⁸¹ Feridun Emecen, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**, 6.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s. 128

⁸² Rıdvan Canım, a.g.m, s. 41

⁸³ Kemal Paşa-oğlu Şemsüddin Ahmed İbn-i Kemal, **Tevârih-i Âl- Osman II. Defter**, Şerafettin Turan (Haz.), 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 126

⁸⁴ Kemalpaşazâde, **Tevârih-i Âl-i Osman III. Defter**, 1.Baskı, Abdullah Satun (Haz.), Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2014, s. 89

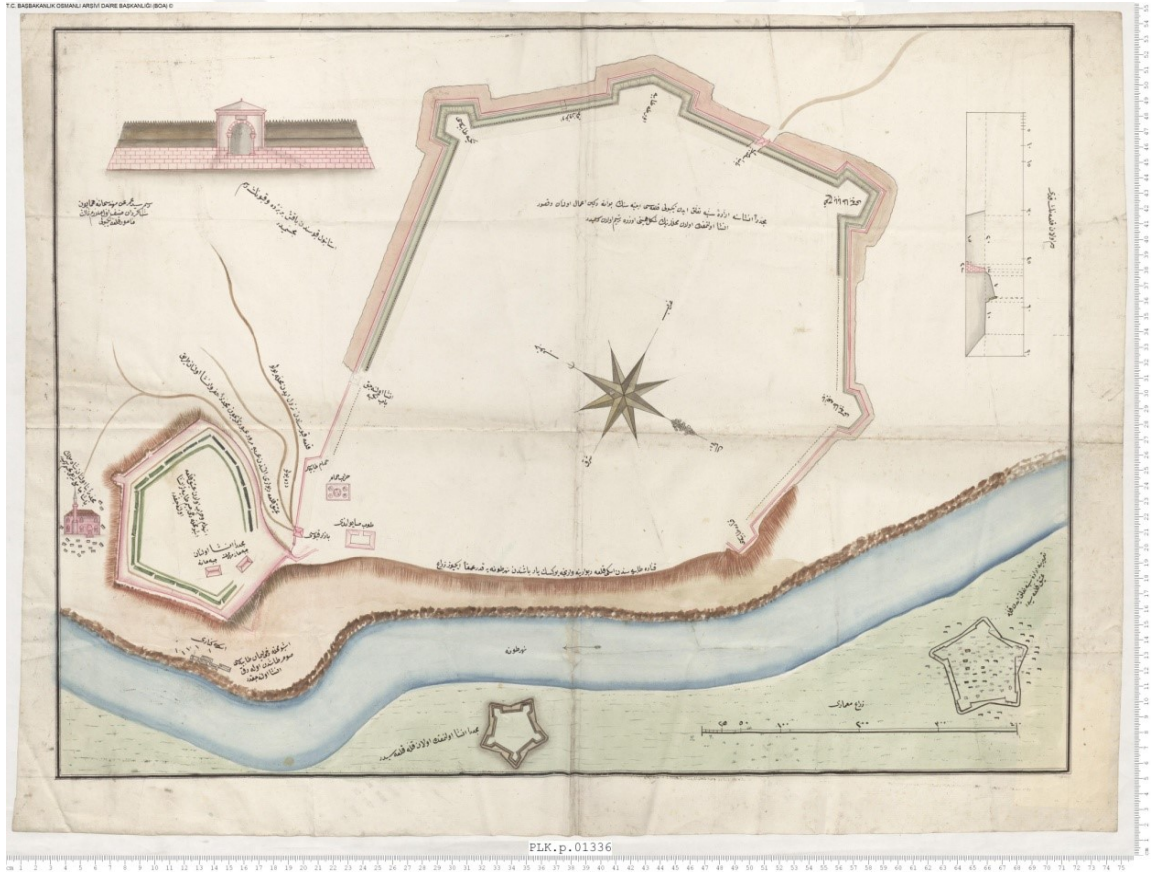
⁸⁵ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3. Kitap 2. Cilt**, 1.Baskı, Seyit Ali Kahraman (Haz.), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2022, s. 496

⁸⁶ **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, s. 496

şeklinde Niğbolu Kalesi ile ilgili farklı bilgiler verirken aynı zamanda bir serhat kalesi olması ve Eflak sınırında olması sebebiyle önemini de aktarmaktadır. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinden anlaşıldığı üzere XVII. yüzyılın ikinci yarısında Niğbolu Kalesi henüz klasik kale görünümüne sahip idi. Fakat XVIII. yüzyılda ise bir yenileşme ve dönüşümden geçtiği arşivdeki mevcut belgelerden anlaşılmaktadır.

Osmanlı arşivinde bulunan krokilerden anlaşıldığı üzere Niğbolu Kalesi'nin bitişiğinde küçük bir kale daha bulunmaktadır. Maliyeden Müdevver Defterler tasnifinde Niğbolu Kalesi'ne ait tespit edilen tamirat belgelerinde “*Liman tabyası*” “*Liman Kalesi*” isminde bir kalenin daha varlığından söz edilmektedir. Arşivde tarihsiz olarak kayıt edilmiş Niğbolu Kalesi krokisine Niğbolu İskeleyi kenarı olarak gösterilen alanın yanına som taştan bir Liman Tabyasının yapılacağı belirtilmiştir.

Şekil 2: Niğbolu Kalesi Planı⁸⁷

Bu krokide Liman Tabyasının yapılacağı belirtilse de çalışma konusu dâhilinde incelenen ve üçüncü bölümdeki belgelerde geçen ifadeyle Niğbolu Kalesi'nin yanında bir Liman Kalesi vardır ve bu yapı Evliya Çelebi seyahatnamesinde Niğbolu Kalesi'nin altında düz bir arazide “Aşağı

⁸⁷ BOA, PLK.p 01336 Belgede ve arşivde tarihsiz olarak kaydı bulunmaktadır. Fakat plan incelendiğinde XIX. yüzyıl başlarına ait olduğu düşünülmektedir. Kulle Kalesi'nin onarılması ve Niğbolu Kalesi'nin tam karşısına yeni Kulle Kalesi'nin yapılmasının istenmesi XIX. yüzyıl başlarında gerçekleşmektedir.

Küçük Hisar” şeklinde ifade edilmektedir⁸⁸. Evliya Çelebi’nin bahsettiği “Aşağı Küçük Hisar’ın” XVIII. yüzyılda dahi Niğbolu Kalesi’nin bir parçası olarak varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir.

Evliya Çelebi seyahatnamesinde Niğbolu Kalesi’nin varoşunun 3800 hanelik 11 Müslüman ve 6 Hristiyan mahalleden oluştuğunu ve Niğbolu’nun sanatlarından en beğenileninin benzerinin bulunmadığını söylediği içi burmalı olarak nitelendirdiği Niğbolulu Hacı Mustafa tüfeği olduğunu aktarmıştır⁸⁹. Evliya Çelebi’nin çakmak taşlı olarak bahsettiği kalenin hendekleri tamirat süreçlerinden geçerken ihtiyaca göre hareket edilmiş bazen topraktan, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de genellikle taştan kargir yapılmasına özen gösterilmiştir⁹⁰.

Niğbolu Kalesi’nin tam olarak ne zaman fethedildiği konusunda Romen ve Bulgar kaynakları ile Osmanlı kaynakları fikir ayrılığı içindedirler⁹¹. Niğbolu’nun fetih tarihi konusunda ilk dönem Osmanlı kaynakları net tarih vermemektedir. *Nigebolu* olarak geçen Aşıkpaşazade Tarihi’nde H.793-794 yıllarında İstanbul Kuşatmasının ardından Niğbolu ve Silistre’nin fethedildiği belirtilirken, *Nigebolu* olarak geçen Neşri Tarihi’nde de Aşıkpaşazade Tarihi’nde olduğu gibi net bir tarih vermemekle beraber H.798-800 yılları arasında I. Bayezid dönemine dair olayları anlatırken Niğbolu ve Silistre’nin fethedildiği belirtilir⁹². *Nigebolu* olarak geçen Oruç Bey ve Anonim Osmanlı Kroniği’nde net bir tarih verilmez. Oruç Bey H.792-793 yılları arasındaki olayları anlatırken; Anonim Osmanlı Kroniği ise H.794-797 yılları arasındaki olayları anlatırken Niğbolu’nun fethedildiğini belirtir⁹³. I. Bayezid döneminde fethedildiği konusunda eserler hem fikir olmakla birlikte fetih tarihi konusunda net bir bilgi vermemektedirler. Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı Devleti’ne esir düşmüş olan Giovanni Maria Angiolello’nun eseri Fatih Sultan Mehmet dönemi ve II. Bayezid dönemine ait olayları içeriyor olsa da Fatih Sultan Mehmet dönemine kadarki Osmanlı tarihi hakkında bilgiler vermiştir. Bu bilgilerde kronolojik ve tarihsel hatalar mevcuttur. Bu olaylardan birisi de Niğbolu’nun fethidir. Müellif Niğbolu’nun fethinin II. Murat döneminde gerçekleştiğini belirtmiştir⁹⁴. II. Murat döneminde Niğbolu’nun düşman saldırısına uğradığı ise bilinmektedir⁹⁵. Müellif bu olayı Niğbolu’nun fethi olarak kayda geçmiştir

⁸⁸ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s. 497

⁸⁹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s. 497-501

⁹⁰ Niğbolu Kalesi’nin hendekleri hakkında genel olarak bahsedilmiştir. Hendeklerin yapısı, neden taştan yapılmasının istendiği gibi detaylar ise üçüncü bölümde açıklanmıştır.

⁹¹ Selçuk Demir, a.g.t, s. 23

⁹² Aşıkpaşazade, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Kemal Yavuz, Yekta Savaş (Haz.), 3.Baskı, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2014, s. 340. Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşri Tarihi*, Faik Reşit Unat, Mehmed Köymen (Haz.), 4.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 331

⁹³ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, Necdet Öztürk (Haz.), 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2014, s. 31. *Anonim Osmanlı Kroniği*, Necdet Öztürk (Haz.), 1.Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s. 31

⁹⁴ Giovanni Maria Angiolello, *Türk Tarihi*, (Çev. Pınar Gökpinar), Erhan Afyoncu (Ed.), 1.Baskı, Profil Kitap, İstanbul, 2022, s. 21

⁹⁵ Selçuk Demir, a.g.t, s. 25

olmalıdır. Bu yönde günümüz araştırmacılarından Machiel Kiel ise Niğbolu'nun fethini 1395'teki Rovine Savaşı akabinde gerçekleştirdiğini belirtmektedir⁹⁶.

Osmanlı Devleti, Çandarlı Ali Paşa önderliğindeki kuvvetleri ile Niğbolu Kalesi'ni fethetmiş ve Bulgar Krallığına son vermiştir. Osmanlı Devleti'nin Bulgar topraklarındaki ilerlemeleri Macar Kralı Sigismund'u rahatsız etmiştir. Macar Kralı Sigismund Yıldırım Bayezid'e gönderdiği mektup ile Bulgar topraklarının kendisine ait olduğunu ve Yıldırım Bayezid'in fetihlerinin haksız olduğunu belirtmiştir⁹⁷. İlişkilerin gerilmesi ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda gerçekleştirdiği fetih hareketlerinden rahatsız olan Macar Kralının komutasında toplanan ve Macar, Eflak, Fransız, Alman, Venedik, Ceneviz gibi Avrupalı devletlere ait birliklerden oluşan Haçlı birliği Osmanlı Devleti'ne ait Rahova ve Vidin'i işgal ettikten sonra Niğbolu önlerine gelmiştir. Niğbolu Kalesi'ni Venedik, Ceneviz ve St. Jean Şövalyeleri Tuna Nehri tarafından; Macar, Fransız kuvvetleri de kara tarafından kuşatmışlardır⁹⁸. Fakat Niğbolu Kalesi'nin müstahkem bir mevkie olması kuşatmanın uzamasına sebep olmuştur. Niğbolu Kalesi'nin kuşatıldığı haberini İstanbul'u kuşattığı sırada alan Yıldırım Bayezid derhal kuşatmaya son vermiş ve Osmanlı ordusunu toplayarak Niğbolu üzerine harekete geçmiştir. Osmanlı ordusunun hızlı bir şekilde toplanmasının ardından Niğbolu'ya doğru ilerleyen Yıldırım Bayezid Niğbolu'ya yaklaştığı sırada Evronos Beyi göndererek Haçlı ordusu hakkında malumat edinmiş ve Niğbolu'ya hâkim olacak şekilde Tuna Nehri'nden 4 mil uzaklıkta Osama vadisine ordugahını kurmuştur⁹⁹. Ayrıca Osmanlı Devleti Müslüman topraklarına yapılan bir saldırı olması hasebiyle İslam hukukunun tanıdığı hakkı kullanarak tespit edilen ilk nefir-i âmm¹⁰⁰ uygulamasını da bu kuşatma sırasında ilan etmiştir¹⁰¹. Osmanlı ordusu sağ, orta ve sol olmak üzere savaş düzeni almış ve kuşatma altındaki Niğbolu Kalesi'nin yardımına yetişmiştir. Sağ kolda Şehzade Süleyman, Veziriazam Çandarlı Ali Paşa, Rumeli Beylerbeyi Firuz Bey, Malkoç Bey, Timurtaş Bey; sol kolda Şehzade Mustafa, Anadolu Beylerbeyi Timurtaş Paşa, Karaman Beylerbeyi Mehmed, Turhan, Beşir, Tahir ve orta kolda ise I. Bayezid bulunmaktaydı¹⁰². Haçlı ordusu ise Macarlar ve Fransızlar arasında süren tartışmalardan sonra en önde yer alan

⁹⁶ Machiel Kiel, "Niğbolu" s. 88

⁹⁷ Altuğ, a.g.m, s. 849

⁹⁸ Altuğ, a.g.m, s. 849

⁹⁹ Fahamettin Başar, "Niğbolu Meydan Muharebesi ve Haçlı Seferleri Tarihindeki Yeri" **Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri**, İstanbul, 1997, s. 124

¹⁰⁰ Olağanüstü savaş şartlarında toplumun tüm katmanlarını (askerler, il erleri, ehl-i ilm, reaya) sefere çağırma yetkisinin İslam hukuku tarafından devlet yöneticisine verildiği ve bunun sonucu ortaya çıkan bir uygulamadır. Murat Tuğluca "1683-1699 Savaşlarında Nefir-i Âmm Halkı" **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (40), 2016, s. 90

¹⁰¹ Murat Tuğluca, "Osmanlı'da Nefir-i Âmm Uygulamasının Erken Dönem Örnekleri ve Toplumsal Dinamizme Yansıması" **Belleten**, 80(289), 2016, s. 782

¹⁰² Feridun Emecen, "Niğbolu Savaşı (1396)" **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, 2.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 133

Fransız kuvvetleri arkasında Macar Kralı Sigismund önderliğindeki kuvvetler, sağ kolda Transilvanya Beyi Laczkovic sol tarafta ise Eflak Beyi Mircea şeklinde savaş düzeni almıştır¹⁰³.

Haçlı kuvvetleri ile gerçekleşen Niğbolu Savaşı'nda¹⁰⁴ Osmanlı ordusu galibiyet elde etmiştir. Niğbolu Savaşı'nın ardından 1444 yılında gerçekleşen Varna Savaşı'nda Yanoş komutasındaki Macarlar Niğbolu Kalesi'nin varoşlarını yağmalamış; üç gün boyunca çevreye akınlar düzenlemiş fakat Niğbolu sancağı beyi Firuz Bey oğlu Mehmet Bey'in aldığı tedbirler sayesinde Niğbolu Kalesi'ni alamamışlardır¹⁰⁵. Bu süreçte Niğbolu Kalesi'nde topların var olduğu ve Haçlı ordularına karşı kullanıldığı bilinmekle birlikte 1454 yılında Niğbolu, Yergöğü ve Hulovnik kalelerinde görev yapan 29 Hristiyan topçuya tam vergi muafiyeti verilmiştir¹⁰⁶.

1444 yılındaki kuşatmadan bir yıl sonra Burgondiya Şövalyesi Walerand de Warin komutasındaki filo nehirden Niğbolu Kalesi'ni kuşatsa da başarılı bir sonuç elde edememiştir¹⁰⁷. 1448 yılında gerçekleşen II. Kosova Savaşı sırasında ise Niğbolu Kalesi tekrardan bir saldırıya uğramış ve tahrip edilmiş fakat bir sonuç alınamamıştır¹⁰⁸. Giovanni Maria Angiolello ise Türk Tarihi isimli eserinde Fatih Sultan Mehmed döneminde Niğbolu Kalesi'nin Eflak voyvodası Kont Dracula tarafından tahrip ve yağma edilerek halkının kılıçtan geçirildiğini aktarmıştır¹⁰⁹. 1502 yılına gelindiğinde Corvinus komutasında hareket eden bir ordu Tuna Nehri'ni geçerek Niğbolu ve Vidin'e bir akın düzenlemiştir. 1502 yılındaki saldırının ardından Niğbolu Kalesi 1593-1606 Osmanlı-Avusturya Savaşı'na kadar herhangi bir saldırıya uğramamıştır. Osmanlı Devleti Doğu'da İran ile mücadele ederken Batı'da yaşanan gelişmeler Osmanlı- Avusturya ilişkilerini savaşa sürüklemişti. Osmanlı Bosna Valisi Telli Hasan Paşa kısa süren bir kuşatmanın ardından Bihaç Kalesi'ni almış ve Hırvat kalesi olan Sisak'ı fethetmek için kale yakınlarına yeni bir kale inşa etmişti¹¹⁰. Avusturya birlikleri ise Yenihisar Kalesi'ni almak istemişler fakat başarılı olmamışlardı. Bu şekilde sınır çatışmalarında Telli Hasan Paşa, Hersek Sancakbeyi Sultanzade Mehmet Bey, Kilis Sancakbeyi Sinan Paşa'nın öldürülmesi Osmanlı-Avusturya Savaşı'nın başlamasına sebep olmuştur¹¹¹.

¹⁰³ Feridun Emecen, a.g.m, s. 133

¹⁰⁴ Savaş hakkında Genel Kurmay Başkanlığı kütüphanesinde detaylı bilgilerin bulunduğu bir eser bulunmaktadır. 27_nigbolu_meydan_yildirim_bayezit.pdf (msb.gov.tr) (Erşim Tarihi: 16.03.2024)

¹⁰⁵ Selçuk Demir, a.g.t, s. 25. **Oruç Bey Tarihi**, s. 60. **Anonim Tevarih-i Ali Osman**, s. 74. Machiel Kiel, "Niğbolu", s. 87

¹⁰⁶ Göksel Baş, "XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Balkanlarda Osmanlı Serhad organizasyonunun Oluşumu: Kaleler Ağı, Askeri Personel, Finansman ve Mali Külfet" **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, (33), 2018, s. 162

¹⁰⁷ Kiel, a.g.md, s. 87

¹⁰⁸ **Oruç Bey Tarihi**, s. 65. **Anonim Tevarih-i Ali Osman**, s. 77

¹⁰⁹ Giovanni Maria Angiolello, a.g.e. s. 36

¹¹⁰ Rhoads Murphey, **Osmanlı Savaşırken**, (Çev. Enes Ergöktaş)1. Baskı, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2023, s. 32

¹¹¹ Mehmet Solak, **Erken Modern Dönemde Osmanlı-Habsburg Sınır Savunma Sistemleri (1540-1664)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s. 85

1593-1606 Osmanlı-Avusturya Savaşları'nda Erdel, Boğdan ve Eflak voyvodalıkları Avusturya ile iş birliği yapmış ve Osmanlı Devleti'ne karşı hareket etmiştir. Tuna Nehri üzerinde bulunan İbrail, Kili, Silistre ve Yergöğü gibi bazı kaleler tehdit altında kalmış; Eflak voyvodası Mihail tarafından Niğbolu Kalesi'nin varoşlarına düzenlenen saldırılar dâhil olmak üzere bölgeye yapılan saldırılar neticesinde bazı kaleler işgal edilmiştir¹¹². Eflak voyvodası Mihail 1595 yılında Ferhat Paşa'yı bozguna uğratmış ve Niğbolu'yu tahrip etmiştir¹¹³. Bu saldırının ardından Mihail, Niğbolu muhafızı Ahmet Paşa'ya yaptıklarına ilişkin pişman olduğuna dair bir elçi göndermiş ve aldığı olumlu cevap sonucu ise Ahmet Paşa'yı hazırlıksız yakalayarak Niğbolu Kalesi'ne saldırmıştır¹¹⁴. Yirmi gün boyunca Niğbolu Kalesi'ni kuşatan Mihail yardım gelmesi üzerine kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmış ve bu kuşatmadan sonra Niğbolu ve çevresi Havass-ı Hümayûn'a dâhil edilmiştir¹¹⁵. 1613 yılında bölgeden geçen Macar seyyah Tomas Borsos Niğbolu Kalesi'nin Mihail tarafından kuşatılarak alınamadığını ve kalenin onarılmadığını belirtmiştir¹¹⁶.

Karlofça Antlaşması (1699) ile birlikte yeniden şekillenen sınırlarda Tuna Nehri kalelerinin önemi daha da artmıştır. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşları'nda ve 1787-1792 Osmanlı-Avusturya/Rus Savaşları'nda Tuna Kaleleri etkin rol oynamıştır. Osmanlı topraklarına dâhil olduğu zamandan itibaren Niğbolu Kalesi ve Kulle Kaleleri Osmanlı Devleti'nin Eflak üzerinde hakimiyet kurması ve bölge güvenliğini sağlaması açısından stratejik bir noktada bulunmuştur. XVI. yüzyıl Eflak üzerinde hakimiyet kurma yollarından birisi olan Niğbolu ve Kulle Kaleleri aynı misyonunu XVIII. yüzyılda özellikle 1768-1792 yılları arasında gerçekleşen savaşlarda korumuştur¹¹⁷. Bu nedenle XVIII. yüzyılın ikinci yarısında söz konusu kale ciddi bir tamirat sürecinden geçmiş ve gerek mühimmat gerekse zahire açısından tahkim edilmiştir.

Fakat XIX. yüzyıl boyunca gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşları'nda Niğbolu Kalesi çok hasar almıştır. Rus General Michail Kutuzov, 1810 yılında Niğbolu Kalesi'ni kuşatarak ağır şekilde tahrip etmiştir¹¹⁸. Ruslar 1829 yılında önce Kulle Kaleleri'ni ardından iki haftalık kuşatma ile Niğbolu Kalesini almışlar ama 14 Eylül 1829 Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne iade

¹¹² Altuğ, a.g.m, s. 850

¹¹³ Kiel, a.g.md, s. 88

¹¹⁴ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Avusturya Harbi 1593-1606**, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s. 120

¹¹⁵ Na'imâ Mustafa Efendi, **Na'imâ Tarihi I. Cilt**, Mehmet İpşirli (Haz.), 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 150. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi 3. Cilt 1. Kısım**, 10.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 93. Pars Tuğlacı, **Osmanlı Şehirleri**, Milliyet Gazetesi Basımı, İstanbul, 1985, s. 378. Havvas-ı Hümayun, Osmanlı Devleti'nde padişah, hanedan üyeleri, yüksek rütbeli devlet memurlarına ait mülk, arazi, yıllık gelir için kullanılan terimdir. Bkz: Cengiz Orhunlu, Nejat Göyünç, "Has" TDV İslam Ansiklopedisi, 16, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s. 268-270.

¹¹⁶ Kiel, a.g.md, s. 88

¹¹⁷ Selçuk Demir hazırlamış olduğu tezde XVI. yüzyıl için Eflak üzerinde hakimiyet kurma açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Selçuk Demir, **a.g.t**, s. 73

¹¹⁸ Selçuk Demir, **a.g.t**, s. 27

etmişlerdir¹¹⁹. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Niğbolu Kalesi alınması güç bir yer olarak görülmemiş fakat sonrasında eski olması ve içinde mühimmat olduğundan dolayı dikkatli bir şekilde kuşatılmış ve alınmıştır¹²⁰. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Baron Krüdner tarafından işgaliyle 400 yıldan fazla süredir Osmanlı Devleti toprakları bünyesinde bulunan Niğbolu Kalesi Osmanlı Devleti topraklarından çıkmıştır¹²¹.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli Eyaleti üzerine yapılan araştırmalar gösteriyor ki Niğbolu XVIII. yüzyıla kadar Rumeli Eyaletine bağlı idi. Halil İnalcık'ın tespit ettiği 1475 tarihli Rumeli Eyaleti sancak listesinde ve Kanuni Sultan Süleyman döneminin ilk yıllarına ait Rumeli Eyaleti sancak listesinde¹²² Niğbolu'yu görülmektedir. Sofyalı Ali Çavuş ve Ayn-ı Ali Efendi'nin 1533, 1578-1588 tarihinde verdiği bilgilere göre XVII. yüzyılda Niğbolu hala Rumeli Eyaletine bağlı iken 1630-1647 arasına ait sancak tevcih defterine göre Niğbolu, Özi/ Silistre Eyaletine bağlı olarak görülmektedir¹²³.

Osmanlı Devleti Tuna Nehri'ne ulaşarak sınırlarını genişletmeye devam ederken yeni kaleleri topraklarına dahil etmiş fakat Tuna Nehri üzerindeki kalelerin fonksiyonlarını da korumuştur. Tuna Nehri'nin sağladığı ulaşım ve doğal korumadan yararlanan Osmanlı Devleti sınır kaleleri olmamasına rağmen sürekli Tuna Nehri üzerindeki kalelerin bakımına, onarımına ve lojistik olarak eksikliklerinin giderilmesine dikkat etmiştir. Nehir üzerinde yer alan kalelerden birisi olan Niğbolu Kalesi aslında kale, bitişikte bulunan Liman Kalesi ve karşı yaka da yer alan Kulle/ Turnu Kalesi olarak üçlü kale sistemi şeklinde bölgenin güvenliğini sağlamaktaydı. Kulle Kalesi, Niğbolu Kalesi için bir nevi koruma görevi gördüğü mühimme defterinde geçen "*Kule kal'ası Niğbolu'nun medâr-ı selâmet-i emniyeti olduğundan*"¹²⁴ ifadesinden anlaşılmakta olup tamirat işlemlerinde öncelik Kulle Kalesi'ne verilmiş hatta Niğbolu Kalesi'nin güvenliğinden dolayı önce Kulle Kalesi'nin tamir edilmesi istenmiştir.

Niğbolu Kalesi, bölgedeki jeopolitik konumu ve Kulle/Turnu, Niğbolu ve Liman Kalesi olarak bölgede sağladığı koruma açısından her zaman önemini koruyarak Tuna Nehri üzerinde bulunan diğer Osmanlı Kaleleri gibi bölgedeki ulaşımı sağlamasının verdiği avantaj ile birlikte ticari hayatı da canlı tutmuştur. Sahip olduğu Liman Kalesi sayesinde iskeleye gelen gemilerin güvenlikleri sağlanmıştır. Niğbolu Kalesi'nin sahip olduğu bu jeostratejik konumun etkisi aslında

¹¹⁹ Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri, s. 168

¹²⁰ Ayla Efe, "Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berlin'e", OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 19(19), 2006, s. 169

¹²¹ Selçuk Demir, a.g.t, s. 28

¹²² Halil İnalcık, "Rumeli" TDV İslam Ansiklopedisi,35, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, s. 234

¹²³ Mehmet İnbaşı "XVIII. Yüzyıl İkinci Yarısında Rumeli Eyaleti ve İdarecileri", Mehmet Yaşar Ertaş, Hacer Kılıçarslan (Haz.), Osmanlı'da Yönetim ve Savaş, 1.Baskı, Mahya Yayınları, İstanbul, 2017, s. 121-122. Orhan Kılıç "Batı Karadeniz Kıyısında Bir Osmanlı Eyaleti: Özi/Silistre" Karadeniz İncelemeleri Dergisi,12(23), s. 38

¹²⁴ BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 137 (Evahir-i L (1)183/17-25 Şubat 1770)

tarih boyunca geçirdiği bütün kuşatmalarda görülmektedir. Osmanlı topraklarına dâhil olduktan sonra ilk defa 1396 yılında kuşatılan Niğbolu Kalesi, yüksek bir tepede bulunması ve Tuna Nehri'ne oldukça hâkim bir noktada olmasının verdiği avantajı 1444, 1502 ve 1593-1606 Osmanlı-Avusturya Savaşında geçirdiği kuşatmalar sonucu düşman kuvvetlerine yaşattığı başarısızlıklar ile kanıtlamıştır. Tabi ki kuşatmalarda tek etken coğrafi konum değildir. Kalelerde yeterli yiyecek, içecek gibi hayati önem taşıyan erzakların yanı sıra yeterli miktarda mühimmatın olması, askerin disiplini gibi etkenler de kale kuşatmalarında çok önemlidir. Bu açıdan bölge kaleleri Osmanlılar tarafından daima teçhiz edilmiş ve hazırlıklı tutulmuştur. Bahsedilen bu kuşatmalardan önemli olanları 1444 yılında ve iki kere de 1593-1606 yılları arasında geçirdiği kuşatmalardır. 1444 yılındaki kuşatma ve 1593-1606 yılları arasında Osmanlı Devleti Avusturya ile savaştığı sırada geçirdiği iki kuşatma da Osmanlı Devleti'nin vassalı konumundaki Eflak voyvodalığı tarafından yapılmıştır. Evliya Çelebi'nin deyimi ile "*Eflak serhaddinde*" bulunan Niğbolu Kalesi daha sonraki yıllarda çalışma konumuzu kapsayan 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1787-1792 Osmanlı-Avusturya/Rus savaşlarında her zaman Eflak üzerinde Osmanlı Devleti'nin kontrol sağlamak için emirler gönderdiği kaledir. Özellikle Eflak taraflarında Ruslar ile iş birliği yapılarak bölge halkının öldürülmesi, Ruslara silah, iâşe gibi yardımların yapılmasının engellenmesi gibi konularda tedbir alınması için Niğbolu Kalesi'ne sık sık emirler gitmiştir.

Osmanlı Devleti, Karlofça Antlaşması ile kalelerin mevcut durumlarına daha fazla dikkat etmeye başlamıştır. Bu kalelerden olan Niğbolu ve Kulle Kalesi her zaman denetlenmiştir. 1689 yılında Niğbolu tamiri ile görevlendirilen Yusuf'a bir emir gönderilerek kalenin tamirini derhal yapması istenmiştir¹²⁵. Ayrıca tespit edildiği üzere 1719 yılında Niğbolu sancağı mutasarrıfı olan Ahmet Paşa'ya bir emir gönderilerek Niğbolu Kalesi'nin tabyalarına top konulması istenmiştir¹²⁶. Arşiv kaynaklarından tespit edilen 22 Ekim 1753 tarihli tamirat listesine göre ise Niğbolu Kalesi'nin özellikle duvarları ciddi bir yenilenme sürecinden geçmiştir¹²⁷. Niğbolu ve karşısında bulunan Kulle Kalesi'nin ne zaman yıldız kale mimarisine dönüştürüldüğü net olmamasına karşılık XVIII. yüzyıl başlarında Niğbolu Kalesi tabyalarına topların yerleştirilmek istenmesinden anlaşılacağı üzere artık çağın şartlarına göre yenilediği anlaşılmaktadır. Niğbolu Kalesi'nin Kulle Kalesi'ne göre biraz daha engebeli bir arazide bulunması mimari açıdan trace italliane tarzı yapıya dönüştürülmesini zorlaştırsa da karşısında bulunan Kulle Kalesi arşivdeki krokilerden de anlaşılacağı üzere daha düz bir arazide bulunmasının da avantajı ile traca italliane tarzı mimari yapı daha kolay uygulanmıştır.

Günümüzde ise Bulgaristan topraklarında bulunan Niğbolu Plevne'ye bağlı bir kasabadır. Niğbolu Kalesini-kale kalıntıları- ve Ali Koç Baba türbesini sınırları dahilinde bulundurmaktadır.

¹²⁵ BOA A.DVNSMHHM.d 99 s. 12 (Gurre-i Safer 1101/14 Kasım 1689)

¹²⁶ BOA A.DVNSMHHM.d 129 s. 109 (Evahir-i Zilkade 1131/ 4-14 Ekim 1719)

¹²⁷ BOA AE. SMHD.I 218/17266 (24 Zilhicce 1166/22 Ekim 1753)

Günümüzde Niğbolu Kalesi'ne dair kalıntılar arasında kapılarından birisi ve duvarlarına ait kalıntılar bulunsa da karşısında yer alan Kulle Kalesi'nde 1944 yılında yapılan arkeolojik kazı gerçekleştirilmiş ve I. Bayezid döneminde tamirattan geçtiğine dair kil bir kitabe tespit edilmiştir¹²⁸. Söz konusu arkeolojik kazılardan sonra 2017 yılında kalenin Romanya- Bulgaristan ortak yapımı bir proje ile restorasyonu yapılarak ziyarete açılması planlanmıştır¹²⁹. Planlanan bu proje hayata geçirilmiş ve restorasyon tamamlanmıştır¹³⁰. Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde bulunan anahtar koleksiyonunda Niğbolu Kalesi'nin karşında bulunan Kulle Kalesi'nin anahtarı mevcuttur. Kulle Kalesi'nin anahtarı 40 cm uzunluğunda 670 gram ağırlığında ve gümüşten yapılmıştır ve anahtar da bir kale resmi, surlar içinde bina, cami ağaç resimleri kabartmalı şekilde ve altın yaldızlıdır¹³¹. Niğbolu da yer alan Ali Koç Baba Türbesi ve birkaç eser dışında mevcut olan yapılara arşiv kaynakları, seyahatnameler gibi kaynaklardan ulaşabilmekteyiz.

1.2.2. Tarihten Günümüze Ulaşan Niğbolu'da Kolonizatör Bir Türk Derviş: Ali Koç Baba

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu Anadolu uçlarında Mısır ve Kırım'daki medreselerden gelmiş hocalar, Selçuklu ve İlhanlı bürokrasisine mensup kişiler, tarikat şeyhleri ve dervişler bulunmaktaydı¹³². Balkan fütuhatında etkin rol oynayan bu dervişler kendi katılımları ya da beylerinin fetihleri ile birlikte fethedilen topraklara zaviyeler kurarak bu toprakları vakfetmekteydiler. Balkanlarda Sarı Saltuk liderliğinde oluşan "baba" ve "dede" kimliği Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli), Otman Baba, Akyazılı Sultan, Demir Baba, Gül Baba gibi dervişler tarafından devam ettirilmiştir¹³³.

Balkanlardaki faaliyetleri sebebiyle ismi sıklıkla anılan Seyyit Ali Sultan (Kızıldeli) bir Türkmen Dedesi'dir¹³⁴. Yunanistan tarafında bulunan Seyyit Ali Sultan¹³⁵ ile Ali Koç Baba arasında Ali Koç Baba ocağı mensupları bir ilişki kurarak Kızıldeli Ocağı geleneğini yürüten Ali

¹²⁸ Selçuk Demir, **a.g.t.**, s. 77

¹²⁹ Kulle Kalesi'nin geçirdiği restorasyondan sonra ziyarete açılacağına dair haberler mevcuttur. Bkz Cetatea Turnu, consolidată și restaurată. Lucrările vor costa aproape 2,5 milioane de euro (trnews. ro) (Erişim Tarihi: 07.03.2024)

¹³⁰ Turnu Kalesi – Turnu Magurele, Teleorman - Turneanul.ro (Erişim Tarihi: 19.04.2024). Bu internet sitesinde kalenin mevcut görüntüsünün bir videosu da bulunmaktadır.

¹³¹ Uğur Genç, Emine Bilirgen, "Topkapı Sarayı Hazinesindeki Kale Anahtarları" **Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık-6**, 2013, s. 206,207

¹³² Ömer Lürfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri", **Türkler**, 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 135.

¹³³ Coşkun Kökel, "Büyükyayla, Salihler ve Aydınlar Köyleri Ali Koç Baba Ocaklıları", **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, (31),2004, s. 77

¹³⁴ Hacı Yılmaz, Coşkun Kökel, "Ali Koç Baba Ocağı ile İlgili Kısa Bir Değerlendirme ve İki Yeni Şecere", **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, (36),2005, s. 126

¹³⁵ Alemdar Yalçın, Hacı Yılmaz, "Balkanlarda Bir Bektaş Süreği: Ali Koç Babalılar", **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, (31), 2004, s. 14

Koç Baba'nın, Seyyit Ali Sultan'ın oğlu; Seyyit Ali Sultan ise Hacı Bektaş Veli'nin oğlu olduğunu sözlü gelenek olarak aktarmışlardır¹³⁶. Hala pîr olarak kabul edilen Ali Koç Baba'nın türbesi Niğbolu'da Evliya Çelebi'nin aktardığı ve Ömer Lütfi Barkan'ın belirttiği üzere Niğbolu Kalesi'nde bulunmaktadır.

Niğbolu Savaşı'na akıncı beyi olarak katılan Ali Koç Baba savaş esnasında şehit düşmüştür¹³⁷. Niğbolu Savaşı ile birlikte ismi geçen Ali Koç Baba'nın ocak mensupları tarafından Bulgar Kralı Şişman'ı bu savaşta öldürdüğü söylenmiştir¹³⁸. Niğbolu'nun fethinin ardından burada kalan ve hayatlarını burada elde ettikleri ürünlerle devam ettiren Ali Koç Baba dervişlerine Fatih Sultan Mehmed tarafından arazileri bağışlandığı bilinmekle birlikte kurdukları tekleden XVI. yüzyıla ait bir vakıf defterinde söz edilmiştir¹³⁹. Ali Koç Baba'nın zaviyesi zamanla genişleyerek çiftçilik ve büyükbaş hayvancılık ile geçim sağlamaları üzerine II. Bayezid zamanında Ali Koç Baba dervişleri tarla mali kayıtlarına eklenmiştir¹⁴⁰. Ömer Lütfi Barkan'ın tespit ettiği Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'ne ait 611 numaralı Niğbolu Evkaf Defteri'ne göre nefsi Niğbolu'da zaviyesi olan ve kendi yetiştirdikleri ürünlerden, kurdukları değirmenlerden geçim sağlayan dervişlere "içinde olan 14 nefer keferesiyle" bulundukları arazi vakfedilmiştir¹⁴¹. 1826 yılına kadar hizmetine devam eden zaviye, Bektaşiliğin yasaklanmasından sonra tahribata uğramış ve sonra tamirat sürecinden geçmiştir.

Ali Koç Baba'ya dair pek çok hikâye ve anlatı vardır. Bojder Alexiyev *Ali Koç Baba Hakkındaki İzlenim* isimli makalesinde detaylı bir şekilde bunlara yer vermiştir. Ayrıca Bojder Alexiyev Ali Koç Baba'nın türbesinin toprak altında kaldığını ve sadece altıgen bir yapı olarak bir çıkıntısının görüldüğünü belirtir¹⁴². Günümüzde hala pîr olarak kabul eden Ali Koç Baba ocağına mensup kişiler Bulgaristan'dan göçerek Anadolu topraklarına gelip Eskişehir başta olmak üzere çeşitli illere yerleşmiş ve Ali Koç Baba ocağı dedesi Seydi Koç ile röportaj yapan Esin Özdoğru'nun aktardıklarına binaen Ali Koç Baba türbesi günümüzde hala ziyaret edilmektedir¹⁴³. Ali Koç Baba Tekkesi'ni ziyaretin birçok derde deva olduğu görüşü ile birlikte Müslümanlar

¹³⁶ Alemdar Yalçın, Hacı Yılmaz, a.g.m, s. 14. Hacı Yılmaz, Coşkun Kökel, a.g.m, s. 127

¹³⁷ Hacı Yılmaz, Coşkun Kökel, a.g.m, s. 127

¹³⁸ Refik Engin, "Bir Madalyon Bir Tarih, Ali Koç Baba ve Yaşayan Erkanı", **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, (31),2004, s. 34

¹³⁹ Machiel Kiel, "Niğbolu", s. 88. Aziz Atlı, **Balkanlarda Bektaşilik XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda**, 1.Baskı, La Kitap, Ankara, 2019, s. 155

¹⁴⁰ Bojder Alexiyev, "Ali Koç Baba Hakkındaki İzlenim", (Çev. Bilge Uluğlar), **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, (31), 2004, s. 105

¹⁴¹ Ömer Lütfi Barkan, **İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri**, Yahya Kemal Taştan (Haz.), 2.Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2021, s. 268,269

¹⁴² Bojder Alexiyev, a.g.m, s. 105

¹⁴³ Esin Özdoğru, "Ali Koç Baba Ocağı Dedesi Seydi Koç ile Söyleşi", **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, (43), 2007, s. 134,135

tarafından *Ali Koç Baba Tekkesi* olarak ziyaret edilmekte, Hristiyanlar tarafından ise *Tanrı Mezarı* olarak ziyaret edilmekte ve saygı görmektedir¹⁴⁴.

Şekil 3: Günümüzde Niğbolu’da Bulunan Ali Koç Baba Türbesi¹⁴⁵

¹⁴⁴ Refik Engin, a.g.m, s. 34. Aziz Atlı, a.g.e, 156

¹⁴⁵ Ali Koc Baba heals near Nikopol - Bulgaria Travel News (travelbulgaria.news) (Erişim Tarihi: 08.03.2024)

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1768-1792 OSMANLI-RUS SAVAŞLARI VE NİĞBOLU KALESİ

2.1. Osmanlı-Rus Savaşı (1768-1774) ve Niğbolu Kalesi

2.1.1. Osmanlı-Rus İlişkilerinin Tarihi Geçmişi

Çimpe Kalesi'ni topraklarına katarak Balkanlarda ilerleyen Osmanlılar zamanla Tuna Nehri'ne ulaşır Fatih Sultan Mehmet döneminde Kırım'a hâkim olmaları sonucu Ceneviz kolonileri ile ticari ilişkiler kurmuştur. Cenevizliler bölgede iken Rusya baharat, ipekli mallar, şarap gibi çeşitli ürünler üzerinde ticari ilişkileri devam ettirmekteydi¹⁴⁶. Kırım'ın Osmanlı topraklarına dâhil olması ile burada bulunan Ceneviz kolonileri ve Azak şehrinde alışveriş yapan Rus tüccarlar sayesinde, III. İvan döneminde Osmanlı-Rus ilişkileri 1492 yılında ilk kez diplomatik yönde gelişmiştir¹⁴⁷. İlk diplomatik temaslardan itibaren Osmanlı-Rus ilişkileri zaman zaman gerilse dahi XVII. yüzyıla kadar ciddi sorunlar ile karşılaşmadan ve savaşa dönüşmeden ilerlemiştir. XVII. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı-Rus ilişkileri, Rus hâkimiyetindeki Kazakların 1637 yılında Azak Kalesi'ni ele geçirmesi ve akabinde 1647 yılında Azak Kalesi'nin tekrar Osmanlılara geçmesi ile siyasi ve askerî boyut kazanmıştır¹⁴⁸.

Rusya'nın giderek güçlenmesi ve bölgede yayılcı politikalar izlemesi üzerine Osmanlı Devleti, bölgedeki Kazaklar arasındaki mücadeleden faydalanarak kendi destekli Doroşenko'yu Kazakların liderliğine getirip bölgede bir nevi tampon bölge oluşturmuştu. Oluşturulan bu bölgenin merkezi olan Çehrin Ruslar tarafından kuşatılsa da alınamamıştır. Fakat Doroşenko'nun Çehri'ni Ruslara teslim etmesi üzerine Osmanlı Devleti Rusya üzerine sefer düzenleme kararı almıştı. Düzenlenen bu sefer neticesinde ilk Osmanlı-Rus savaşı gerçekleşmiştir. Çehrin Kalesi'ni topraklarına dâhil eden Osmanlı Devleti savaş neticesinde Rusya ile Bahçesaray Antlaşmasını imzalamıştır¹⁴⁹. Bu savaşta etkin bir rol alan ve aslen İskoç olan General Patrick Gordon adından söz ettirmiştir. I. Petro'nun akıl hocalığını yapan Patrick Gordon, “sıcak denizlere” inme

¹⁴⁶ Halil İnalçık, **Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700**, 1.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 108

¹⁴⁷ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıcından 1917'ye Kadar**, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, s. 132. Halil İnalçık, **Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700**, s. 139

¹⁴⁸ Osman Köse, **1774 Küçük Kaynarca Antlaşması**, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, s. 1

¹⁴⁹ Çehrin Kalesi'nin fetih sürecine dair detaylar için bkz: Şakul, **Çehrin Kuşatması 1678**.

düşüncesini I.Petro'nun politika haline getirmesinde ön ayak olmuştu¹⁵⁰. Rusya 1683 yılında gerçekleşen Viyana kuşatması sonrası oluşan Kutsal İttifaka katılmış ve Azak Kalesi'ni geri alarak Osmanlı Devleti'ne karşı ilk başarısını elde etmiştir. Osmanlılara karşı savaşan devletler ile 1699 Karlofça Antlaşması imzalanmasının hemen akabinde 1700 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Rusya'ya İstanbul'da daimî elçi bulundurma hakkı tanıyan İstanbul Antlaşması imzalanmış ve ilk elçi olarak Pyotr Andreyeviç Tolstoy gönderilmiştir¹⁵¹.

Sıcak denizlere inme düşünce ile hareket eden Rusya bu hedefini ya Baltık Denizi üzerinden ya da Karadeniz üzerinden gerçekleştirebilirdi. I. Petro'nun hedefi Akdeniz'den Kuzey Buz Denizi'ne kadarki alana hâkim olarak Batı'ya açılmak ve bölgede bulunan Ortodoks halkın desteğiyle “Büyük Rusya'yı” kurarak Avrupa içlerinde siyasi bir rol olmaktı¹⁵². Bu hedef doğrultusunda hareket eden Rusya İsveç Kralı Demirbaş Şarl ile savaşmış ve bu savaşı kaybeden Demirbaş Şarl Osmanlı Devleti'ne sığınmıştı. İsveç kralının Osmanlı'ya sığınması ve Rusya'nın İsveç kralını takip etmesi iki devlet arasında savaşa sebep olmuştur. 20 Aralık 1710 yılında toplanan mecliste Rusya'nın Karlofça Antlaşması sonrasında sınıra saldırıları, Azak Denizi'nde donanma inşa etmeleri, Kamanka ve Samarcık'ın Özi Nehri'ne döküldüğü noktada kale ve palanga inşa etmeleri gibi sebepleri göstererek baharda Osmanlı ordusunun sefere çıkması kararlaştırılmıştı¹⁵³. Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Rus ordusu arasında çıkan savaşta Rus ordusu ağır yenilgi almış ve savaş neticesinde Prut Antlaşması imzalanmıştı. Fakat antlaşma şartlarını yerine getirmek istemeyen I.Petro'dan dolayı Osmanlı Devleti tekrardan savaş hazırlığı yapmış bu kez İngiltere ve Felemenk elçilerinin araya girmesi sonucu eklenen birkaç madde ile 1713 yılında Edirne Antlaşması imzalanmıştır¹⁵⁴.

I. Petro “Büyük Rusya” hedefini hayata geçirememiş olsa da bu hedefin tohumlarını ekmiş ve kendisinden sonra gelen Rus çar ve çariçeleri I. Petro'nun bu hedefinin gerçekleşmesi için çaba göstermişlerdir. I. Petro'nun yolundan gitmek isteyen Rus Çariçesi Anna İvanovna sıcak denizlere inmek istiyordu. Osmanlı Devleti'nin doğuda İran ile savaşmasından faydalanmak isteyen Rusya antlaşma şartlarını ihlal ederek Osmanlı sınırlarına saldırmıştır. Rusya'nın Osmanlı sınırlarındaki faaliyetleri üzerine Osmanlı Devleti İran ile bir antlaşma imzalayarak Rusya'ya yoğunlaşmıştı. Gelişen olaylar neticesinde Rusya ile savaşan Osmanlı Devleti Avusturya'nın da Rusya ile ittifak

¹⁵⁰ Kurat, a.g.e, s. 272. İsmail Topaloğlu, **İlk Osmanlı-Rus Savaşı İskoç General Patrick Gordon'un Gözüyle Çehrin Seferleri (1677-1678)**, 1. Baskı, Divan Kitap, İstanbul, 2023, s. 56

¹⁵¹ Kurat, a.g.e, s. 275. Osmanlı Devleti'ne gönderilen ilk daimî Rus elçisinin hatıratı ise Yeditepe Yayınları tarafından basılmıştır. Bkz: **Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu**, (Çev. İbrahim Allahverdi), 5. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2020.

¹⁵² Hasan Demiroğlu, **Rusya'nın Balkan Siyaseti Ortodoks Birliği ve Panslavizm (Başlangıçtan 1876'ya Kadar)**, 1. Baskı, Selenge Yayınları, İstanbul, 2022, s. 70. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi 4. Cilt 1. Kısım**, 7.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 356

¹⁵³ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi 4. Cilt 1. Kısım**, s. 76

¹⁵⁴ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi 4. Cilt 1. Kısım**, s. 94

yapması üzerine hem Rusya hem de Avusturya ile savaşa girmişti. Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya karşı başarılar kazanması, Rusya için beliren İsveç tehlikesi ve yalnız kalması üzerine Osmanlı Devleti ile barış antlaşması imzalamıştır. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Rusya'nın Karadeniz'e ulaşmak için ilk müsait şartları elde ettiği ve 15 maddeden oluşan Blegrad Antlaşması 1739 yılında imzalanmıştı¹⁵⁵. Belgrad Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti barış yanlısı siyaset izlemiş ve bu süreçte Avrupa'yı yakından takip etmiştir. Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'un diplomaside yeri, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'yı yakından takip etmesini kolaylaştıran etkenler arasındadır. Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyılda benimsediği ve uygulamaya devam ettiği "müdârâ"¹⁵⁶ terimi XVIII. yüzyıl dış politikasının temel yapıtaşlarından birisi olmuştur¹⁵⁷. Osmanlı devlet adamları 1768-1774 Savaşı'na kadar müdârâ ilkesine göre hareket etmişlerdir.

1739 yılından başlamak üzere 1768 yılına kadar barış süreci içinde devam eden Osmanlı-Rus ilişkileri sınır meseleleri yönünde özellikle sınırda Yeni Sırbistan bölgesinde inşa edilen kaleler, Rusya'nın Lehistan işlerine müdahale etmek istemesi gibi sebeplerden dolayı gerilmiş ve en nihayetinde savaş kararı alınmıştı. 1750-1752 yılları arasında Rusya Güney Dinyeprovsk civarında yaşamaları için Avusturya Devleti'nden birkaç bin Sırp getirtmiş ve Yeni Sırbistan bölgesi adı verilen yere yerleştirerek buraya bir de Aziz Yekaterina Kalesi'ni inşa etmişti¹⁵⁸. Dinyeper-Bug Limanına dökülen İngul Nehri üzerine inşa edilen kale için Osmanlı Devleti antlaşma şartlarına aykırı olması gerekçesi ile yıkılmasını istemiştir¹⁵⁹. Tartışmaya sebep olan kalelerden diğeri de Don Nehri kıyısında bulunan Aziz Dimitri Kalesidir. 1763 yılında Rusların Don Nehri üzerine Aziz Dimitri Kalesi'ni inşa etmeye başladıkları haberi III. Selim Giray tarafından Osmanlı Devleti'ne bildirildi ve Osmanlı Devleti Rus büyükelçisi Obreskov'dan bu konu hakkında açıklama yapmasını istedi¹⁶⁰. Fakat Aziz Dimitri Kalesi'nden ziyade Osmanlı-Rusya arasında en çok tartışılan kale Çariçe Elizabeth adına yapılan Elizabeth Kalesi'dir. Özü Nehri üzerinde stratejik bir noktaya Kazak tehlikesi sebep olarak gösterilerek fakat Rusya'nın Lehistan yolu üzerinde bir üs olarak inşa edilen Elizabeth Kalesi¹⁶¹ birisi 1755 yılında diğeri ise 1760 yılında olmak üzere çeşitli tartışmalara sebep olmuştur¹⁶².

¹⁵⁵ Kurat, a.g.e, s. 296. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi 4. Cilt 1. Kısım**, s. 293

¹⁵⁶ Müdârâ sözlük anlamı olarak "yüze gülme, dost gibi görünme" demektir. Ferit Develliğolu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 31. Baskı, Ak Aydın Kitapevi, Ankara, 2015, s. 825

¹⁵⁷ Uğur Demir, **1768-1774 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi**, 1.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2023, s. 17,18

¹⁵⁸ A.B.Şirokorad, **Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kıran Osmanlı-Rus Savaşları Kırım, Balkanlar, 93 Harbi ve Sarıkamış**, (Çev. D. Ahsen Batur), 3. Baskı, Selenge Yayınları, İstanbul, 2024, s. 109

¹⁵⁹ A.B.Şirokorad, **a.g.e**, s. 109

¹⁶⁰ A.B.Şirokorad, **a.g.e**, s. 110

¹⁶¹ Demir, **a.g.e**, s. 31

¹⁶² Uğur Demir eserinden Elizabeth Kalesi üzerinden oluşan tartışmalar ve bu tartışmalar da Osmanlı Devleti'nin tutumunu oldukça detaylı bir şekilde aktarmıştır. Elizabeth Kalesi tartışmaları için bkz Demir, **a.g.e**, s. 31-43 ve s. 138-140

Osmanlı Devleti ile 1739 yılında Belgrad Antlaşması'nı imzalayan Rusya antlaşmaya dâhil edilen ibadet ve ticaretle ilgili maddeler aracılığı ile bölgede daha rahat hareket etmeye başlamıştı. Osmanlı Devleti 1756-1763 yılları arasında Avrupa'da gerçekleşen Yedi Yıl Savaşlarına katılmamış tarafsızlığını korumuştur. Yedi Yıl Savaşlarına dâhil olan Rusya, Yedi Yıl Savaşları sona erdikten sonra Lehistan iç işlerine müdahale etmişti. Lehistan olayları ile başlayan olaylar silsilesi neticesinde Rusya Osmanlı Devleti'nin savaş ilan etmesi üzerine Osmanlı Devleti ile hem Balkanlar da hem de Kafkaslarda savaşmıştır. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında gerçekleşen bu savaşın sonucunda ise Kırım'ın Osmanlı topraklarından çıkması ile neticelenecek olan Küçük Kaynarca kasabasında 17 Temmuz 1774 yılında 28 maddeden oluşan Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır¹⁶³.

2.1.2. Savaşa Giden Süreç: Lehistan Krallık Seçimi

XVIII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Lehistan'da krallık seçimi nedeniyle karışıklıklar bulunmaktaydı. 1754 yılında Lehistan'da gerçekleşen ve Lehistan ileri gelenlerinin Rusya/Avusturya taraftarları, Prusya taraftarları ve Osmanlı tarafları olarak üç gruba ayrıldığı “Büyük Kurultay”da Rusya ve Avusturya III. August'ün oğlunun veliaht seçilmesini istese de kurultay, Osmanlı Devleti'nin istediği gibi III. August'ün yerine gelen kişi seçilmeden sonlanmıştır¹⁶⁴. 1763 yılında III. August'ün sağlık durumu ağırlaşmıştı. Fakat III. August vefat etmeden önce Lehliler Vatansever Partisi'nin etrafında toplanan Potockiler ve diğerlerinin etrafında toplanan Czartoriskiler olmak üzere ikiye ayrılmış durumdaydı¹⁶⁵. Lehistan kralının durumunu haber alan II. Katerina harekete geçmiş ve Lehistan işlerine karışması durumunda karşısına çıkacak olan Prusya ile ittifak yapmıştır. III. August 5 Ekim 1763 yılında vefat etmiş ve kral vekili seçilen Wladislav Aleksandrov Ponian Lubienski 7 Mayıs 1763 yılında kral seçimi yapılabilmesi için diyetin toplanması kararı almıştır¹⁶⁶. Aynı zamanda Lubienski Avrupa'dan ve Osmanlı Devleti'nden “Lehistan serbestiyetinin” sağlanmasına uygun şekilde davranmalarını istemiştir¹⁶⁷. Rusya kendi desteklediği adayın seçilmesini isterken Avusturya ve Fransa'da Leh tahtına Katolik birisinin geçmesini istemekteydiler. Osmanlı Devleti ise Lehistan'da gerçekleşen bu seçimlere bizzat müdahil olmak istememiş fakat yakından takip etmiştir. Osmanlı Devleti Lehistan'daki seçimlerin serbest yapılabilmesi ve Rusya ile arasındaki barışın bozulmaması için Kırım Hanı, Eflak ve Boğdan voyvodalarına, Bender muhafızına ve Lehistan'da bulunan tüccarlarına

¹⁶³ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi 4. Cilt 1. Kısım**, s. 422. 28 maddeden oluşan Küçük Kaynarca Antlaşması ile birlikte Ruslar kesin bir şekilde Karadeniz'e ulaşmış ve geniş topraklar elde etmiştir. Bkz: Kurat, **a.g.e.**, s. 310

¹⁶⁴ Demir, **a.g.e.**, s. 44-46

¹⁶⁵ Köse, **a.g.e.**, s. 6

¹⁶⁶ Demir, **a.g.e.**, s. 225

¹⁶⁷ Hacer Topaktaş, **Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)**, 1.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 25

Lehistan'daki seçimlere hiçbir şekilde müdahil olmamalarını bildirmiştir¹⁶⁸. Rus muhafızlarının değişimi için Lehistan'da bulunan Rus birliklerinin varlığından rahatsız olan Leh ileri gelenlerinden Radzvil kendisini destekleyenlerden bir kısmı ile silahlanınca seçimlerin serbest yapılması amacıyla Rusya, Varşova ve Litvanya'yı ele geçirdi¹⁶⁹. Bu olayların gölgesinde Rusya'nın desteklediği aday olan Poniatowski kral olarak seçilmişti.

Rusya'nın desteklediği adayın seçilmesi Rusya'ya Lehistan'da daha rahat hareket edebilme imkânı tanımıştır. Rusya Leh meclisinden Lehistan'da bulunan Ortodoks halk içinde Katoliklere tanınan hakların tanınmasını istemiş ve bu konuda baskı kurmaya başlamıştı. Rusya'nın baskıları sonucu Ortodokslara da Katoliklere verilen haklar tanınmış fakat bu durum ülkede karışıklıkları da beraberinde getirmişti. Lehistan'da Protestanlar ve Ortodokslardan oluşan "Genel Konfederasyona" karşı 1768 yılında Bar Konfederasyonu oluşturulmuştu¹⁷⁰. Kendi ordusunu oluşturarak amaçları hakkında bir beyanname yayınlayan Bar Konfederasyonu, Rusya'ya karşı Kırım Hanlığından ve Osmanlı Devleti'nden yardım istemiş ise de Osmanlı Devleti Rus elçisi Obreskov'un Rus ordusunun Lehistan'dan çekileceğine dair verdiği söze binaen beklemeyi tercih etmiştir¹⁷¹. Kurulan Bar konfederasyonu Lehistan topraklarında yaşayan Ortodoks halkın oluşturduğu birlikler ile çatışmaya girmişti. Bu olaylar sırasında İstanbul'da bulunan ve İngiltere elçiliğini yapan John Murray İngiltere'ye gönderdiği bir raporunda Osmanlı Devleti sınırında artan gerginlikle birlikte hem Bâb-ı Âli hem de halk nezdinde Bar Konfederasyonu'na verilen desteğin arttığını belirtmiştir¹⁷². Fakat Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki iplerin kopmasına neden olan olay Bar Konfederasyonu'na mensup kişilerin Osmanlı topraklarına girmesi ve onları takip etme bahanesi ile Rus birliklerinin Balta şehrinde yaptığı katliamlar oluşturmuştur. Bar Konfederasyonu'na karşı Rusya artık açık açık silahlı müdahalede bulunmuştur. Rus General Krechetnikov, Kırım Hanlığına sığınanların teslimi için yirmi dört saat mühlet tanımış fakat bu süre geçmesine rağmen sığınanlar teslim edilmemiştir¹⁷³. Bunun üzerine Balta şehrine saldıran Rus kuvvetleri burada katliam yapmışlardır. Bu olay İstanbul'da büyük yankı uyandırmıştı. Bu olaylarının üstüne halkın da savaş istemesi üzerine savaş taraftarı olan III. Mustafa Rusya'ya savaş ilan etmişti¹⁷⁴.

¹⁶⁸ Köse **a.g.e**, s. 7

¹⁶⁹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi 4. Cilt 1. Kısım**, s. 358. Köse **a.g.e**, s. 7

¹⁷⁰ Topaktaş, **a.g.e**, s. 27

¹⁷¹ Demir, **a.g.e**, s. 326

¹⁷² Fatih Gürcan, **John Murray'ın İstanbul Büyükelçiliği (1765-1775)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi- Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 84

¹⁷³ Demir, **a.g.e**, s. 327. Gürcan, **a.g.t**, s. 85

¹⁷⁴ Gürcan, **a.g.t**, s. 91

2.1.3. Savaşın Başlaması ve Gelişmesi

Yaşanan son olaylardan sonra Payitahtta artık savaş yapılması gerektiği konuşulur olmuştu. İstanbul'da bulunan İngiltere büyükelçisi John Murray'ın 1 Temmuz 1768 tarihinde gönderdiği mektuba göre Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı ilan etmek istediği savaşın ilk belirtisi Karadağ'da bulunan Osmanlı birliklerinin gerçekleştirmek istedikleri harekâtların durdurulması idi¹⁷⁵. Ayrıca Osmanlı Devleti savaş ilan etmek istemelerine karşın oluşabilecek olası saldırılar için sınırlarda bulunan Özi ve Bender Kaleleri'nin tahkimatına başlamıştı ve Eflak-Boğdan voyvodalarından bölgeye dair raporlar istemekteydi¹⁷⁶.

Bütün bu olanlara rağmen dönemin sadrazamı Muhsinzade Mehmet Paşa, Şeyhülislam Veliyüddün Efendi, Reisülküttab Yenişehirli Osman Efendi Rusya'ya karşı savaşılmasını istemeyen tarafta yer almakta idiler. Muhsinzade Mehmet Paşa gerek babasının yanında edindiği tecrübeler gerekse kendisinin gerçekleştirdiği görevler neticesinde edindiği tecrübelerle dayanarak Osmanlı Devleti'nin henüz savaşa hazır olmadığı kanaatinde idi.¹⁷⁷ Sadrazam Muhsinzade Mehmet Paşa Osmanlı Devleti'nin öncelikle kaleleri gözden geçirerek zahire, mühimmat eksikliklerinin tamamlanması gerektiğini aksi takdirde düşman serhatlere saldırır ise serhatleri savunacak askerin olmadığını belirtmiş ve uzun zamandır savaşmayan askerin tekrardan savaşa hazırlanması gerektiğini de ekleyerek bu işlemlerin gerçekleşmesi için bir yıllık süre tanınmasını daha sonra savaş ilan edilmesi gerektiğini belirtmişti¹⁷⁸. Fakat bu düşüncesi kabul görmemiş elçilerin raporları¹⁷⁹ ve dönemin kaynaklarından anlaşılabileceği üzere hem halk hem de bazı devlet adamları ile birlikte bizzat padişahın kendisi savaş ilan edilmesini istemekteydi. Muhsinzade Mehmet Paşa

¹⁷⁵ Gürcan, **e.g.t.**, s. 85

¹⁷⁶ Demir, **a.g.e.**, s. 338

¹⁷⁷ Muhsinzade Mehmed Paşa'nın eğitiminin ilk yıllarına dair bilgi mevcut değildir. Kapıcıbaşılar arasında alınmış daha sonra babası Muhsinzade Ahmed Paşa'nın Bender Kalesi muhafızı olarak atanması ile birlikte babası ile Bender Kalesi'ne gitmiştir. Muhsinzade Ahmed Paşa'nın sadrazam olması sonucu Muhsinzade Mehmed Paşa kapıcılar kethüdalığına getirilmiştir. Ardından ise Maraş, İnebahtı, Bender, beylerbeyliği yapmıştır. Adana beylerbeyliği görevinin ardından Özi, Hotin, İnebahtı, Niğbolu muhafazalıklarında bulunmuştur. 1765 yılında ise sadrazam olmuştur. Bkz: Yuzo Nagata, "Muhsinzâde Mehmed Paşa", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 31, TDV Yayınları, Ankara, 2020, s. 48-50. A.H. de Groot, "Mehmed Pasha, Muhsin-zade, DKM130281.pdf (isamveri.org) (Erişim Tarihi: 21.04.2024)

¹⁷⁸ Abdullah Altun, **Said B. Halil İbrahim'in 'Tarih-i Sefer-i Rusya' Adlı Eseri (Transkripsiyon ve Değerlendirme)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2006, s. 40. Kemal Beydilli, "III. Mustafa Kaynarca Öncesi Bir Padişah Portresi" **Osmanlı'da Devletlerarası İlişkiler Siyaset-Yaşam-Yenileşme Seçilmiş Makaleler I**, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2022, s. 209. Ahmed Vasıf Efendi, **Ahmed Vasıf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Haka'iku'l-Ahbâr'ı 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)** Nevzat Sağlam(Haz.), 1.Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2020, s. 335

¹⁷⁹ Türkiye'nin Bir Asrı isimli eserde Sultan III. Mustafa'nın Rusya'nın büyümesini korkuyla fark ettiğini, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'ndeki Türk hakimiyeti hayali olduğunu ve Fransa'nın kıskırtması ile savaş ilan ettiğini belirtir. **İngiliz Büyükelçisi Sir James Porter ve Sir George Larpent'in Kaleminden Türkiye'nin Bir Asrı**, Esmâ Selçuk Demir(çev.), 1. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013, s. 291. Dönemin İstanbul büyükelçisi John Murray Sultan III. Mustafa'nın bir fetih arzusu içinde olduğunu ve bu fetih arzusunu kıskırtanların ise Lehliiler olduğunu düşünüyordu. Gürcan, **a.g.t.**, s. 100

görevinden alınarak yerine savaş taraftarı olan Hamza Paşa getirilmişti¹⁸⁰. Sadarete getirilen Hamza Paşa'nın göreve başlaması ile birlikte devlet ricali toplanmıştı¹⁸¹. Rus elçisi Obreskov ise sadarete çağırılmıştı. Rus elçisine Rusya'nın Lehistan topraklarında belirttiklerinden daha fazla asker bulundurdıkları¹⁸² bu konuda Osmanlı Devleti'ni yanıltmaya çalıştıkları ifade edilerek Rusya'nın Lehistan topraklarını terk etmesi, mevcut antlaşmalara uyması ve bu istenenleri Prusya, İngiltere, İsveç ve Danimarka devletleri kefaletinde kabul etmeleri istenmiştir¹⁸³. Rus elçisinin bu istekleri kabul etmemesi üzerine Rusya'ya savaş ilan edilmiş ve Rus elçi heyeti Yedikule Zindanları'na hapsedilmiştir. Fakat bu uygulama Payitahtta bulunan İngiliz büyükelçisinin itiraz etmesine sebep olmuştur. İngiliz büyükelçisi John Murray böyle bir uygulamanın savaş ilanı olsa dahi 1648 yılında imzalanan Westfalia Antlaşmasına ters düştüğünü belirtmişti¹⁸⁴. Ancak Osmanlıların, devlet geleneğine bağlı olarak Rus elçilik heyetini hapsedmelerine binaen İngiliz elçisinin itirazları sonuçsuz kalmıştır. Osmanlı Devleti sefer için gerekli hazırlıklara başlamış ve bu noktada İstanbul'da ciddi tartışmalar meydana gelmiştir¹⁸⁵.

Osmanlı Devleti Ekim 1768'de savaş ilan ettikten sonra hazırlıkları hızlandırmıştı. Bu sırada sadaret makamında değişiklik olmuş Hamza Paşa görevden alınarak yerine Yağlıkcızaade Mehmed Emin Paşa getirilmişti. Osmanlı Devleti'nin savaş ilanının İstanbul'da yankı bulması üzerine İngiltere kralı Osmanlı padişahına bir mektup göndererek barış yapılmasını istemiş ve bu konuda kendisinin arabuluculuk yapabileceğini belirtmiştir. Vefat eden Şeyhülislam Veliyüddün Efendi yerine tayin olunan Osman Molla¹⁸⁶ savaş ilan edilmesinde bir sakınca görülmediğini ve savaşın dinen bir sorun teşkil etmediğini belirtmiştir. Şeyhülislam tarafından verilen fetva sonucu Osmanlı Devleti Avrupalı Devletlere bir beyanname ile savaşın sebeplerini açıklamış ve savaş ilanını resmi olarak duyurmuştur. Osmanlı Devleti bu beyannameye Rusya'nın Lehistan'ı işgal etmesi, Balta ve Kırskova'yı tahrip edip katliam yapması, Hotin Kalesi'ne saldırımları gibi olayları gerekçe göstermişlerdi¹⁸⁷. Sultan III. Mustafa ve vezirler savaşın çok uzun sürmeyeceğini düşünüyorlardı.

¹⁸⁰ Köse, **a.g.e.**, s. 11

¹⁸¹ Savaş kararı için yapılan bu toplantıya kimlerin katıldığını Uğur Demir eserinde listelemiştir. Bkz Demir, **a.g.e.**, s. 348,349

¹⁸² Ahmed Vasıf Efendi eserinde Rus elçisinin verdiği takrirden asker sayısını yedi bin olarak belirttiğini fakat aslında bu sayının yirmi yedi binden fazla olduğunu belirtir. Bkz Ahmed Vasıf Efendi, **a.g.e.**, s. 339

¹⁸³ Ahmed Vasıf Efendi, **a.g.e.**, s. 337,338, Köse, **a.g.e.**, s. 11

¹⁸⁴ Gürcan, **a.g.e.**, s. 96. Deniz Çolak, **Kırım'ın Osmanlı'dan Kopuşu: Siyasi Diplomatik Süreç (1768-1792)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2024, s. 76

¹⁸⁵ Bu konuda Uğur Demir eserinde detaylı bilgiler vermektedir. Bkz Demir, **a.g.e.**, s. 334,335

¹⁸⁶ Ahmet Vasıf Efendi eserinde Veliyüddün Efendi vefatı hakkın teferruatlı bilgi verdikten sonra Piri-zade Osman Efendi'nin tayin olunduğunu belirtir. Ahmet Vasıf Efendi, **a.g.e.**, s. 340

¹⁸⁷ Ayşegül Çakar, **1768-1774 Osmanlı-Rus Harbine Dair Önemli Bir Kaynak: İstanbul Kısım-i Askeriye Mahkemesi 316 Numaralı Şer'iye Sicili (İncelem-Metin)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi- Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2016, s. 188-189. Aynı eser ve aynı sayfalarda Osmanlı Devleti'nin yayınladığı beyannamenin tam metni mevcuttur. İlk beyanname dışında Rusya'ya karşı ilan edilen savaşın gerekçelerinin tekrarlandığı ve Avrupa devletlerine gönderilen beyannamenin tam metni de mevcuttur. Bkz Çakar, **a.g.t.**, s. 119-120

Osmanlı Devleti ordusunu üç kola ayırmayı planlamıştı. Birinci kolu Lehli konfederatlar ile birleşme ve Hotin üzerinden Varşova'ya doğru büyük bir darbe indirme düşüncesiyle Lehistan sınırına 400 bin kişilik ana ordu, ikinci kolu Kırım'dan Rus ordusunu sıkıştırarak 80 bin kişilik ordu ve üçüncü kolu ise 50 bin kişilik bir ordu ile Kafkaslarda mücadele edecek şekilde planlanmıştı¹⁸⁸.

Sefer kararının ardından hazırlıklarını tamamlayan Osmanlı ordusu, 20 Mart 1769 yılında Divan Yolu üzerinden Davutpaşa'ya gelmiş, sadrazam da 26 Mart 1769 tarihinde Topkapı Sarayı'ndan çıkmış ve Davutpaşa'ya ulaşmıştı¹⁸⁹. Bu dönem İstanbul'da bulunan bir kâtip buradan ayrılan asker sayısını şu şekilde vermektedir: 55 adet yeniçeri bölük ortası, 46 adet yeniçeri cemaat ortası, 36 adet cebeci ortası, 36 adet topçu ortası, 16 adet top arabacıları¹⁹⁰. Davutpaşa'da toplanan Osmanlı ordusu buradan Edirne'ye; Edirne'den İsakçı sahrasına hareket etmişti¹⁹¹. Osmanlı ordusunun İstanbul'dan çıkışına kadar gerçekleştirdiği tuğ dikme töreni gibi geleneksel törenler, ordunun ağırlıklarının hangi vasıtalar ile taşındığı, ordunun hangi tarihlerde ilerleyeceği gibi önemli bilgileri İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi oldukça detaylı bir şekilde aktarmaktadır¹⁹².

Osmanlı Devleti'nin savaş kararının ardından Rusya 4 Kasım 1768 yılında bir toplantı gerçekleştirmiş ve bu toplantıda Avrupa'daki mevcut siyasi ortam değerlendirilmiş, Türklerle yapılan savaşlar ve neticeleri gözden geçirilerek Osmanlı Devleti ile savaşa giden süreçte yaşanan olaylar konuşulmuş sonuçta konsey, Osmanlı Devleti'nden gelecek olan ilk hareketi beklemek yerine saldırıya geçilmesi yönünde bir karar almıştı¹⁹³. Osmanlı Devleti hazırlığını yaparken aynı zamanda Rusya da kendi hazırlığını yapmakta idi. Rusya kendi planlarına göre kuvvetlerini beş kola ayırmıştı. Birinci kolunu Podolya'da toplanan ve Aleksandr Mihayloviç Galiçin komutasındaki dokuz bini Kazakların oluşturduğu altmış beş bin kişilik birlik, ikinci kolunu Kont Romanzov komutasında Belgrad Antlaşması ile yıkılan Azak Kalesi ve Taganruk Kalesinin yapılmasından sorumlu olan ayrıca Özi ile Azak Denizi arasındaki bölgenin güvenliğini sağlamakla görevli Kazak ve Kalmuklardan oluşan altmış bin kişilik birlik, üçüncü kolu General Waymars komutasındaki Bar milliyetçilerine engel olacak on bin kişilik birlik, dördüncü kolu General Medem komutasında Kabartay ve Kuban taraflarına görevlendirilen birlik, beşinci kolunu ise

¹⁸⁸ A.B.Şirokorad, *a.g.e.*, s. 117

¹⁸⁹ Ahmet Vasıf Efendi, *a.g.e.*, s. 345

¹⁹⁰ **Osmanlı-Rus Harbi Esnasında Bir Şahidin Kaleminden İstanbul (1769-1774)**, Süleyman Göksu (Haz.), 2. Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2016, s. 2

¹⁹¹ Osmanlı ordusunun hareket edişinden itibaren ki süreci Laleli Hacı Mustafa Efendi Ruznamesi'nde detaylı bir şekilde anlatmıştır. Laleli Hacı Mustafa Efendi, **Ruzname (Osmanlı-Rus Savaşı Günlüğü)**, Uğur Demir (Haz.), 1. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2023.

¹⁹² İngiltere büyükelçisi 9 Şubat'ta Osmanlı ordusunun sefer önce diktiği tuğun büyük bir tören ve dualar ile dikildiğini daha sonra ise deve, katır gibi yük hayvanları ile ordunun levazımının taşındığını aktardıktan sonra asıl ordu ağırlıklarının gemiler ile taşındığını aktarmıştır. Gürcan, *a.g.t.*, s. 112

¹⁹³ Brain L. Davies, **The Rosso-Turkish War 1768-1774 Catherine II and The Ottoman Empire**, Bloomsbury Academic An imprint of Bloomsbury Publishing Plc, 2016, p.107

General Totleben komutasında Kartli, Migrel, Gori ve Gürcü prenslerinin oluşturduğu ve Trabzon, Erzurum yöresine hareket düzenleyecek birlikler oluşturmaktaydı¹⁹⁴. Böylelikle Ruslar, Osmanlı Devleti'ni birkaç cephede birden savaşılmaya zorlamışlardı. Hazırlıklarını tamamlayan Rus kuvvetleri 16 Şubat 1769 yılında Poltova'dan harekete geçmişti¹⁹⁵.

Osmanlı Devleti 1768-1774 Savaşı'nda Kafkaslar ve Balkanlar'da karadan savaşı sürdürürken aynı zamanda Mora'da çıkan ve Muhsinzade Mehmet Paşa'nın bastırdığı isyanın yanında, Karadeniz ve Akdeniz'de de Rus donanması ile giriştiği mücadeleler olmak üzere pek çok cephede birden savaşmak zorunda kalmıştır. Rusya'nın yayılmacı politikaları sonucu başlayan olaylar silsilesi Osmanlı Devleti ile Rusya'yı savaş meydanında karşı karşıya getirmiştir. 1768 yılında Osmanlı Devleti'nin ilanı ile başlayan savaş, Osmanlıların savaş sürecinde ele geçirmelerine rağmen Tuna Nehri'nde bulunan önemli kaleleri kaybetmesi, Çeşme'de donanmasının yakılması, Mora'da isyan çıkması gibi önemli olayların yaşanmasına sebep olmuş ve 1772 yılında başlayan ara ara kesilen barış görüşmeleri sonucu ancak 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile son bulmuştur.

2.1.4. 1768-1774 Osmanlı- Rus Savaşında Niğbolu Kalesi

Osmanlıların 1768 yılında hazırlıklarını tamamlamadan savaş ilan etmesi Rusya'ya zaman kazandırmış oldu. Rusya 1768-1774 savaşında Balkanlar üzerine ağırlık verecek şekilde savaş planını oluşturmuştu. Bu yönde Rusya, 6 Kasım 1768 yılında gerçekleştirdiği toplantıda, Osmanlı ordusunun Leh konfederatlar ile birleşmek üzere Lehistan'a gelme ihtimalini Hotin Kalesi'ni alarak engellemek üzerine karar almıştır¹⁹⁶. Rusya oluşturduğu plana göre hareket etmek için Aleksandr Mihayloviç Golitsın komutasındaki ordusunu Hotin üzerine göndermişti. Prens Golitsın'ın ordusundan ayrılan 30 bin kişilik bir kuvvet Dinyester Nehri'ni geçerek 15 Nisan 1769 yılında Hotin Kalesi'ni kuşatsa da bir sonuç alınamadığından 24 Nisan 1769 yılında geri çekildi¹⁹⁷. Hotin Kalesi'nin müdafaasının ardından kalede bulunan yamaklar akınlar düzenlemek istemiş ve bu sebeple Hotin muhafızı Çeteci Abdullah Paşa'nın yeğeni Hüseyin Paşa'dan izin istemişler fakat Hüseyin Paşa'nın izin vermemesi üzerine Hüseyin Paşa'yı şehit etmişlerdi¹⁹⁸. Hüseyin Paşa'nın şehit edilmesinin ardından kaledeki yamaklar Kahraman Paşa'yı kendilerine komutan olarak seçmişler fakat İstanbul'dan Boğdan Seraskeri ve Selanik mutasarrıfı Hasan Paşa Hotin muhafızı

¹⁹⁴ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi 4. Cilt 1. Kısım**, s. 376,377. Köse, **a.g.e.**, s. 18. Mithat Sertoğlu, **Mufassal Osmanlı Tarihi 5. Cilt**, 1.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 2568

¹⁹⁵ Gürcan, **a.g.t.**, s. 113

¹⁹⁶ A.B.Şirokorad, **a.g.e.**, s. 116

¹⁹⁷ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi 4. Cilt 1. Kısım**, s. 377. Ömer Bıyık, "Osmanlı-Rus Hududunda Bir Kale: XVIII. Yüzyılda Hotin" **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 29(2), 2014 s. 507

¹⁹⁸ Şem'dâni-zade Fındıklı Süleyman Efendi Tarihi'nde yamakların isyanını dönemin Hotin kadısı Sahhaf-zade Mustafa Efendi'den edindiği bilgiler ile detaylı bir şekilde anlatmıştır. **Şem'dâni-zade Fındıklı Süleyman Efendi Tarihi**, Münir Aktepe(Haz.), 2/A, İstanbul Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1978, s. 123

olarak atanmıştı¹⁹⁹. Kale’de yaşanan bu durum ise bir zafiyet belirtisi olarak algılanmıştır. Hotin Kalesi’ndeki mevcut vaziyeti değerlendirmek isteyen Golitsın komutasındaki ordu tekrardan Hotin Kalesi’ne saldırmıştır. Hotin Kalesi’nin varoşunda bulunanlar Rus birlikleri ile çatışmış bir kısmı kaleye girmiş bir kısmı ise Boğdan taraflarına kaçmışlar ve Rus birlikleri ise Hotin Kasabası’nı yakmışlardır²⁰⁰. Sürekli başarısızlıklar gösteren Golitsın görevden alınmış ve yerine Pyotr Aleksandroviç Rumyantsev-Zadunayski atanmıştır. Fakat Abaza Mehmet Paşa’nın yardıma gelmesi üzerine Hotin’i alamamışlardır. Rusların devamlı Hotin Kalesi’ne saldırımları, yetersiz iaşe, mühimmatların zarar görmesi veya kullanılamaz hale gelmesi, olumsuz hava koşulları, askerin ve görevlendirilen paşaların isteksizliği gibi pek çok sebepten dolayı son Rus saldırısında Hotin Kalesi Rusların eline geçmiştir. Hotin Kalesi Tuna Nehri’ne kadarki bölgenin kilidi konumundaydı ve kalenin Rusların elin geçmesi, Rusların Tuna Nehri’ne kadar olan bölgede kolaylıkla ilerlemeleri anlamına geliyordu.

Savaş ilanı ile birlikte Niğbolu Kalesi’nde kale tahkimi, asker temini, mühimmat temini, zahire temini gibi gerekli hazırlıklara başlanmıştır. Arşivdeki belgelerde Niğbolu Kalesi ile birlikte Kulle Kalesi için de gerekli hazırlıkların yapılması istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Niğbolu ve Kulle Kalelerinde bulunan topların kundak ve tekerlekleri için kereste temini Eflak voyvodalığından sağlanmıştır. Niğbolu Kalesi için 366 adet, Kulle Kalesi için 280 adet çeşitli kerestenin Eflak voyvodası aracılığı ile Niğbolu’ya ulaştırılması istenmiş ve oluşan masraflar ise Eflak cizyesi malından karşılanmıştır²⁰¹. Topçu başı Mustafa Niğbolu Kalesi’nin 24 nefer müstahfızan ve 10 nefer topçu ile savunulamayacağı için 76 nefer müstahfızan görevlendirilerek müstahfızan sayısının 100, 30 nefer *yerli* topçu görevlendirilerek topçu sayısının 40 olması istenmiştir²⁰². Böylelikle eksik görülen asker açığı kapatılmak istenmiştir.

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Hotin Kalesi’nin Ruslar tarafından işgalinin ardından Ruslar Tuna Nehri’ne doğru ilerlemeye başlamıştı. Bu ilerleme ile birlikte Boğdan halkı sonrasında da Eflak halkı, boyarları ve asileri Ruslara destek vermeye çalışmışlardır. Hotin Kalesi’nin düşmesi ile birlikte gelen yenilgiler sonucu Boğdan ve Eflak Rus işgaline açık konuma gelmişti. Kalas kasabasının ardından ise Rus General Kantakuzen’in 400 askeri ile Yaş Kasabası’nı ele geçirmesi sonucu Boğdan Rus işgaline uğramıştır²⁰³. Rusların Boğdan’ı işgalinden sonraki hedefi Eflak idi. Eflak reayası, boyarları ve asilerinin Ruslarla iş birliği yapması sonucu Osmanlıların aldığı

¹⁹⁹ Cengiz Fedakâr, “Hotin Kalesi’nin Sükûtu (1768-1774 Osmanlı-Rus Harpleri’nde)”, Tuğba Eray Biber (Ed.), **Bozkırın Oğlu Ahmet Taşağıl’a Armağan**, Yeditepe Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2019, s. 466

²⁰⁰ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi 4. Cilt 1. Kısım**, s. 378

²⁰¹ BOA, C.AS. 443/18445 (9 Cemaziye’l-evvel 1182/21 Eylül 1768)

²⁰² BOA, TS. MA.E 452/11 (13 Cemaziye’l-ahir 1182/25 Ekim 1768)

²⁰³ Köse, **a.g.e.**, s. 27

önlemlere rağmen Bükreş'in Rus işgaline girmesi üzerine bölge Rus işgaline girmiştir²⁰⁴. Eflak'taki bu mücadeleler sırasında sınırda bulunan Niğbolu ve Kulle kalelerindeki birliklerden bölgeye akınlar düzenlemeleri isteniyordu.

Eflak serhaddinde bulunan Niğbolu ve Kulle Kaleleri Eflak'ta gerçekleşen olayların ve isyanların bastırılması için emir gönderilen öncelikli kaleler arasında yer almaktadır. Rusların Eflak'ı işgal etmesinin ardından Eflak'ta isyanlar baş göstermiştir. Eflak boyarlarından Favalfol'un da desteklediği Kuman isimli bir kişi Bükreş'i istila etmiş ve İslante karyesine saldırarak halkının bir kısmını öldürmüş, bir kısmını ise esir almıştı²⁰⁵. Ayrıca Kulle Kalesi'ne saldıracakları yönünde bir haberin kale halkına ulaşması sonucu kalenin muhafazası için halk merkeze arz-ı hal göndermek durumunda kalmıştır. Bunun üzerine Niğbolu ve Kulle Kalesi kadıları, Niğbolu Kalesi'nde görevli topçuların zabiti Mehmed'e gönderilen bir emir neticesinde Kulle Kalesini korumak için yüzer kişiden 5 bölük cebeci, iki bölük topçu birliğinden oluşan 700 kişilik bir birliğin gönderilen arz-ı hal üzerine oluşturulması ve kayıtlarının tutularak oluşturulan defterin gönderilmesi istenmişti²⁰⁶. Öte yandan Kuman'ın bölgedeki hareketlerinin ardından Eflak'ta Flakoyan Boyaroğlu isyan etmiş ve kendi etrafında topladığı Hırvat ve Rus Katanlarla Kulle Kalesi'ne yakın Eflak topraklarını yağmalamış Kulle Kalesi'ne saldıracağı haberi de Osmanlı mercilerine ulaşmıştı²⁰⁷. Kulle Kalesi'ne saldırı ihtimaline karşılık Niğbolu kadısına ve mütesellimine emir gönderilmiştir. Bir önceki baharda Niğbolu ve Kulle Kalelerinde görev yapan Niğbolu Sancağı sipahilerinin tekrar görev yerlerine çağırarak tehdit altında olan Kulle Kalesi'ni korumaları istenmişti²⁰⁸.

Bu savaşlar sırasında Osmanlı Devleti'nin bazı kalelerine atamalar gerçekleşmiştir. Bu atamalardan birisi de Ohri sancağı mutasarrıfı Bayram Paşa için yapılmıştır. Bayram Paşa, Kılburun Kalesi muhafazasına atanmış fakat kendisine aynı zamanda Kulle Kalesi muhafazalığı verilmiş ve ihtiyatlı davranılması gerektiğinden 2 adet süvari, 19 adet piyade olmak üzere Niğbolu kazasından asker toplanmıştı²⁰⁹. 168 Numaralı Mühimme Defteri'nde bulunan 219 numaralı hükme göre ise bu askerler Boğdan'dan başlayarak Eflak bölgesine yayılan isyan ve karışıklıklar için İbrahim Ağa-zâde Mustafa Ağa, vekili İsmail Ağa-zâde Mehmed Ağa öncülüğünde; piyadeler ise

²⁰⁴ Karaman ve Maraş valisi olup Bükreş tarafını Rus işgalinden kurtarmak ve Eflak reayasını korumakla görevli Vezir Ali Paşa ve Silistre kadısına gönderilen bir emir de Boğdan'ın Rus işgalinde olduğu ve Boğdan'daki asi ve Rusları destekleyen reyanın Eflak'daki reayayı kıskırttığı belirtilmiş ve bölgedeki Ruslara destek vermeyen halkın, zahirenin korunması istenmiştir. BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 75-76 (Evail-i Ş (1)183/30 Kasım-9 Aralık 1769) Ayrıca yine 168 Numaralı Mühimme Defteri'nde bu konu ve bağlantılı pek çok konu ile ilgili hükümlere sıkça rastlanmaktadır.

²⁰⁵ BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 87 (Evasıt-ı Ş 1183/10-19 Aralık 1769)

²⁰⁶ BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 87 (Evasıt-ı Ş 1183/10-19 Aralık 1769)

²⁰⁷ BOA, AE. SMST.III 128/9929 (4 Şaban 1183/3 Aralık 1769)

²⁰⁸ BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 102 (Evasıt-ı Ş (1)183/10-19 Aralık 1769)

²⁰⁹ Ahmed Vasıf Efendi, **a.g.e.**, s. 400

Kalyoncu Memiş Ağa, Bahtiyâr Ahmed Ağa, Kahveci-zâde Ebu Bekir Ağa, Voyvoda Sülayman Ağa, El-Hâc Yusuf Ağa-zâde Hüseyin Ağa, Yukarubazarlı Ahmed Ağa, Es-Seyyid Ahmed Ağa, Laz el-Hâc Hüseyin Ağa, Kuleli Ömer Ağa, Cibilzâde İbrahim, Uzun Osman Ağa, Kalenderizâde Ahmed Ağa, Uzun Ahmed Ağa, Arab Osman Ağa, Hacı Osman Ağa, Es-Seyyid el-Hâc Mehmed Ağa, Şâtırzâde Ömer Ağa, Mustafa Ağa, Kadıoğlu Hacı Ahmed Ağa öncülüğünde süvariler toplanmıştır²¹⁰. Fakat peş peşe gönderilen hükümlerden anlaşıldığı üzere bölgedeki asker sayısı yeterli olmamaktadır. Niğbolu Kalesi yeniçeri zabiti başta olmak üzere ağa, çavuş gibi kaledeki görevlilerden Kulle Kalesi savunmasında bulunan askerin olası bir saldırı durumunda kaleyi savunacak miktarda olmadığı ve ekseriyetle bu eksikliğin Niğbolu'dan temin edildiği; bu seferde Niğbolu'dan asker temin edilerek Niğbolu Kalesi'nin emniyeti konumunda gördükleri Kulle Kalesi'nin korunması yönünde ihtiyatlı davranılması istenmiştir²¹¹. Her ne kadar bölgedeki ve kaledeki yöneticilerden mevcut askerlerin sayılması ve bunların kayıt altına alınması istense de bölgedeki isyanlar, askerlerin savaşmak istememesi ve firar etmesi gibi pek çok sebepten ötürü asker açığı kapatılamıyordu²¹². Ayrıca gönderilen hükümlerden anlaşıldığı kadarıyla oluşan eksikliklerin hemen giderilmesi hem Kulle Kalesi'nin hem de Niğbolu Kalesi'nin savunmasında bir rehabetin olmaması, öngörüldüğü zaman uygun cezaların verilmesi bölgedeki hareketlilik ve askeri durumu açıklamaktadır.

Rusların Tuna boylarına inmeleri ve birlikler halinde akınlar düzenlemeleri buradaki kaleler için birer tehdit unsuru idi. Tuna'nın öte yakasında yer alması ve Eflak bölgesi ile sınır olmasından dolayı Kulle Kalesi sürekli tehdit altında idi. Kulle ve Niğbolu Kalelerinin bir saldırıya uğrayacağına dair devamlı olarak gelen haberler neticesinde Niğbolu sancağı görevlilerine kalenin korunması için emirler gönderilmektedir. Önce Boğdan sonrasında Eflak halkının da Ruslara destek verip isyan etmesi Osmanlı Devleti'nin ilgilendiği sorunların başında gelmekte idi. Bu sorun ise genellikle bölgedeki kale birlikleri üzerinden yöneticilere gönderilen emirler aracılığıyla çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Evail-i Zilkade (1)183 (M. 26 Şubat-7 Mart 1770) yılında Niğbolu sancağındaki yöneticilere gönderilen emir bahsedilen bu konu hakkında bir örnek teşkil etmektedir. Niğbolu sancağı görevlilerinden Kulle Kalesi'ne karşı yapılacak olan bir saldırı haberi üzerine kalenin muhafazası için asker temini yanında Ruslara destek verenlere karşı da önlem almaları istenmektedir²¹³.

²¹⁰ BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 58 (Evail-i Ş 1183/30 Kasım-9 Aralık 1769)

²¹¹ BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 137 (Evahir-i L (1)183/17-25 Şubat 1770)

²¹² 168 Nolu Mühimme Defteri'nde bulunan 1168 numaralı hükümde askerlerin "biz görevimizi yaptık" "Bizim imzalarımızı gelmedi" diyerek kaleyi terk ettikleri belirtilir. BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 286 (Evasıt-ı N (1)184/29 Aralık-7 Ocak 1771)

²¹³ "... ve ol havâliden inâyet-i Hakla Moskovlu ve ânlara tâbi' havane-i ra'iiyyetin vücûd-ı merdûdların ref ve teshîr-i memleket ve tathîr-i vilâyet husûslarına hulûsâne bezl-i mechûd eyleyüp..." BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 160 (Evail-i ZA (1)183/26 Şubat-7 Mart 1770)

Savaş sırasında sınır kalelerinde birtakım yönetici değişiklikleri göze çarpmaktadır. Evasıt-ı ZA (1)183 (M. 7-17 Mart 1770) senesinde gerçekleşen atamalarda Halep eyaleti tevcih olunan Vidin Muhafızı Mehmed Paşa Kırım muhafızlığına, Niğbolu sancağı inzimamıyla Niğbolu muhafızı Ahmed Paşazade Mehmed Paşa Vidin Muhafızlığına, onun yerine ise Niğbolu muhafızlığına Selanik-Kavala mutasarrıfı ve Derbendler Başbuğu Ali Paşa ve Niğbolu Kalesi muhafazasına da Karaman Valisi Süleyman Paşa atanmıştı²¹⁴. Süleyman Paşa'nın Niğbolu Kalesi'ne atanmasından birkaç ay sonra kendisine tekrar bir atama emri gelmiştir. İbrail'de görevlendirilen Süleyman Paşa'nın bölgeden ayrılması Niğbolu Kalesi hakkında huzursuzluğa neden olmuştu²¹⁵. Süleyman Paşa'nın İbrail'e görevlendirilme emri ile Ahmed Paşa'nın Niğbolu'ya görevlendirilmesi arasında kim ya da kimlerin Niğbolu muhafızı olarak görev yaptığı tespit edilememiştir. Birkaç gün sadrazam vekilliği yapan vezir Ahmed Paşa²¹⁶ önce Silistre muhafazasına daha sonra ise Niğbolu ve çevresinin muhafazası da önemli görüldüğü için Niğbolu ve çevresini muhafazaya görevlendirilmiştir²¹⁷. Kilis sancağı mutasarrıfı olan Mehmed Paşa Niğbolu muhafızı Ahmed Paşa'nın isteği üzerine Kulle Kalesi muhafızlığına atanmış ve kale korunmak üzere Ahmed Paşa'nın emrine verilmiştir²¹⁸.

Ruslar 1770 yılında Kartal Muharebesi ile Osmanlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Tuna Nehri'nin kuzeyine kadar ilerlemiş olan Ruslar Kili, İsmail, Akkerman, İbrail gibi önemli Osmanlı kalelerini ele geçirmişlerdi. Bu durumun istisnasını Yergöğü Kalesi ve Kulle/Turnu Kalesi oluşturmaktaydı. Rus ordusu komutanı Rumyantsev-Zadunayski 16 Ekim 1770 yılında Kartal Muharebesi'nin ardından Türkçe bilen Petro Yuvan isimli elçisini hem Bender'in Rusların eline geçtiğini hem de Sadrazam Halil Paşa ve Rumyantsev-Zadunayski tam yetkili elçi olarak barış görüşmesi yapılmasını istediğini bildirmesi için Osmanlı karargahına göndermişse de İstanbul'dan gelen olumsuz yanıt üzerine reddedilmiştir²¹⁹. Olumsuz sonuçlanan barış teklifinin ardından Rus ordusu komutanı Rumyantsev-Zadunayski Balkanlar'da üç kola ayrılan ordusunun durumunu

²¹⁴ BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 181 714. Hüküm (Evasıt-ı ZA (1)183/8-17 Mart 1770) 715. Hüküm (Evasıt-ı ZA (1)183/8-17 Mart 1770) 716. Hüküm surettir.

²¹⁵ "...Eflak derûnunda ve etrâf u enhâsında düşmen-i dînden kat'an eser olmadığı zâhir ve muhakkak olduğundan başka hâlâ Haleb Vâlîsi ve Bükreş cânibi Ser-askeri Vezîr Mehmed Paşa edâma'llahü te'âlâ iclâlehu ve Eflak Voyvodası Manulaki Voyvoda asâkir-i vâfire ile memleket-i Eflak'da mukîm olup iyâzen billahi te'âlâ karşı Eflak yakalarına â'da-i dinin taburu vürûd ve Niğbolu Kal'asına ve Tuna sâhillerine sû-i kâsd niyet-i fâsidesinde olduğu sûretde müşârûn-ileyh Mehmed Paşa ma'iyetindeki asker-i zafer-perver ile kal'a-i mezbûreye muhâfız nasb olunmak..." BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 233 (Evail-i CA (1)184/ 23 Ağustos-1 Eylül 1770)

²¹⁶ Ahmed Vasıf Efendi'nin verdiği bilgilere göre Ahmed Paşa İlbasan'dandır ve Bostancı ocağına gelerek burada yetişmiştir. Bostancı başılık yapmış ve Surre Alayları ile Hicaz'a gitmiştir. Hicaz dönüşü ise çavuş başılık, mirahurluk ve sadrazam kethüdalığı yapmıştır. Sadrazam kethüdalığı görevinden azledilerek bir müddet sonra Silahdar Mehmed Paşa'ya kayım-makam olmuş. Bu görevinin ardından Tuna sahili muhafazası için görevlendirilmiştir. Vidin muhafazalığı ile görevlendirildiği sırada 3 Mart 1772 yılında vefat etmiştir. Bkz Ahmed Vasıf Efendi, *a.g.e.*, s. 517

²¹⁷ Ahmed Vasıf Efendi, *a.g.e.*, s. 462

²¹⁸ BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 361 (Evahir-i S (1)185/16-24 Haziran 1771)

²¹⁹ Virginia Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Devlet Adamı: Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*, 1. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, s. 153. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 4. Cilt 1. Kısım*, s. 389. Köse, *a.g.e.*, s. 52

sağlamlaştırmak için Yergöğü'nü almaya karar vermiştir²²⁰. Tuna Nehri'nin kuzeyinde Osmanlı himayesinde kalan Yergöğü ve Kulle Kaleleri, Rus ordusundan ziyade Rus işgalinde bulunan Eflak üzerinde bir tehdit unsuru olarak görülmüştür²²¹. Çalışma konusu olarak incelenen ve yukarıda bahsedildiği gibi Niğbolu ve Kulle/Turnu Kalelerine merkezden gönderilen Eflak bölgesindeki karışıklıklarla mücadele, çıkan isyanlara karşı önlem, Ruslara verilen desteğin engellenmesi, bölgenin Ruslardan korunması gibi güvenlik sorunlarına karşı önlem alınması yönündeki emirler Rusların Kulle Kalesi'ni bir tehdit unsuru olarak görmesinin sebebini açıklamaktadır.

Yergöğü Kalesi'nin muhafazasında görevli Mehmed Paşa²²² kalede görevli olan askerler tarafından öldürülmüştür ve yerine sadrazam kethüdası İzzet Ahmed Paşa muhafız olarak görevlendirilmiştir²²³. Askerlerin firar etmelerinin yanı sıra öldürülen Mehmed Paşa maiyetinde bulunan Mesut Giray Sultan Bükreş tarafına geçmiş ve 1 Mart 1771 yılında Rusların top atışları ile Yergöğü Kalesi'ni kuşatmaları üzerine Mehmed Paşa maiyetinde bulunan Yergöğü Ağası beraberindeki askerler ile firar etmiştir²²⁴. Rusların saldırılarına kalede bulunan Osmanlı kuvvetleri metrislerden ve hisarlardan karşılık verseler de yoğun top atışı neticesinde kayıp vermişler ve iç kalede biraz yetecek zahire ve mühimmat olmasına rağmen üç-dört gün süren savunmanın ardından Yergöğü Kalesi Rusların eline geçmiştir²²⁵. Yergöğü Kalesi'nin Rusların eline geçmesi Tuna Nehri'nin kuzey tarafından Kulle Kalesi'nin 6000 asker ile tek Osmanlı kalesi olarak kalmasına neden olmuştur²²⁶. Yergöğü Kalesi'nin Ruslar tarafından işgali ile Tuna Nehri'nin kuzey tarafında 1771 yılına kadarki zaman zarfında Niğbolu'ya kadar olan bölge dâhilinde Kulle/Turnu Kalesi hariç diğer Osmanlı kaleleri Rusların eline geçmiş konumda idi. Yergöğü Kalesi'nin Rusların eline geçmesi Kulle Kalesi'nin bir sonraki hedef olarak algılanmasına sebep olmuştur. Nitekim kale 1771 ve 1773 yıllarında olmak üzere iki kere kuşatılmıştır. Bu da yeni bir kuşatma ihtimalini arttırmaktadır. Kulle Kalesi'nin kuşatılma ihtimaline karşılık bölgeyi korumaları ve gerekli tedbirlerin alınması için İzzet Ahmed Paşa ve Niğbolu muhafızı Ahmed Paşa görevlendirilmiş; asker sevki ve zahire temini gibi işlerin halledilmesi için Ruhî Süleyman Ağa, divan çavuşları ve

²²⁰ A.B.Şirokorad, **a.g.e.**, s. 133

²²¹ David, **a.g.e.**, s. 165

²²² İstanbul'da bulunan bir kâtibin kaleminden çıkan eserde Mehmed Paşa için "*ağalıktan çıkma Saliha Sultan'ın paşası*" şeklinde bir ifade yer almaktadır ve Mehmed Paşa'nın öldürüldüğü haberinin geldiği tarih 15 ZA sene 1184/2 Mart 1771 olarak verilmektedir. Bkz: **Osmanlı-Rus Harbi Esnasında Bir Şahidin Kaleminden İstanbul (1769-1774)**, s. 18

²²³ Muharrem Saffet Çalışkan, **Vekayi'nüvis Enverî Sadullah Efendi ve Tarihinin I. Cildinin Metin ve Tahlili (1182-1188/1768-1774)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000, s. 220

²²⁴ Çalışkan, **a.g.t.**, s. 221

²²⁵ Ahmed Vasıf Efendi, **a.g.e.**, s. 473. Çalışkan, **a.g.t.**, s. 221. **Osmanlı-Rus Harbi Esnasında Bir Şahidin Kaleminden İstanbul (1769-1774)** isimli eserde Yergöğü Kalesi'nin Rusların eline geçtiği haberinin 5 Z sene 1184 tarihinde İstanbul'a ulaştığı belirtilmiştir. **Osmanlı-Rus Harbi Esnasında Bir Şahidin Kaleminden İstanbul (1769-1774)**, s. 18

²²⁶ David, **a.g.e.**, s. 168

gediklilerinden bazıları emirlerine verilmiştir²²⁷. Kulle Kalesi'nin Eflak bölgesine sınır olması, Eflak bölgesinde gerçekleşen isyanlar, halka karşı uygulanan zulümler, halkı Rus birliklerinden korumak gibi çeşitli konularda üstlendiği misyon ve Osmanlı arşivinde mevcut olan belgelerden anlaşıldığı kadarı ile Niğbolu Kalesi'nin emniyeti konumunda olması Kulle Kalesi'ni Osmanlı Devleti için ehemmiyetli kılmakta idi. Ruslar için ise Tuna'nın kuzeyinde bulunan Osmanlı kalesi olarak Eflak üzerindeki hakimiyeti ve Rus birliklerine karşı saldırı düzenleme gibi olasılıklardan dolayı Kulle Kalesi önem arz etmekteydi.

Osmanlı Devleti bölgedeki hareketlilikten ve gelen istihbaratlardan dolayı sürekli Kulle ve Niğbolu Kaleleri için asker toplanması ve korunmasına yönelik emirler göndermiştir. Fakat belgelerden anlaşıldığı kadarıyla disiplinsiz bir şekilde, bazıları bölgedeki yöneticilerden kaynaklı olarak askerler ya toplanmıyor ya da görevlendirildikleri bölgelere gidişleri ile ilgili sorunlar yaşanıyordu. 168 Numaralı Mühimme Defteri'ndeki hükümlerden tespit edildiği kadarıyla gönderilen pek çok emirde askerlerin toplanamaması veya görevlendirildikleri kalelere gitmedikleri belirtilmiş ve bunun engellenmesi istenmiştir. Evasıt Zilhicce 1184 (M. 27 Mart-6 Nisan 1771) yılında gönderilen bir emirde defalarca asker toplanmasına yönelik emirin gönderildiği fakat yerine getirilmediği; Tırnova, Lofça, İvraca'dan asker toplanarak Kulle ve Niğbolu Kalesi muhafazasına gitmeleri ve Niğbolu muhafızı Ahmed Paşa'dan bu konuda dikkatli davranması istenmiştir²²⁸. Gönderilen başka bir emir ile Anadolu ve Rumeli'den askerler toplanana kadar Çavuşbaşı Ruhi Süleyman ve zahire toplanması için mübaşir olarak tayin olunan Turnacıbaşı Salih'ten Filibe, Sofya, Hacıoğlu Pazarı, Prevadi, Yenipazar, Şumnu, Cuma-i Atik, Hazergrad, Tırnova, Zağra-i Atik, Zağra-i Cedid, Selvi, Akçakızanlık, Plevne, İvraca, Çirmen'den asker toplanarak Niğbolu ve Kulle Kaleleri muhafazasına görevlendirilmesi istenmiştir²²⁹. Bu emir doğrultusunda belirlenen yerlerden askerler toplanmış ve görev yerlerine ulaşmışlardır. Toplanan ve bölgeye ulaşan asker sayısının fazla olmasından dolayı yeterli miktarda asker Kulle Kalesi muhafazası için bırakılarak diğer askerler ile Eflak tarafına akın yapılması istenmiştir²³⁰. Bunun sebebi ise Boğdan ve Eflak'ı işgal eden Rusların bölgedeki faaliyetlerine devam etmeleri ve bu durumun Osmanlı toprakları için bir tehdit unsuru oluşturmasıydı.

Eflak topraklarında bulunan ve birisi Kulle Kalesi'ne on saat uzaklıktaki Aslatna isimli diğeri ise Krayova'ya sekiz Kulle Kalesi'ne on saat uzaklıktaki Karakal isimli köylere Ruslar üçer-dörder bin piyade ve bir miktar top ile cephaneye koymuşlar ve bu köy reayaları Ruslara asker yazılarak casusluk faaliyetleri yürütmüşlerdir²³¹. Bölge güvenliğini tehdit eden bu durumun Payitahta

²²⁷ Çalışkan, **a.g.t.**, s. 222

²²⁸ BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 327-328 (Evasıt-ı Z (1)184/28 Mart-6 Nisan 1771)

²²⁹ BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 330-331 (Evasıt-ı Z (1)184/28 Mart-6 Nisan 1771)

²³⁰ BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 331 (Evasıt-ı Z (1)184/28 Mart-6 Nisan 1771)

²³¹ BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 336 (Evasıt-ı Z (1)184/28 Mart-6 Nisan 1771)

ulaşmasının ardından Niğbolu muhafızı Ahmed Paşa'ya ve emrinde bulunan reislere, zabıtlara emir gönderilmiştir. Gönderilen bu emir neticesinde ismi geçen bu köyler ve Krayova'nın bazı bölgelerinde bulunan Rus birliklerinin bölgeden çıkarılması istenmiştir²³². Fakat Rus kuvvetleri Bükreş'ten sonra Eflak'ın önemli şehirlerinden olan Krayova'ya gelmiş ve burayı yağmalamışlardır. Krayova'ya gelen ve burayı yağmalayan Rus kuvvetlerinin bir sonraki hedefi Kulle Kalesi olmuştur. 4000 kadar Rus kuvveti, Yergöğü Kalesi'nde bulunan Rus kuvvetlerinden yardım isteyerek gönderilen 1500 kişilik kuvvet ile birleşerek Kulle Kalesi'ne doğru harekete geçme kararı almışlardır²³³. Fakat Kulle Kalesi'ne saldırmak üzere Yergöğü Kalesi'nden bir yardım birliğinin geleceği istihbaratının alınmasının üzerine Ruscuk Seraskeri İzzet Ahmed Paşa tarafından bu birlik daha Kulle Kalesi'ne ulaşmadan engellenmiştir²³⁴. Krayova'da bulunan Rus kuvvetlerinin ise Kulle Kalesi'ne doğru harekete geçtiği haberinin alınması üzerine Niğbolu muhafızı Ahmed Paşa derhal hazırlıklarını tamamlayarak Rus birliklerine saldırı düzenlenmiştir²³⁵. Osmanlı kuvvetleri ve Rus kuvvetleri arasında 20 Safer 1185/4 Haziran 1771 tarihinde dört gün sürecek bir savaş başlamış ve Osmanlı kuvvetlerinin huruç harekâtları düzenleyerek iki üç defa Rus kuvvetlerine ait metris ve tabyaları ele geçirmesi sonucu Rus kuvvetleri 13 Haziran 1771²³⁶ günü başarısız bir kuşatmanın ardından Bükreş tarafına çekilmiştir²³⁷. Osmanlı kuvvetleri bu savaştan elli şehit ve 80 yaralı ile çıkmıştır²³⁸. Gerçekleşen bu savaşta Kulle Kalesi Muhafızı Bosnevî Mehmed Paşa ve Kara Mütesellim Ahmed Ağa'nın aralarında sipahi, silahtar gibi çeşitli görevlerde olan kapı halklarından bazı kişiler yaralanmış ve bu kişilere 30'ar akçeden oluşmak üzere akçe tevcih edilmiştir²³⁹.

Ruscuk seraskeri İzzet Ahmed Paşa Rusların elinde olan Yergöğü Kalesi'ni geri almak için hazırlıklara başlamıştır. Bu amaç doğrultusunda daha önce savaşlarda başarı gösteren Niğbolu muhafızı Ahmed Paşa Osmanlı ordusuna katılarak Yergöğü Kalesi'ni kurtarmakla görevlendirilmiştir²⁴⁰. Ahmed Paşa'nın yerine ise Mora'da çıkan isyanda gösterdiği başarılarından

²³² BOA, A.DVN.MHM.d 168 s. 336 (Evasıt-ı Z (1)184/28 Mart-6 Nisan 1771)

²³³ Çalışkan, **a.g.t.**, s. 237

²³⁴ Çalışkan, **a.g.t.**, s. 237. Ahmed Vasıf Efendi, **a.g.e.**, s. 484

²³⁵ Çalışkan, **a.g.t.**, s. 237

²³⁶ Sadullah Enveri Efendi eserinde Rus kuvvetlerinin Safer ayının son günü Bükreş tarafına çekildiklerini belirtmektedir. Çalışkan, **a.g.t.**, 237. Türk Tarih Kurumu'nun oluşturduğu Tarih Çevirme Kılavuzu – Türk Tarih Kurumu Başkanlığı (ttk.gov.tr) göre 1185 yılının Safer ayı 29 gün sürmüştür. 29 Safer 1185/13 Haziran 1771

²³⁷ Ahmed Vasıf Efendi, **a.g.e.**, 483. Çalışkan, **a.g.t.**, 237

²³⁸ Çalışkan, **a.g.t.**, s. 237. Ahmed Vasıf Efendi, **a.g.e.**, s. 483

²³⁹ Belgede “Mirimiran Paşa'nın yerli ağalarından ... süngü ile arkasından mecruh, Mütesellim Kara Ahmed Ağa'nın neferi sağ başından top ile mecruh, Mütesellim Kara Ahmed Ağa'nın neferi sağ başından top saçmasıyla mecruh, Kara Mütesellim Ahmed Ağa'nın neferi ayağından kurşun ile mecruh, Mütesellim Kara Ahmed Ağa'nın neferi ... kurşun ile mecruh, Mirimiran Paşa'nın dairesinden sağ alnından süngü ile mecruh, Mirimiran Paşa'nın dairesinden iki ellerinden ve boğazından mecruh, Mirimiran Paşa'nın dairesinden sağ ayağından humbara ile mecruh, Kara Mütesellim Ahmed Ağa'nın neferi sağ başından süngü ile mecruh” şeklinde yaralanan kişiler ve ne şekilde yaralandıkları hakkın bilgiler de verilmiştir. BOA, AE. SMST.III 75/5567 4 RA (11)85/17 Haziran 1771

²⁴⁰ Ahmed Vasıf Efendi, **a.g.e.**, s. 504

dolayı Vidin seraskerliği ile görevlendirilen Muhsinzade Mehmed Paşa, Kulle’de ikamet etmek şartıyla Niğbolu Kalesi’ni muhafaza için görevlendirilmiş ve 19 Ağustos 1771 günü Kulle’ye doğru hareket etmiştir²⁴¹. Fakat belgelerden anlaşılabacağı üzere bu görevlendirme Yergöğü Kalesi’nin Rus işgalinden kurtarılması amacı ile geçici olarak yapılmıştır.

Tuna Nehri’nin kuzey kısmını ve Kırım’ı ele geçiren Ruslar, orduda baş gösteren veba salgınına bağlı olarak askerlerin ölmesi gibi nedenlerden dolayı barış görüşmelerini başlatmak istiyordu²⁴². Mart 1772 yılında Osmanlı ordugâhına ulaşan ateşkes görüşmeleri sonucunda Sadrazamlığa getirilen Muhsinzade Mehmed Paşa ve Mareşal Rumyantsev-Zadunayski arasında görüşmeler başlamış ve bu görüşmeler neticesinde karadaki savaşları sona erdirmek için Yergöğü Mütarekesi, denizdeki savaşların bitmesi içinse Bahr-i Sefid Mütarekesi imzalanmıştır²⁴³. Ateşkes antlaşmalarının imzalanmasının ardından Fokşan’da barış görüşmeleri başlamıştır. Uzun süren barış görüşmelerinden sonra sonuç alınamadığı için görüşmeler sonlandırılmıştır.

Başarısız geçen barış görüşmelerinin ardından iki devlet arasında Tuna Nehri üzerindeki çatışmalar tekrar başlamıştır. Vidin muhafızı Vezir Ahmet Paşa’dan seraskerlik unvanı verilerek maiyetindeki askerler ile Kalafat tarafından Kulle ve Niğbolu üzerinden asker toplayarak Yergöğü üzerine hücum edileceği zaman orduya katılması istense de Ahmet Paşa’nın Niğbolu’ya geldiği zaman kaleye düzenlenen düşman saldırısı sebebiyle orduya katılamamıştır²⁴⁴. Niğbolu Kalesi’ne yapılan saldırıda metrisler kazılmış ve birkaç defa düşman kuvvetleri ile savaşılmıştır²⁴⁵. Savaş boyunca İngiltere’nin İstanbul’da bulunan büyükelçisi John Murray 3 Eylül 1773 tarihli mektubunda beş bin kişilik bir Rus kuvvetinin Niğbolu üzerinden Tuna Nehri’ni aştığını ve bu haberin İstanbul’a diplomatlar aracılığı ile ulaşan doğru haber olduğunu yazmıştır²⁴⁶.

Niğbolu Kalesi’nin karşısında bulunan Kulle Kalesi sürekli olarak düşman saldırısına uğramaktaydı. Bu sebeple 27 Eylül 1773 yılında Vidin muhafızı ve Eflak seraskeri İzzet Ahmed Paşa, Niğbolu Muhafızı Süleyman Paşa’dan sürekli düşman saldırısına maruz kalan Kulle Kalesi’nin savunmasına özen gösterilmesi istemiştir²⁴⁷. Arşivdeki belgelerde her ne kadar Niğbolu Kalesi’nin özellikle Kulle Kalesi’nin sürekli düşman saldırısına uğradığına dair bilgiler bulunsa da bu saldırıların boyutlarının ne olduğu konusunda net bir bilgi tespit edilememiştir. Fakat yapılan

²⁴¹ Ahmed Vasıf Efendi, **a.g.e**, s. 489,504

²⁴² Köse, **a.g.e**, s. 71

²⁴³ Osman Köse eserinde yapılmış olan bu mütareke şartlarının detaylarını da vermiştir. Köse, **a.g.e**, s. 71-74

²⁴⁴ Ahmed Vasıf Efendi, **a.g.e**, s. 578

²⁴⁵ Ahmed Vasıf Efendi, **a.g.e**, s. 579. Ahmed Vasıf Efendi 5 Ağustos 1773 ve 17 Ağustos 1773 tarihleri arasındaki olayları anlatırken bu olayı aktarmaktadır. Fakat Niğbolu Kalesi’ne yapılan bu saldırı hakkında net bir tarih vermemiştir.

²⁴⁶ Gürcan, **a.g.t**, s. 191

²⁴⁷ BOA, AE.SMST.III 24/1646 (Evasıt-ı Receb (1)187/28 Eylül-7 Ekim 1773)

uyarılardan sonra 4 Ekim 1773 yılında General Druş komutasındaki yirmi bin piyade ve on bin süvariden oluşan Rus birlikleri 60 kına top ile Zıştovi karşısında bulunan Zimniçe'ye gelmiş ve burada üç kola ayrılmışlardır²⁴⁸. Üç kola ayrılan birliklerden bir kolunun Kulle Kalesi'ne gelerek burayı kuşattığı anlaşılmaktadır. Kulle Kalesi'ni topraklar ile kuşatan Rus birlikleri karşısında Kulle ve Niğbolu kuvvetlerinin çoğu şehit düşmüş ve yaralanmışlardır²⁴⁹.

Osmanlı Devleti, Tuna boylarında Rus birlikleri ile çatışırken artık iki orduda da ciddi sıkıntılar baş göstermekteydi. Özellikle veba salgının yol açtığı ciddi sağlık sorunları ordularda önemli sorunlara yol açıyordu. 1774 yılına gelindiğinde ise iki ordu Kozluca mevkiinde karşı karşıya geldi. Osmanlı ordusunun Kozluca'da yenilgiye uğraması ardından Şumnu'da bulunan ordu karargahının Ruslar tarafından baskına uğraması ve Rusya'da ortaya çıkan Pugaçev isyanı iki tarafı da barış imzalamaya sevk etmiştir. Barış görüşmeleri hazırlıklarının tamamlanması için 50-60 günlük ateşkes ile birlikte Osmanlı Devleti murahhas heyetinde birinci elçi olarak Ahmet Resmi Efendi ikinci elçi olarak İbrahim Münib Efendi seçildi ve elçiler 12 Temmuz 1774 yılında Küçük Kaynarca'ya doğru yola çıktı²⁵⁰. İsmi antlaşma şartlarının görüşüldüğü yerden alan Küçük Kaynarca Antlaşması 17 Temmuz 1774 yılında imzalanmış ve savaş sona ermiştir²⁵¹.

2.2. 1787-1792 Osmanlı- Avusturya/Rus Savaşları

2.2.1. Osmanlı- Avusturya İlişkilerinin Tarihi Geçmişi

Osmanlı Devleti'nin kurulduktan sonra Balkanları topraklarına dahil etmesi ve Fatih Sultan Mehmet döneminde Belgrad'ı kuşatıp alamamaları aslında Kanuni Sultan Süleyman dönemi ile başlayacak olan Osmanlı- Habsburg ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. İki devlet arasındaki çekişmeler Macaristan toprakları üzerinde gerçekleşmiştir²⁵². XVI. Yüzyıl Osmanlı- Habsburg ilişkileri temelde Macaristan topraklarında hem Osmanlıların hem de Habsburgların hak iddia etmesine dayanmaktadır. Osmanlı-Avusturya ilişkilerini üçe ayırmak mümkündür.

1. Kanuni Sultan Süleyman döneminden başlayarak 1606 Zıttorok Antlaşmasına kadar olan dönem

²⁴⁸ BOA, YB 04 6/23 (16 B S 187/3 Ekim 1773)

²⁴⁹ BOA, YB 04 6/23 (16 B (1)187/3 Ekim 1773). Savaştan birkaç ay önce 16 Rebi'ül-evvel 1187 yılında Niğbolu Kalesi'nde bulunan yeniçeri sayısı 2811'dir. BOA, AE. SMST.III 320/25733 (16 Rebi'ül-evvel 1187/ 7 Haziran 1773)

²⁵⁰ Aksan, **a.g.e.**, s. 165. Görüşmelerin detayları ve diplomatik yönü için bkz: Çolak, **a.g.t.**, s. 153-157

²⁵¹ Küçük Kaynarca Antlaşması'nın görüşmeleri, antlaşma şartları ve antlaşmanın uygulanması için bkz: Köse, **a.g.e.**, s. 112-129

²⁵² Bu dönem için detaylı bilgi edinmek için bkz: **Osmanlı Fetihler Çağında Sınır Boyları Orta Avrupa'da Osmanlılar, Macarlar ve Habsburglar**, Pal Fodor, Geza David (Ed.), (Çev. Özgür Kolçak), 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2024

2. 1606 Zitvatorok Antlaşması'ndan başlayarak 1699 Karlofça Antlaşmasına kadar olan dönem
3. Karlofça Anlaşması'ndan itibaren başlayan son dönem²⁵³.

Kanuni Sultan Süleyman 1520 yılında tahta çıktığı zaman fütuhât alanı olarak Batı'ya yönelmiş ve Macaristan topraklarını Osmanlı topraklarına dâhil etmek istemiştir. Fatih Sultan Mehmet'in kuşattığı fakat alamadığı Belgrad ise ilk hedefi olmuştur. Bu sırada Avusturya'nın Fransa, İngiltere gibi monarşiler ile ilişkisi giderek olumsuz bir havaya dönüşmekte ve içeride ise Martin Luther King öncülüğünde yeni bir dini akım hem toplumu hem de idarecileri zor durumda bırakmakta idi²⁵⁴. Avrupa'daki bu olumsuz siyasi koşullar Osmanlı Devleti'nin Batı'ya yönelmesinde ve Avrupa siyasetinde etkin rol oynamasında oldukça etkili olmakta idi. Bu koşullar altında Kanuni Sultan Süleyman Belgrad'ın fethi için hazırlıklara başladı. 1521 yılında sefere çıkan Kanuni Sultan Süleyman ilk olarak Böğürdelen Kalesi'ni ardından ise Belgrad'ı fethetmiştir. Belgrad Semendire Sancağı'na dâhil edilerek sancak merkezi yapıldı ve Yahyapaşazade Bali Bey'e tevcih edildi²⁵⁵. Belgrad'ın fethini takiben Osmanlı Devleti Rodos'u fethetmiş ve kendi iç meselelerine odaklanmıştır. Bu sırada Habsburg Hanedanlığı ile Fransa arasında 1525 yılında Pavia'da gerçekleşen savaş neticesinde Fransa Kralı I. François V. Karl'a esir düşmüştür. I. François'in annesi Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım istemiş ve Macar sorununa bir son vermek isteyen Kanuni Sultan Süleyman tekrardan sefer hazırlıkları yaparak sefere çıkmıştır. Tarihin en kısa savaşlarından birisi olan Mohaç Meydan Muharebesi ile sonuçlanacak olan seferde Budin fethedilmiştir. Mohaç Muharebesi neticesinde Macar Krallığı sona ermiş ve toprakları Budin merkezli Zapolya hâkimiyetindeki bölge, Tuna ve Sava Nehirleri arasındaki Osmanlı sancağı olan Sirem ve Avusturya yönetimindeki batı tarafı olmak üzere üçe taksim edilerek Osmanlı-Avusturya arasında uzun yıllar sürecek olan mücadeleye ve Avrupa'da Macar topraklarında veraset sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur²⁵⁶.

Ferdinand, 1521 yılında II. Layoş'un kız kardeşi ile evlenmiş hemen ardından da 1522 yılında da II. Layoş Ferdinand'ın kız kardeşi ile evlenmiştir²⁵⁷. Kurulan bu akrabalık neticesinde Macar tahtında veraset savaşları başlamış ve her durumda Avusturya Macar tahtında hak iddia etmiştir. Macar tahtında Zapolya ve Ferdinand arasındaki mücadeleden dolayı Zapolya Kanuni Sultan Süleyman'a bir elçi göndermiş ve bir ay süren müzakereler sonunda 29 Şubat 1528 yılında

²⁵³ Tuğba Aziz, **Osmanlı-Avusturya İlişkileri: Zıstovi Antlaşması ve Sınırların Çizimi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı 2021, s. 12

²⁵⁴ Emecen, **Osmanlı'nın Kuruluş ve Yükselişi**, s. 237

²⁵⁵ Divna Djuric-Zamolo, "Balgrad" **TDV İslam Ansiklopedisi**, 5, TDK Yayınları, İstanbul 1997, s. 408. Emecen, **Osmanlı'nın Kuruluş ve Yükselişi**, s. 245

²⁵⁶ Feridun Emecen, "Mohaç Muharebesi" **TDV İslam Ansiklopedisi**, 30, TDK Yayınları, İstanbul, 2020, s. 232-235

²⁵⁷ Emecen, **Osmanlı'nın Kuruluş ve Yükselişi**, s. 240

yapılan antlaşma ile Zapolya Osmanlı tabiiyetini kabul etmiştir²⁵⁸. Yapılan bu antlaşma üzerine Osmanlı Devleti'nin bir sonraki Macar seferini 1529 yılında gerçekleştirmiştir. Bu sefer neticesinde Budin fethedilmiş ve gözdağı verilmek için Viyana kuşatılmış ve hem kış mevsiminin yaklaşması hem de kuşatma için gerekli hazırlıkların yapılmamış olması neticesinde Viyana kuşatması kaldırılmıştır. Ferdinand'ın 1531 yılında Budin'i kuşatması ve Osmanlı Devleti'nin Macar hâkimiyetini güçlendirmek istemesi kaynaklarda "Alaman Seferi" olarak geçen bir sefer düzenlemiş ve bu sefer sonucunda elde edilen başarıların ardından 1533 yılında Avusturya ile bir anlaşma imzalanarak doğudaki sorunlara odaklanılmıştır. Fakat oluşan bu barış ortamı 1540 yılında Macar Kralı Zapolya'nın ölümü ile bozulmuştur. Zapolya'nın Ferdinand ile gizli bir anlaşma imzalayarak Macar topraklarını Ferdinand'a bırakması Ferdinand'ın Macar tahtında hak iddia etmesine neden olmuş ve bu iddia ile Budin'i kuşatmıştır²⁵⁹. Ferdinand'ın bölgedeki faaliyetleri, sınırını Budin'in batısına taşımak isteyen Osmanlı Devleti için yeni bir sefer düzenlenmesine vesile olmuştur²⁶⁰. 1541 yılında çıkılan sefer neticesinde Budin doğrudan Osmanlılara bağlanmıştır. Bu sefer sırasında Estergon gibi önemli kaleler Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. Fakat Budin'den vazgeçmek istemeyen Avusturya tekrardan Budin'i kuşatmış başarılı olamamıştır. Budin'in kuşatılması üzerine Kanuni Sultan Süleyman tekrar batıya sefere çıkarak Budin Beylerbeyliğini güçlendirmiş ve 1545 yılındaki mütareke sonucu 1547 yılında 5 yıllık bir antlaşma imzalanmıştır. Söz konusu antlaşma sonrasında doğudaki sorunlara odaklanan Osmanlı Devleti 1562 yılında Avusturya İmparatorluğu ile antlaşmayı yenilemiştir. Bununla birlikte bu barış hali daimî olmamış, Ferdinand'ın ölümü akabinde II. Maximillian'ın tahta geçişiyle Erdel bölgesinde başlayan sorunlar yeni bir seferi gerekli kılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman yaşlılığına ve hastalığına rağmen çıktığı bu seferde Zigetvar Kalesi fethedilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın Zigetvar Seferi'nde vefat etmesinin ardından tahta çıkan II. Selim zamanında 1568 yılında Avusturya ile antlaşma imzalanmış ve savaş durumuna son verilmiştir. Bu antlaşmayla birlikte 1592 yılına kadar sınırlarda yaşanan çatışmalar dışında büyük bir sorun ile karşılaşılmamıştır²⁶¹.

1574 yılında II. Selim'in vefat etmesinin ardından tahta oğlu III. Murat çıkmış ve iki devlet arasındaki antlaşmayı yenilemiştir. III. Murat döneminde 1584 ve 1590 yıllarında olmak üzere ahidnameler yenilenmiş fakat bu barış ortamı Avusturya lehine Osmanlı topraklarında eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan Uskok korsanlarından Türk halkının şikâyetçi olması üzerine Bosna Valisi Telli Hasan Paşa'nın Avusturya topraklarına yaptığı üç büyük akın ile tehlikeye girmiştir²⁶². Telli Hasan Paşa'nın Kulpa'da yaşadığı bozgun üzerine Koca Sinan Paşa'nın ısrarı ile olayların başından

²⁵⁸ Aziz, **a.g.t.**, s. 12

²⁵⁹ Aziz, **a.g.t.**, s. 13

²⁶⁰ Feridun Emecen, **Osmanlı'nın Kuruluş ve Yükselişi**, s. 251

²⁶¹ Aziz, **a.g.t.**, s. 18

²⁶² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi 3. Cilt**, s. 69

beri barışçıl bir politika izleyen III. Murat Habsburglara karşı savaş ilan etmiştir²⁶³. Sadarete gelen Sinan Paşa savaşın başında bazı önemli gelişmeler kaydetmiş olsa da giderek savaşın seyrinin değişmesinin üzerine sınırda bulunan bazı önemli kaleleri kaybetti²⁶⁴. Bu sırada III. Murat vefat etmiş yerine ise III. Mehmet tahta çıkmıştır. Gelenek olarak Osmanlı ordusunun başında sefere çıkan III. Mehmet Eğri Kalesi'ni kuşatmış ve fethetmiştir. Eğri Kalesi'ni kurtarmak için gelen Maximilian ve Erdel Prensi Bathory komutasındaki ordu ile Haçova'da gerçekleşen savaşı Osmanlı Devleti kazanmıştır. Padişahın İstanbul'a dönmesi ve eski disiplinin kalmadığı sınırlarda her an Avusturya saldırısı beklenmekteydi ve beklenen saldırıların gerçekleşmesi neticesinde Tata Kalesi ve Yanık Kalesi Avusturya'nın eline geçmiş ve Osmanlı Devleti'nin Varad kuşatmasına Avusturya Budin'i kuşatarak karşılık vermiştir²⁶⁵. Barış görüşmeleri için Osmanlı Devleti adına sadrazam Murad Paşa'nın damadı Budin valisi Ali Paşa, Budin kadısı Habil Efendi, Murat Paşa kethüdası Kadim Ahmet Efendi, Budin eşrafından Nasrüddin-zade Mustafa Efendi sulh heyeti olurken Avusturya tarafında ise Komarin Valisi Molor, Kont Adolf Altan, Turzo Görk, İtuvan Mikloş, Nikola İstuantı gibi isimler sulh heyetini oluşturmuştur²⁶⁶. Gerçekleşen görüşmeler neticesinde 1606 yılında Zitvatorok Antlaşması imzalanarak iki devlet arasındaki savaşa son verilmiştir.

Zitvatorok Antlaşması ile başlayan barış süreci sınırlarda meydana gelen saldırılar dışında 1663 yılında başlayacak olan Osmanlı-Avusturya Savaşı'na kadar bozulmamıştır. Zitvatorok Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Erdel hala Osmanlı ve Avusturya arasında bir sorun olmakta idi. 12 Şubat 1607 yılında Erdel meclisi Sigismund Bathori ve kuzeni Gabriel Bathori'nin desteklediği Gubernator Sigismund Rakoçi'yi Erdel beyi olarak seçmiş olsa da bir yıl sonra Rakoçi tahtan çekilerek yerine Gabriel Bathori geçecek ve Osmanlı-Avusturya arasında Erdel mücadelesi tekrar başlayacaktı²⁶⁷. Fakat bu süreç 1663 yılına kadar küçük çatışmalar ile devam etmiştir. Hem Avusturya hem de Osmanlı Devleti sağlanan barış ortamını bozmak istememişlerdir. Mevcut olan barış ortamının korunmasında Avusturya'nın Veraset Savaşları ve Otuz Yıl Savaşları ile meşgul olması aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin doğuda sorun olan İran ile gerçekleştirdiği savaşlar etkilidir. 1663 yılına gelindiğinde ise Erdel üzerindeki hakimiyet mücadelesi yeni bir savaşın başlamasına sebep olmuş ve iki devlet arasında başlayan savaş 1664 Vasvar Antlaşması ile sonuçlanmıştır. Vasvar Antlaşması ile sağlanan barış ortamı ise 1683 yılında Kara Mustafa Paşa'nın Viyana'yı kuşatmasına kadar devam etmiştir. İmre Tököli'nin 1682 yılında Osmanlı Devleti'nden yardım istemesi üzerine sefere çıkan Osmanlı ordusu 1683 yılında Viyana'yı kuşatmış fakat alınan ağır yenilgi neticesinde Avrupa'da oluşan Kutsal İttifak- yani Avusturya, Venedik, Lehistan daha sonra Rusya'da katılacaktır- ile ayrı ayrı cephelerde savaşmıştır. 1697

²⁶³ Feridun Emecen **İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları**, 1. Baskı, İSAM Yayınları, II, Ankara 2016, s. 67

²⁶⁴ Mehmet ipşirli, "Koca Sinan Paşa" **TDV İslam Ansiklopedisi**, 26, TDK Yayınları, Ankara 2002, s. 138

²⁶⁵ Uğur Kurtaran, **Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi- Sosyal Bilimler Üniversitesi, Tokat 2006, s. 45

²⁶⁶ Kurtaran, **a.g.t**, s47

²⁶⁷ Aziz, **a.g.t**, s. 22.

yılında Zenta’da ağır bir yenilginin ardında Rusya hariç diğer devletler ile 1699 yılında Karlofça Antlaşması imzalanmış ve bir yıl sonra Rusya ile 1700 yılında bir barış antlaşması imzalanmıştır²⁶⁸.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında gerçekleşen Prut Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti 1715 yılında Venedik’e savaş ilan etmiştir. Venedik’e savaş ilan edilmesinin sebebi ise Venedik’in Karadağ’a yardım etmesi ve Akdeniz’deki korsanlar ile iş birliği yaparak Osmanlı tüccarlarına zarar vermesidir²⁶⁹. Osmanlı Devleti 1715 yılında Avusturya’ya Prut Savaşı’nda olduğu gibi bir elçi göndererek Venedik’e yapılan seferin toprak kazanmak ile ilgisi olmadığını Avusturya’ya bildirmiştir²⁷⁰. Osmanlı-Venedik Savaşı’nda Osmanlı Devleti Venedik’e karşı bazı başarılar kazanmıştır. Bu durumdan rahatsız olan Avusturya Venedik ile 13 Nisan 1716 yılında bir antlaşma imzalamıştır²⁷¹. Antlaşma sonrasında ise Osmanlı Devleti’nden, Venedik’ten aldığı yeri geri vermesini istemiş ve Osmanlı Devleti’nin reddetmesi üzerine savaşa dâhil olmuştur. Osmanlı ordusu ile Avusturya ordusu arasında Petervaradin’de gerçekleşen savaş neticesinde Osmanlı ordusu mağlup olmuştur. Bu mağlubiyet üzerine Osmanlı Devleti ve Avusturya Devleti arasında 1718 yılında Pasarofça Antlaşması imzalanmıştır. Pasarofça Antlaşması’nın ardından 1736 yılına kadar iki devlet arasında savaşa mahal verebilecek bir olay yaşanmamıştır. Fakat Osmanlı Devleti İran ile savaşırken Kırım Hanı’nı yardıma çağırması ve bu sırada Tatarların Ukrayna’ya akınlar düzenlemeleri üzerine Rusya Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmiş ve daha önce ittifak yaptığı Avusturya da hazırlıklarını tamamlayarak Osmanlı Devleti’ne 1737 yılında savaş ilan etmiştir²⁷². Osmanlı-Avusturya/Rusya arasında gerçekleşen savaşlar neticesinde 1739 yılında Belgrad Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Rusya ile 1768 yılına kadar Avusturya ile 1787 yılına kadar barış ortamını korumuştur.

2.2.2. Osmanlı-Avusturya/Rus Savaşı’nın (1787-1792) Başlaması

Osmanlı Devleti Rusya ile 1774 yılında imzaladığı Küçük Kaynarca Antlaşması ile birlikte Kırım’ın sadece halifelik bağı ile Osmanlı Devleti’ne bağlı olduğunu ve kendi hanlarını seçebileceklerini kabul etmiştir. Ancak sonraki süreçte Kırım’da meydana gelen gelişmelerle birlikte Rusya bölgeye girmiş ve 1783 yılında Kırım’ı ilhak ettiğini bildirmiştir. Bu durum, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1787 yılında başlayan savaşın altında yatan önemli sebeplerden biridir. Kırım’ın Rus işgaline açık konuma gelmesi Avrupalı devletler tarafından bir endişe konusu olmuştur. Küçük Kaynarca Antlaşması ile birlikte Kırım’ın bağımsızlık kazanmasının aslında

²⁶⁸ Tuğba Aziz ve Uğur Kurtaran’ın hazırlamış oldukları yüksek lisans tezlerinde Karlofça, Pasarofça ve Belgrad Antlaşmaları ayrı ayrı incelenmiştir.

²⁶⁹ Kurtaran, **a.g.t.**, s. 217

²⁷⁰ Aziz, **a.g.t.**, s. 30

²⁷¹ Aziz **a.g.t.**, s. 30. Kurtaran, **a.g.t.**, s. 218

²⁷² Aziz, **a.g.t.**, s. 32

Rusya'nın Kırım'ı topraklarına dahil etmek istemesinin bir yolu olduğunu düşünen Fransa ve İngiltere bu durumdan oldukça rahatsızdılar²⁷³.

Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında bağımsız olan Kırım'da giraylar arasında bir taht mücadelesi başlamıştı. Şahin Giray ve Devlet Giray arasında başlayan mücadele daha sonra Şahin Giray ve III. Selim Giray arasında yaşanmıştır²⁷⁴. Rusların desteği ile Kırım hanı olan Şahin Giray hanlığın babadan oğula geçmesi, divanda değişiklik yapması, Avrupalı tarzda ordu kurması, vergi sisteminde değişiklik yapması, vakıf topraklarını kamusallaştırması gibi radikal değişiklikler yapmış ve bu durum Kırım'da isyan çıkmasına sebep olmuştur²⁷⁵. Bunu değerlendirmek isteyen Osmanlıların III. Selim Giray'ı han olarak Kırım'a göndermeleri iki devleti tekrardan karşı karşıya getirmiştir. Bunun neticesinde ise Fransa'nın arabuluculuk yapması ile Rusya adına İstenkinef'in Osmanlı Devleti adına Abdürrezzak Bahir Efendi'nin katılmasıyla Aynalıkavak Sarayı'nda süren görüşmeler sonucu 21 Mart 1779 yılında Aynalıkavak Tenkihnâmesi imzalanmıştır²⁷⁶. Şahin Giray'ın tekrardan Kırım hanı olması ve radikal değişimlere devam etmesi bölge halkını oldukça rahatsız etmekteydi. Bu durumun sonunda Nogaylar Şahin Giray'a isyan etmiş ve Bahadır Giray Sultan ile Arslan Giray Sultan'ın isyan eden Nogayların başına geçmesi ile isyan büyümüştür²⁷⁷. İsyan'ın büyümesi ve Kırım'a sığraması ile birlikte 1782 yılında bozguna uğrayıp kaçan Şahin Giray yerine ise Kırım halkı Bahadır Giray'ı seçmiştir²⁷⁸. Kırım'daki bu isyan ve sonucunda Bahadır Giray'ın han seçilmesi Rusya'nın Kırım'a askeri müdahalede bulunmasının önü açmıştır. Kırım'daki bu karışıklıktan faydalanmak isteyen II. Katerina, General Potemkin'e gönderdiği emir neticesinde Kırım'a askeri müdahalede bulunmuş ve bu askeri müdahale sonunda ise 1783 yılının Nisan ayında yayınladığı bir beyanname ile Kırım, Taman ve Kuban bölgesinin Rus toprakları olduğunu bildirmiştir²⁷⁹. Kırım meselesinden sonra Osmanlı-Rus ilişkilerinin bozulmasına sebep olan bir diğer olay ise Mısır'da çıkan isyana Rusya'nın destek vermesidir. Rusya İskenderiye konsolosu olan Baron Konos aracılığı ile Murat ve İbrahim beylerin bağımsız olmak istediğini öğrenmiş ve bunun için gerekli yardımı²⁸⁰ yapacağını bildirmiştir. Konsolos Baron Konos ile

²⁷³ Serhat Kuzucu, **Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları**, 1. Baskı, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 37

²⁷⁴ Olayların detayları için bkz: Serhat Kuzucu, **a.g.e.** A. B. Şirokorad, **a.g.e.** Ufuk Aykol, **Müstakil Kırım Hanlığı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019. Çolak, a.g.t, s. 175-184

²⁷⁵ Kuzucu, **a.g.e.**, s. 43,44

²⁷⁶ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 4(1), s. 451

²⁷⁷ Akyol, **a.g.t.**, 89.

²⁷⁸ Kuzucu, **a.g.e.**, s. 61. Olayların detayları için bkz: Akyol, **a.g.t.**, s. 89-92

²⁷⁹ Rusya bu beyannamede "Rusya ile Bab-ı Ali arasında her zaman samimi bir şekilde muhafaza edip, bozmamaya çalışacağımız ebedi barış antlaşmasına istinaden, uğradığımız zararı telafi etmek amacıyla Kırım Yarımadası'nı, Taman adasını ve tüm Kuban bölgesini devletimizin sınırlarına dahil etmeyi kararlaştırdık." Sözleri ile Kırım'ın ve Kuban bölgesinin tamamen Rus toprağı olduğunu ilan etmiştir. A.B. Şirokorad, **a.g.e.**, s. 170. Akyol, **a.g.e.**, s. 94. Ahmed Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, II(I), Şevki Nezihi Aykut(haz.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2022, s. 378-380

²⁸⁰ Murat ve İbrahim Bey Akdeniz'e incek bir Rus donanmasının kendilerine Osmanlı'ya karşı yardımcı olabileceğini bildirmesi üzerine II. Katerina Amiral Griç'e bu durumu bildirmiştir. Turan Araz, **Osmanlı-Avusturya Savaşı**

İbrahim ve Murat beyler arasındaki görüşmeler ve bazı mektuplar Osmanlı Devleti tarafından öğrenilmiş ve bu iki beyin çıkardığı isyan Gazi Hasan Paşa tarafından bastırılmıştır²⁸¹.

Rusların bir diğer ulaşmak istedikleri yer Kafkaslardır. II. Katerina Osmanlı Devleti'ne karşı Kafkaslarda bir cephe açılmasını istiyordu ve bu amaçla General Potemkin'i imparator naibi olarak Kafkaslara göndermiştir²⁸². Kafkaslar ile görevlendirilen General Potemkin'in asıl görevi Kırım'ı Rus topraklarına katmak ve Kafkaslardaki iki önemli yer olarak belirlenen Kuban ve Terek üzerinden buradaki direnci kırmaktır²⁸³. Bölgedeki Rus istilasına karşılık bölge halkı karşı koymaya çalışsa da Osmanlı Devleti'nden yardım istemişler ve Osmanlı Devleti Ferah Ali Paşa'yı bu bölgede görevlendirmiştir²⁸⁴.

Çarice II. Katerina'nın bir diğer hedefi ise İstanbul merkezli olmak üzere tekrardan bir imparatorluk kurmaktır. Bu amaçla kendisine müttefik arayan Rusya, Avusturya ile ittifak kurmak istemiştir. Öncelikle II. Katerina Avusturya'yı İtalya'ya yönlendirmek istemiş fakat bu konuda Avusturya'nın itiraz etmesi üzerine Osmanlı toprakları iki devlet arasında paylaşılmış ve Rusya ile Avusturya arasında sağlanan bu ittifaka göre:

- General Potemkin başkanlığında Turla ve Tuna Nehri arasında yer alan bölgede (Eflak-Boğdan-Besarabya) "Datçaya" isminde Rusya'ya bağlı bir devlet kurulacak
- İstanbul merkezli Bizans İmparatorluğu tekrardan kurulacak ve buranın güvenliği için Ege adaları ile Dinyester-Boğdan arasındaki bölge Rusya kontrolünde olacak
- Avusturya ise Küçük Eflak denilen Aluta ve Tuna Nehirleri ile Transilvanya Dağları arasındaki bölge; Belgrad, Orsova, Vidin ve Niğbolu, Hotin Kalesi, İstirya ve Dalmaçya bölgesini alacak,
- Oluşan bu ittifaka itiraz etmemeleri için Fransa'ya Mısır ve Suriye, Prusya'ya ise Torn ve Danzing verilecekti²⁸⁵.

Osmanlı Devleti 1768-1774 Savaşını henüz atlatamamış olduğundan barış ortamını bozmak istememiştir. Rusya'nın politikalarında sert çıkışlar yapmamasının sebebi 1774 yılından itibaren süren barış ortamını bozmamaktır. Fakat Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından II. Josef ile 1787 yılında Kerson'da görüşme ve ittifakı Osmanlı Devleti için savaşa giden süreçteki son etken

(1787-1791), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2014, s. 10, 11

²⁸¹ Araz, **a.g.t.**, s. 10

²⁸² Kuzucu, **a.g.e.**, s. 76

²⁸³ Kuzucu, **a.g.e.**, s. 77

²⁸⁴ Rusya'nın ve Osmanlı Devleti'nin bölgedeki faaliyetleri için bkz: Kuzucu, **a.g.e.**, s. 78-94. Cengiz Fedakâr, Kafkasya'da İmparatorluklar Savaşı Kırım'a Giden Yolda Anapa Kalesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

²⁸⁵ Araz, **a.g.t.**, s. 13. Kuzucu, **a.g.e.**, s. 111. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi 4. Cilt 1. Kısım**, s. 522

olmuştur²⁸⁶. Koca Yusuf Paşa'nın emri üzerine Reis'ül-küttab Süleyman Fevzi Efendi, Rus elçisi Bulgakof ile 27 Temmuz 1787 yılında yaptığı görüşmede verdiği ultimatom Osmanlı-Rus ilişkilerinin kopmasına neden olmuştur²⁸⁷. Osmanlı Devleti'nin savaş ilanı 29 Ağustos'ta Rusya'ya ulaşmış ve II. Katerina Osmanlı Devleti'ni barışı bozmakla suçlamıştır²⁸⁸. Osmanlı Devleti bir beyanname yayınlarak savaşın sebeplerini ilan etmiştir²⁸⁹. Bunun üstünden altı ay geçmesinin ardından 9 Şubat 1788 yılında Avusturya elçisi Rusya ile yaptıkları ittifaka binaen Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiklerini bildirmiştir²⁹⁰. Osmanlı Devleti Avusturya'ya karşı bir savaş beyannamesi yayınlamıştır²⁹¹. Bunun üzerine Osmanlı ordusunun İstanbul Davudpaşa'dan hareketiyle savaş başka bir cepheye sıçramıştır²⁹².

2.2.3. 1787-1792 Osmanlı-Avusturya/Rus Savaşları'nda Niğbolu Kalesi

Küçük Kaynarca Antlaşmasının ardından savaşın etkileri Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmış ve Osmanlı Devleti bu etkileri giderme yönünde çalışmalara başlamıştır. Savaşta zarar gören kaleler tamir edilmeye başlanmıştır. Kalelerdeki nizama daha da önem verilmiştir. Bu kalelerden bir tanesi de Niğbolu Kalesi'dir. Savaş sonrasında 1779 yılında Niğbolu Kalesi'nde bulunan yeniçeriler kendi aralarında ittifak kurarak bozulan kale nizamının tekrar sağlanması için Vidin muhafızı Yeğen Ali Paşa ve Ocak Başçavuşu Osman görevlendirilerek kendilerinden askerlere nizam vermeleri ve esamileri olan askerleri tekrar Niğbolu Kalesi'ne getirmeleri istenmiştir²⁹³. Fakat, Kalede bir süre nizam sağlanmış olsa da 1783 yılında Niğbolu Kalesi'nde bulunan Yeniçeri ve Cebeciler mevaciblerini talep etmeleri ile kaledeki zabitlerini hapsedmişler ve bunun üzerine Özi valisi Vezir Mehmed Paşa görevlendirilerek nizamın sağlanmasıyla hapsedilen zabitler de serbest bırakılmıştır²⁹⁴.

²⁸⁶ Kuzucu, **a.g.e.**, s. 115

²⁸⁷ Araz, **a.g.t.**, s. 15. Kuzucu, **a.g.e.**, s. 115. Çolak, **a.g.t.**, s. 205

²⁸⁸ A.B. Şirokorad, **a.g.e.**, s. 179

²⁸⁹ Osmanlı Devleti'nin yayınladığı bu beyannameye göre savaş sebepleri: Rusya'nın Tiflis Hanı'nı kışkırtması, Gürcistan havalisinde olan serhadleri ihlal etmek, Özi halkının tuz haklarını ihlal etmek, kaçan Boğdan vaovadasının istenmesi fakat Rusya'nın reddetmesi, Rusya tarafından Eflak-Boğdan ve adalara gerek olmayan yerlere konsolosluk açmak istenmesi, ticarete ve gümrükte yaşanan anlaşmazlıklar, Kırım'ın ilhak edilmesidir. Ahmed Cevdet Paşa, **a.g.e.**, s. 374-376

²⁹⁰ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 4(1), s. 523

²⁹¹ Rusya'ya karşı ilan edilen savaşın sebepleri daha detaylı bir şekilde açıklanmış ve bu savaşın Avusturya ile savaşmak için ilan edilmediği belirtilmiştir. Pasarofça ve Belgrad Antlaşmalarını bozmadığı hatta Boğdan'da Avusturya konsolosu ikamet etmemesine karşılık oraya bir acenta açılmasına müsaade edildiği fakat bunlara rağmen Avusturya'nın Rusya ile ittifakına dayanarak Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiği belirtilmiştir. Buna rağmen Osmanlı Devleti Avusturya elçisini serbest bırakmıştır. Ahmed Cevdet Paşa, **a.g.e.**, s. 377-383

²⁹² Osmanlı Devleti'nin ve ordunun hazırlıkları için bkz: Araz, **a.g.t.**, s. 17-30

²⁹³ BOA, C.AS. 1138/50536 (Evasıt-ı Ş (1)193/ 24 Ağustos-2 Eylül 1779)

²⁹⁴ BOA, HAT 21/1010 Belgede bir tarih bulunmamasına karşılık arşiv kayıtlarında 29 Zilhicce 1197/25 Kasım 1783 tarihi ile kayıtlıdır.

1787-1792 Osmanlı-Avusturya/Rus Savaşı'nın başlaması bölgedeki huzursuzluğu arttırdığı gibi Osmanlı-Rus savaşına binaen gerekli hazırlıklar Özi, Bender, İbrail, İsmail gibi kaleler üzerine yapılmıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nin aynı zamanda Avusturya ile savaşıması bu hazırlıkların Belgrad-Tuna Nehri hattında da yapılmasına yol açmıştır. Belgrad tarafında iki devlet arasında devam eden savaş kışın gelmesi ile bitmiş gibi görünse de 1788 sonrası kış dolayısıyla Osmanlı ordusunun Ruscuk'a çekilmesi ile birlikte Avusturya hücumları tekrar başlamıştır. Avusturya'nın Tuna hattına saldırılarının uzun süre devam ettiği anlaşılmaktadır. Bölgedeki bu durum ise halk arasında huzursuzluğa sebep olmuştur. Niğbolu Kalesi ve civarındaki kaza ahalileri nifak yüzünden eşkıyaya katılmışlar ve Avusturya hücumundan dolayı Kulle ve Niğbolu ahalisi zor durumda kalmış, İslante gibi Eflak kasabalarına Avusturya saldırısının olması aynı zamanda Kulle Kalesi'ne de saldırma ihtimali üzerine kaleyi savunacak derecede yeteri kadar asker ve topçu temini istenmiştir²⁹⁵. Kalenin savunması için yeteri kadar asker ve topçu isteğinden birkaç ay önce 1789 yılında Avusturya birliklerinin Kulle Kalesi'ne saldırımları üzerine Niğbolu ve Kulle Kalesi muhafazası için nefir-i amm sureti ile bölgede eli silah tutan yediden yetmişe herkesi kalelerin muhafazası için görevlendirmişlerdir²⁹⁶. Bu görevlendirmenin karşılık bulduğu açıktır. Niğbolu ve Kulle Kaleleri için herkesin askere çağırılmasının ardından ise kalede hala yeteri kadar asker olmadığı daha önce istenilen askeri birliklerin yeterli olmadığı Temmuz 1790 yılında tekrardan kale için asker isteği bulunulmasından anlaşılmaktadır. Merkeze Niğbolu ve Kulle Kaleleri muhafazasında bulunanlarının çoğunluğunun ahali olduğu asker olanların ise süvari oldukları bildirilerek Kulle Kalesi muhafazası için yedi sekiz bin askere ihtiyaç olduğu bildirilmiştir²⁹⁷. Niğbolu ve Kulle Kalesi için askerlerin gönderilmesi gerekli hazırlıkların tamamlanması önemliydi. Niğbolu ve Kulle Kaleleri'ne saldıran ve hala bölgede faaliyetlerine devam eden Avusturya Olt Nehri etrafına iki birlik konuşlandırmış ve asker toplamak için harekete geçerek gerekli mühimmatların tedarik edilmesine özen göstererek toprak kale inşa etmiştir²⁹⁸. Kulle Kalesi'ne yakın yerde Avusturya tarafından gerçekleştirilen bu hazırlıklar karşılıklı olan Kulle ve Niğbolu Kaleleri için tehdit unsuru oluşturmaktaydı.

1787-1792 yılları arasında Osmanlı- Avusturya/Rusya arasında gerçekleşen savaşta savaş başlamadan önce askerler arasında gerçekleşen isyanların savaş boyunca tekrarlandığı görülmektedir. Niğbolu ve Kulle Kaleleri'nin bulunduğu bölgedeki huzursuzluk sadece askerlere değil halka da yansımıştır. Bölgedeki bu ufak isyanlar dışında yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen bulgular Avusturya'nın Niğbolu ve Kulle Kalesi'ne defalarca saldırdığını Kulle Kalesi yakınında bulunan topraklarda istihkamlar inşa ettiklerini gösterse de Niğbolu ve Kulle Kalelerine yapılan bu saldırılarının boyutları ve detayları hakkında net bilgiler tespit edilememiştir.

²⁹⁵ BOA, AE.SSLM.III 189/11366 s. 3 (24 Safer 1204/13 Kasım 1789)

²⁹⁶ BOA, C.AS. 880/37801 (Evail-i N (1)203/ 15-24 Mayıs 1789)

²⁹⁷ BOA, C.AS 469/19592 s. 2 (2 ZA 1204/14 Temmuz 1790)

²⁹⁸ BOA, C.AS 469/19592 s. 3 (2 ZA 1204/14 Temmuz 1790)

2.3. Kalenin Ayrılmaz Bir Parçası Olarak Niğbolu İskelesi

Okyanus, deniz, nehir gibi ulaşımın sağlandığı alanlarda gemi, kayık, tekne gibi ulaşım ve savaş araçlarının kıyıya yanaştığı yerler olan iskeleler Tuna Nehri boyunca her şehirde bulunmuştur. Tuna nehri boyunca taşımacılığın ve Tuna donanması için hayati önem taşıyan iskeleler aynı zamanda savaş zamanında lojistik desteğin ana ayaklarından birisini oluşturmuşlardır. Çalışma konusu dahilinde (1768-1792) Niğbolu İskelesi, Niğbolu ve Kulle Kaleleri arasında ulaşımın sağlanması, Tuna Nehri'nde bulunan diğer kalelere gerekli lojistik desteğin sağlanması gibi pek çok açıdan büyük bir öneme sahiptir. İncelenen Niğbolu Kalesi'nde ayrıca bir Liman Kalesi'nin olması ve belgelerde iki kale arasına ambar inşasının istenmesi Niğbolu İskelesi'nin önemini kanıtlar niteliktedir.

Daha önce kısaca bahsedilen Liman Kalesi'ni Evliya Çelebi

... düzde Tuna Kenarında kayalara bitişik başka liman kalesidir... Bu da dörtgen şekillidir ama küçüktür. Büyüklüğü tam 500 adımdır. Doğu yönünde bir kapısı vardır. Başka dizdar ve neferatları vardır. 50 adet kiremit örtülü haneleri vardır. Eski zamanlarda bu kale liman imiş. Hala Tuna kenarında olan duvarlarda gemiler girip çıkacak kemerleri açık seçik bellidir.

şeklinde anlatarak önceden Liman Kalesi'nin aslında liman olarak kullanıldığını vurgulamaktadır²⁹⁹.

Niğbolu İskelesi konumu dolayısı ile hem gelen mühimmat, zahire gibi asker için gerekli malzemelerin muhafaza edilmesinde hem de gerek orduya gerekse diğer kalelere gidecek askeri malzemelerin ulaştırılmasında önemli bir konumdaydı. Bir limanın olması zahire, un, arpa gibi bitkisel ürünlerin sürekli taşındığı bir noktada olmasından dolayı Liman Kalesi'nin yanında bir ambarın varlığı söz konusudur. Niğbolu Kalesi'nin tamiratına ait belgeler incelendiğinde 18 Ekim 1770 yılında Niğbolu Kalesi yakınlarında Taş Han mevkiinde bulunan zahire ambarında bulunan ve Tuna Nehri'nin taşması ile ambardaki zahirenin zarar görmesi üzerine Niğbolu Ayanı Varnalızade İbrahim aracılığı ile Niğbolu Kalesi bitişiğindeki Liman Tabyası yakınlarına bir ambar inşası istenerek Sofya ve Lom tarafından gelecek olan zahirenin muhafaza edilmesi istenmiştir³⁰⁰. İstenilen bu ambar inşa edilerek Niğbolu'ya gelen ve giden zahirelerin muhafazası sağlanmıştır. Ayrıca bölgeden temin edilen ve bölgeye aktarılan zahirenin korunacağı ve limana kolaylıkla aktırılacağı bir yapı inşa edilmiştir.

Tuna Nehri'nde karşılıklı bulunarak bölgenin güvenliğini sağlayan Niğbolu ve Kulle Kaleleri arasında askerlerin ulaşımı yine Niğbolu İskelesi üzerinden yapılmaktadır. Niğbolu İskelesi'nde

²⁹⁹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s. 497

³⁰⁰ Bu ambar için Tırnova ve İzladı kazalarından toplam 40 nefer neccar; Plevne, Lofça, İvraca, Rohava kazalarından temel ve döşeme kirişi temin edilmiştir. BOA, C.AS 1026/44984 s. 2 (27 Cemaziye'l-ahir 1184/18 Ekim 1770)

asker taşımakla görevli gemilerin ve gemideki görevlilerin ücretleri ya kale muhafızlarından ya da Niğbolu ayanından ödenmesi istenmiştir. Kulle Kalesi 6 Nisan 1772 yılında kale yakınlarında toplanan Rus birliklerinin sürekli saldırılar düzenlenmesinden dolayı Kulle Kalesi muhafazası için asker taşıyan üstü açık gemilerin kürekçi, dümenci, yelkenci ücretleri Niğbolu muhafızı Vezir Süleyman Paşa tarafından ödenmesi istenmiş yine aynı yıl içinde 26 Ekim’de ise aylık 417,5 kuruş ücretin ve 1050 kıyye unun ödemesi Niğbolu ayanı Varnalızade Selim tarafından ödenmesi istenmiştir³⁰¹. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı boyunca Niğbolu ve Kulle Kaleleri arasında asker nakli Niğbolu İskelesi üzerinde kiralanan gemiler ile gerçekleşmiştir. Belgelerde bazen birkaç kıta diyerek bu gemilerin sayıları verilmekten bazı belgelerde ise kiralanan gemilere dair oldukça detaylı bilgiler bulunmaktadır. Niğbolu ve Kulle Kalesi arasında 1772’de asker nakilleri 40 kıta çam üstü açık gemiler ile yapılmış ve bu gemilerin her birinde 1 dümenci ve 6 nefer kürekçi görev yapmıştır³⁰². 40 kıta gemilerde görev yapan dümencilerin kişi başı aylık ücreti 27,5 kuruştan 1100 kuruş, kürekçilerin kişi başı 25 kuruştan 6000 kuruş, iki nefer zabitan ve gemi kiralama ücretleri ile birlikte 9310 kuruş aylık ödemeleri olmuştur³⁰³.

Liman Kalesi yakınındaki Niğbolu İskelesi aracılığı ile aynı zamanda Tuna Nehri sahilleri de korunmaktaydı. Osmanlı Devleti’nin Tuna Nehri’ne hâkim olduğu zamanlardan itibaren burada bir donanma bulundurduğu ve nehrin ve sahillerin güvenliğini bu yolla sağladığı bilinmektedir. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Niğbolu İskelesi’nde çete kayıkları inşa olunarak Tuna Nehri sahilinin korunmasına yardımcı olunması amaçlanmış ve bu amaç doğrultusunda Varnalızade İbrahim Ağa’dan Niğbolu İskelesi’nde her birinin 300 kuruş masrafı olmak üzere 30 kıta çete kayıkları üretimi istenmiştir³⁰⁴.

Niğbolu İskelesi’nin bir diğer görevi Niğbolu ve çevresinden toplanan gerek gıda gerekse askerlerin taşınmasını sağlamaktır. Lojistik açısından önemi savaş zamanlarında daha net ortaya çıkmaktadır. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı için Niğbolu İskelesi’nde Niğbolu Mübayaacısı Varnalızade El-hac İbrahim tarafından toplanan ve 17.000 kuruşa mâl olan 51.000 İstanbul kilesi

³⁰¹ BOA, C.AS 1188/53049 (3 Muharrem 1186/6 Nisan 1772). BOA, C.AS 677/28438 (29 B 1186/1772) Ayrıca bu belgede asker nakli için kullanılan sefine sayısı ve bu sefinelerdeki görevliler hakkında detaylı bilgiler mevcuttur. Bu belgeye göre Niğbolu ve Kulle Kaleleri arasında asker taşıyan sefine sayısı 5 kıtadır. Her birinin aylık ücreti 20 kuruş olup toplam da 100 kuruş sefinelerin aylık ücreti tutmaktadır. Bu 5 kıta sefinelerde aylık ücretleri kişi başı 7,5 kuruştan 187,5 kuruş tutan 5’er kişiden 25 nefer kürekçi, aylık ücretleri kişi başı 13 kuruştan 130 kuruş tutan 10 nefer dümenci ve yelkenci olmak üzere toplam ücretleri 317,5 kuruş tutan 35 kişi görev yapmaktaydı. Sefinelerdeki görevlilerin gıda ihtiyacını karşılamak amacıyla 1050 kıyye un, belirtilen sefine ve görevli ücretleri 1771/1772 yılında itibaren mubayaasına memur olduğu dakik bedelinden karşılamak üzere Varnalızade Selim’in ödemesi istenmiştir.

³⁰² BOA, C.BH 124/6013 s. 3 (29 C 1186/27 Eylül 1772)

³⁰³ BOA, C.BH 124/6013 s. 3 (29 C 1186/27 Eylül 1772)

³⁰⁴ BOA, C.BH 271/12529 (22 Zilhicce 1186/6 Mart 1774) Ayıca belgede Niğbolu İskelesi’nde yapılacak olan bu çete kayıkları için 600 kürek gemiler ve 50 kürek yedek olmak üzere 650 kürek, 60 direk ve Vidin tarafından temin edilmek üzere yelken istenmiştir.

un tertip olunmuştur³⁰⁵. Niğbolu İskelesi'ne sadece zahire değil yine Niğbolu ve çevresinden temin edilen seferdeki askerlerin 100.000 kile arpa tayinatları da naklolunmuştur³⁰⁶. Niğbolu İskelesi sadece ordu için zahire, arpa toplanılarak nakledilen yer değil Tuna Nehri üzerinde bulunan diğer kalelere gönderilecek zahirenin toplandığı ve nakledildiği bir merkez konumunda idi. Haseki Mehmed Paşa tarafından Niğbolu ve çevresinden toplanan hububat yine ücreti Varnalızada Haseki Mehmed Paşa tarafından ödenerek Çolak Hüseyin, Mehmed Alemdar, Mustafa, İbrahim isimli reislerin gemileri ile kilesi 2 pareden olmak üzere 10.000 kile hububat Vidin Kalesi'ne gönderilmiştir³⁰⁷. 1770 yılında yapılması istenilen ve Niğbolu Kalesi'ne gelen zahirenin korunduğu ambarın zamanla hasar aldığı ise belgelere yansımaktadır. İstanbul için zahire temin eden Zıştovi voyvodası Abdullah temin ettiği zahireleri Niğbolu İskelesi yanında bulunan ambarda muhafaza ederek buradan İstanbul'a nakletmek istemiş fakat ambarın yıkılma ihtimalinin yüksek olacak kadar hasarlı olması sonucu ambara konulan zahire zarar görmüştür³⁰⁸.

Niğbolu Kalesi ve Kulle Kalesi arasındaki ulaşım, iletişimin sağlandığı, Tuna Nehri üzerinde ulaşımın ve lojistik desteğin sağlandığı Niğbolu İskelesi, 1768-1792 yılları arasında iki kale arasında asker nakli, lojistik destek gibi alanlarda oldukça önemli bir konuma sahip olmakla birlikte aynı zamanda Sofya, Samakov, Filibe gibi Niğbolu ve ona tabi kazalardan gerek ordu için gerekse Tuna Nehri üzerinde bulunan kaleler için zahire, arpa, asker sevkleri gibi konular da sık sık kullanılmıştır. Tuna Nehri üzerinde kayık, şayka gibi gemi türlerinin üretim merkezlerinden birisi olduğu yine Niğbolu ayanları aracılığı ile Niğbolu İskelesi'nde kayık, şayka gibi gemi türlerinin üretilerek Tuna Nehri sahilinin korunmasının istenmesinden anlaşılmaktadır.

³⁰⁵ BOA, C.AS 55/2564 (15 Z 1183/11 Nisan 1770)

³⁰⁶ BOA, C.AS 1206/54054 (27 C 1187/15 Eylül 1773)

³⁰⁷ BOA, C.AS 558/23401 s. 4 (19 ZA (1)199/23 Eylül 1785)

³⁰⁸ BOA, C.AS 558/23401 s. 1 (16 Şevval 1199/2 Ağustos 1785)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.OSMANLI-HABSBURG/RUS SAVAŞLARINDA NİĞBOLU KALESİ'NİN TAHKİMATI

3.1. Niğbolu Kalesinin Tamirat ve Tahkimatı

Osmanlı Devleti Tuna Nehri üzerinde kalelerden oluşturduğu savunma hattına önem vermiş ve her daim bu savunma hattının birimleri olan kaleler üzerinde kontrol sahibi olmuştur. Devletin toprakları genelinde yapılan eserler, tamiratlar, inşaat faaliyetleri hassa mimarlığı ocağı ve bina eminleri aracılığı ile yapılmaktaydı. Kale onarım ve tamirâtı içinde aynı şartlar geçerli idi. Hassa mimarlarından³⁰⁹ atanan bir mimar, bina emini³¹⁰ ve kadı öncülüğünde keşif yapılır ve yapılacak tamiratların listesi ölçümleri ile detaylı bir şekilde kayda alınırdı. Alınan bu kayıtlar İstanbul'a gönderilir ve onay geldiği takdirde inşaaata veya tamirata başlanırdı. Bazen İstanbul'dan hemen onay verilmeyip gerekli durumlarda keşfin tekrar yapılması istenmektedir. Tekrar yapılan keşif bilgileri, kayıtlara sonradan eklendiği belli olan ek ölçüm ve ücretlerden veya çıkarılan ücretlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki mevcut tasniflerden Maliyeden Müdevver Defterler'deki kale tamiratlarına bakıldığı zaman tamiri gerçekleştirecek görevliler detaylı bir muayene ardından her tamir edilecek birimin ölçüleri, alanı, birim ücreti ve ne kadar masraf tutacağı gibi tüm temel bilgileri kayıt altına almışlardır. Tamir edilecek yerler listelendikten sonra ise en sonunda hem akçe olarak hem de kuruş olarak yapılacak olan tamiratın ne kadara mâl olacağı belirtilmiştir. Defterlerde tamiri gerçekleşecek alanlar dışında işçi sayısı, hangi işçilerin çalışma alanları (duvarcı, taş kırıcı vs), ücretlerinin ne kadar olacağı, kale tamirâtı için gerekli olan malzeme türü gibi detaylı bilgiler

³⁰⁹ Osmanlı Devlet teşkilatında ulufeli olarak çalışan ve Osmanlı Devleti'ndeki inşaat ve tamirat işlerinden sorumlu olurlardı. Ne zaman kurulduğuna dair net bir bilgi yoktur. Ser mi'maran-ı hassa emrinde çalışan hassa mimarlarının sayıları dönemlere göre değişmektedir. 1802 yılına kadar devam eden kurum daha 1802 yılından sonra Hendesehane-i Hümayun'a bağlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Fatma Ayfyoncu, **XVII. Yüzyıl Hassa Mimarları Ocağı (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeline Göre)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi-Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1998, s. 28-30. Şerafettin Turan, "Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları" **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 1(1), 1963, 159-200.

³¹⁰ Osmanlı Devleti'nde inşaat ve tamirat işlemlerinden genellikle malzeme ve işçi temini, ücretlerin belirlenmesi, tamirat masraflarının belirlenmesi ve denetlenmesi gibi işlemler için atanan kişilerdir. Genellik yaşı ilerlemiş, tecrübeli ve devlete yararlılık göstererek kendini kanıtlamış güvenilir olarak görülen kişilerden atanırlardı. Hassa mimarı ile birlikte bölgedeki inşaat ve tamirat işlemlerinden sorumlu olmakla birlikte para akışı ve kullanımından da sorumlu olurlardı. Kale tamiratlarında öncelikle keşif yapıldıktan sonra bina eminlerine merkezin belirlediği belli bir miktar gönderilerek tamirata başlanması istenirdi. Bina eminleri ile birlikte mübaşirlerde görev alırlardı. Detaylı bilgi için bkz: Abdulkadir Dündar, **Arşivdeki Plan ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, s. 93-97. Cevdet Küçük "Bina Emini" **TDV İslam Ansiklopedisi**, 6, TDK Yayınları, İstanbul 1992, s. 179. Serkan Erdoğan "On Sekizinci Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Bina Eminliği", **Osmanlı Bilim Araştırmaları**, 25(1), 2024, s. 83-105.

bulunmaktadır. Kalenin bulunduğu bölgeye göre kereste, işçi temini gibi konularda temin merkezleri değişmektedir.

Çalışma konusu olan Niğbolu ve Kulle Kaleleri 1768-1792 yılları arasında hem zamanla eskimesi hem de savaştan kaynaklanan hasarlardan dolayı çeşitli tamirat süreçlerinden geçmiştir. Yapılan araştırma sonucunda bu tamirlara ait bilgiler arşiv kaynaklarının Maliyeden Müdevver Defterler, Baş Muhasebe Defteri, Büyük Kale Defteri, Ali Emirî ve Cevdet-Askeriye tasnifinde bulunan belgelerden tespit edilmiştir.

XVIII. yüzyıla gelindiğinde 1699 Karlofça Antlaşması sonrasında Osmanlı Devleti sınır kaleleri ile birlikte Tuna Nehri boyunda bulunan kaleleri takviye etmeye başlamıştır. Niğbolu Kalesi'nin 1719 yılında tabyalarına top yerleştirilmesi istenmiş ve 1753 yılında Gedikli Ahmed Ağa, mimar halifesi İsmail Ağa öncülüğünde özellikle burçları ve kale duvarlarını kapsayan bir tamirat süreci geçirmiş ve bu tamiratta çalışmak üzere Plevne, Şumnu, Hezargrad gibi Niğbolu'ya tabi kazalardan neccar, cerahor gibi işçiler temin edilmiştir³¹¹. Niğbolu Kalesi'nin 1768 yılına kadarki süreçte sürekli takviye edildiği ve tamirat süreçlerinden geçtiği anlaşılmaktadır.

3.1.1. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında Niğbolu Kalesi'nin Tamirat Süreci

Osmanlı-Rus Savaşı başlamadan önce Osmanlı Devleti'nin Tuna boyunda bulunan kaleleri güçlendirmeye özen gösterdiği anlaşılmaktadır. Çalışma konusu olan Niğbolu ve karşısında bulunan Kulle Kalesi ilk olarak 1767 yılında keşif ve muayene olmuştur. Vidin muhafızı vezir paşaya gönderilen bir emir neticesinde Niğbolu ve Kulle Kalelerini keşif ve muayeneye Mehmet Efendi tayin olmuş ve yapılan keşif ve muayene neticesinde Niğbolu Kalesi için 8.302,5 kuruş 2 akçe Kulle Kalesi içinse 4.838 kuruş 6 akçe masraf çıkarılmıştır³¹². Ayrıca Niğbolu Kalesine Niğbolu Mutesellimi ve Mübaya'acısı Haseki Mehmet'ten defter-i hakanîde belirtilen miktarlarda işçi temin ederek zahire ambarı inşa etmesi istenmiştir³¹³.

Bahsedilen küçük çaplı tamirlardan sonra tespit edilebilen ilk büyük çaplı tamirat 1770 yılında düzenlenen keşif defterlerinden anlaşılmaktadır. Yapılan keşif ve muayene ile birlikte Niğbolu Kalesi önemli bir tamirat ve onarım sürecinden geçmiştir. Tamirat öncesine ait keşif defteri tespit edilememiş olmasına rağmen tamirlar yapıldıktan sonra yapılan ikinci keşif listesinde Niğbolu Kalesi'ne ait Kaya Tabyası, Yangın Tabyası, Bab-ı Sagır Tabyası gibi tabyaların tamirata gerçekleştirilmiştir. Bu tabyalar dışında hem mühimmat hem de barut ambarları tekrardan

³¹¹ Bahsedilen tamirat için ikinci keşif defterinden elde edilen bilgilere göre Niğbolu ve tabi' kazalardan 60 cerahor, 8 duvarcı, 12 taşçı, 35 araba temin edilmiştir. BOA, AE, SMHD.I, 218/17266 (24 Zilhicce 1166/27 Ekim 1753)

³¹² BOA, C.AS, 1166/51914, s. 3 (7 ZA (1)180/6 Mayıs 1767)

³¹³ BOA, C.AS 229/9708 (27 Receb 1183/26 Kasım 1769)

onarılmıştır. Bu iki önemli onarım ve tamirat dışında ise ambar yapılan eski zindan, onun üzerine inşa edilmiş dizdar odası, kalede yıkılan yerlerin tamiri üzerinde durulmuştur. Savaştan önce kalede önemli ve öncelikli görülen yerler onarımdan geçmiştir. Ayrıca tamirat öncesinde düzenlenen keşif defterine ek olarak yapılan çalışmalar not alınmıştır. Mevcut belgede kale tamirine dair masraflar akçe cinsinden kayda alınırken yevmiye gibi ödemelere dair veriler kuruş cinsinden kayda alınmış ve tamirata dair (masraf+ödenen yevmiye= toplam masraf gibi) belge sonunda yer alan tüm ödemeler hem akçe hem de kuruş cinsinden yazılmıştır³¹⁴.

Bu süreçte İstanbul'dan bina emini olarak atanan Dergâh-ı Mualla Gediklilerinden Mustafa Ağa'ya günlük 4 kuruştan 8 ay için 960 kuruş olarak planlanan ödeme daha sonra 16 kuruş çıkarılarak 236 günün ücreti 944 kuruş olarak defter üzerine kaydedilmiş ve kalenin tamirat işlemlerinden sonraki muayene işlemleri gerçekleştirilmiş olup yapılan tamiratlar sonucunda ise 781.320 akçe yani 6.511 kuruş masraf olmuştur³¹⁵. Daha sonra yapılan hesaplamalar ile eksik ve fazla hesaplanan ücretler tekrardan gözden geçirilmiş masraf 5.618 kuruş 25 pare olarak belirlenmiştir³¹⁶.

³¹⁴ BOA, C.AS, 569/23911 (8 L (1)199/14 Ağustos 1785)

³¹⁵ BOA, D.BŞM.BNE.d, 15975, s. 8 (14 Şevval 1183/10 Şubat 1770)

³¹⁶ BOA, D.BŞM.BNE.d, 15975, s. 8 (14 Şevval 1183/10 Şubat 1770)

Tablo 1: Niğbolu Kalesi'nin 15 Şevval 1183/11 Şubat 1770 Yılı Tamirat Sonrasına Ait Liste³¹⁷

Tamir Olunan Yerler	Tûlen (Uzunluk) zira ³¹⁸	Arzan (Genişlik) zira ³¹⁹	Kadden (Yükseklik) zira ³²⁰	Devran (Çevresi) zira ³²¹	Terbi'i (Alanı) zira ³²²	Birim Ücreti	Toplam Ücreti
Yıkılan eski barut-ı siyah cephanelinin duvarları, kemerleri üstüne yontma balvan ve demir kapısı çatısı ³¹⁹	Bu işlem 631 kuruş 15 para meblağ tutmuştur.						
Bahsedilen cephane üzerine orta direkler için yontma balvan (170 adet ve her biri 10 zira ³²⁰)	-	-	-	-		120	20.400 ³²¹
Bahsedilen yer için bağlama makas üzerine yontma balvan (120 adet ve her biri 13 zira ³²²)	-	-	-	-		156	18.720 ³²³
Bahsedilen cephanenin derinine yarım şivan/şervan(?) ve bazı mahallerine kiriş (150 adet ve her biri 10 zira)	-	-	-	-		90	13.500 ³²⁴
Niğbolu Kalesi'ne mühimmat-ı seferiye konulması için cephane ve etrafına hatıllı, puştivanlı kargir yeni duvar	-	1	10	48	660	160	105.600 ³²⁵
Şundıra(?) puşide üzerine çatı	Çatı masrafı 20.000 akçedir.						
Yeniden inşa edilen eski zindana hatıllı, puştivanlı, kargir duvar	-	2	8	23	368	154	56.672 ³²⁶
Bahsedilen zindan üzerine Dizdar odası, nöbet odası olarak döşeme tahtası, tavanıyla, hatıllı, şundıra(?) puşideli 2 adet yeniden oda yapılması ³²⁷	24.000 akçe masraf çıkarılmıştır.						
Niğbolu Kalesi'nin küçük kapısı üzerinde zindan odası üzerine yontma balvan ile döşemeli, çatma sandukalı, puşideli karakolhane (2 adet oda)	-	-	4	18	144	80	11.250
Eski mühimmat kulesi, eski barut kulesi ve eski kumbara kulesi yani tüm kulelerin puşidesi (3 adet kule)	-	-	8	36	432	60	25.920

³¹⁷ BOA, D.BŞM.BNE.d, 15975, s. 8. (15 Şevval 1183/11 Şubat 1770)

³¹⁸ 1 zira³¹⁹ 75.8 santimetre. Sertoğlu, a.g.e, s. 29

³¹⁹ Belgede "Haric-i ez-defter" şeklinde ifade edilmektedir. Daha önce kaydı oluşturulan keşif defterine ek olarak yapılmış bir işlem olduğu anlamına gelmektedir.

³²⁰ 10 zira= 7.58 metre

³²¹ 170 adet balvan birim ücreti olarak 120 akçe meblağ tutmuştur. 170×120=20.400 akçe meblağ tutmuştur. Bu miktara birimi 30 akçe olmak üzere 170×30=5.100 akçe nakliye bedeli çıkarılmış toplam ücret ise 25.500 akçe olarak belirtilmiştir.

³²² 13 zira³²³ yaklaşık olarak 9.85 metre

³²³ 120 adet balvan birim ücreti olarak 156 akçe meblağ tutmuştur. 120×156=18.720 akçe meblağ tutmuştur. Bu miktara birimi 30 akçe olmak üzere 120×30=3.600 akçe nakliye bedeli çıkarılmış toplam ücret ise 22.320 akçe olarak belirtilmiştir.

³²⁴ İstenen 150 adet kirişin birim ücreti ilk olarak 90 akçe iken daha sonraki yapılan bir hesaplama ile 75 akçeden hesaplanmış ve 11.250 akçe meblağ tutmuştur. İstenilen bu kirişlerin nakli için nakil ücreti olarak 2.250 akçe olarak belirtilmiştir.

³²⁵ Cephane duvarı için kayıt olunan ölçümler tekrardan düzenlenmiş tulen dışındaki ölçüler değiştirilmiştir. Tulen:48 zira³²⁶× Arzen:1,5 zira³²⁷× Kadden: 5 zira³²⁸= Terbi'i 360 zira³²⁹dır. Birim ücreti 160 akçe ve toplam ücret ise 360×160=57.600 akçedir.

³²⁶ Verilen ölçümler değiştirilmiştir. Devran: 18 zira³²⁷×Arzen: 1,5 zira³²⁸×Kadden: 5 zira³²⁹=Terbi'i:135 zira³³⁰ Birim fiyatı 154 akçe 135×154=20.790 akçe masraf bedeli belirlenmiştir..

³²⁷ Belgede "Haric-i ez-defter" şeklinde ifade edilmektedir.

Tablo 1: Devamı

Tamir Olunan Yerler	Tûlen (Uzunluk) zira' ³²⁸	Arzan (Genişlik) zira'	Kadden (Yükseklik) zira'	Devran (Çevresi) zira'	Terbi'i (Alanı) zira'	Birim Ücreti	Toplam Ücreti
Kulelerin yıkılan yerlerinin tamiri	19.000 akçe masraf tutmuştur.						
Niğbolu Kalesi'nin Kaya Tabyası tamiri ve temizlenmesi için gerekli işçi ³²⁹	Neferan: 200. 200 işçiye verilecek yevmiye: 30 200×30=6000 akçedir.						
Yangın Tabyası ve kapı önü, Bab-ı Sagır Tabyasında ve diğer kapı önü, Niğbolu Kalesinin dört taraf peçe duvarları üstü ve bazı yıkılan yerlerin tamiri	-	-	-	-	313	160	50.080
Bab-ı Kebir üzerine şundıra(?) tahtasından puşide	-	5	-	4	100	60	6.000
Niğbolu ve Kulle Kalesi'nin tamirâtı için sarf olunan mîsmar(çivi) mütenevvi'a	1000 kıyye. Ücreti 36 akçedir. Toplam ücret 36.000 akçe						
Dizdar Tabyası'nın yıkılan balvanı ve altında bulunan mühimmat cephanesi ile yeni kapı ve balvan (60 adet)	-	-	-	-	-	150	9.000 ³³⁰
Hem Niğbolu Kalesi hem de Kulle Kalesi binalarında çalışmak için görevlendirilen 6 nefere 8 ay için verilen miktar	6 nefer günlüğü 40 akçeden ve ay ise 30 gün olarak hesaplandığında: 6×40=240 günlük 6 kişinin toplam yevmiyesi. 240×30=7.200 6 neferin aylık ücretidir. 7.200×8= 57.600 akçe ise 8 aylık toplam ücretidir ³³¹ .						
8 ayda katibiye ve mimariye verilen yevmiye (2 nefer)	2 nefer günlüğü 70 akçe yevmiyeden 2×70=140 akçe iki kişinin günlük aldıkları yevmiyedir. 140×30= 4.200 akçe aylık aldıkları ücrettir. 4.200×8= 33.600 akçe ise 8 aylık ücretleridir.						
Bina emini mumaileyhin emir gereğince yevmiye ve yemekliği gurre-i Muharrem'den gayet-i Şaban-ı Şerif'e gelince ödenen ücret (8 aylık)	Günlük 4 kuruştur. 4×30=120 kuruştur. 120×8=960 kuruş bina eminine verilecek ücrettir ³³² .						
Kalede mevcut barut-ı siyah mürur-ı ezmine ile fena-pezir olduğundan ahali iltimasıyla haric-i ez defter perdahcılara verilen üstadiye	218 kuruş masraf belirtilmiştir.						
Ordu-yu hümayundan hazine ile gelen sadr-ı azam Tatarına ³³³ verilen	150 kuruş masraf belirtilmiştir.						
İki defa orduya gidip gelen adamlara harcırah	200 kuruş masraf belirtilmiştir.						

³²⁸ 1 zira' 75.8 santimetre. Sertoğlu, **a.g.e.**, s. 29

³²⁹ Belgede "Haric-i ez-defter" şeklinde ifade edilmektedir.

³³⁰ Buradaki ücret balvanlara aittir.

³³¹ Belgede ilk olarak 6 neferin 8 aylık ücreti hesaplanmış daha sonra ise 6 neferin toplam ücretinden 2 aylık ücretleri olan 14.400 akçe düşülmüş ve 6 ay çalıştıkları kayıt edilmiş toplam ücret ise 43.200 akçe olarak belirtilmiştir.

³³² 3 günlük ücret çıkarılarak masraf 944 kuruş olarak kayıt edilmiştir. Ayrıca 236 gün çalıştığı ve 236 günlük yevmiyenin 944 tuttuğu deftere daha sonra eklenmiştir.

³³³ "Dobruca civarında ve daha güney bölgelerde iskân edilmiş Tatarlara verilen isim. Eşkinçiler gibi otuzar kişilik ocak tımara mutasarrıf olup beşi sefere gider ve yirmi beşi yamak olarak kalırdı. Sefer zamanlarında ordunun geri hizmetlerinde kullanılırlardı. Bundan başka, vezir kapılarında haberci olarak kullanılan Tatarlar vardır." Sertoğlu, **a.g.e.**, s. 515.

3.1.2. 1792'ye Kadarki Süreçte Niğbolu Kalesi'nin Tamirâtı

Niğbolu Kalesi'nin 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında tamirâtına dair tespit edilen ilk keşif defteri 1776 yılına aittir³³⁴. Bu tamiratta tabyalar, kuleler ve çatılar keşif defterine tamir edilmesi gereken yerler olarak kayıt edilmiştir. Niğbolu Kalesi'nin 1776 yılındaki keşfini bina emini Varnalızade Selim Ağa, Niğbolu Kadısı Selim ve Hassa Mimar Başı Hafız İbrahim yapmış ve 13.486,5 olarak çıkarılan masraf bedeli ile birlikte 12.500 kuruş binaların masrafı olarak belirtildikten sonra 5000 kuruşu bina eminine teslim edilmiştir³³⁵. İncelenen bu tamirat metninde “*mürur u eyyam*” tabiri dikkat çekmektedir. Bu tabir ile birlikte yapılarda zamanla oluşan hasarların kast edildiği anlaşılmaktadır. Bir diğer dikkat çeken tamirat ise Topbaşı Tabyası'nın alanın yetersiz olmasından dolayı Topbaşı Tabyası önünde bulunan iki menzilin satın alınarak tekrardan tabya inşasının istenmesidir. Ayrıca Şitan/Şeytan Kulesi ve Özi Kulesi de bu tamirat listesinde dikkat çeken bir diğer onarım ve tadilatlarıdır. Özi Kulesi'nin yaklaşık olarak 4,54 metre yüksekliğinde 1,56 metre genişliğinde; Şitan/Şeytan Kulesi'nin ise 3,02 metre yüksekliğinde 7,58 metre genişliğinde tabya olarak inşa edilmesi istenmiştir. Niğbolu Kalesi'nin içinde bulunan cephane ambarı için de arazi satın alınarak daha geniş şekilde tekrardan yapılması istenmiştir. Bu genişletme işlemlerinden başka mühimmat ve barut ambarı için ambarların etrafına yaklaşık olarak 1 metre genişliğinde, 3 metre yüksekliğinde avlular inşa edilmesi planlanmıştır. Tamirat listesinde dikkat çeken bir diğer husus ise Niğbolu Kalesi bitişiğinde bulunan Liman Kalesi'nin tamirattan geçirilme talebidir³³⁶.

³³⁴ BOA, D.BŞM.BNE.d, 15992, s. 2 (5 ZA 1190/16 Aralık 1776). BOA, MAD.d, 3162, s. 152-153 (5 ZA 1190/16 Aralık 1776)

³³⁵ BOA, MAD.d, 3162, s. 152-153 (5 RA 1190/24 Nisan 1776)

³³⁶ BOA, D.BŞM.BNE.d, 15992, s. 2 (5 ZA 1190/16 Aralık 1776). BOA, MAD.d, 3162, s. 152-153 (5 ZA 1190/16 Aralık 1776)

Tablo 2: Niğbolu Kalesi'nin 4 RA 1190/ 23 Nisan 1776 Yılına Ait Tamirat Listesi³³⁷

Tamir Olunacak Yerler	Tûlen (Uzunluk) zira'	Arzan (Genişlik) zira'	Kadden (Yükseklik) zira'	Devran (Çevresi) zira'	Terbi'i (Alanı) zira'	Birim Ücreti	Toplam Ücreti
Bab-ı Kebir bitişiğinde olan dizdar odası yeniden kemer	20	8	-	-	160	300	48.000
Yeniden binası lazım olan sebet 6 adet	-	-	-	-	-	3600	21.600
Kemer tahtında olan kemer duvar	40	3	1	-	120	160	19.200
Tabya-ı mezkûr da topaltında talabe tahta ve balvan kiriş	20	8	-	-	160	180	28.800
Niğbolu Kalesi duvarı bitişiğinde bulunan Özi Kulesi'nin yıkılması üzerine yeniden tabya binası	60	2	6	-	720	20	14.400
	6 adet sebet					3600	21.600
Şitan/Şeytan' Kulesi dahi toprak doldurulup tekrardan bir tabya binası	10	10	4	-	400	20	8.000
Bab-ı Sagır üzerindeki Ağa Tabyasında yeniden binası lazım olup topaltı talabe tahtası duvar kirişli	20	6	-	-	180	180	32.400
			2	9		1200	21.600
Ağa Tabyasının yeniden kargir tabya duvar yenilenmesi	20	1	2	-	40	160	6.400
Topbaşı Tabyasının önü aşağı olmadığından bitişiğindeki iki menzilin satın alınarak genişleme çalışması yapılması (12 adet sepet)	-	-	3	9	12 adet sepet ücreti 43.200 akçedir.		
Topbaşı Tabyasına binası lazım olan kargir duvar ve topaltına talabe ³³⁸ döşeme tahtası ve balvan kirişli	15	5	-	-	75	180	13.500
	20	1,5	3	-	270	160	43.200
Topbaşı Tabyası bitişiğinden Burç Kale'ye kadar kadimden olan duvarın zamanla tamamen harap olmasından dolayı yeniden kargir taş duvar olarak yenilemesi	60	2	5	-	600	160	96.000
İç Kale'de Barut-ı siyah konulması için bir adet cephan binası üzeri kemeri	20	11	-	-	220	300	66.000
Taşrasında taş duvar	180	1	5	-	900	160	144.000
Adı geçen cephanenin kargir taş duvar yenilenmesi	60	1	3	-	180	160	28.800
Yeniden inşa edilecek olan adı geçen cephan için alan genişletilmesi	20	11	8	-	1760	10	17.600
Adı geçen cephan bitişiğinde olan hisar-peçe merammatçı ³³⁹ ve çivilemedir	25	-	5	-	125	40	5000
İnşa edilecek olan Barut-ı Siyah cephanesiyle civarında vaki' mühimmat cephan ambarı için kara taş duvar ve avlu yenilenmesi	30	1	4	-	120	120	14.400
Adı geçen cephan bitişiğinde bulunan kale duvarlarının yeniden kargir taş duvar	28	1,5	2	-	84	160	13.440
Yeniden top mühimmatı ambarı olarak yapılacak binanın dört tarafının taşla mahlut kara taş duvar	43	1	5	-	21	70	14.700
Adı geçen ambarın puşideli çatı yenilenmesi	15	15	-	-	225	100	22.500
Liman Tabyası kazıklı ve temel kargir taş duvar	70	3,5	2	-	390	200	98.000
Liman Tabyasının temelden yukarısının hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvar olması	70	3	3	-	630	160	100.800

³³⁷ BOA, D.BŞM.BNE.d, 15992, s. 2 (5 ZA 1190/16 Aralık 1776). BOA, MAD.d, 3162, s. 152-153 (5 ZA 1190/16 Aralık 1776)

³³⁸ Belgelerden anlaşıldığı üzer yapılarda kullanılan bir çeşit tahta türü. "talabe tahta tabir olunur..." BOA MAD 3162 s. 156 (19 ZA 1190/9 Ocak 1777)

³³⁹ "Tamirci demektir. Gerek sarayın Bosatncı Ocağı'na bağlı bulunan ve vazifeleri saray binalarına ait tamirlerle megul olmak olan bir ocağın efradı, gerek tersane halkından olup gemilerin tamiriyle vazifeli bulunanlar bu isimle anılırlardı. Bundan başka, bir muafiyet, bir mükellefiyet veya ücret mukabilinde kalelerin tamiri veya yolların tesviysi için halktan toplanan kimselerde aynı ad verilir." Sertoğlu, a.g.e, s. 346,347.

Tablo 2: Devamı

Tamir Olunacak Yerler	Tûlen (Uzunluk) zira‘	Arzan (Genişlik) zira‘	Kadden (Yükseklik) zira‘	Devran (Çevresi) zira‘	Terbi‘i (Alanı) zira‘	Birim Ücreti	Toplam Ücreti
Liman Tabyasının topaltı talabe tahtası döşeme ve balvandan kirişli	25	10	-	-	250	180	45.000
Adı geçen tabyaya sepet (10 adet)	-	-	-	12	-	-	36.000
Liman Tabyasından bala da olan Burç Kale’ye varınca hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvar	70	2	5	-	700	160	112.000
Liman Kalesi bitişiğinde bulunan kulenin mertekli kirişli makraslı meşe tahtasından kiremit puşideli çatısı	5	5	-	-	25	120	3.000
Ve talabe tahtasından yenilenmesi	-	1,5	20	-	-	-	600
Limandaki şaranpo payendeli ve kiriş kuşaklı	Balvan: 460				-	120	55.200
	Kuşak kiriş: 50				-	60	3.000
Limandaki şaranpo hendeği kargir duvar	130	1,5	4	-	780	160	124.800
Adı geçen hendeğin taşradan kargir taş duvar	130	1,5	4	-	780	160	124.800
Liman Kalesi bitişiğinde bulunan cephanе etraf taş duvarı	40	2	6	-	480	20	9.600
Adı geçen kule üzerinde meşe tahtasından makraslı ve mertekli kiremit puşideli	12	12	-	-	144	120	17.280
Meşe tahtalı döşeme	10	10	-	-	100	180	18.000
Adı geçen kuleye demir kapı	-	1,5	2	-	3	-	4.800
Bab-ı Kebir’den Saat Kule’ine gelince göğüsleme ve merammat ve derz ve çivileme ve dış tarafı	150	-	14	-	2.100	30	63.000
Saat Kulesi’nden Nevbethane’ye (Nöbethane) gelince göğüsleme ve merammat ve derz ve çivili	50	-	10	-	500	30	15.000
Nevbethane’den iç tarafına merammat ve derz ve çivileme Özi Kulesine varınca	200	-	4	-	800	30	24.000
Özi kulesinden Bab-ı Sıgır’a gelince merammat ve derz ve çivileme	160	-	4	-	640	30	19.200

Kalelerin tamiratlarına dair oluşturulan keşiflerin ardından kale tamirine memur tayin edilen bina eminleri aracılığı ile kaledeki tamiratlarda görevlendirilecek işçi temini ve ücret ödemeleri yapıldı. Nitekim Niğbolu Kalesi'nin tamirat sürecinde aynı şekilde işçi temini gerçekleşmiştir. Bina emini Varnalızade Selim tarafından 10 duvarcı, 3 neccar, 5 taş kırıcı, 30 cerahor ücretleri karşılanmak üzere Niğbolu ve tabi kazalardan taş kırıcı, duvarcı, neccar, cerahor, araba temin edilmesi planlanmıştır³⁴⁰.

Tablo 3: Niğbolu Kalesi Tamirata İcin İşçi Sayısı ve Temin Edilecek Yerler³⁴¹

Temin Edilen Kaza	Araba	Cerahor	Neccar	Duvarcı	Taş Kırıcı
Niğbolu	5	30	3	10	5
Plevne	4	24	2	8	4
Lofça	4	24	2	8	4
İvraca	3	18	2	6	3
Selvi	4	24	2	8	4
İzladi	3	18	2	6	3
Tirnova	7	42	4	14	7
Cuma	2	12	2	4	2
Osman Pazarı	2	12	2	4	2
Hezargrad	4	24	2	8	4
Ruscuk	3	18	2	6	3
Şumnu	4	24	2	8	4
Ziştovi	3	18	2	6	3
Rahova	2	12	1	4	2
	Toplam:50	Toplam:300	Toplam:30	Toplam:100	Toplam:50

Yine aynı defterde ikinci bir liste hazırlanarak hem Niğbolu hem de Kulle Kalesi onarımı için işçi temini istenmiştir. Oluşturulan ikinci liste de öncekinde olduğu gibi işçilerin temini Niğbolu ve çevre kazalardan temin edilmesi istenmiştir. Her iki kale için 80 duvarcı, 28 Neccar, 244 Cerahor³⁴², 38 araba temin edilecektir³⁴³.

Niğbolu Kalesi 1776 yılındaki tamiratta özellikle tabyalar ve cephe, mühimmat, barut ambarı gibi kale için hayati öneme sahip alanların yenilenmesinden sonra 1783 yılında tekrardan bir tamirat ve onarım faaliyetlerine sahne olmuştur. Niğbolu Kalesi'nin bulunduğu alanın dar olmasından dolayı bir genişletme çalışması yapılarak bu amaçla 1516 metre uzunluğunda bir hendek çalışması istenmiş fakat bu hendeğin bir tarafı kaya olduğundan bu kayanın yontularak duvar gibi kullanılması istenmiş ve Niğbolu Kadısı ve kale halkının ifadesi ile 3 ayda biteceği

³⁴⁰ BOA, MAD.d, 3162, s. 156 (14 ZA 1190/25 Aralık 1776)

³⁴¹ BOA, MAD.d, 3162, s. 156 (14 ZA 1190/25 Aralık 1776)

³⁴² Defterdeki listede temin edilecek cerahor sayısı toplam 244 verilmiş fakat liste tekrar hesaplandığında aslında toplam 250'dir.

³⁴³ BOA, MAD.d, 3162, s. 158 (27 S 1191/6 Nisan 1777) Oluşturulan tablo için bkz Ekler:1-A

belirtilmiştir³⁴⁴. Yine aynı yıl içerisinde Niğbolu Kalesi'nin hendekleri tekrardan kazılmaya başlanmış fakat hendek kazılmasına engel olunması üzerine merkezden bir emir gelerek hendek kazılmasına engel olunmaması istenmiştir³⁴⁵. Ayrıca Niğbolu Kalesi'nin zemininden itibaren yapılacak olan tamiratta mühendis Mehmed Ağa, vilayet ahalisi, kale ahalisi ve reayası gelse dahi üç-dört sene süreceği ve 25.000 kuruşa mal olacağı için uygun görülür ise merkezden mimar ve mühendis ataması ile lüzumlu ve faydalı bir şekilde tamirat yapılması istenmiştir³⁴⁶.

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Niğbolu Kalesi detaylı ve ciddi bir tamirat sürecinden geçmiştir. Birisi 1776 yılında diğeri de 1783 yılında olmak üzere tespit edilen iki tamiratın ardından Rusya ile ilişkilerde yaşanan gerginlik tekrardan kalelerin kontrol edilmesi ve gerekli yerlerin tamiratının yapılmasını gündeme getirmiştir. Niğbolu Kalesi'nin detaylarına tam olarak ulaşılmasa da 1785 yılında bir tamirat sürecinden geçtiği belgelerden anlaşılmaktadır. Hassa mimarlarından Ahmed Halife ve Niğbolu Mütesellimi ve Bina Emini Haseki/Varnalızade Mehmed Ağa öncülüğünde 5.238,5 kuruş masraf bedel ile bir tamirat sürecinden geçmiştir³⁴⁷. Bu tamirat sürecine dair Niğbolu Kalesi'nin hem iç kalede hem de kalede bulunan mühimmat ve cephane ambarlarının tamirat sonrasına dair detaylı bir şekilde yapılmış olan tamiratların bilgilerinin bulunduğu bir keşif defteri tespit edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki mevcut tasniflerde birisi Cevdet-Askeriye diğeri de Maliyeden Müdevver Defterler olmak üzere iki farklı tasnifte keşif defteri tespit edilmiştir³⁴⁸. Her iki listenin hazırlandığı tarihler farklıdır. Fakat iki liste de tamirat öncesinde yapılan keşfe aittir. İki defter arasında bir yıl gibi bir süre olmasına karşılık keşif sonucu yapılması istenilen mahaller karşılaştırıldığında gerek ölçümlerde gerekse ücretlendirmede bir farklılık tespit edilmemiştir. Her iki keşif defterinde bulunan Niğbolu Kalesi surları içinde olan ve onarılması istenen mühimmat ambarının en dikkat çekici özelliği ambarı çevreleyen beş duvarlı bir avlunun olmasıdır³⁴⁹. Mühimmat ambarları dışında ise Bab-ı Kebir ve Bab-ı Sagır olarak geçen kapılar ve bu kapıların çevresinde bulunan yapıların da onarımdan geçirilmesi istenmektedir. Niğbolu Mütesellimi Varnalızade Mehmed Ağa, mimar halifelerinden Mehmed tarafından onarılması gereken mahaller belirlenerek keşif defterine kayıt edilerek İstanbul'a gönderilmiş ve MAD 3162 numaralı defterdeki liste sonunda masraf 1202 kuruş olarak gösterilmiş fakat C.AS 569/23911 numaralı belgede ise 1203 kuruş masraf bedeli çıkartılmış daha sonra tekrar yapılan hesaplamalar ile 1202 kuruş olarak masraf bedeli belirlenmiştir³⁵⁰.

³⁴⁴ BOA, C.AS. 1020/ 44708 (10 R (1)197/ 15 Mart 1783)

³⁴⁵ BOA, AE. SABH.I 101/6916 (23 Recep 1197/24 Haziran 1783)

³⁴⁶ BOA, AE. SABH.I 101/6916 (23 Recep 1197/24 Haziran 1783)

³⁴⁷ BOA, C.AS 558/23401 s. 4 (29 Z 1199/2 Kasım 1785)

³⁴⁸ BOA, C.AS, 569/23911 (8 L (1)199/14 Ağustos 1785) BOA, MAD.d, 3162, s. 392 (16 ZA 1200/10 Eylül 1786)

³⁴⁹ BOA, MAD.d, 3162, s. 392 (16 ZA 1200/10 Eylül 1786)

³⁵⁰ BOA, C.AS, 569/23911 (8 L (1)199/14 Ağustos 1785)

Tablo 4: Niğbolu Kalesi'nin 12 RA S 1200/17 Ocak 1786 Yılına Ait Tamirat Listesi³⁵¹

Tamir Edilecek Yerler	Tûlen (Uzunluk) zira'	Arzan (Genişlik) zira'	Kadden (Yükseklik) zira'	Devran (Çevresi) zira'	Terbi'i (Alanı) zira'	Birim Ücreti	Toplam Ücreti ³⁵²
Liman Tabyası'nın kargir taş duvarının yenilenmesi	80	1,5	1	-	120	120	14.400
Adı geçen tabya üzerinde meşe çubuğundan örmeli, kuşaklı sepetin yenilenmesi (8 adet)	-	-	1	26	-	4200-600=3600	33.600-4800=28.800
Adı geçen tabya üzerinde kirişli mismarlı talabe tahtasından top döşemesinin yenilenmesi	80	6	-	-	480	40	19.200
Yanmış olan mühimmat cephanesinin dört tarafının kargir duvarında çivileme ve derz	15	-	10	-	150	20	3.000
Adı geçen ambarın mertekli, makraslı, kuşaklı, şundıra? tahta kablı kiremit puşideli çatı yenilenmesi	16	14	-	-	224	35	7840
Adı geçen ambarın içinde bir adet merdivenli talabe tahtasından döşeme yenilenmesi	15	13	-	-	195	40	7800
Talabe tahtasından çerçevele ambar kapısı	2	-	2,5	-	-	-	320
Liman Kalesi bitişiğinde bulunan ve barut-ı siyah konulan kulenin çatısının harabe olmasından dolayı yenilenmesi	5	5	-	-	25	20	500
Adı geçen ambarın beş taraf avlusunun yenilenmesi	28	18	2	-	41	50	2050
Cephanenin taş kemer kapısının yıkılmak üzere olmasından dolayı yenilenmesi	2	-	3	-	-	-	1200
Niğbolu Kalesi'nin Bab-ı Sagır Tabyası'nın hisar peçe tamiri ma' derz	29	1	1,5	-	23,5	20	470
Bab-ı Sagır üzerinde olan karakol hanenin puşideli çatı tamiri	7	7	-	-	49	10	490
Bab-ı Sagır Tabyası'nın kirişli, mismarlı talabe tahtasından top döşeme yenilenmesi	44	5,5	-	-	242	40	9.680
Adı geçen tabyanın parmaklıklarının tamamen yıkılmasından dolayı yeniden parmaklık yapılması	44	-	3	-	132	15	1.980
Topbaşı Tabyası'nın kirişli, misamarlı talabe tahtasından top döşemesinin yenilenmesi	30	5	-	-	150	40	6000
Bab-ı Kebir üzerinde şundıra? tahtasından olan puşideli çatı tamiri	12	12	-	-	144	5	720
Bab-ı Kebir bitişiğinde olan mühimmat ambarının puştivanlı ve talabe tahtasından balvan döşeme yenilenmesi	20	8	-	-	160	60	9600
Adı geçen döşeme tahtası üzerindeki toprak dolması	20	8	1	-	160	10	1600
Bab-ı Kebir Tabyasındaki kirişli talabe tahtasından döşemenin yenilenmesi	20	6	-	-	120	40	4800
Adı geçen tabyanın hisar peçe tamiri	20	1	2	-	40	20	800
Zindan üzerinde olan çatının tamiri	15	5	-	-	75	5	375
İç Kale'de Yıldırım Beyazid Cami bitişiğinde bulunan mühimmat ambarı üzeri kiremit puşidesi yeniden yapılması	11	8	-	-	88	20	1760
İç Kale'de bulunan mühimmat ambarı çatısının yeniden yapılması	18	14	-	-	252	20	5040
Adı geçen ambarın bir taraf duvarının yıkılmak üzere olmasından dolayı yeniden kargir duvar olarak yapılması	22	0,5	5	-	55	100	5.500
Adı geçen duvar üzerinde dolma duvar	22	-	3	-	66	20	1.320
Barut-ı Siyah konulan cephanenin üzerine toprak doldurulması	30	20	1,5	-	900	10	9000

³⁵¹ BOA, C.AS, 569/23911 (8 L (1)199/14 Ağustos 1785) BOA, MAD.d, 3162, s. 392 (16 ZA 1200/10 Eylül 1786)

³⁵² Birim ve toplam ücreti akçe cinsindendir.

Söz konusu keşif defterinin ardından 1787 yılına ait bir kayıta kale onarım ve tamirâtı için işçi önceki gibi yine Niğbolu ve tabi kazalardan yapılması istenmiştir. Bu amaçla hem Niğbolu hem Kulle Kalesi'nin tamirâtı için 2 demirci, 345 cerahor, 120 öküz arabası temin edilmiştir³⁵³. Tespit edilen 1753 yılı ile 1787 yılına ait işçi temini noktasında bir karşılaştırma yapıldığı takdirde geçen otuz yıldan fazla süre boyunca işçi temini noktasında bir değişikliğin olmadığı ve uygulana gelen düzenin devam ettiği dikkat çekmektedir. Her işçi teminine dair verilere bakıldığında ise büyük kazalardan olan Tırnova'dan en fazla işçi ve araba temininin gerçekleştiğini görmekteyiz.

Osmanlı Devleti hem Avusturya hem Rusya ile 1787 yılında tekrar savaşa girmiştir. 1792 yılında son bulan bu savaş sırasında 1789 yılında Niğbolu Mütesellimi Haseki Mehmed ve Mimar Hafız İbrahim öncülüğünde hem Niğbolu Kalesi'ni hem de Kulle Kalesi'ni kapsayacak şekilde bir keşif defteri hazırlanmış ve tamirat ve onarım isteyen noktalar listelenmiş sonunda ise 8212,5 kuruş masraf bedeli çıkarılmış ve 3000 kuruş ödemesi yapılmıştır³⁵⁴. Keşif defterinde dikkat çeken işlemler tabyaların, ambarların ve karakolun bazı kısımlarının zamanla harap olmasıdır. Bu birimlerde hasar oluşması üzerine bunların tamirleri istenmiştir. Ayrıca Kulle Kalesi'nde bulunan peksimet konulması için var olan ambarın ve mühimmat ambarının yenilenmesi istenmiştir.

³⁵³ Fedakâr, a.g.m, s. 150.

³⁵⁴ BOA, MAD.d, 3162, s. 346.

Tablo 5: Niğbolu Kalesi ve Kulle Kalesi'nin 19 L S 1203/13 Temmuz 1789 Yılına Ait Tamirat Listesi³⁵⁵

Tamir Edilecek Yerler	Tûlen (Uzunluk) zira'	Arzan (Genişlik) zira'	Kadden (Yükseklik) zira'	Devran (Çevresi) zira'	Terbi'i (Alanı) zira'	Birim Ücreti	Toplam Ücret
Bab-ı Sağır'ın kargir tabyasının zamanla harap olmasından dolayı tekrardan 5 adet top mazgallı duvarının yapılması	60	2	2,5	-	300	180	54.000
Bu mahalle top döşemesi	50	8	-	-	300	75	30.000
Adı geçen top döşemesine siper duvarı	27	1	1,5	-	40,5	165	6.683
Karakolhane'nin zamanla harap olmasından dolayı tekrardan yapılması	7,5	6	-	-	45	300	13.500
Topbaşı Tabyası söğüt kazıklı meşe çubuk örmeli dört tarafından derunu toprak imlası siper sepetleri (7 adet)	Beheri: 20 zira'					2.000	14.000
Bu mahalle kirişli talabe tahtası top döşemesi	40	8	-	-	320	75	24.000
Bab-ı Kebir Tabyasının zamanla harap olması ile 5 adet top mazgalı ile tekrardan yapılması ve mazgal yüzlerine hisar duvarı	30	2	20	-	150	180	27.000
Bu mahalle cabe? kirişli talabe tahtasında top döşemesi	20	8	-	-	160	75	12.000
Cephane ambarının çatısının zamanla harap olmasından dolayı yeniden yapılması	10	10	-	-	100	150	15.000
Bab-ı Kebir üzerindeki Nevbethane çatısının zamanla harap olması ile çatısının yapılması	14	10	-	-	140	150	21.000
Liman Tabyasında söğüt kazıklı meşe çubuk örmeli dört tarafının toprak doldurularak sepetlerinin yeniden yapılması (8 adet)	-	-	-	Beheri: 25	-	2500	20.000
Bu mahal zuhuruna kezalik top döşemesi	40	8	-	-	320	75	24.000
Kulle Kalesi içinde askerlerin kalması için 7 adet yeniden oda yapılması ³⁵⁶	70	6	-	-	420	360	151.200
Kulle Kalesinin 5 adet tabyasının levendatları için kargir cepthane ve hafriyatı	4	3	-	-	60	1000	60.000
Kulle Kalesi'ndeki ekmek pişirilen fırının 3 çatısının yeniden yapılması	20	10	-	-	200	600	120.000
Kulle Kalesi'ne peksimet muhafazası için yeniden ambar yapılması	25	15	-	-	375	540	202.500
Kulle Kalesi'nin İç Kalesine 4 adet yeniden sepet yapılması	-	-	-	Beheri: 25	-	2500	10.000
Kulle Kalesi'nin mevcut cephanesinin dört duvarının zamanla harap olmasından dolayı tekrardan yapılması	18	8	-	-	144	60	8.740
Adı geçen sepetlere top döşemesi yapılması	40	8	-	-	320	75	24.000
Niğbolu Kalesi'nin mevcut atik miri ambarının zamanla harap olması ile mevcut ambarın tamiri	70	20	-	-	1400	200	280.000

³⁵⁵ BOA, MAD.d 3162, s. 346.³⁵⁶ “Kulle Kalesi derununda mukaddemadan birer neferat ve zabitan sakın olmaçün mesken olmağla hiyn-ı muharebede tahsil itmeleriçün hastahane puştivanlı ve tobrak imlası meşe tahtası kablü yedi adet bölmeli pencere ve kablü çiftthane makraslı ... kuşaklı mertekli meşe tahtası puşideli mükemmel otalar tecdidi” şeklinde geçmektedir.

Niğbolu ve Kulle Kalesi'nin onarım ve tadilat sürecinde ihtiyaç duyulan kereste ihtiyacı Eflak bölgesinden karşılanmıştır. Fakat çalışma konusunu kapsayan yıllarda Niğbolu ve Kulle Kalesi'nin tadilatları incelenirken istisnası olduğu göze çarpmaktadır. Niğbolu Kalesi'ne yapılan top döşemesi için gerekli olan kereste ihtiyacı Eflak-Boğdan bölgesi yerine Plevne ve Lofça'dan karşılanması istenmiştir³⁵⁷. Ayrıca Niğbolu Kalesi'nde bulunan Yeniçeri ortalarının kışlakları zamanla harap olmasından dolayı keşif yapılarak defterin İstanbul'a gönderilmesi ve 1500 kuruş gönderilerek tamiratın başlanması istenmiştir³⁵⁸. Aynı şekilde Topçu birliklerinin de kışlakları zaman içinde harap olmasından dolayı tekrardan keşif yapılarak defterlerin İstanbul'a gönderilmesi istenmiş ve tadilatına başlanması uygun görülmüştür³⁵⁹. Niğbolu ve Kulle Kalesi'nin tamirat listelerinde dikkat çeken bir başka husus kullanılan ağaç türüne dairdir. Genellikle meşenin³⁶⁰ tercih edildiği görülmektedir. Hem yapı olarak sert olması hem de suya karşı dayanıklı olması meşenin tercih edilme sebeplerinden olabilir. Niğbolu ve Kulle Kalesi'nin Tuna Nehri'nin sürekli taşmasından kaynaklanan su baskınlarına uğraması kalelerin hasar almasına sebep olmaktadır. Bu su baskınlarında oluşabilecek su hasarını en aza indirmek ve pragmatik olmak amacı ile meşe tercih edilmiş olabilir.

3.2. Kulle Kalesi Tamirat ve Tahkimatı

3.2.1. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında Kulle Kalesi'nin Tamirat Süreci

Osmanlı Devleti Tuna Nehri boyunca karşılıklı savunma sistemini kurmuştur. Bu sistem içinde Niğbolu Kalesi karşısında bulunan Kulle Kalesi'nin Eflak sınırında olması ve böylelikle bölgeyi denetleme görevi dolayısı ile önemli bir konuma sahiptir. Osmanlı Devleti XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Niğbolu Kalesi'ni tamirat ederken karşısında bulunan ve oldukça önemli olan Kulle Kalesi'nin de tamiratını istemiştir. Çalışma konusu dahilinde olan yıllar aralığına dair ilk tespit edilen belge 1767 yılına aittir. Cevdet-Askeriye tasnifinde bulunan belgeye göre kale tamiratında dönemin Vidin Muhafızı, Mimar İsmail ve Niğbolu Mütesellimi El-Hac İbrahim Ağa görevlendirilerek oluşturulan keşif defteri Başmuhasebede korunarak tamirattın bir an önce bu keşfe göre yapılması istenmiş ve 4.038 kuruş olarak belirlenen masraf bedelinin 1.500 kuruşunun ödenmesinin istenmesi üzerine 23 Ekim 1768 tarihinde ödeme izni çıkarak bir an önce tamirata başlanması gerekli görülmüştür³⁶¹. İlgili ödemelerin yapılarak zaruri görülen yerlerin tamiratının tamamlandığı anlaşılmaktadır.

³⁵⁷ BOA, MAD.d, 3162, s. 347 (19 Ş 1203/13 Temmuz 1789)

³⁵⁸ BOA, MAD.d, 3162, s. 393 (8 Z 1200/2 Ekim 1786)

³⁵⁹ BOA, MAD.d, 3162, s. 394 (14 M 1202/26 Ekim 1787)

³⁶⁰ “Meşe: (*quercus*) Gürgengillerden, kerestesi dayanıklı bir orman ağacı, üç yüz kadar türü arasında kış yaz yapraklarını dökmeyen türleri vardır. Sert olduğundan, iyi cila tutan içodunu iç ve dış yapıda kullanılabilir. Parke yapımında ve kaplamacılıkta çok aranan bir ağaçtır. Yoğunluğu 670-800 kg/m 3 arasındadır. Meşe, su altında hava almadan çok uzun süre dayandığından eskiden ızgaralar halinde yapı temellerinde kullanılmıştır.” Orman Ürünleri Sözlüğü | Ağacın İzinde (agacinizinde.com) (Erişim Tarihi: 25.06.2024)

³⁶¹ BOA, C.AS 1165/51843 s. 3 (9 C (1)182/21 Ekim 1768)

Tablo 6: Kulle Kalesi'nin 2 Muharrem 1181/ 31 Mayıs 1767 Yılına Ait Tamirat Listesi³⁶²

Tamir Olunan Yerler	Tûlen (Uzunluk) zira'	Arzan (Genişlik) zira'	Kadden (Yükseklik) zira'	Devran (Çevresi) zira'	Terbi'i (Alanı) zira'	Birim Ücreti	Toplam Ücret
Kulle Kalesi'nin Bab-ı Kebir tarafındaki yıkılan duvarın yenilenmesi	10	2	10	-	200	120	24.000
Bab-ı Kebir'in sol tarafındaki yıkılan duvarın yenilenmesi	12	2	10	-	240	120	28.800
Karakolhane altındaki köşe duvar tamiri	6	1.5	10	-	90	120	10.800
Cami bitişiğindeki iç duvar tamiri	18	2	10	-	360	120	43.200
İç hendek duvarı tamiri	-	-	-	-	300	60	18.000
Mühimmat cephanesi üzerine rıhtım	7	7	-	-	49	100	4.900
Barut cephanesi üzerine rıhtım	10	6	2	-	120	100	12.000
Zindan üzerine çatı ve dört direk ³⁶³	8	-	12	-	374	40	15.360
Zindan döşemesi	12	12	-	-	140	60	8.400
Büyük kapı önündeki köprü	10	4	-	-	40	60	2400
Köprü'nün iki tarafına korkuluk	10	-	1.5	-	30	30	900
Gülle cephanesi kapısı	2	-	1.5	-	3	160	480
Cami bitişiğindeki tabya duvar tamiri	18	2	10	--	30	100	3000
Zirzemin demir kapısı	1.5	-	2	-	3	880	2.640 ³⁶⁴
Merdiven	-	-	-	-	12	50	600
Şaranpoya balvan (250 adet)	-	-	-	-	-	120	30.000
Şaranpo payandası için kirişi (65 adet)	-	-	-	-	-	60	3.900
Tophane mühimmat mahzeni duvarları	16	1	5	-	80	120	9.600
Mahzenin çatısı	16	-	8	-	96	40	3.840
Hisar peçelerin yenilenmesi	-	-	-	-	180	20	3.600
Şaranpo kapıları (2 Adet)	-	-	-	-	32	160	5120
Şaranpo hendeğinin temizlenmesi	700	6	3	-	-	20	252.000

³⁶² BOA, C.AS 1165/1843 s. 1 (2 Muharrem 1181/ 31 Mayıs 1767)

³⁶³ Direklerin her biri 90 akçe değerindedir.

³⁶⁴ 4 adet kapı eklenmiş ve birim ücreti 260 akçe olarak yazılmıştır. 4×260=1040 çıkan meblağ daha önce yazılmış olan 2640 akçeye eklenerek 3.680 akçe olarak son ücret yazılmıştır.

Tespit edilen 1767 yılındaki keşiften sonra Kulle Kalesi için 15 adet sepet yapımı istenmiş ayrıca Kulle Kalesi'nin iç hendeğinin temizlenmesi ve şaranpo dışındaki yaklaşık 555 metre uzunluğunda, 4,54 metre genişliğinde, 2,27 metre yüksekliğindeki hendeğin tamiri ferman olursa da Tuna Nehri'nin taşması sebebiyle tekrardan kazılması gündeme gelmiştir³⁶⁵. Kulle Kalesi'nin tamirat ve onarımı için gerekli olan işçi temini Niğbolu Kalesi tamirinde olduğu gibi Niğbolu ve bağlı kazalardan sağlanacaktı. Kulle Kalesi'nin jeostratejik konumu ve Niğbolu Kalesi için önemi ise tamiratlarda öncelik tanınmasından anlaşılmaktadır. Bina Emini Bosnevî Mustafa Ağa'nın gönderdiği hûlasaya göre her iki kalenin tamiri gerekli olsa da Kulle Kalesi'nin "Erdel boğazı mukabilinde" olmasından dolayı tamirine öncelik verilerek ilk buranın tamirine başlanması istenmiştir³⁶⁶. 7-8 haneden ibaret olan Kulle Kalesi'nin tamirâtı için gerekli olan malzeme Niğbolu ve çevresindeki kazalardan temin edilse de Niğbolu Muhafızı Ahmed Paşa'ya bir emir gönderilerek kale tamiri için gerekli olan kazma, kürek gibi bazı aletlerin Niğbolu Kalesi cephanesinden karşılanması belirtilmiştir³⁶⁷.

Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasından hemen önce oluşturulan 31 Mayıs 1767 tarihli keşif listesindeki tamirat ve onarımların 1770 yılına ait keşif listesinden olmasından yola çıkarak tamiratın yapılmadığı ya da yapılamadığını söylemek mümkündür. Zira listeler karşılaştırıldığında tamiri istenen yerlerdeki farklılıklarla birlikte 1767 yılında var olanların 1770 yılındaki keşif defterinde daha geniş kapsamlı tamiri tekrarlanmıştır. Örneğin 1767 yılındaki keşifte mühimmat cephanesi üstüne rıhtım istenirken 1770 yılındaki keşif kaydında mühimmat cephanesi üzerine rıhtım yapılmasına ek olarak tuğla döşeme de istenmiştir³⁶⁸. Bu tarz eklemeler dışında asma köprü yapılması, toprak karışmış sepetlerin onarımı gibi 1767 yılındaki keşif defterinde bulunmayan tadilatlar mevcuttur. Ayrıca 1770 yılına ait listeye bazı tamirat ve onarım işlemleri için görevli sayısı ve yevmiyelerine dair bilgiler eklenmiştir. Örneğin şaranpo hendeklerinin temizlenmesinde görevli işçi sayısı 10.000 kişi; seğirdim yerlerine toprak konulması ile görevli işçi sayısı 3000 olarak verilmiş ve bunların ücretleri ise 10.000 kişi için 200.000; 3000 kişi içinse 90.000 akçe olarak belirtilmiş toplam tamirat masrafı ise 6765 kuruş 4 akçe olarak kaydedilmiştir³⁶⁹.

³⁶⁵ BOA, C.AS 741/31150 (6 R (1)183/9 Ağustos 1769)

³⁶⁶ BOA, C.AS 741/31150 (6 R (1)183/9 Ağustos 1769)

³⁶⁷ BOA, AE.SMST.III 208/16419 (Evail-i Şaban 1183/ 9-19 Aralık 1769)

³⁶⁸ BOA, D.BŞM.BNE.d 15975 s. 6. (15 Şevval 1183/11 Şubat 1770)

³⁶⁹ BOA, D.BŞM.BNE.d 15975 s. 6. (15 Şevval 1183/11 Şubat 1770)

Tablo 7: Kulle Kalesi'nin 15 Şevval 1183/11 Şubat 1770 Yılına Ait Tamirat Listesi³⁷⁰

Tamir Olunacak Yerler	Tûlen (Uzunluk) zira'	Arzan (Genişlik) zira'	Kadden (Yükseklik) zira'	Devran (Çevresi) zira'	Terbi'i (Alanı) zira'	Birim Ücreti	Toplam Ücret
Kulle Kalesi'nin Bab-ı Kebir'inin sağ tarafında yıkılan duvarın yeniden yapılması	15	2	12	-	360	120	43.200
Bab-ı Kebir'in sol tarafındaki yıkılan büyük duvarın yeniden yapılması	15	2	10	-	300	120	36.000 ³⁷¹
Karakolhane altındaki köşe duvarının tamiri	6	1,5	10	-	90	120	10.800
Cami bitişiğindeki iç duvarın tamiri	22	2	10	-	440	120	52.800 ³⁷²
İç hendek duvarı tamiri	-	-	-	-	300	60	18.000
Mühimmat cephanesi üzerine rıhtım ve yeniden tuğla döşeme	10	10	-	-	100	100	10.000 ³⁷³
Barut cephanesi üzerine tuğla ve yeniden balvan konulması	10	6	2	-	120	100	12.000 ³⁷⁴
Zindan üzerine çatı ve dört adet direk (beheri 50)	8	-	12	-	384	40	15.360 ³⁷⁵
Zindan'ın döşemesi	12	12	-	-	140	60	8400
Büyük kapı önündeki köprüye ma' kazık	10	4	-	-	40	60	2.400
Köprü'nün iki tarafına korkuluk	10	-	1,5	-	30	30	900
Bab-ı Sagır büyük iç kapısı önündeki iç hendek üzerine asma köprü	8	4	-	-	32	60	1920
Top kundaklarının ve döşemesinin neccarlarına verilen yevmiye	Neferan:450×yevmiye:40=18.000						
Kuledeki cephaneye kapılarının yenilenmesi	2	-	1,5	-	3	160	480
Cami bitişiğindeki tabya duvarının tamiri	12	3	5	-	120	100	12.000 ³⁷⁶
Cami-i Kebirden giden merdivenin tekrardan yapılması	-	-	-	-	12	50	600

³⁷⁰ BOA, D.BŞM.BNE.d 15975 s. 6. (15 Şevval 1183/11 Şubat 1770) 1767 yılına ait keşif defterinden farklı olarak ya da 1767 yılındaki keşif defterinde olup farklı bir onarım istenen tamiratlar gri ile işaretlenmiştir.

³⁷¹ Verilen ölçümler tekrardan düzenlenmiştir. Tülen:12 zira'×Arzen: 2 zira'×Kadden:10 zira'=Terbi':240 zira'×Birim ücreti:120=28.800 akçe masraf bedeli belirlenmiştir.

³⁷² Verilen ölçümler tekrardan düzenlenmiştir. Tülen: 18 zira'×Arzen: 2 zira'×Kadden:10 zira' =Terbi':360 zira' ×birim ücreti:120=43.200 akçe masraf bedeli belirlenmiştir.

³⁷³ Verilen ölçümler tekrardan düzenlenmiştir. Tülen:10 zira'×Arzen:16 zira'×Kadden:2 zira'=Terbi': metinde silik olmasından dolayı okunamamıştır.

³⁷⁴ Belirlenen masrafa “ziyade masraf” eklenmiştir. 12.000+6000=18.000 akçe olarak son masraf bedeli belirlenmiştir.

³⁷⁵ 15.360 masraf bedeline ayrıca 384 akçe direklerin ücreti eklenmiş ve toplam masraf 15.744 akçe olarak belirlenmiştir.

³⁷⁶ Verilen ölçümler tekrardan düzenlenmiştir. Tülen:10 zira'×Arzen:2 zira'×Kadden:1,5 zira'=Terbi':30 zira'×birim ücreti:100=3.000 akçe masraf bedeli belirlenmiştir.

Tablo 7: Devamı

Tamir Olunacak Yerler	Tûlen (Uzunluk) zira‘	Arzan (Genişlik) zira‘	Kadden (Yükseklik) zira‘	Devran (Çevresi) zira‘	Terbi‘i (Alanı) zira‘	Birim Ücreti	Toplam Ücret
Şaranponun eksik balvanı	250 adet balvan					120	30.000
Şaranpo için payendelik giriş	65 adet giriş					60	3.900
Tophane mühimmatı mahzeni duvarının tamiri	16	1	5	-	80	120	9600
Bahsedilen mahzenin çatısı	16	-	8	-	96	40	3.840
Hisarpeçelerin yenilenmesi ve tamiri					180	20	3600
Şaranpo kapıları 2 adet	Beheri 16 zira‘				32	60	5.120
Toprak ile karışmış sepet ³⁷⁷	15 adet sepet					2.400	36.000
Şaranpo hendeklerinin temizliğinde görevli ameleye verilen yevmiye ³⁷⁸	740	6	3	-	-	-	-
Şaranpo iç tarafında seğirdim yerlerine kazık ma‘ çubuk	-	2	2	-	Çubukların birim ücreti: 5 Çubukların toplam ücreti 4.000		20.000
Adı geçen seğirdim yerlerine toprak konulması için görevlendirilen amele ³⁷⁹	-	-	-	-	Neferan:3000 Yevmiye: 30 akçe Toplam: 90.000		
Şaranpo hendeği üzerine yeniden korkulukları ile köprü masrafı	Haric-i ez-defter olarak belirtilmiş ve 6000 akçe masraf bedeli belirlenmiştir.						

³⁷⁷ Belgede “Haric-i ez-defter” şeklinde ifade edilmektedir.

³⁷⁸ Hendek temizliği için yevmiyesi 20 akçeden 10.000 işçi çalışacağı belirtilmiş ve toplam ücretleri 200.000 akçe olarak yazılmıştır. Daha sonra ise 10.000 işçi sayısı arttırılmış 5.150 işçi daha verilmiş ve bu işlerin yevmiyeleri ise 30 akçe olarak belirlenmiştir. 5.150 işçinin toplam ücreti ise 154.500 akçe olarak belirlenmiş ve 200.000 olan masrafa eklenerek toplam masraf 354.500 akçe olarak belirlenmiştir. Verilen ölçüm ve hesaplamalarda düzenleme yapılmış ve Tulen:700 zira‘, Arzen:6 zira‘, Kadden:3 zira‘ olarak düzenlemiş ve masraf ise 252.000 akçe olarak yeniden belirlenmiştir.

³⁷⁹ Belgede “Haric-i ez-defter” şeklinde ifade edilmektedir.

3.2.2. 1792'ye Kadar Kulle Kalesi'nin Tamiri ve Tahkimi

Osmanlı Devleti 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile sonuçlanan savaş sonrasında Niğbolu Kalesi ile birlikte Kulle Kalesi'nin de tamir ve onarımına başlamıştır. Kulle Kalesi'nin Eflak serhaddinde olması ve savaş boyunca saldırı altında olması aldığı hasar boyutunun büyük olmasına neden olmuştur. Savaş sonrasında Kulle Kalesi için tespit edilen ilk keşif defteri 1776 yılına aittir. Bina emini tayin edilen Varnalızade Selim, Niğbolu Kadısı Selim, Hassa Baş Mimarı İbrahim tarafından Kulle Kalesi için bir keşif yapılmış ve kalenin tamiratına 59.105 kuruş masraf bedeli çıkarılmış ve bu masraf bedelinin ise 15.000 kuruşu bina eminine teslim edilmiştir³⁸⁰. Ayrıca Kulle Kalesi'nin kargir inşa edilmesi istenilen duvarlarının temelini kazıklı ve mismarlı yapılması istenmiştir³⁸¹. Bu keşif kalenin sahip olduğu tabyalar ve tabyalar arası uzaklığı vermesinden dolayı kıymetlidir. Keşif defterinden anlaşıldığı kadarıyla her tabyaya yapılması istenen duvar bilgileri bize kalenin yapısı hakkında net bilgiler vermektedir. Coğrafyası gereği yeni istihkam tarzının uygulanması için olanak sağlayan Kulle Kalesi'nde tabya duvarları yaklaşık olarak 3,03 metre genişliğinde ve 9,09 metre yüksekliğinde ve çevresi ise 45,48 metredir³⁸². Her ne kadar bu keşif defterindeki tamiratların ne kadarının yapıldığı ne kadarının yapılmadığı/yapılamadığı noktasında bir bilgiye ulaşılamamış olsa da MAD 3162 numaralı defterdeki keşif incelendiğinde Yeniçeri Tabyası hariç bütün tabyaların bilgileri aşağıda verilen tabloda belirtilen gibi olmakla birlikte Yeniçeri Tabyası ile ilgili sadece Bab-ı Kebir yanında olduğu bilgisi mevcut olup başka bir bilgi vermemektedir³⁸³. Bu keşif defterindeki bilgilerden yola çıkarak Kulle Kalesi'nin altı adet tabyası olduğunu söylemek mümkündür. Fakat daha sonraki tüm tamirat metinlerinde Kulle Kalesi'nin tabya sayısı beş adet olarak verilmektedir. Tabyalar arası uzaklık ise değişmektedir. Başkanlık Osmanlı Arşivi Genel Müdürlüğü Yayınları'ndan çıkan Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri isimli eserde yer alan ve 1813 yılına ait Kulle Kalesi Planı³⁸⁴ ile bir karşılaştırma yapıldığında tabya sayısında değişiklik görülmemekle birlikte tabya isimlerinin Ağa Tabyası haricinde diğerlerinin isimlerinin değiştirildiği görülmektedir. Fakat bu konuda 1813 yılına ait krokinin Kulle-i Cedid Kalesi'ne ait olma ihtimali göz ardı edilmemelidir³⁸⁵.

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Kulle Kalesi'nin sürekli hedef olması ve saldırıya uğraması kalenin fazla hasar almasına neden olmuştur. Belgelerden anlaşıldığı ve yukarıda da bahsedildiği üzere Kulle Kalesi'nin Eflak bölgesinde bulunması ve Yergöğü Kalesi'nden sonra Tuna Nehri kuzeyinde başka kalenin kalmaması üzerine doğrudan Rusların hedefi yönünde sürekli

³⁸⁰ BOA, MAD.d 3162, s. 154 (5 RA 1190/24 Nisan 1776)

³⁸¹ BOA, MAD.d 3162, s. 155 (14 Z 1190/24 Ocak 1777)

³⁸² Burada verilen ölçülere keşif defterinde bulunan arzen ve kadden ölçülerinin günümüz ölçülerine çevrilmiş halidir ve bu çeviri de zira'nın karşılığı olan 75.8 santimetre parametresi baz alınarak yapılmıştır.

³⁸³ BOA, MAD.d 3162, s. 154-155 (5 RA 1190/24 Nisan 1776)

³⁸⁴ 1813 Yılındaki Kulle Kalesi Planı için ekler: 5-A'ya bakınız.

³⁸⁵ Bkz: Ekler: 5-A

saldırı altında idi. Hareketli bir bölgede yer alan Kulle Kalesi'nin 1771 yılında ardından ise 1773 yılındaki saldırıda Niğbolu Kalesi ile birlikte Rus saldırısına uğraması hatta bu son saldırıda Rus kuvvetlerinin Niğbolu Kalesi'ni geçmesi her iki kalenin aldığı hasarların sebebini daha net olarak açıklamaktadır. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması sonrası Osmanlı Devleti Tuna Nehri boylarında bulunan kaleleri bir tamirattan geçirerek daha da güçlendirmek istemiştir. Bu amaçla 1776 yılında Kulle Kalesi için keşif defteri hazırlanmış ve tamirati gerekli görülen yerler ölçüleri ve masrafları ile birlikte kayıt edilmiştir³⁸⁶.

³⁸⁶ BOA, MAD.d 3162, s. 154-155 (5 RA 1190/24 Nisan 1776)

Tablo 8: Kulle Kalesi'nin 5 RA S 1190/24 Nisan 1776 Yılına Ait Tamirat Listesidir.³⁸⁷

Tamir Olunmuş Yerler	Tülen (Uzunluk) zira'	Arzan (Genişlik) zira'	Kadden (Yükseklik) zira'	Devran (Çevre si) zira'	Terbi'i (Alanı) zira'	Birim Ücreti	Toplam Ücret
Kulle Kalesi'nin şarampo olan yerlerinin Tuna Nehri'nin taşması sebebiyle harap olmasından dolayı şarampolarının yeniden kargir taş duvar yapılması	-	-	-	-	-	-	-
Paşa Tabyasında yeniden hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvar	-	4	12	60	2.880	120	460.800
Paşa Tabyasından Bab-ı Kebir'e varınca hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvarın yeniden yapılması	55	4	12	-	2.640	160	422.400
Bab-ı Kebir'den Yeniçeri Tabyası'na bitişiğinde olan hendeğin harap olmasıyla taş duvar	20	12	4	-	960	160	153.600
Ağa Tabyasına hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvarın yeniden yapılması	-	4	12	60	2.880	160	460.800
Ağa Tabyasından Cebecibaşı Tabyasına kadar ki duvarın yeniden hatıllı, puştivanlı, kargir duvar olarak yapılması	60	2	12	-	2.880	160	460.800
Cebecibaşı Tabyasına yeniden hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvar yapılması	-	4	12	60	2.880	160	460.800
Cebecibaşı Tabyasından Topçubaşı Tabyasına yeniden hatıllı, puştivanlı, kargir duvar yenilenmesi	90	4	12	-	4.320	160	691.200
Topçubaşı Tabyası yeniden hatıllı, puştivanlı, kargir duvar yapılması	-	4	12	60	2.880	160	460.800
Topçubaşı Tabyasından Dizdar Tabyasına kadar duvar yenilenmesi	90	4	12	-	4.320	160	691.200
Dizdar Tabyasına yeniden hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvar yapılması	-	4	12	60	2.880	160	460.800
Dizdar Tabyasından Paşa Tabyasına kadar ki duvarın hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvar olarak yenilenmesi	80	4	12	-	3.840	160	614.400
Paşa Tabyası karşısındaki hatıllı, kargir, puştivanlı hendek duvar	60	1,5	5	-	450	160	72.000
Paşa Tabyasından Bab-ı Kebir'e kadar ki duvarın hatıllı, puştivanlı, kargir, taş duvar olarak yenilenmesi	55	1,5	5	-	412,5	160	66.000
Adı geçen hendeğin Bab-ı Kebir'den Ağa Tabyasına kadar olan kısmının hatıllı, puştivanlı, kargir, taş duvar olarak yenilenmesi	20	1,5	5	-	150	160	21.000 ³⁸⁸
Ağa Tabyası karşısında hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvarın yeniden yapılması	60	1,5	5	-	450	160	72.000
Ağa Tabyasından Cebecibaşı Tabyasına kadar ki duvarın hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvar olarak yeniden yapılması	60	1,5	5	-	450	160	72.000
Cebecibaşı Tabyası karşısında yeniden hatıllı, puştivanlı, kargir duvar yenilenmesi	60	1,5	5	-	450	160	72.000
Cebecibaşı Tabyasından Tapçubaşı Tabyasına kadar ki duvarın hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvar olarak yeniden yapılması	90	1,5	5	-	675	160	108.000
Topçubaşı Tabyası karşısındaki duvarın hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvar olarak yeniden yapılması	60	1,5	5	-	450	160	72.000
Topçubaşı Tabyasından Dizdar Tabyasına kadar ki duvarın yeniden hatıllı, puştivanlı, kargir taş duvar olarak yapılması	90	1,5	5	-	675	160	108.000
Dizdar Tabyası karşısındaki duvarın yeniden hatıllı, puştivanlı, kargir, taş duvar olarak yapılması	60	1,5	5	-	450	160	72.000

³⁸⁷ BOA, MAD.d 3162, s. 154-155 (5 RA 1190/24 Nisan 1776)³⁸⁸ Defterdeki hesaplama da 21.000 akçe olarak belirlenmiş. Fakat tarafımızdan yapılan hesaplama da 24.000 akçedir.

Tablo 8: Devamı

Tamir Olunmuş Yerler	Tülen (Uzunluk) zira'	Arzan (Genişlik) zira'	Kadden (Yükseklik)) zira'	Devran (Çevre si) zira'	Terbi'i (Alanı) zira'	Birim Ücreti	Toplam Ücret
Dizdar Tabyasından Paşa Tabyasına kadar ki duvarın yeniden hatıllı, puştivanlı kargir taş duvar olarak yapılması	80	5	1,5	-	600	160	96.000
Bab-ı Kebir, kazayağı benzeri somunlu, dirhem başılı, mısarmalı, demir kaplama talabe tahtasından bir adet kapı	3	-	4	-	12	2000	24.000
Barut-ı siyah konulan cephanenin çatısının ağaçtan ve dört tarafının taştan olmasından dolayı çatısının yeniden kargir kemerli yapılması	13	-	10	-	130	360	46.800
Bir adet hatıllı, puştivanlı, kara taş duvarlı mühimmat konulması ambar inşası	50	1	5	-	250	120	30.000
Adı geçen mahallin döşemesi için tahta ve kiriş	15	-	10	-	150	180	27.000
Adı geçen ambarın makraslı, mertekli, meşe tahtasından, kiremitli, puşideli çatısı	15	-	12	-	180	120	21.600
Hatıllı, puştivanlı, kara taş duvarlı tophane mühimmatı konulması için bir adet ambar	50	1	5	-	250	120	3000
Adı geçen ambarın döşemesi için kiriş tahtası	15	10	-	-	150	180	27.000
Makraslı, mertekli, meşe tahtasından kiremit puştivanlı çatı	15	12	-	-	180	120	21.600
İç Kale içindeki tabyanın sepetleri harap olduğundan yeniden yapılması (20 Adet sepet)	6	4	3	-	-	3600	72.000
Gazi Ahmet Paşa'nın yaptırdığı hendek dairen madar balvandan olmak	Balvan:5000×birim ücreti:120=600.000 akçe masraf bedeli belirlenmiştir. Payende ve kuşak kirişi: 400×birim ücreti:60=24.000 akçe masraf bedeli belirlenmiştir.						
Toplam Masraf:	7.092.600 akçe				59.105 kuruş		
Paşa Tabyası'ndan Dizdar Tabyası'na kadar ki alanın tadilatı	695	4	2	-	5.560	250	1.390.000
Adı geçen mahalden Dizdar Tabyası'na gelince kezalik parmaklık	695	1,5	2	-	2.080	250	521.250
Toplam Masraf	1.911.250 akçe				15.927 kuruş		

Nisan 1776 yılına ait olan keşifte tabyalar ve tabyaların detaylarına ait tamirat ve onarım kaydı oluşturulmuştur³⁸⁹. Bu keşiften yaklaşık 5 ay sonra tekrar bir keşif yapılarak bir tamirat ve onarım sürecine dair bir kayıt daha oluşturulmuştur³⁹⁰. Eylül 1776 yılına ait bu keşifte ise yine Tuna Nehri'nin taşmasından dolayı su basması ve bunun oluşturduğu sorunun giderilmesi gibi hendeklere dair işlemler yanında hem barut hem de top için yapılması istenen mühimmat ambarları, şaranpolar ve kalenin kapılarına dair hangi işlemlerin yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bunlar dışında ise İç Kale'nin özellikle duvarları tekrardan bir onarım ve tamirattan geçeceği tespit edilmektedir. Bu keşfi Varnalızade Selim ve Hassa Baş Mimarı İbrahim gerçekleştirmiş 39.431,5 kuruş masraf bedeli çıkartılmıştır³⁹¹. Ücretleri Varnalızade Selim tarafından ödenmesi şartıyla 20 nefer duvarcı, 50 nefer neccar, 24 nefer cerahor temin edilecek diğer işçiler ise Niğbolu ve çevre kazalardan temin olunacaktır³⁹².

Hazırlanan Eylül 1776 yıllarına ait tamirat belgelerine göre Kulle Kalesi'nin hendeğinin uzunluğu 1218 metre, genişliği 7,58 metre, yüksekliği ise 3,79 metredir. Hem Nisan 1776 hem de Eylül 1776 yılında hazırlanan keşif defterleri günümüzde ayakta kalamayan Kulle Kalesi hakkında bilgi edinmek açısından önemlidir. Kulle Kalesi için 3800 adet talabe tahtası, 320 adet giriş istenmiş ve gerekli olunan keresteler ise Mimar başı Mehmet Tahir'in ilamı ile kesilerek Kulle Kalesi'ne gönderilecekti³⁹³.

³⁸⁹ BOA, MAD.d 3162, s. 154-155 (5 RA 1190/24 Nisan 1776)

³⁹⁰ BOA, MAD.d 3162, s. 157 (5 Ş 1190/ 19 Eylül 1776)

³⁹¹ BOA, MAD.d 3162, s. 157 (5 Ş 1190/ 19 Eylül 1776)

³⁹² BOA, MAD.d 3162, S. 158 (27 Safer 1191/6 Nisan 1777)

³⁹³ BOA, MAD.d 3162, s. 160 (20 N 1191/29 Ekim 1777)

Tablo 9: Kulle Kalesi'nin 7 Ş 1190/22 Eylül 1776 Yılına Ait Tamirat Listesi³⁹⁴

Tamir Olunacak Yerler	Tûlen (Uzunluk) zira'	Arzan (Genişlik) zira'	Kadden (Yükseklik) zira'	Devran (Çevresi) zira'	Terbi'i (Alanı) zira'	Birim Ücreti	Toplam Ücret
Yeniden harf olunacak olan hendek	1600	10	5	-	80.000	20	1.600.000
Adı geçen hendeğin su basmasından dolayı toprak dolması üzerine tekrardan toprak dolmaması için dört hendeğin iki tarafının talabe kaplanması	-	-	5	3200			
Adı geçen talabelere payende, kiriş ve kuşak	-	-	-	-			
Şaranpo için balvan	-	-	-	-			
Adı geçen Şaranpo için payede, kuşak ve kiriş	-	-	-	-			
Yeniden talabe inşası 5 adet	-	15	3	60	13.500 (5 adet için)	20	270.000
Bina için talabelerin topaltına döşeme talabe tahtası ve döşeme balvan kiriş	62,5	10	-	-	625	180	112.500
Adı geçen tabyalara sepet 50 adet	-	-	-	-		3200	180.000
Kulle Kalesi kapısı şaranpo (3 adet)	4	3	-	-	24	600	14.400
Kapılara zincirli asma köprü (2 adet)	10	4	-	-	80 (2 adet için)	400	32.000
Kapılara sir/sevir balvandandan toprak dolması	48	-	4	...	192	180	34.560
İç Kalenin cephaneye bitişik asıl duvarı harap olmasından dolayı yeniden kargir tabya duvarı yapılması	55	2	11	-	1.320	160	211.200
İç Kale sepetlerinin mazgal duvarı tamiri	-	2	1	85	170	160	27.200
İç Kale'de talabe yakınındaki köşe duvarının harap olmasıyla yeniden yapılması	20	2	10	-	400	160	64.000
İç Kale derinindeki cami altındaki kale duvarının harap olmasından dolayı tekrardan yapılması	182.670 akçe masraf bedeli belirlenmiştir.						
Barut-ı Siyah konulan cephanenin çatısı ağaçtan olduğundan kargir taş duvar yapılması ve muhafaza için çatının tekrardan kargir kemer yapılması	13	10	-	-	130	360	46.800
Mühimmat konulması için tekrardan çatılı puştivanlı kara taş duvarlı bir adet ambar binası	50	1	5	-	250	120	30.000
Adı geçen yerin döşemesi için tahta ve kiriş	15	10	-	-	150	180	27.000
Adı geçen duvara mkaraslı, mertekli meşe tahtasından kiremitli çatı yapılması	15	12	-	-	180	120	21.600
Tophane mühimmatı konulması için tekrardan hatıllı puştivanlı kara taş duvarlı bir adet ambar yapılması	50	1	5	-	250	120	30.000
Adı geçen ambarın döşemesi için kirişli meşe tahtası	15	10	-	-	150	180	27.000
Makraslı, meşe tahtasından kiremit puşideli çatı	15	12	-	-	180	120	21.600
İç Kale derinindeki tabyaların sepetleri harap olmasından dolayı yeniden yapılması 20 adet (her biri)	6	4	3	-	-	3600	72.000

³⁹⁴ BOA, MAD.d 3162, s. 157 (5 Ş 1190/ 19 Eylül 1776) BOA, D.BŞM.BNE.d 15992, s. 3 (7 Ş 1190/22 Eylül 1776)

Eylül 1776 yılında keşif yapılarak oluşturulan keşif defterindeki bu tamiratın yaklaşık yedi sene sonra yapılmış olduğu tespit edilmektedir. İkinci defa düzenlenen keşif defterinde yukarıdaki tabloda yer alan şaranpo için payende ve kiriş, beş adet talabe inşası, elli adet sepet, kapılara balvan toprak dolması, mühimmat ambarı döşemesi için tahta ve kiriş, tophane mühimmatı konulması için yeniden ambar yapılması işlemleri hariç diğerlerinin yapıldığı tespit edilmiştir³⁹⁵. Kulle Kalesi'nin 1784 yılında hendeklerinin Tuna Nehri'nin taşması sonucu su basmasından dolayı hasar alması ile Eflak Voyvodası Mihail'e bir ferman gönderilerek Eflak'tan yeteri kadar cerahor ve kereste istenmiş ücretlerinin Eflak Cizyesi malından ödenmesi belirtilmiştir³⁹⁶.

Gerçekleşecek olan bu tamirattan başka Kulle Kalesi'nde Eylül 1786 yılında keşif düzenlenmiştir³⁹⁷. Yapılan bu keşif ve düzenlenen keşif defterine göre Kulle Kalesi'ne ait iki farklı kayıt mevcuttur. İlk kayıta tamamen dış hendeklere odaklanılmıştır. Kalenin hendekleri temelden olmak üzere tekrardan inşa edilmek istenmiştir. Hendeğin dayanıklılığını arttırmak için ise kargir yapılması öngörülmüştür. Kargir şekilde inşa edilecek hendeğe tekrardan şaranpo kazıkları yapılması da istenmiştir. İkinci kayıta ise İç Kale ve bazı tabyalar üzerinde durulmuştur. Tabya isimlerinin 1776 yılında hazırlanan keşif defterinden farklı olması ve iki farklı kapıdan söz etmesi dikkat çekmektedir. Bu kapılardan ikisi mi kaleye ait yoksa birisi kaleye birisi de iç kaleye mi ait tespit edilememiştir. Fakat 1776 yılına ait tamirat listesinde tek kapının olması ve 1813 yılına ait planda tek kapının bulunması 1786 yılına ait keşif defterindeki kapıların birisinin iç kaleye diğerinin ise dış kaleye ait olduğu savını güçlendirmektedir. Tabya isimlerinin farklı olmasının sebebi ise iç kaleye ait olabileceği anlamına gelmekle birlikte yine bu konu hakkında net bir bilgi vermek mümkün değildir. Fakat iç kaleye ait tabyaların olduğu belgede geçen “İç kale derununda kargir tabya duvarında derz tamiri”³⁹⁸ bilgisinden aslında Kulle Kalesinin dış kalesinde bulunan tabyalardan hariç iç kalesinde de tabyaların olduğunu söylemek mümkündür. Yeniçeri Tabyası, Dizdar Tabyası, Topçubaşı Tabyası, Paşa Tabyası, Ağa Tabyası, Cebeci Tabyası 1776 yılına ait keşif defterinde bulunan ve Kulle Kalesi'ne ait tabyalar olarak belirtilmekle birlikte 1786 yılına ait keşif defterinde “tış kalede beş aded tabyaların...”³⁹⁹ ifadesinden anlaşılabileceği üzere Kulle Kalesi'nin 1786 yılında 5 adet tabyası vardı. Fakat keşif defterlerinde hem iç kalede hem de dış kalede tabyalara ait kayıtların bulunmasından net anlaşılan konu Kulle Kalesi'nin çağın gerekliliklerine sahip bir yapıya sahip olduğudur. Kulle Kalesi'nin bulunduğu coğrafya da göz önüne alındığında Niğbolu Kalesi'ne göre daha düz bir araziden yer almasından dolayı yeni tarz mimari yapıyı uygulamaya olanak sağlamaktadır. Ayrıca bu tabyalar için düzenlenen kısımlarda “cedid” ifadesi geçmediği için yeni olmadığını söylemek mümkündür. Fakat 1786 yılına ait keşif

³⁹⁵ Fedakâr, a.g.m, s. 148.

³⁹⁶ BOA, C.MTZ 13/630 (16 Zilhicce 1198/31 Ekim 1784)

³⁹⁷ BOA, MAD.d 3162, s. 348-349 (15 ZA 1200/9 Eylül 1786-16 ZA 1200/9 Eylül 1786)

³⁹⁸ BOA, MAD.d 3162, s. 348 (15 ZA 1200/9 Eylül 1786)

³⁹⁹ BOA, MAD.d 3162, s. 348 (15 ZA 1200/9 Eylül 1786)

defterinde ise beş adet tabyanın varlığından söz etmek ile birlikte Koyun Baba Tabyası, Temeşvar Tabyası isimleri 1776 yılındaki keşif defterinde bulunmamaktadır⁴⁰⁰. Tamirat listesinde verilen Koyun Baba Tabyasının ve Temeşvar Tabyasının iç kale onarımları arasında yer alması ve verilen ölçülerin dış kalede yer alan tabya ölçülerinden küçük olması bahsedilen iki tabyanın aslında Kulle Kalesi'nin iç kalesine ait olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir. 1776-1786 arası 10 yıllık zaman sürecinde bir tamirattan geçip geçmediği konusunda bir bilgi tespit edilememiş olduğundan kalenin tamirat süreci hakkında net bir bilgi söylemek mümkün değildir. On yıllık süre zarfında Kulle Kalesi bir tamirat sürecinden geçerek tabya sayısının beşe düşürülerek isimlerinin değiştirilmiş olması ise olasılıklar arasındadır.

22 Eylül 1786 yılına ait keşfi Niğbolu mütesellimi olup bina emini tayin edilen Haseki Mehmed Ağa, Niğbolu Kadısı Sadullah Efendi ve Hassa Baş Mimarı Musa yapmış ve ilk listede 64.351,5 kuruş masraf bedeli çıkarılmış hazırlanan ikinci listede ise 7.265,5 kuruş masraf bedeli çıkarılmıştır⁴⁰¹. Fakat hazırlanan bu iki listeye rağmen tamire gerekli olmayan yerler dolayısı ile tekrardan bir keşif yapılması istense de bu keşfe hendek ve şarapolar dahil edilmemiştir⁴⁰². Aşağıda tamirat ve onarıma ait tabloda bazı birimlerde değişiklik olmasa da toplam ücretlerinde bir düşüş söz konusudur. Bu ücretlerdeki düşüşün sebebini yukarıda belirtildiği gibi tamirata gerek duyulmayan yerlerin tekrardan kaydının oluşturulmasının istenmesinden kaynaklanmaktadır.

⁴⁰⁰ Bkz: Tablo: 8 Kulle Kalesi'nin 5 RA S 1190/24 Nisan 1776 Yılına Ait Tamirat Listesi

⁴⁰¹ BOA, MAD.d 3162, s. 348-349 (15 ZA 1200/9 Eylül 1786-16 ZA 1200/9 Eylül 1786)

⁴⁰² BOA, MAD.d 3162, 348 (15 ZA 1200/9 Eylül 1786)

Tablo 10: Kulle Kalesi'nin 15-16 ZA S 1200/9-10 Eylül 1786 Yılına Ait Tamirat Listesi⁴⁰³

Tamir Olunacak Yerler	Tülen (Uzunluk) zira'	Arzan (Genişlik) zira'	Kadden (Yükseklik) zira'	Devran (Çevresi) zira'	Terbi'i (Alanı) zira'	Birirm Ücreti	Toplam Ücret
Dış Kale şarampo hendeğinin ve tabyaların dizme kazıkları mahalline yeniden hendek temeli yapılması	1150	3	1	-	3.450	120	690.000-276.000= 414.000
Adı geçen temelin üzerine kargir hendek duvarının yeniden yapılması	1150	2	8	-	18.400	180	3.012.000
Adı geçen hendeğin dış yüzeyine kargir hendek duvarının yeniden yapılması	1300	1,5	9	-	17.550	180	3.159.000
Zikrolunan iki tarafın hendek duvarlarına yeniden temel hafriyatı	2450	6	9	-	132.300	5	661.500
Adı geçen hendeğin dizme şarampo kazıları sökülüp hendeğe yeniden şarampo yapılması	-	-	-	1420	-	25	35.500
Adı geçen şaraponun toprak doldurması	-	18	1,5	1420	38.340	10	383.400
Adı geçen şaraponun seğirdimi	1420	2	1	-	2.840	20	56.800
Toplam Masraf	7.722.200 akçe				6.4301,5 kuruş		
İç Kale içerisinde meşe çubuğundan örmeli ve kuşaklı sepet yenilenmesi (9 adet)	-	-	3	160	-	3.600	37.800-5.400= 32.400
İç Kale duvarı yıkılmak üzeri olduğundan yeniden kargir duvar yapılması	40	3	15	-	1800	180	324.000
Kargir ambarın kubbesi yıkılmasından dolayı etraf duvarları tuğladan tekrardan kargir kubbe yenilenmesi	5,5	17,5	-	-	46,5	120	5.580
Barut-ı siyah üzerine toprak doldurulması	14	5	-	-	70	10	700
İç Kale içerisindeki tabya duvarının derz tamiri	38	-	6,5	-	247	15	4.940-1.235= 3.705
İç Kale içerisindeki kargir tabya duvarının yıkılmak üzere olmasından dolayı yeniden kargir duvar yapılması	15	-	8.5	-	127,5	180	22.950
İç Kale hendeğinin dış yüzünün kargir duvar olarak yeniden yapılması	15	-	8.5	-	500	180	90.000
Adı geçen hendeğin duvarlarının tamiri	320		5	-	2.100	15	32.000-10.500= 31.500
İç Kale kapısı önünde kirişli, tabanlı, döşemeli asma köprü yenilenmesi	8	3,5	-	-	28	60	1.680
Dış Kale de beş adet tabyanın sepetlerin harap olmasından dolayı meşe çubuğundan örmeli ve kuşaklı sepet yenilenmesi (adet 40)	-	-	3	26	-	360	168.000-24.000= 144.000
Koyun Tabyasının talabe tahtasından top döşemesinin yenilenmesi	60	6	-	-	360	40	14.400
Temeşvar Tabyasından Su Kapısı'na kadar iç taraf dizmelerinin doğrulması tamiri	100	-	-	-	-	20	2.500-500= 2000

⁴⁰³ BOA, MAD.d 3162, s. 348-349 (15 ZA 1200/9 Eylül 1786-16 ZA 1200/9 Eylül 1786) Oluşturulan listede gri olarak işaretlenen yerler orijinal belgede aynı sayfa da farklı iki liste oluşturulmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 10: Devamı

Tamir Olunacak Yerler	Tülen (Uzunluk) zira'	Arzan (Genişlik) zira'	Kadden (Yükseklik) zira'	Devran (Çevresi) zira'	Terbi'i (Alanı) zira'	Birirm Ücreti	Toplam Ücret
Ve karşısındaki dış tarafı dizmeleri tamiri	20	-	-	-	-	20	500-100= 400
Koyun Baba Tabyası hendeğinin dış taraf dizmeleri tamiri	40	-	-	-	-	20	1.000-200=800
Koyun Baba Tabyası'nın Bab-ı Kebir'e kadar ki hendeğin dış taraf dizmeleri tamiri	120	-	-	-	-	20	3.000-600= 2.400
Beş adet tabya da topçu ve cebeci muhafazası için dört taraf ve üzeri talabe tahtasından (adet 10)	11	6	-	-	-	1.800	18.000
İki adet büyük şaranpo kapıları harap olduğu için iki adet küçük kapı yenilenmesi (2 adet)	2,5	-	3	-	-	1.200	2.400
Adı geçen kapı önüne iki adet köprü (adet 2)	12	3	-	-	36	60	2.170
Bab-ı Kebir önü dizme sepet yenilenmesi	180	-	-	-	-	120	21.600
Adı geçen sepet önüne toprak doldurulması	200	6	3	-	3.600	10	36.000
Adı geçen sepet ve dizme kazıklı seğirdim yenilenmesi	180	3	2	-	1080	20	21.600
Zahire konulması için dört tarafı meşe tahtası kaplı kiremit puşide çatılı yeni ambar yapılması	15	10	-	-	150	240	45.000-5.000= 36.000
Dört tarafı meşe tahtası kablı kiremit puşideli üç göz fırın	20	12	-	-	240	240	72.000-44.400= 57.600

Kulle Kalesi'nde 1786 yılında yapılan keşif ve muayene işleminden sonra 1787 tarihli bir belgeye göre Kulle Kalesi'nin tuğladan kargir yapılacak olan hendek duvarlarının masrafı çok olduğundan başka bir çözüm üretilmesi istenmiş ve Çadırcıbaşı Mehmet Ağa önerisi ile taştan kargir hendek duvarı yapılmasına karar verilmiş ayrıca gerekli olan kereste, cerahor, sepet çubukları, kazıkların nereden, ne miktarlarda temin edileceğine dair bir defter tutulması istenmiştir⁴⁰⁴.

Osmanlı-Rus/Avusturya Savaşı'nın sonlarına doğru Kulle Kalesi için tekrardan bir keşif defteri hazırlanmıştır. Fakat bu defterde Kulle Kalesi'nin İstanbul kapısının kuzeyinde bulunan hendeğin tamiri ve iç kaleye dair birkaç tamirat ve onarım gerekli görünmüştür. Belgede dikkat çeken husus ise yapılacak olan tamirlara dair hem birim hem de toplam ücretin belge sonunda ise genel masrafa dair olan hem akçe hem de kuruş cinsinden belirtilen ücretin bulunmamasıdır⁴⁰⁵. Her ne kadar tespit edilen bu keşif defterinde tamiratların birim ölçüsü ve toplam ücretine dair bilgiler yer almasa da 1791 yılında Kulle Kalesi'nin bir tamirat sürecinden geçtiği kesindir. Sabik Çete Başbuğu Memiş'in görevli olduğu tamiratta Kulle Kalesi için kereste lazım olmasından dolayı gerekli olan bu kerestenin Lofça ve İvraca kazalarından temin edilerek Kulle Kalesi'ne ulaştırılması Lofça ve İvraca kadıları, ayanı, zabitleri ve iş erlerinden istenmiştir⁴⁰⁶ MAD.d 3162 numaralı defterde yer alan ve tamirata dair ücretlerin bulunmadığı keşif defterindeki der-kenarda kale tamirat ve onarım için gerekli olan işçilerin her zaman olduğu gibi Niğbolu ve tabi' kazalardan temin edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Niğbolu Kalesi'ndeki gibi Kulle Kalesi işçi temini noktasında da en çok işçi sayısı Tırnova kazasıdır.

Tablo 11: Kulle Kalesi Tamiratu İçin Temin Edilen İşçi⁴⁰⁷

Temin Edilen Kaza	Araba	Demirci	Cerahor	Neccar
Niğbolu	8	3	30	10
Plevne	4	2	15	3
Lofça	6	2	20	10
Ziştovi	5	2	15	10
Selvi	5	2	15	8
Tırnova	10	-	30	30
Teteven	-	-	-	30
Rahova	-	-	15	-
	Toplam: 38	Toplam: 11	Toplam: 140	Toplam: 101

⁴⁰⁴ BOA, C.AS 1159/51597 (6 C (1)201/6 Mart 1787)

⁴⁰⁵ BOA. MAD.d 3162, s. 352 (17 Z 1205/17 Ağustos 1791) Tamirata dair oluşturulan tablo için bkz: Ek:1-B

⁴⁰⁶ BOA, C.AS 134/5957 (28 S (1)206/21 Ekim 1791)

⁴⁰⁷ BOA, MAD.d 3162, s. 352 (17 Z 1205/17 Ağustos 1791)

3.3. Kalenin Savaş Gücü ve Mühimmatı

3.3.1. Niğbolu ve Kulle Kalesi'nde Bulunan Askerler

Osmanlı Devleti sınırları dahilindeki kalelerde çeşitli askerî görevliler bulundurmaktaydı. Kalenin bulunduğu bölge ve konumuna göre görevlilerin sayıları belirlenmekteydi. Birinci bölümde bahsedildiği gibi Dizdar, Kethüda gibi yöneticiler ile birlikte Gönüllü, Yerli Kulu, Azap, Farisan, Humbaracı, İmam, tamirat işleri ile ilgilenen görevliler bulunmaktaydı. Bu görevliler dışında ise Yeniçeri, Topçu, Cebeci gibi Kapıkulu ocağına mensup birlikler yer almaktaydı. Çalışma konusu dahilinde olan yıllar arasında ordu sisteminde bir bozulma, askerler arasında disiplin sorunu olsa da Osmanlı Devleti stratejik önemi yüksek kalelerdeki askerî personele özen göstermiştir. Kalelerin ve bölgenin korunmasında görevli olan gereksiz askerlerden Kapıkulu askerleri üç ayda bir olmak üzere ulufe adı verilen ve belgelerde “mevacib” olarak geçen maaş alırlardı. Bunun dışında askerlere tayinat olarak et, zahire ve arpa verilirdi. Fakat bu tayinatlardan bazen arpanın verilmediği zamanlar da olmaktaydı. Merkezden Niğbolu muhafızı Ahmed Paşa ve Varnalızade İbrahim Ağa'ya 1771 yılında bir hüküm gönderilerek “çayır mevsiminin” gelmesi üzerine kırk gün boyunca arpa (şair) tayinatlarının kesilmesi isteğinin devam eden Osmanlı-Rus savaşında atlı birliklerin keşif/akınlar düzenlemelerinden ötürü reddedilmiştir⁴⁰⁸.

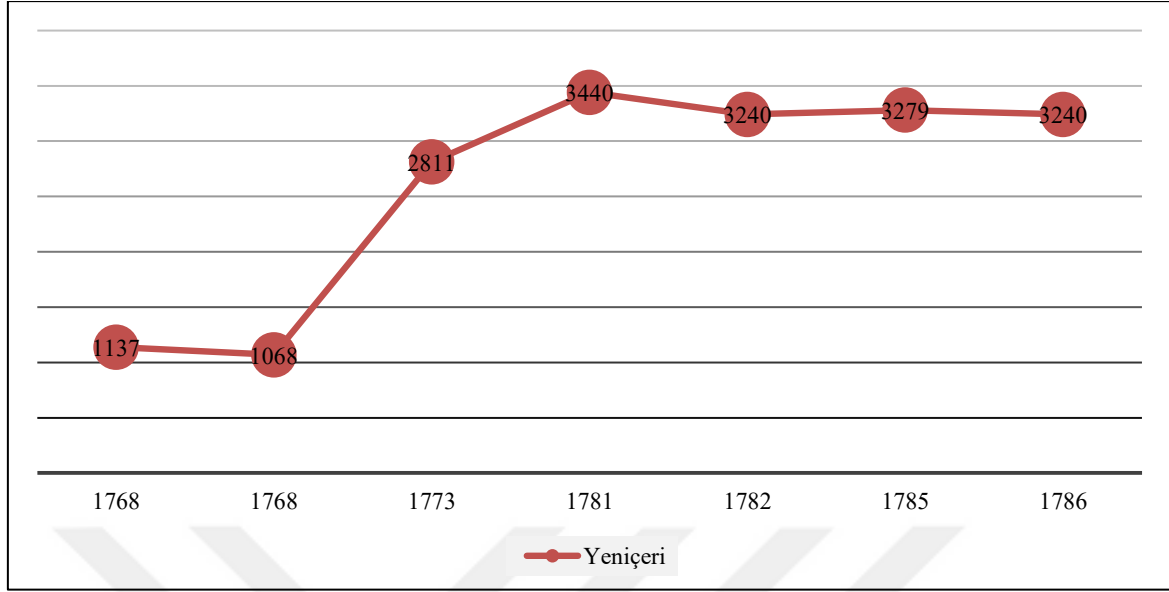
Yeniçeriler Osmanlı Devleti'nde Kapıkulu askerleri arasında prestijli konuma sahip maaşlı askerî sınıftı⁴⁰⁹. Niğbolu Kalesi'nde bulunan Yeniçerilerin sayıları her ne kadar yıllara göre değişiklik gösterse de 1773 yılında olduğu gibi yoğun dönemlerde ciddi bir değişiklik göstermemiştir. Niğbolu Kalesi'nde görev yapan yeniçerilerin sayıları özellikle 1781 yılından itibaren 1786 yılına kadar belirli aralıklarla tespit edilmiş ve bu aralıklar dahilinde genellikle 3200'ler civarında oldukları tespit edilmiştir. 1773'ten itibaren Niğbolu Kalesi'nin tekrardan takviye edildiği anlaşılmaktadır. 1773 yılında 2811 olan Yeniçeri sayısı 1781 yılına gelindiğinde 3440'a ulaşmıştır⁴¹⁰.

⁴⁰⁸ BOA, AE. SMST.III 324/26072 (8 RA 1185/ 21 Haziran 1771)

⁴⁰⁹ Yeniçeriler hakkında detaylı bilgi için bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları I.**

⁴¹⁰ BOA, AE.SMST.III 320/25733 (16 Rebi'ü'l-evvel 1187/7 Haziran 1773) BOA, AE.SABH.I 80/5529 (22 Zilhicce 1195/9 Aralık 1781)

Grafik 1: 1768-1786 Yılları Arasında Niğbolu Kalesi'ndeki Yeniçeri Sayısı⁴¹¹

Niğbolu Kalesi'nde Yeniçeriler gibi Kapıkulu ocağı mensubu olan Cebecilerin görevleri Yeniçeriler için ok, yay, tüfek, barut gibi silah ve mühimmat sağlamak ve gerektiğinde bu silahların tamiratını gerçekleştirmektir⁴¹². Fakat bu durumun istisnaları olmaktadır. Niğbolu muhafızı Süleyman Paşa'nın Kulle sahrasındaki Çarha topları için bir yeniçeri ağası ve bir alemdar görevlendirilmiştir⁴¹³. Niğbolu Kalesi'nde görevli Cebecilerin sayıları 1769 yılında 221 kişi olarak tespit edilirken 1772 yılında bu sayı 60'a düşmüştür⁴¹⁴. Bunun sebebi ise daha önce bahsedildiği gibi 1771 yılında bölgeye gerçekleşen saldırılardır. Fakat 1772 sonrası Cebecilerin sayısı 470 ve üzeri olarak değişkenlik göstermektedir. 1775 yılında tespit edildiği kadarıyla Cebecilerin sayısı 532 olmuş ve en yüksek seviyeye ulaşmıştır⁴¹⁵. Yeniçerilerde olduğu gibi 1768-1774 Osmanlı- Rus Savaşı sonrası Niğbolu Kalesi'nin tekrardan takviye edildiği belgelerden anlaşılmaktadır.

⁴¹¹ 1768 yılına ait veri için bkz: Engin, **a.g.t.**, s. 237,338. 1773 yılına ait veri için bkz: BOA, AE.SMST.III 320/25733 (16 Rebi'ü'l-evvel 1187/7 Haziran 1773). 1781 yılına ait veri için bkz: BOA, AE.SABH.I 80/5529 (22 Zilhicce 1195/9 Aralık 1781). 1782 yılına ait veri için bkz: BOA, C.AS. 989/43175 (15 Cema'ziye'l-ahir 1196/28 Mayıs 1782). 1785 yılına ait veri için bkz: BOA, C.AS. 934/40436 (20 Rebi'ü'l-evvel 1199/3 Şubat 1785). 1786 yılına ait veri için bkz: BOA, AE. SABH.I 342/23873 (20 Rebi'ü'l-evvel 1200/ 21 Ocak 1786)

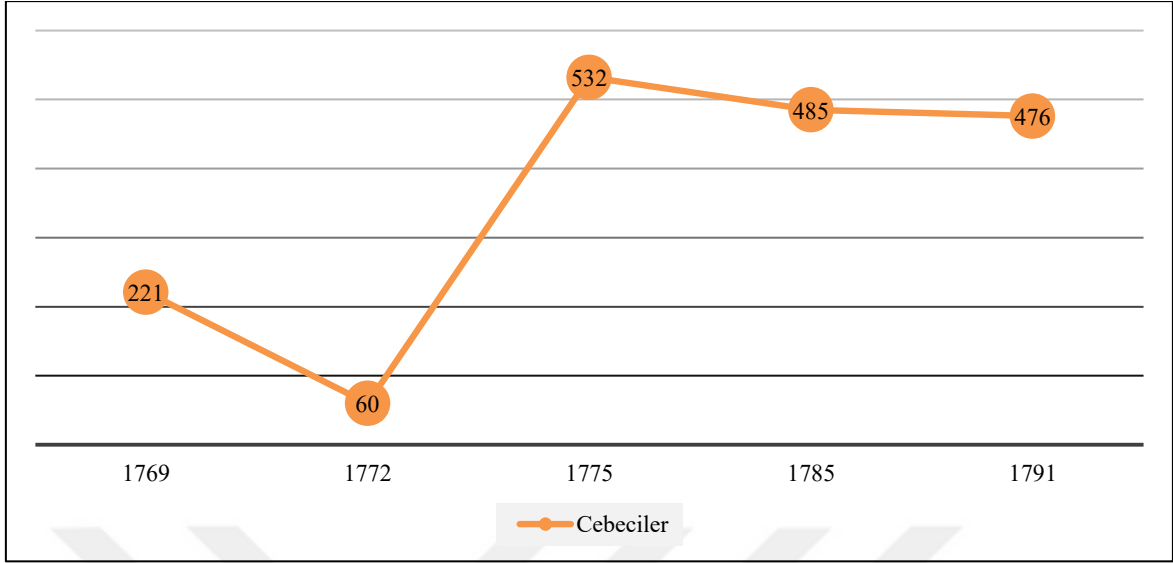
⁴¹² Cebeciler hakkında detaylı bilgi için bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları II.**

⁴¹³ BOA, AE, SMST.III 16/1024 (17 Cemaziyülevvel 1187/6 Ağustos 1773)

⁴¹⁴ BOA, AE.SMST.III 257/20599 (23 Muharrem 1183/29 Mayıs 1769). BOA, C.AS 1082/47431 (20 Safer 1186/23 Mayıs 1772).

⁴¹⁵ BOA, C.AS 756/1856 (14 Zilkade 1188/ 16 Ocak 1775)

Grafik 2: 1769-1791 Yılları Arasında Niğbolu Kalesi’ndeki Cebeci Sayısı⁴¹⁶

Osmanlı Devleti’nde top dökmek ve muharebede top kullanmak ile sorumlu ocak Topçu Ocağı’dır⁴¹⁷. Topçular Osmanlı ordusunda olduğu gibi sınırları dahilindeki kalelerde görev yaparlardı. Kalelerde görev yapan Topçular Ağası/Topçubaşı/Sertopî denilen başları ile birlikte topçular, bazı zamanlarda sınava tabi olurlar ve mevacicp defterlerinde görev yaptıkları kaleler künyelerinin üstüne kırmızı kalem ile belirtilirdi⁴¹⁸. Niğbolu ve Kulle Kalesi’nde görev yapan Topçular 1771 yılında 84, 1772 yılında 85 kişiyken⁴¹⁹ 1773 yılında Niğbolu Kalesi’ne bir topçu birliği gönderilmiştir. Niğbolu Kalesi’nde yeniden yapılan tabyalarda görev yapmak amacıyla “tashih-i bedergah”⁴²⁰ olan ve 50 kişiden oluşan topçu birliğinin ocak kaidesine göre görevlendirilmeleri istenmiştir⁴²¹. 1772 yılına kadar sayıları 85 civarında olduğu tespit edilen cebecilerin 1772 sonrasında sayılarında bir artış söz konusudur. Tespit edildiği kadarı ile Topçuların sayıları 1785 yılında 135 kişi ve 1788 yılında 131 kişi idi⁴²².

⁴¹⁶ 1769 yılına ait veri için bkz: BOA, AE. SMST.III 257/20599 (23 Muharrem 1183/29 Mayıs 1769). 1772 yılına ait veri için bkz: BOA, C.AS 1082/47431 (20 Safer 1186/ 23 Mayıs 1772). 1775 yılı veri için bkz: BOA, C.AS 756/1856 (14 Zilkade 1188/ 16 Ocak 1775). 1785 yılına ait veri için bkz: BOA, C.AS 934/40436 (23 Reb’iü’l-evvel 1199/3 Şubat 1785). 1791 yılına ait veri için bkz: BOA, TS. MA.e 141/34 (1 Cemaziye’l-evvel 1205/ 5 Şubat 1791)

⁴¹⁷ Detaylı bilgi için bkz: Uzunçarşılı, Kapıkulu Ocakları, 2, s. 35-93.

⁴¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları II**, s. 52-53

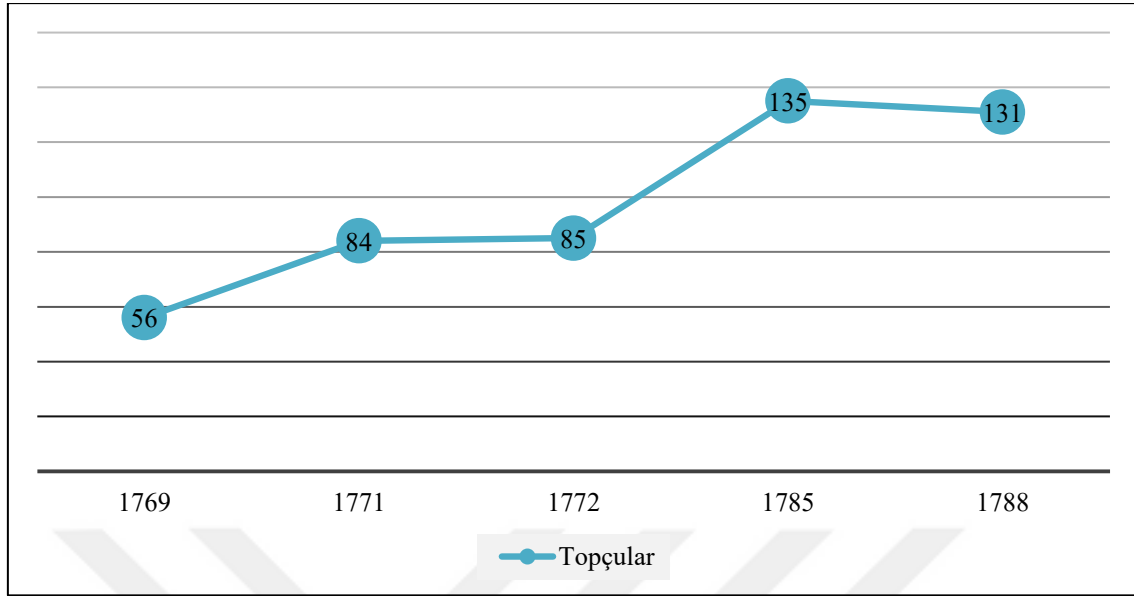
⁴¹⁹ BOA, AE.SMST.III 179/14080 (23 Safer 1185/7 Haziran 1771) BOA, TS. MA.e 452 (11 Cemaziyelahir 1186/9 Eylül 1772)

⁴²⁰ Farsça be edatı ile kapı anlamına gelen dergâh kelimesinin birleşmesi ile oluşan ve Osmanlı Devleti’nde Acemi Ocağı’nda bir süre eğitim aldıktan sonra yeniçeri, topçu gibi yaya kapıkulu ocaklarına geçmek anlamında kullanılan terimdir. Kayıtları silinmiş fakat tekrardan ocağa alınanlar içinse tashih-i bedergâh terimi kullanılırdı. Abdülkadir Özcan, “Dergâh” **TDV İslam Ansiklopedisi**, 5, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s. 302. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 187

⁴²¹ BOA, AE, SMST.III 16/1024 (17 Cemaziyülevvel 1187/6 Ağustos 1773)

⁴²² BOA, C.AS 934/40436 (23 Rebiülevvel 1199/3 Şubat 1785). BOA, AE.SSLM.III 189/11366 s. 4 (6 Rebiülevvel 1203/5 Aralık 1788)

Grafik 3: 1769-1788 Yılları Arasında Niğbolu Kalesi’ndeki Topçu Sayısı⁴²³

Kapıkulu ocağına mensup bu birlikler devletten her üç ayda bir maaş alırlardı. Ulufe olarak bilinen bu ödeme belgelerinde “mevacib” olarak geçmektedir. Mevacib, Mehmet Zeki Pakalın tarafından hazırlanan “Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü”nde “Yeniçerilere verilen maaş, aylık yerinde kullanılır bir tabirdir. Bunun yerine ‘ulufe’de kullanılırdı.” şeklinde açıklanırken Mithad Sertoglu tarafından hazırlanan “Osmanlı Tarih Lügati” isimli sözlükte “Kapıkulu askerlerine senede dört ve üç ayda bir Muharrem, Rebiülâhır, Recep, Şevval aylarında verilen ücret” şeklinde geçmektedir⁴²⁴. Kalelerde bulunan Kapıkulu askerlerinin maaşları çeşitli kaynaklardan finanse edilirdi. XVIII. yüzyılda bu görevlilerin maaşları mukataalar, avarızlar, cizyelerden ödenmekteydi. Yeniçeri, Topçu, Cebeci gibi Kapıkulu Askerlerinin bulunduğu kalelerden birisi olan Niğbolu Kalesi’nde görevli olan yeniçerilerin maaşları genellikle Rumeli ve Mora yarımadası gelirlerinden ödenmekteydi⁴²⁵. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’nde gerçekleştirilen araştırma neticesinde 1765-1766/1784-1785 yılları arasında Niğbolu Kalesi’nde bulunan yeniçerilerin mevaciblerine dair veriler elde edilmiştir. Tespit edilen bu belgelerde ilk dikkat çeken konu mevaciblerin gecikmesidir. Örneğin Niğbolu Kalesi’nde görevli Yeniçerilerin hicri 1179 miladi 1765-1766 yılı mevacibleri ödenmemiş ve bu sebepten dolayı Rumeli Valisi Mehmed Paşa’ya emir gönderilerek toplam 42.132,5 kuruş

⁴²³ 1769 yılına ait veri için bkz: BOA, C.AS 256/20525 (25 Muharrem 1183/31 Mayıs 1769). 1771 yılına ait veri için bkz: BOA, AE.SMST.III 179/14080 (23 Safer 1185/7 Haziran 1771). 1772 yılına ait veri için bkz: BOA, TS. MA.e 452 (11 Cemaziyelahir 1186/9 Eylül 1772). 1785 yılına ait veri için bkz: BOA, C.AS 934/40436 (23 Rebiülevvel 1199/3 Şubat 1785). 1788 yılına ait veri için bkz: BOA, AE.SSLM.III 189/11366 s. 4 (6 Rebiülevvel 1203/5 Aralık 1788)

⁴²⁴ Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s. 495. Sertoglu, a.g.e, s. 348. Detaylı bilgi için bkz: Erhan Afyoncu, “Mevacib” **TDV İslam Ansiklopedisi**, 29, TDV Yayınları, Ankara 2004, s. 418-420. Mehmet Mert Sunar, “Ulufe” **TDV İslam Ansiklopedisi**, 42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 124-126.

⁴²⁵ BOA, C.AS. 1151/51174 (4 C 1197/7 Mayıs 1783)

olan mevaciblerin iki ay zarfında tahsil edilerek gönderilmesi istenmiştir⁴²⁶. 23 Ocak 1783 yılında düzenlenen bir belgeye göre Niğbolu Kalesi'nde görevli “dergâh-ı mualla yeniçerilerinin” hicri 1187 miladi 1773-1774 yılına ait mevaciblerinin 1783 yılı Tokat, Tırhala adet-i ağnam mukataası, Maden-i Sidrekapısı mukataası, Hasha-ı Velesin mukataası, Sofya Kıptıyan cizyesi, Ahyolu memlihası mukataası, Ruscuk Ayanı Burtaz Ahmet Paşa, Rahoviçe-i Karapare Mukataası gibi yerlerin ve ayan gelirlerinden ödenmesi istenmektedir⁴²⁷. Tespit edilen belgelerdeki bir diğer husus ise Yeniçeri mevaciblerinde ödenmesi istenen yerden ödemenin gelmemesi üzerine başka yerden ödeme yapılmasıdır. Ohri Avarız malından ödenmesi istenen mevaciblerin ödenmemesi üzerine Varnalızade uhdesinde olan Niğbolu Kıptıyan Cizyesi'nden ödeme istenmiştir⁴²⁸. Bazı durumlarda ise mevacib miktarlarının değiştiği gözlenmektedir. Örneğin hicri 1187 miladi 1773-1774 yılına ait Yeniçeri mevacibleri ödenmemekle birlikte mevaciblerin 110.000 kuruş ettiği fakat Bosna, Niş, İbrail mevaciblerinden 80.000 kuruş gönderilerek toplamda 100.000 kuruş ile mevaciblerin tümünün ödeneceği 1785 yılında düzenlenen bir belgede belirtilmiştir⁴²⁹. Belgelerde bir diğer dikkat çeken nokta ise Yeniçeri mevaciblerinin Rumeli ve Mora dışında Diyarbekir Voyvodalığı Mukataası, Halep Muhasallığı Mukataası ve Cizyesi, Tokat ve tevabi' Mukataa, Hasha-i Karahisar-ı Şarkî Mukataası, Rodos Gümrük Mukataası, Sayda ve Beyrut Mukataası, Eyalet-i Trablus Şam Mukataası, Aydın Muhassallığı Mukataası gibi yerlerden ve tek kayda rastlansa da İbrail, Hotin, Niş mevaciblerinden ayrılarak gönderilmesinin istenmesidir⁴³⁰.

⁴²⁶ BOA, C.AS. 443/18443 (4 Rebi'ü'l-ahir 1182/18 Ağustos 1768)

⁴²⁷ BOA, C.AS. 957/41592 (27 M S 1195/23 Ocak 1781)

⁴²⁸ BOA, AE.SMST.III 1/49 (23 Zilkade 1184/10 Mart 1771)

⁴²⁹ BOA, C.AS 934/40436 (21 Rebi'ü'l-ahir 1199/3 Mart 1785)

⁴³⁰ Dönemin asker seferberliği, sayıları ve ödemelere dair değerlendirme için bkz: Virginia Aksan, “Osmanlı Bağlamında Savaşçı Nüfusların Seferberliği 1750-1850”, Erik Jan Zürcher(Der.), (Çev. Dilek Şendil), **Askerlik “İşi” Askerî İşgücünün Karşılaştırmalı Tarihi**, 1.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 321-340.

Tablo 12: Niğbolu Kalesi'ndeki Yeniçeri Mevacibleri (1765/1766-1784/1785)⁴³¹

Mevacib Yılı	Temin Edilmesi İstenen Yıl	Temin Edilecek Yer	Miktarı ⁴³²	
1179 ⁴³³	1180	Narda Mukataası	25.800	Toplam=42.132,5
		Ohri Avarızı	5000	
		İskenderiye Avarızı	1625,5	
		Avlonya Cebelü Bedeliyesi	1100	
		Kesriye Avarızı	1095,5	
		Gümrük İskele-i Bastiye Mukataası	7112,5	
1180 ⁴³⁴	1181	Narda Mukataası	25.000	Toplam=33.699,5
		Avlonya Cebelü Bedeliyesi	1.700	
		Bastiye İskelesi Gümrük Mukataası	6.999,5	
1181 ⁴³⁵	1182-1183	Ohri Avarızı	7700	-
1181 ⁴³⁶	1184	Niğbolu Kıtıyan Cizyesi	7700	
1181-1182 ⁴³⁷	1182-1184	Narda, Avlonya, Bastiye Gümrüğü Mukataası, İskenderiye ve Ohri Avarızları	80.218,5 ⁴³⁸	Avlonya, B, B, B kadılarına ve naiblerine, Rumeli mütesellimine
1185 ⁴³⁹	1186	Paşa Sancağında vaki Cuma Pazarı ve gayri kazaların avarız-ı nüzul akçesi	2487(1186)	Toplam= 4141,5
	1187		1654,5(1187)	
1186 ⁴⁴⁰	1192	Halep Muhassalığı Mukataa ve Cizyesi	38.342,5	Halep Valisi Ahmed Paşa, Halep Muhassalı, Dergâhı Ali Kapucubaşlarından mübaşir tayin olunan Çabarzade/Çıbarzade Süleyman
		Halep Muhasallığı=15.317		
		Halep Kalemi Cizyesi=15.025,5		

⁴³¹ Niğbolu Kalesi Topçu ve Cebeciler ait mevacic tablosu için bkz: Ek:2-A, Ek:2-B

⁴³² Miktarlar kuruş cinsindendir.

⁴³³ BOA C.AS 443/18443 (4 Rebi'ü'l-ahir 1182/18 Ağustos 1768)

⁴³⁴ BOA C.AS 69/3254 (19 Cemaziyelevvel 1182/1 Ekim 1768) Bu belegede sadece mevacic değil zahire ve güşt ücretlerinin de ödenmesi istenmiştir.

⁴³⁵ BOA AE.SMST.III 229/18091 s. 1 (17 Cemaziyelevvel 1184/ 8 Eylül 1770)

⁴³⁶ BOA AE.SMST.III 1/49 (23 Zilhicce 1184/10 Mart 1771)

⁴³⁷ BOA C.AS. 24/1048 (19 ZA 1184/6 Mart 1771)

⁴³⁸ 80.218 kuruşun üstü çizilmiş ve yerine başka rakam yazılmamıştır.

⁴³⁹ BOA AE.SMST.III 320/25733 (16 Rebi'ü'l-evvel 1187/7 Haziran 1773)

⁴⁴⁰ BOA C.AS 1125/49897 (23 Ramazan 1193/4 Ekim 1779) s. 2

Tablo 12: Devamı

Mevacib Yılı	Temin Edilmesi İstenen Yıl	Temin Edilecek Yer	Miktarı ⁴⁴¹	
1186 ⁴⁴²	1192	Selanik Zahir Bahası	30.342,5	
1187 ⁴⁴³	1195	Tokad ve tevabi Mukataa	19.100	Sivas kadısına, Tokad naibine
	1195	Tırhala adet-i ağnam Mukataası	1400	Tırhala mutasarrıfı ve kadısına
	1195	Maden-i Sidrekapısı Mukataası	5.515,5	Selanik sancağı mutasarrıfı ve vezir paşa B
	1194	Hasha-ı Velesin Mukataası	670,5	İnebahtı muhafızı ve B kadısına
	1195	Sofya Kıptıyan Cizyesi	4035	Rumeli Valisi ve Sofya kadısına
	1195	Ahyolu Memlihası Mukataası	577	Edirne Bostancı Paşası, Ahyolu Kadısı
	1195	Ruscuk Ayanı Burtaz? Ahmed Paşa Rahoviçe-ı Karapare Mukataası	1000 103,5	Niğbolu Mütesellimi, Ruscuk ve B kadısı
	1193-1195	Belgeye bakılacak yerler için	57.789	Mora'daki kazaların kadıları, Dergâh-ı Mualla Kapıcıbaşı'lığı payesi ile Mora Muhassalı Ali
1187 ⁴⁴⁴	1193-1194	Tokad Voyvodalığı	46.500	-
	1195	Ahyolu Memlehası Mukataası	577	-
	1193-1195	Hassa-i Miri Uluborlu Mukataası	160	Aydın Muhassalı ve vekili ve Uluborlu kadısına
	1190	Üsküp Cebelü Bedeliyesi	3000	Üsküp Sancağı Mutasarrıfı ve Üsküp Kadısı
	1195	Maden-i Sim Sidre Kapısı Mukataası	5515,5	Selanik Sancağı Mutasarrıfı ve Selanik Kadısı
	1195	Adet-i Ağnam Tırhala Mukataası	1440,5	Tırhala Sancağı mutasarrıfı ve kadısı
	1194	Velesin Mukataası	671	İnebahtı Sancağı mutasarrıfı ve Velesin kadısı
	1188-90	Bosna Mukataası	366	Bosna Valisi ve kadısı
	1189	Taş Özü Kefere Cizyesi	1281,5	Taş Özü Naibi ve Voyvodası
1187 ⁴⁴⁵	1194-1195	Kalavirta Mukataası	7042	Kalavirta Kadısı, Kalavirta Voyvodası, Mora muhassalı Vezir Mehmed Paşa'ya

⁴⁴¹ Miktarlar kuruş cinsindendir.

⁴⁴² BOA, AE. SABH.I 159/10591 (16 Cemaziyelahir 1193/1 Temmuz 1779) Halep'ten istenen bu miktarın henüz gelmediğinden dolayı Selanik kadısı, mübayacısı Ali'ye hüküm gönderilerek mevaciplerin Selanik zahire bahasından karşılanması istenmiştir.

⁴⁴³ BOA C.AS. 957/41592 (27 Muharrem 1195/23 Ocak 1781)

⁴⁴⁴ BOA C.AS. 1151/51174 (4 C 1197/7 Mayıs 1783)

⁴⁴⁵ BOA C.AS 1112/49235 (19 Şaban 1198/8 Temmuz 1984)

Tablo 12: Devamı

Mevacib Yılı	Temin Edilmesi İstenen Yıl	Temin Edilecek Yer	Miktarı ⁴⁴⁶	
1189 ⁴⁴⁷	1193-1198	İskenderiye ve Delvine cezireleri, Yanya, Delvine, İlbasan, Prizerin Avarızları, Hasha-i Padlova, Revadpolova, Rusm-ı Eflakan, Serfice Mukataaları	43.043	Rumeli mütesellimi, Yanya, İskenderiye, Delvine, İlbasan ve B ve B kadılarına hüküm
	1191-1198	Tripoliçe, Anabolu, Arkodya, Kalavrita, Karye-i Liman, iskeleha-ı Holomiç muhassallık-ı Mora	13.222	Mora Muhassalı Mehmed Paşa, Mora Ceziresinde vaki kadılar ve naibler
	1191-1197	Şem'hane-i Brud ve Hersek sancağı, Kaza-i Belgradcık Mukataaları	460	Bosna Valisi, Belgradcık ve Brud kadıları
	1198	... Gümrük Mukataası	225	Eğriboz Muhafızı ve ... kadısı
	1196-1197	Hasha-ı Karahisar-ı Şarki Mukataası	4996,5	Erzurum Valisi Vezir Ali Paşa, Karahisar-ı Şarki kadısı
	1198	Halep Muhassallığı Mukataası	21.000	Halep Valisi Vezir Abdi Paşa, Halep Kadısı
	1198	Diyarbakır Voyvodalığı Mukataası	23.414	Diyarbakır Valisi Vezir Nasuh Paşa, Amid kadısı
	1198	Rodos Gümrük Mukataası	1675,5	Rodos Muhafızı ve Rodos Kadısı
	1198	Sayda ve Beyrut Mukataası	35.000	Sayda Valisi Cezzar Ahmed Paşa
	1198	Eyalet-i Trablus Şam Mukataası	35.000	Beylerbeyi Hasan Paşa
	1192-1198	Aydın Muhassallığı Mukataası	16.800	Aydın Muhassalı ve vekili Dergâh-ı mualla kapucu başlarından Pir Hüseyin Cihanzade
1187 ⁴⁴⁸		Bosna, Hotin, Niş, İbrail Mevacipleri	80.000	110.000
1199 ⁴⁴⁹		Hotin Kalesi mevacibinden ayrılarak	60.000	-

⁴⁴⁶ Miktarlar kuruş cinsindendir.

⁴⁴⁷ BOA C.AS 1141/50705 (21 Zilhicce 1198/6 Ekim 1784)

⁴⁴⁸ BOA, C.AS 934/40436 (21 Ramazan 1199/3 Mart 1785) s. 7

⁴⁴⁹ BOA, AE. SABH.I 13/1197 (10 R 1203/8 Ocak 1789)

Yeniçerilere dair olan kısımda bahsedildiği gibi Topçu ve Cebecilerin mevaciblerinde de ödemede gecikmeler söz konusudur. Dikkat çeken farklı bir husus Cebecilerin hicri 1188 miladi 1774-1775 yılı mevaciblerinin ödenmesine dair gönderilen belgede Rakka Valisi Mustafa Paşa zamanında Mütesellim Hamevizade Ömer Paşa'dan kalan 7.038,5 kuruşun ödemesinin istenmesidir⁴⁵⁰. Yeniçerilerinki kadar detaylı verilere ulaşılamamış olsa da elde edilen Topçu ve Cebeci mevaciblerine dair bilgilere de ulaşılmıştır. Yukarıdaki Yeniçeri mevaciblerine ait olan tabloda fark edildiği gibi mevaciblerdeki gecikmeler Cebeci mevaciblerinde de ödemelerinde de mevcuttur. Örneğin H.1188/ M.1774-1775 yılına ait mevacib ödemesi H.1193/M. 1779-1780 yılı Rakka Mukataası malından ödenmesi istenmiştir⁴⁵¹.

3.3.2. Niğbolu Kalesi'nin Mühimmat Durumu

Osmanlı Devleti'nin ilk olarak topu ne zaman kullandığı konusu tartışılrsa da Tuna Nehri üzerinde bulunan kalelerde 1440'lı yıllardan itibaren top kullandığı bilinmektedir⁴⁵². Tuna Nehri üzerinde bulunan ve XVIII. yüzyıla kadar çeşitli saldırılara maruz kalan Niğbolu Kalesi Osmanlı Devleti'nin 1440'lı yıllardan itibaren top bulundurduğu ve düşman kuvvetlerine karşı kullandığı kalelerdendir. XVIII. yüzyıla kadar top kullanımındaki üstünlüğünü devam ettiren Osmanlı Devleti Şayka, Balyemez, Bacaluşka, Kolomborna'yı muhasara savaşlarında kullanırken Darben, Prangı, Şakaloz'u meydan savaşlarında kullanmışlardır⁴⁵³. Muhasarada kullanılan Balyemez ve Şahî toplarını XVIII. yüzyılın ikinci yarısı kaleleri savunmada kullandıkları belgelerden tespit edilmektedir. 1757 yılında Kulle Kalesi hendeğinin yeniden kazılması, hendek kazılacak alan kum olduğundan balvan ile hendek ve bir ağaç köprü yapılması istenmiş ayrıca hem Niğbolu Kalesi'nin hem de Kulle Kalesi'nin tabyalarına yerleştirilecek topların miktarı keşif sonucu liste halinde İstanbul'a gönderilmiştir⁴⁵⁴. Topların attıkları güllerin ağırlıkları değişmekle birlikte yerleştirilen top türleri de farklılık arz etmektedir. Şahî, Balyemez gibi topların yanı sıra "top" olarak belirtilen toplar tabyalarda kullanılmış ve hem Niğbolu hem de Kulle Kalesi'ne yerleştirilmek için İstanbul'dan çeşitli toplar istenmiştir⁴⁵⁵.

⁴⁵⁰ BOA, AE, SABH.I 122/8263 (14 Rebiülahir 1195/6 Temmuz 1781) s. 3

⁴⁵¹ BOA, AE, SABH.I 122/8263 (14 Rebiülahir 1195/ 6 Temmuz 1781) s. 3

⁴⁵² Agoston, **Barut, Top ve Tüfek**, s. 58

⁴⁵³ Salim Ayduz "Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi" **Tarih Okulu Dergisi**, 10, 2011, s. 11

⁴⁵⁴ BOA, D.BKL.d, 32569 (13 Rebiülevvel 1171/25 Kasım 1757)

⁴⁵⁵ BOA, D.BKL.d, 32569 (13 Rebiülevvel 1171/25 Kasım 1757)

Tablo 13: Niğbolu ve Kulle Kalelerine Konulması İçin İstanbul'dan İstenilen Toplar⁴⁵⁶

NİĞBOLU KALESİ			
Kalede Hangi Bölgeye Konulacağı	Top Türü	Konulacak Top Adeti	Ağırlığı (kıyye)⁴⁵⁷
Kule kapısının sol tarafındaki hisarpeçeye	Top ⁴⁵⁸	1	9
Kule kapısının sol tarafındaki hisarpeçeye	Top	2	5
Saat Kulesi civarına konulacak	Şahî top	5	1,5
Yerlü Tabyası mahalline konulacak	Şahî top	4	1,5
Yerlü Tabyası	Top	3	5
Yerlü Tabyası	Top	2	7
Kaya Tabyası	Balyemez	2	7
Kaya Tabyasına	Balyemez	2	5
Ağa Tabyası ⁴⁵⁹	Top	3	7
Ağa Tabyası	Top	3	5
Tuna Yalısında Liman Kalesi bitişiğinde yeniden yapılan tabyada üç adet toptan başka	Top	3	11
Tuna Yalısında Liman Kalesi bitişiğinde yeniden yapılan tabyada üç adet toptan başka	Top	1	16
Tuna Yalısında Liman Kalesi bitişiğinde yeniden yapılan tabyada üç adet toptan başka	Top	1	18
Liman Kalesinin iki kulesi için	Top	4	1
KULLE KALESİ			
Tuna tabyası karşısında yeniden balvan ile Tolcı Tabyası için	Şahî Top	3	1,5
Olt Tabyası bitişiğindeki Parmaklık Tabyası	Şahî Top	4	1,5
Şarnapo Tabyası karşısında olmasından dolayı lazım olan top	Şahî Top	4	1,5
Dizdar Tabyası karşısında Parmaklık Tabyası	Şahî Top	3	1,5
Ağa Tabyası karşısında toprak dolma bir tabya için ⁴⁶⁰	Şahî Top	3	1,5

1757 yılında hem Niğbolu hem de karşısında yer alan Kulle Kalesi'ne çeşitli topların yerleştirilmek istenmesinden sonra Osmanlı Devleti, Rusya ile arasındaki diplomatik ilişkilerin kopmasının ardından Ekim 1768 yılında savaş ilanı ile birlikte kalelerin tahkimine ve mühimmat açısından güçlendirmeye devam etmiştir. Niğbolu Kalesi'ne Cebehane-i Amire'den Dergah-ı Mualla Cebeci Başı Mehmed tarafından 20 kantar kurşun, 50 adet tüfek, 50 adet kılıç, yarım kantar fîtil-i Mısırî ve çeşitli mühimmatlar İbrail İskeleye gönderilmiş buradan ise Tuna Nehri sahilinde bulunan kazaların kadılarına, mütesellimlerine, ayan, vilayet ve iş erlerine emir gönderilerek İbrail İskeleye'nden gemilerle Niğbolu Kalesi'ne aktarılması istenmiş ayrıca merkezden gönderilen bu mühimmatlara ek olarak Filibe ve Tatarpazarı'ndan 3000 adet torba, Ada-i Kebir Kalesi'nden

⁴⁵⁶ BOA, D.BKL.d, 32569 (13 Rebiülevvel 1171/25 Kasım 1757)

⁴⁵⁷ Belge de kıyye olarak belirtilen topun attığı güllenin ağırlığıdır. Vukıyye, okka olarak bilinen ağırlık ölçüsüdür. Detaylı bilgi için bkz: Cengiz Kallek, "Okka" **TDV İslam Ansiklopedisi**, 33, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 338-339

⁴⁵⁸ Belgede top olarak belirtilmesine rağmen top türü verilmemiştir. Bu sebeple belgede ki mevcut hali ile aktarılmıştır.

⁴⁵⁹ Bu tabya için kalenin Bab-ı Sagır üzerinde yeniden inşa olduğu belirtilmiştir. Bknz: BOA, D.BKL.d, 32569 (13 Rebiül-evvel 1171/25 Kasım 1757)

⁴⁶⁰ Metinde tam olarak "Ağa Tabyası karşısında toprak tolma bir tabyaya dahi muhtaç ve lazimesi top şahi 3 vukıyye 1,5" şeklinde geçmektedir.

Niğbolu gümrükçüsü tarafından temin edilen gemilerle 250 kantar barut-ı siyah gönderilmiştir⁴⁶¹. Gönderilen bu mühimmatlar ve Ada-i Kebir Kalesi cebehanesinden gönderilen 250 kantar barut-ı siyah dışında Kili Kalesi cebehanesinden Niğbolu Kalesi için 80 kantar, Kulle Kalesi için 50 kantar barut-ı siyah gönderilmiştir⁴⁶².

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nın 1771 yılında başarısız geçen barış görüşmelerinin ardından devam etmesinin üzerine Kulle Kalesi'nde bulunan 26 kıta toptan 7'sinin ve Niğbolu Kalesi'nde bulunan 18 kıta toptan 8'nin kullanılamaması ve bazılarının kundaklarının karıncalı ve çatlak olması üzerine Ada-ı Kebir Kalesi cebehanesinde kundakları çürümüş ve çamur içinde kalmış toplardan 3'er kıyyeden 3 kıta ve 5'er kıyyeden 2 kıta top ve bu topların her birine 500 adet yuvarlak ile kundakları ve nakliyesi Varnalızade İbrahim oğlu Selim tarafından karşılanmasıyla Niğbolu Kalesi'ne gönderilecekti⁴⁶³.

Osmanlı Devleti kalelerde bulunan silahları ve mühimmatları kayıt altında tutmuştur. Çalışma konusu dahilinde olan Kulle Kalesi top ve mühimmatlarına ait kayıt altına alınmış önemli bir liste bulunmaktadır⁴⁶⁴. Bu listeye göre 5 kıta yarım kıyye ağırlığında gülle atan Şahî topları ve “nev icad” olarak kayıt edilen 1 kıyye ağırlığında gülle atan top kaydı dikkat çekmektedir. “Nev icad” olarak kayıt edilen bu top türü hakkında net bir bilgi bulunmamakla birlikte “bera-yı tobhâ-ı çarha ve mühimmat-ı lazıme” başlığının altına kayıt edilmiştir⁴⁶⁵. Oluşturulan bu listede 10 kıta top kaydının ardından fitil, hartuç, keçe/kepçe gibi çeşitli malzemeler kayıt edilmiş bu malzeme kayıtlarından sonra “Bera-yı tobhâ-ı çarha ve mühimmat-ı lazıme” başlığı altında peşrev Şahî 1 kıyye 15 adet, peşrev şahî yarım kıyye 15 adet, yuvarlak 1 kıyye 1250 adet, yuvarlak yarım kıyye 1250 adet olmak üzere çeşitli gülle kaydı oluşturulmuştur. Ayrıca “Bera-yı mühimmat-ı lazıme-i tobhâ-i Kulle” başlığı altında ise peşrev kebir 7 kıyye 3 kıta, peşrev kebir 5 kıyye 3 kıta, peşrev kebir 3 kıyye 3 kıta, ahen zincir 7 kıyye 3 adet, ahen zincir 5 kıyye 3 adet, ahen zincir 3 kıyye 3 adet, palankete 7 kıyye 3 adet, palankete 5 kıyye 3 adet, palankete 3 kıyye 3 adet, pay-ı hınzır 7 kıyye 3 adet, pay-ı hınzır 5 kıyye 3 adet, pay-ı hınzır 3 kıyye 3 adet, yuvarlak 7 kıyye 300 adet, yuvarlak 5 kıyye 300 adet, yuvarlak 3 kıyye 300 adet, yuvarlak 1 kıyye 300 adet, yuvarlak yarım kıyye 300 adet” olmak üzere çeşitli ağırlıklarda güllerin kaydı oluşturulmuştur. Bu noktada dikkat çeken ise palanketelerdir. Palankete gemilerde kullanılmasının yanı sıra sahil kıyısında bulunan kalelerde kullanılan ve topa tek gülle şeklinde konulup atışı gerçekleştirildikten sonra iki, üç,

⁴⁶¹ BOA, C.AS 1151/51157 (11 C 1182/23 Ekim 1768). BOA, C.AS 47/2184 (16 C 1182/28 Ekim 1768). BOA, C.AS 151/42557 (11 C 1182/23 Ekim 1768)

⁴⁶² BOA, C.AS 1119/49569 (25 L 1182/4 Mart 1769)

⁴⁶³ BOA, C.AS 863/36990 (29 ZA (1) 185/4 Mart 1772). BOA, C.AS 1202/53850 (Gurre-i Z (1)185/6 Mart 1772)

⁴⁶⁴ BOA, C.AS 728/30551 (22 C (1)186/20 Eylül 1772)

⁴⁶⁵ BOA, C.AS 728/30551 (22 C (1)186/20 Eylül 1772)

dörde bölünebilen birbirine bağlı demir gülleridir.⁴⁶⁶ Kale mevcudunda görünen bu gülle çeşidinden daha sonra tekrardan Tophane-i Amire'den temini istenecektir⁴⁶⁷.

Niğbolu Kalesi'nde 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşları boyunca mühimmatların defalarca yandığı belgelerden anlaşılmaktadır. 9 Mayıs 1772 günü çıkan yangının Niğbolu Kalesi'nden atılan topun isabet etmesinden kaynaklı olduğu belirtilse de diğer çıkan yangınların çıkış sebeplerine dair bilgi bulunamamıştır. 9 Mayıs 1772 günü Niğbolu Kalesi'nin küçük kapısından top atıldığında atılan top Liman Kalesi'nde bulunan kışlada cebeci başı vekilinin evinin bitişiğindeki mühimmat cephanesine denk gelmiş bir miktar bakır, mühimmat ile konaklar yanmış ve gönderilen emir ile yanan mühimmatlarla bir kısmı toprak altında kalanlar da dahil olmak üzere bir keşif düzenlenerek hepsinin kaydının tutulması istenmiştir⁴⁶⁸. Liman Kalesi'nde çıkan yangının üzerinden çok geçmeden bu sefer de 18 Mayıs 1772 yılında Niğbolu Kalesi cebehanesinde çıkan yangınla birlikte bazı mühimmatlar hasar almış ve buna dair bir kayıt oluşturularak hem sağlam mühimmatlar hem de yanan mühimmatlar kayıt altına alınmıştır⁴⁶⁹. Yanan mühimmatlar ile birlikte sağlam ve kullanılabilir mühimmatların kaydının olduğu bu belgede dikkat çeken nokta cephane denilince ilk akla gelen tüfek, kılıç, ok, yay gibi silahların dışında semer, demir makara, kazma, kürek, odun kesmek için balta, taş kırmak için gerekli alet gibi çeşitli malzemenin de isimlerinin geçmesidir⁴⁷⁰. Ayrıca yine bu kayıta Niğbolu Kalesi cebehanesinde bulunan kullanılabilir malzemelerin arasında saç demir hem at hem de katırlar için nal, Tatar ve İstanbul yayı ve okları gibi silahlar ile eşyaların kaydı tespit edilmiştir⁴⁷¹. Son yangının zamanın belgenin düzenlenme tarihine göre 1773 sonu veya

⁴⁶⁶ Okay Sütçüoğlu, *Türk Okçuluğunun ABC'si 14.-19. Yüzyıl*, 1. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul 2023, s. 40-41.

⁴⁶⁷ 1783 yılında Kulle Kalesi için Tophane-i Amire'de hazırlanacak olan mühimmatlar arasında palanketeler de vardır. BOA, C.AS 1027/45043 (21 C (1)197/24 Mayıs 1783)

⁴⁶⁸ BOA, C.AS 53/2498 (6 S 1186/ 9 Mayıs 1772)

⁴⁶⁹ BOA, D.BŞM.CBH.d. 18470 (15 Safer 1186/18 Mayıs 1772)

⁴⁷⁰ İncelenen belgede belgenin bir kısmında yanan mühimmatların listesi “Kurşun muhterik kantar 2.962, tüfek naciki muhterik 40 adet, hızar naciki muhterik 10 adet, mızrak temreni muhterik 220 adet, kılıç naciki muhterik 43 adet, cerbe-i yeniçeriyen muhterik 91 adet, kılıç muhterik 126 adet, tüfenk tabancası muhterik 29 adet, dülgerabk temur 12 adet, temur makara muhterik 29 adet, cerbe-i çobanı muhterik 89 adet, halka-i çift muhterik 30 adet, çevin kama muhterik 210 adet, Büyük çevin kama 89 adet, ahen-i varya muhterik 63 adet, ferhad-ı külünk muhterik 494 adet, burgu lağm muhterik 62 adet, kandil lağm muhterik 45 adet, ahne-i kama muhterik 45 adet, ahen-i küskü muhterik 40 adet, balta-i hatb muhterik 680 adet, iki yüzlü keser muhterik, 40 adet, kazma muhterik 6006 adet, burgu temur muhterik 13 adet, balta-i Macar muhterik 444 adet, meşale muhterik 24 adet, çatal çekiç muhterik 46 adet, çekiç dülger muhterik 89 adet, külünk taşçı muhterik 226 adet, kırka barik muhterik 37 adet, ahen-i yaprak 238 adet, taşçı matrak muhterik 8 adet, sagır-kebir keser muhterik 159 adet, keser-i Boloriçe muhterik 63 adet, tarak taşçı muhterik 78 adet, kurşun tabak muhterik 50 adet, çelik frengi muhterik 263 adet, temur-ı ham muhterik 192 kıyye, dilriz muhterik 530 adet, hurda temur 1.290 (287 muhterik) kıyye, bezir nogan ma'dara 27.5 kıyye, neft nogan ma'dara 65 kıyye, tepir? ma'dara 29 kıyye, zeytun yağı ma'dara 30,5 kıyye, bakır külçe muhterik 738 kıyye” şeklinde bulunmaktadır. BOA, D.BŞM.CBH.d. 18470 (15 Safer 1186/18 Mayıs 1772)

⁴⁷¹ İncelenen belgenin diğer yarısında ise “Kurşun 2.028 kantar, mısır 2.139 kantar, ahen-i ham 2.443 kantar, Keman-ı Tatarı 300 adet, Keman-ı İstanbul 50 adet, Tır-i Tatarı 9000 adet, Tır-i İstanbul 1.530 adet, kabza-ı kılıç 500 adet, kabza-ı kılıç köhne 400 adet, garar seklim/seglim 406 adet, deve çuvalı 84 çift, kâğıt hartuç 104 deste, hariçe? Carbara 111 çift, ortuma 99 adet, kazma 1010 adet, ağaç kürek 218 adet, begiç ma'kend? 203 adet, ketan-ı mısır 315 kıyye, zincir ma'boyundurak 23 adet, saç temur 9 adet, tüfek-i kara temur 277 adet, meşale 43 adet, semer-i sea'yane 32 adet, temur kürek 49 adet, keçe çerg-i köhne 70 adet, sergi-i meşin 27 adet, semer-i beska 44 (33 köhne) adet, asiya-ı dest çift 23.5, maden-i hamir deste 20.000, leğen çuşu/çuşvi? 1 adet, çadır ma'selvi 3 adet, çerke-i sekban köhne ma'senun? 3 adet, temur makara 14 adet, esb nal-ı keym 50 adet, ester nal-ı keym 89 adet, tabha-i

1774 yılı başları olduğu anlaşılmaktadır. 13 Şubat 1774 yılında düzenlenen belgede de “iki defa” yanan mühimmat ve demir ürünlerin listesi tutulmuştur⁴⁷². Yangında yanan envanterin listesindeki tüm mühimmat ve aletlerin bazıları kullanılabilir derecede olduğu belirtilirken bazılarının demircilere tamir ve onarıma gönderildiği belirtilmiştir⁴⁷³. Çıkan bu yangınlar sırasında ise Niğbolu Kalesi’nin mühimmat eksikliği giderilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla 1773 yılında Belgrad Kalesi’nden Nemçelü’den alınan 5000 kantar barut-ı siyahın 2000 kantarı Niğbolu Kalesi’ne gönderilmiş buna ek olarak ise 1000 kantar daha Belgrad Kalesi’nden 1500 kantar Varna Kalesi’nden gönderilmiş ve gönderilen bu barut-ı siyahın yalnız 1500 kantarı kullanılmıştır⁴⁷⁴. Niğbolu Kalesi’ne nakledilen mühimmatlardan sonra 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması’nın imzalanması ile barış sağlanmıştır.

Barış antlaşmasının ardından Osmanlı Devleti Tuna Nehri’nde bulunan ve Osmanlı-Rus savaşında hasar alan kaleleri tamirat sürecinden geçirmiştir. Bu kalelerden birisi olan Niğbolu ve Kulle Kalesi gerekli tamirat süreci ile birlikte mühimmat ve top, tüfek gibi silahlar açısından da eksiklikleri giderilmeye çalışılmıştır. Kulle Kalesi 1776 yılında geçirdiği onarımdan sonra 1783 yılında sadece tabyaları ve top döşemeleri tamir ettirilerek kalede mevcut toptan 10 kıtası iç kaleye konulmuş kalan 8 kıta top dışında Kulle Kalesi’nin beş adet tabyasına konulmak üzere yedişer toptan oluşmak üzere 27 kıta top Kulle Kalesi’ne gönderilecekti⁴⁷⁵. Bu amaç doğrultusunda İstanbul’da Kulle Kalesi için 27 kıta top dökümü için hazırlıklara başlanmıştır. Tophane-i Amire Nazırı Mehmed Emin öncülüğünde 12 nöbet ocakta 7 kıyye gülle atan 12 karıştan 2 kıta, 5 kıyye gülle atan 16 karıştan 5 kıta, 3 kıyye gülle atan 16 karıştan 5 kıta Kebir Top⁴⁷⁶; 1,5 kıyye gülle atan 10 karıştan 10 kıta, 1 kıyye gülle atan 9 karıştan 5 kıta Şahî Top üretimi gerçekleşecek ve Kulle Kalesi’ne gönderilecekti⁴⁷⁷. Üretimi gerçekleşecek bu toplar için 54 kantar kalay -ki bir kantar kalay 61,5 kuruş olmak üzere toplam 3321 kuruş masraf bedeli çıkmıştır⁴⁷⁸- 50 kantar ham bakır, 24 kantar ham demir gerekli görülmüştür⁴⁷⁹. Tophane-i Amire’de dökülecek bu topların kundak ve tekerlekleri için 250 kıta kereste Sakarya ve İznikmid civarından, 5857 kıyye ham demir Cebehane-

tulunba/tolna? 130 adet, kılıç kara temur 249 adet, torba-i dest 37+61=98, 10 kantar külçe külçe kurşunda bağlanacak fişek” şeklinde sağlam ve kullanılabilir envanter kaydı yer almaktadır. BOA, D.BŞM.CBH.d. 18470 (15 Safer 1186/18 Mayıs 1772)

⁴⁷² BOA, C.AS 1198/53624 (Gurre-i Z 1187/ 13 Şubat 1774)

⁴⁷³ BOA, C.AS 1198/53624 (Gurre-i Z 1187/ 13 Şubat 1774)

⁴⁷⁴ BOA, C.AS 837/35715 s. 1 (9 RA 1187/31 Mayıs 1773). BOA, C.AS 837/35715 s. 3 (6 RA 1187/28 Mayıs 1773)

⁴⁷⁵ BOA, C.AS 1020/44708 (10 Rebiülahir 1197/ 15 Mart 1783)

⁴⁷⁶ Kebir top olarak belgelerde geçen topların türüne dair net bilgi bulunmamaktadır. Attığı gülle ağırlığı ve topun karış olarak uzunluğu verilse de top türü belirtilmemiş ve “kebir top” denilmiştir. Gabor Agoston 1772 yılı Tophane-i Amire’nin ürettiği toplardan 3-5 kıyye güllen atanların kebir olarak nitelendirdiğini belirtmiştir. Agoston, **Barut, Top ve Tüfek**, s. 398. Aynı şekilde 1784 yılında üretimi istenen toplardan 3,5 ve 7 kıyye gülle atanlar kebir top olarak yazılmıştır.

⁴⁷⁷ BOA, C.AS 84/3930 s. 2 (12 M (1)197/18 Aralık 1782)

⁴⁷⁸ BOA, C.AS 84/3930 s. 2 (12 M (1)197/18 Aralık 1782)

⁴⁷⁹ BOA, C.AS 84/3930 s. 3-4 (15 C (1)197/ 18 Mayıs 1783)

i Amire'den, 15 kantar olmak üzere 8 kangal alat-i cedit ve 50 kantar alat-ı köhne Tersane-i Amire'den, Hasköy civarındaki yuvarlak üretim merkezinden palankete, pay-ı hınzır ve zincir güller, 5400 adet yuvarlak ve 4000 adet sagır misket Tophane-i Amire'den gönderilecektir⁴⁸⁰. Tophane-i Amire'de Kulle Kalesi için dökülecek bu toplara 7 kıyye yuvarlak⁴⁸¹ 400 adet, 5 kıyye yuvarlak 1000 adet, 3 kıyye yuvarlak 1000 adet, 1,5 kıyye yuvarlak 2000 adet, 1 kıyye yuvarlak 1000 adet, 143 adet kurşun hazırlanması için kaydı oluşturulmuştur⁴⁸². Niğbolu Kalesi'ne yine aynı yıl 1783 yılında iki tekerlekli kundaklar üzerine 5 kıta 3 kıyye gülle atan 16 karış top ve 5 kıta 5 kıyye gülle atan 16 karış top Tophane-i Amire'de üretilmiş bu toplar içinse 3-5 kıyye'den olmak üzere 1000'er adet gülle üretilmiştir⁴⁸³. Topların üretiminden bir yıl sonra 1784 yılında ise 100 kantar barut-ı siyah, 25 kantar kurşun, 50 kantar ham demir Cebehane-i Amire Cebeci Başı İsmail tarafından tayin olunan mübaşir ile İbrail iskelesine gönderilmiş buradan da İbrail nazırı marifetiyle kiralanan gemilerle Niğbolu Kalesi'ne aktarılmıştır⁴⁸⁴.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında savaşın çıktığı 1787 yılında Niğbolu Kalesi tabyalarında bulunan topların bazılarının kırılması bazılarının ise hasar alması sonucu Niğbolu Kalesi tabyalarına konuşlandırılmak üzere 7 kıyye gülle atan 5 kıta mükemmel kundaklı top, 5 kıyye gülle atan 5 kıta mükemmel kundaklı top, 3 kıyye gülle atan 5 kıta mükemmel kundaklı top istenmiş bu toplar dışında havan topları için mükemmel kundak peşrev şahî, peşrev kebir, zincir palankete, pây-ı hınzır, balta-i marangoz, iki yüzlü keser, ustura, keser-i dest, burgu, bakır ham, sırık-ı çam kebir, sırık-ı çam sagır, sırık-ı gürgen, ağaç fitil, ahen kesme saçma, kağıt hartuç, kalıb hartuç çiriş, makara-i bürdane, kınab, yumağı maa cıvata gibi malzemeler istenmiştir⁴⁸⁵.

Osmanlı Devleti'nde önceleri kale muhasaralarından kullanılan Balyemez ve Şahi toplarının kale içinde de kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin kullandığı topların en büyük çaplısı olan Balyemezler⁴⁸⁶ Kulle Kalesi'nde mevcut toplar listesinde sıkça karşılaşılan top türüdür.

⁴⁸⁰ BOA, C.AS 1027/45043 (21 C (1)197/24 Mayıs 1783)

⁴⁸¹ Belgelerde geçen yuvarlak/yuvalak kelimesi topun attığı güller için kullanılan bir terimdir. "Eski devirde topların attığı taştan veya demirden mermi. Daha sonraları yalnız demirden imal olunmuşlardır. Bunlar Rudnik, Baç, Banaluka, Kamengrad gibi demir madenleri bulunan mıntikalarda çeşitli çapta ve ihtiyaç miktarında her sene dökülür, bir kısım devlet merkezine, bir kısım da muhtelif yerlerde bulunan kalelere gönderilirdi." Sertoğlu, a.g.e, s. 581. Osmanlı Devleti'nde farklı coğrafyalarda yuvarlak üretmek için çalışan özel ustalar ve aileler vardı. Top üreten görevliler ve kontrol eden görevliler yanlarında "yuvalak çemberi" adı verilen bir alet taşırlardı. Detaylı bilgi için bkz: Sütçüoğlu, a.g.e, s. 27-40.

⁴⁸² BOA, C.AS 1027/45043 (21 C (1)197/24 Mayıs 1783)

⁴⁸³ BOA, D.BŞM.TPH.d 18718 s. 12 (21 ZA 1197/18 Ekim 1783)

⁴⁸⁴ BOA, C.AS 1047/45992 (3 R 1198/25 Şubat 1784)

⁴⁸⁵ BOA, C.AS 1186/52920 (13 Zilkade 1201/27 Ağustos 1787)

⁴⁸⁶ Sertoğlu, a.g.e, s. 51. Ağır kuşatma toplarından olan Balyemezler aynı zamanda kaleler de kullanılan top olarak da karşımıza çıkmaktadır. İsmi konusunda tartışmaların bulunduğu Balyemez topları şayka toplarının orta ve küçük ölçekli olanlarına daha çok benzemektedir. Agoston, **Barut, Top ve Tüfek**, 154,155.

Balyemez ile birlikte darbzen topların büyükleri için kullanılan “Şahî”⁴⁸⁷ topları da yine kale silah envanterinde karşımıza çıkmaktadır. Hem Niğbolu hem de Kulle Kalesi’nde en çok kullanılan top türleri ise Şahî, Balyemez, Kebir toplardır. Yukarıda bahsedildiği üzere Tophane-i Amire’den Kulle Kalesi için üretilecek toplardan 15 kıtası Şahî topudur. Belgelerde asıl dikkatleri çeken top ise “çarha” toplarıdır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’ndeki “Çarhacı” maddesine göre Çarhacıların çarha cengine kullandıkları top olarak geçmekle birlikte hakkında başka bir bilginin bulunmadığı ve tartışmalara açık olan Çarhacıların kullandıkları çarha topları Kulle Kalesi’nde 6 karış olmak üzere 1,5 kıyye 2 adet ve 3 kıyye 1 adet olmak üzere 3 adet tespit edilmiştir⁴⁸⁸.

Tablo 14: 1792 Yılı Kulle Kalesi Mevcudunda Bulunan Toplar⁴⁸⁹

	Top Türü	Kıyye	Karış	Kıta
Köhne kundak üzerine	Balyemez	7	16	4
Köhne kundak üzerine	Balyemez	5	16	7 adet
			13	1 adet
Köhne kundak üzerine	Balyemez	1,5	11	9
	Şahî	1,5	11	2
Köhne kundakta	Şahî	1	9	5
Köhne Kundak üzerine	Çarha	1,5	2 adet	3
		3	1 adet	
Köhne kundakta	Nemçe Gadı/Kâdı	1,5	12	2
Köhne kundakta	Nemçe Gadı/Kâdı	100	9	1
Köhne kundakta ahen top	-	1,5	11	2 adet
			7	1 adet
Seksen ... topha	-	7	1 adet	2
		3	1 adet	
Köhne kundakta	Havan	-	-	1
Nemçe Gadı/Kâdı Ahen havan dest		-	-	1

Osmanlı Devleti’nin XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusya ile yaptığı iki savaş boyunca Tuna Nehri üzerinde özellikle Karadeniz’e yakın olan kaleler iki devlet arasında çekişmelere sahne olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’ndeki mevcut belgelerden anlaşıldığı kadarıyla hem 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı’nda hem de 1787-1792 Osmanlı-Avusturya/Rus Savaşı’nda Niğbolu Kalesi gerek barut, yuvarlak gibi mühimmatlar açısından tahkim edilmiş gerekli olduğunda ise Niğbolu ve karşısında yer alan Kulle Kalesi’ne toplar dökülerek gönderilmiş ve kalelerin tahkimatları güçlendirilmiştir.

⁴⁸⁷ Şahî belirli topların büyükleri için kullanılan bir kelimedir. Darbzenlerin büyükleri içinde şahî kelimesi kullanılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Uzunçarşılı, **Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları**, 2, s. 50. Gabor Agoston darbzenlerin büyükleri için kullanılan bir terim olmakla birlikte belirli topların büyükleri için kullanılan bir terim olduğunu belirtmektedir. Agoston, **Barut, Top ve Tüfek**, s. 163,166. Sütçüoğlu eserinde İsmail Hakkı Uzunçarşılı’dan yararlanarak darbzenleri anlatırken kullanmıştır. Bkz: Sütçüoğlu, **a.g.e.**, s. 352.

⁴⁸⁸ Çarhacılar hakkında detaylı bilgi için bkz: Abdülkadir Özcan, “Çarhacı” **TDV İslam Ansiklopedisi**, 8, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 229-230. Recep Efe Çoban, “Çarhacılar ve Çarha Cengi/Talimi İlişkisi Üzerine” **Türk dünyası İncelemeleri Dergisi**, 20(1), 2020, s. 1-24.

⁴⁸⁹ BOA, C.AS 531/22198 (27 CA 1206/22 Ocak 1792)

SONUÇ

Osmanlı Devleti Çimpe Kalesi'nin fethi ile birlikte üçlü kollara ayrılarak Balkan fetihlerine başlamıştır. Bu fetihlerin bir ayağı Niğbolu Kalesi idi. Osmanlı kaynakları Niğbolu Kalesi'nin fethi konusunda net bir tarih vermese de I. Bayezid zamanında ve 1396 Niğbolu Savaşı öncesinde fethedildiğinde hem fikirlerdir. Haliyle incelenen Osmanlı kaynakları öncülüğünde Niğbolu Kalesi'nin fethi 1390'lı yılların başlarına denk gelmektedir. Niğbolu Kalesi'nin fethi ile birlikte Balkanlardan Osmanlıları atmak için yeni bir Harçlı ordusu oluşturulmuş fakat Niğbolu Kalesi'nde Doğan Bey'in dayanması ve I. Bayezid'in Niğbolu Kalesi yakınlarına gelerek Haçlı ordusunu bozguna uğratması Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki varlığını daha da güçlendirmiştir. Niğbolu Kalesi 1396 Niğbolu Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin Tuna Nehri üzerindeki önemli kalelerinden birisi konumuna gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkan fethinin ardından Tuna Nehri'nin kuzey taraflarındaki fetihlerine devam etmesi ile birlikte Tuna Nehri üzerinde karşılıklı savunma zinciri görevi gören kaleler sistemini oluşturmuştur. Osmanlılar bu sistemi oluştururken bölgede var olan kaleleri tamir ederek tahkimatlarını güçlendirmişler ve gerek gördükleri durumda yeni kale inşa etmişlerdir. Tuna Nehri üzerinde bulunan bu kaleleri ise ateşli silahlar ile donatmışlar böylece bölgenin ve Tuna Nehri'nin güvenliğini sağlamışlardır. Tuna Nehri'nde bulunan Niğbolu Kalesi'nde 1440'lı yıllardan itibaren top bulunmakla birlikte zamanla sayılarında artışlar yapılmıştır.

Niğbolu Kalesi bitişiğinde bulunan Liman Kalesi ile karşısında bulunan ve Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerde Kulle/Turnu/Hlovník olarak geçen Oruç Bey'in eserinde “Küçük Niğbolu” dediği kale bölgede üçlü kale zinciri oluştursa da Osmanlı arşiv kaynakları bu üç kaleyi ayırmamış daima belgelerde Niğbolu ve Kulle Kalesi bir zikredilmiştir. Niğbolu Kalesi bitişiğinde bulunan Liman Kalesi Niğbolu İskeleyi'ni karşısında bulunan Kulle Kalesi ise Niğbolu Kalesi'ni korumakla yükümlüydü. Niğbolu ve Kulle Kalesi'nin önemini özellikle tamirat belgelerinde net bir şekilde görmek mümkündür. Niğbolu ve Kulle Kalesi'nin tamiratının istendiği belgelerde Kulle Kalesi'ne öncelik verildiği görülmektedir. Bunun sebebi ise Kulle Kalesi'nin Eflak ile sınır olmasıdır. Tuna'da mevcut bu üçlü kalenin en önemli görevi Eflak serhaddinde olmasından dolayı Osmanlı Devleti'nin Eflak üzerindeki hakimiyetinin sağlanmasıydı. XVIII. yüzyıla kadar bölgede gücünü koruyan fakat Rusya'nın Balkanlarda etkin olması ile birlikte Eflak ve Boğdan gibi Slav kökenli devlet ve milletlerin Rusya ile iş birliği yapması sonucu bölgede sorunlar yaşamaya başlayan Osmanlı Devleti'nin Eflak üzerinde hakimiyet sağlamasında Niğbolu Kalesi ve Kulle Kalesi oldukça etkindi. Ayrıca Niğbolu Kalesi bölgede askerî unsurların tedarik merkezi ve Tuna Nehri'nin öte yakasına asker geçişi için önemli noktalardan bir tanesidir.

Niğbolu Kalesi'nin bölgedeki önemli konumu Osmanlı topraklarına dahil olduğu yıllardan itibaren bilhassa 1444 Varna Savaşı, 1448 II. Kosova Savaşı, 1502 yılında Corvinus komutasındaki ordu ve 1595 yılında Eflak voyvodası Mihail tarafından sürekli saldırılara maruz kalmasına yol açmıştır. XV. yüzyıldan itibaren kalelerde ateşli silah kullanılması ve kalelerin lojistik açıdan eksikliğinin olmaması Niğbolu Kalesi'nin bu saldırılar karşısında direnmesini sağlamıştır. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ise Kulle Kalesi 1771 yılında Yeryöğü Kalesi'nin Rusların eline geçmesinden sonra Rusların hedef noktası haline gelmiştir. 1771 yılında Ruslar tarafından saldırıya uğrasa da işgal edilememiştir. 1771 yılında başlayan barış görüşmelerinden sonuç alınamayınca savaşın devam etmesi üzerine 1773 yılında Kulle Kalesi tekrar Ruslar tarafından kuşatılmıştır.

Niğbolu ve Kulle Kaleleri, özellikle çalışma konusu olan 1768-1792 yılları arasında Rusya'nın önce Boğdan daha sonra Eflak üzerindeki hareketleri neticesinde bölgede çıkan isyanları bastırma ve huzursuzluğu yatıştırmada bölgede merkezin dikkat çektiği kalelerdendir. Mesela Eflak boyarlarından Favalfol'un desteklediği Kuman isimli birisinin çıkardığı ayaklanma ardından Flakoyan Boyaroğlu'nun isyan ederek etrafına Hırvatları toplaması bölgede sorunlara sebep olmuş ve bu iki isyanın bastırılması için Niğbolu Kalesi'ne hüküm gönderilmiştir. Niğbolu ve Kulle Kalelerinden ayrıca Eflak bölgesine akınlar düzenlemeleri de istenmiştir. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki gücünün hissedilmesinde etkin rolleri olan Niğbolu ve Kulle Kalesi Eflak bölgesinde güvenlik ve düzenin sağlanmasında oldukça etkin bir konumdaydı. Her iki kalenin bölgedeki konumları ve etkinlikleri dolayısıyla sürekli Macarlar, Haçlı kuvvetleri ve Osmanlılara tabi olsalar dahi Eflak voyvodalığı tarafından saldırıya uğramasına sebep olmuştur.

Evliya Çelebi'nin Niğbolu Kalesi'ni gezdiği zamanki tasvirlerine dayanarak Niğbolu Kalesi'nin yeni tahkimat düzeninde değil de klasik bir kale yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. 1719 yılında Niğbolu Kalesi'ne tabyalar eklenerek top konulmasının istenmesi Niğbolu Kalesi'nin artık yıldız kale formuna dönüştürüldüğü şeklinde yorumlamak mümkündür. Niğbolu Kalesi'nin İtalya'da ortaya çıkan yıldız kale olarak bilinen *trace italienne* tarzı mimari yapıya dönüştürülmesi amaçlanmış fakat kalenin bulunduğu arazi yıldız kale tarzına müsaade edemeyecek şekilde engebeli olmasından dolayı tam olarak yıldız kale şekline sahip olduğu söylenemez. XVIII. yüzyılın başlarından itibaren tabyalar eklenen kalenin 1768-1792 yılları arasında ise geçirdiği tamiratlarda tabyalar ile birlikte şarapolarının olması dikkat çekmektedir. Bu durum Niğbolu Kalesi'nin tam olmasa da yıldız kale şekline dönüştürülmüş olduğunu göstermektedir. Niğbolu Kalesi karşısında bulunan Kulle Kalesi arazinin elverişli olmasının da etkisi ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan krokilerden de anlaşıldığı üzere tam olarak yıldız kale şeklinde bir mimari yapıya sahiptir. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Kulle Kalesi beş adet tabyaya sahip bir kaledir. 1768-1792 yılları arasında Kulle Kalesi'nin tabyalarının isimlerinin değiştirildiği tespit edilmiştir. Niğbolu ve Kulle

Kaleleri tamiri için işçi temini Niğbolu ve tabi kazalardan yapılmıştır. En fazla işçi temini ise Tırnovi kazasından yapılmıştır.

Niğbolu Kalesi'nin 1768-1792 yılları arasında karşılaştığı en önemli sorunlardan bir tanesi Tuna Nehri'nin sürekli taşması ve bundan dolayı kale hendeklerinin su basması sonucu hendeklerin hasar almasıdır. Gönderilen hükümler ile bu hasarın sürekli onarılması istenmiştir. Genel olarak toprak inşa edilmiş olan Niğbolu Kalesi hendeklerinin taş ile kargir şekilde tekrar yapılması istenmiştir. Bunun sebebi ise tekrar gerçekleşme ihtimali olan su baskını gibi afetlere karşı hendeklerin dayanıklılığının artırılmasını sağlamaktır. Gerek su baskını gerekse savaşın getirisi olarak kalenin sürekli hasar alması ve bunun tamir edilmesinin istenmesinin dışında “*mürur u eyyam*” ile harap olan yapıların onarılması da önemlidir. Tespit edilen bu tamirat metinlerinde zamana bağlı hasarlar az olsa da tabya ve kule arasındaki duvar, tabya duvarları, karakol, cephane, ambar, nöbethane çatısı gibi farklı yapıların onarıldığı anlaşılmaktadır. Tamirat metinleri incelendiğinde tespit edilen Niğbolu Kalesi karşısında bulunan Kulle Kalesi'nin tophane mühimmat ambarının mahzenin olmasınınndır. Kalelerde tespit edildiği kadarıyla mühimmatlara dair iki farklı ambarın bulunmasıdır. Birisi tophane mühimmatı konulması için bulunmaktadır diğeri ise cephane mühimmatının konulması için yapılmıştır.

Ambarlara ilişkin kayıtlar incelendiğinde gerek Niğbolu gerekse Kulle Kalesi'nde cephane mühimmatları arasında kılıç, ok, yay, tüfek gibi silahlar dışında kazma, küskü, çeşitli kürekler, makara, saç demir, fitil, hartuç, odun baltası, kama, keser, çekiç, taş kırmak için araç gibi askerlerin kullanabileceği aletlerin kaydı ile birlikte tencere, ibrik, kepçe gibi çeşitli eşyaların kaydı da tespit edilmiştir. Ayrıca bu belgelerde burgu lağım, kandil lağım gibi aletlerin varlığı da söz konusudur. Osmanlı Devleti'nin kalelerin konumlarına göre kalelerde lağımcıları bulundurduğu bilinmekle birlikte belgelerde tespit edilen bu aletlere dayanarak kalede lağımcıların varlığından bahsetmek mümkündür. Bu aletler arasında el yapımı olanlar da vardır ve belgelerde bunlar belirtilmiştir. Diğer Osmanlı kalelerinde olduğu gibi Niğbolu Kalesi'nde ham bakır, ham demir gibi madenlerin varlığı da söz konusudur.

XV. yüzyıldan itibaren top kullanılan Niğbolu Kalesi'nde ve karşısında bulunan Kulle Kalesi'nde mevcut topların tespiti noktasında karşılaşılan top türleri Balyemez, Şahî toplardır. Bu iki toplar dışında türü belirtilmeyenler de kalelerde kullanılmış ve Tophane-i Amire'den üretimi istenmiştir. Tophane-i Amire'de üretilen top türü belirtilmemiş ise genellikle Kebir Top olarak belirtildiği ve bu topların ise en küçük olarak 3 kıyye ağırlığında gülle attıkları belirtilmiştir. Kebir Top, Şahî, Balyemez topları dışında Niğbolu ve Kulle Kalesi'nde Çarha topu ve yeni icat edilen bir topun kullanıldığı belgelerden tespit edilmiştir. Çarha topu hakkında net bilgilerin bulunmaması ve Kulle Kalesi'nde söz konusu topunun kullanıldığına dair sadece bir belge tespit edilmesi Çarha topları hakkında net bilgilerin tespitini zorlaştırmaktadır. Fakat Kulle Kalesi'nde kullanılan Çarha topuna dair en önemli detay Osmanlı Devleti'nde top, tüfek gibi silahların

tamiratlarının Cebeciler yaparken Niğbolu muhafızı Süleyman Paşa kullanımında ve Kulle Kalesi sahrasında olan Çarha topunun tamiri için bir yeniçeri ağası ve alemdarın görevlendirilmesidir. Yıldız kale şekline sahip olan Kulle Kalesi'nde manevra kabiliyeti yüksek olan Çarha toplarının kullanılması Osmanlı Devleti'nin kalelerde savunmayı güçlendirdiğinin bir göstergesidir. Ayrıca Kulle Kalesi'ndeki yeni icat top hakkında 1 kıyye ağırlığında gülle attığı dışında bir bilgiye rastlanılmamıştır. Osmanlı Devleti'nin gerek Çarha topları gerekse “nev icad” ismi ile belgelerde geçen toplar ile her iki kalenin yıldız kale formuna sahip olduğunun tespiti üzerine askeri teknolojiadaki gelişmeleri takip ettiği ve uyguladığını belirtmek mümkündür.

Osmanlı Devleti kalelerinde dizdar, kethüda, azep, gönüllü gibi personel dışında kapıkulu ocağına mensup askeri birlikler de görev yapmaktaydı. 1768-1792 yılları arasında Niğbolu Kalesi'nde görev yapan Yeniçeri, Cebeci ve Topçuların sayıları ve bu askeri birliklere dair mevacipler tespit edilmiştir. Asker sayılarının 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra arttığı anlaşılmaktadır. Osmanlı ekonomisinin durumu ise mevcut kapıkulu ocağına mensup askeri birliklerinin mevaciplerine dair yapılan ödemelere yansımıştır. Niğbolu Kalesi'nde görev yapan Yeniçeri, Cebeci ve Topçuların mevacipleri genellikle Rumeli ve Mora'daki gelirlerle ödenirken 1768-1792 yılları arasındaki ödemelerde Anadolu topraklarında bulunan Trabzon, Aydın, Tokat gibi yerlerin gelirleri ile Rakka, Halep, Sayda gibi Suriye topraklarında bulunan yerlerden ödemeler istenmiştir. Bazı ödemeler zamanında yapılsa da bazılarında gecikmeler söz konusudur.

Asırlar boyunca Osmanlı Devleti hakimiyetinde kalan Niğbolu ve Kulle Kaleleri 1787-1792 Osmanlı-Avusturya/Rus Savaşından sonra tekrar bir tamirat sürecinden geçmiş fakat XIX. yüzyılda gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşları neticesinde Osmanlı topraklarından çıkmıştır. Günümüzde Niğbolu Kalesi'nin surlarının bir kısmı ve kapısı ayakta olup Kulle Kalesi restore edilmiştir. Kulle Kalesi Romanya topraklarında Niğbolu Kalesi ise Bulgaristan topraklarındadır. Niğbolu'da bulunan Ali Koç Baba'nın türbesi ise hem Hristiyanlar tarafından hem de dervişler tarafından ziyaret edilmektedir. Yıkıntıları bulunan Niğbolu ve Kulle Kalesi'nden sadece Kulle Kalesi'nin anahtarı Topkapı Sarayında bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI (BAŞKANLIK OSMANLI)

Ali Emirî Sultan I.Mahmud (AE.SMHD.I)

218/17266

Ali Emirî Sultan III. Mustafa (AE.SMST.III)

1/49; 16/1024; 24/1646; 75/5567; 128/9929; 179/14080; 189/11366; 208/16419; 229/18091; 290/23261; 253/20193; 253/20224; 253/20242; 257/20599; 320/25733; 324/26072;

Ali Emirî Sultan I. Abdülhamid (AE. SABH.I)

13/1197; 34/2551; 80/5529; 101/6916; 122/8263; 126/8534; 159/10591; 299/20125; 342/23873

Ali Emirî Sultan III. Selim (AE. SSLM.III)

189/11366

Baş Muhasebe Bina Eminliği (D.BŞM.BNE.d)

Nr.15992 s.2-3. Nr. 15975 s.6,8.

Baş Muhasebe Cebehane-i Amire (D.BŞM.CBH.d)

18470

Baş Muhasebe Tophane-i Amire (D.BŞM.TPH.d)

18718, 18470

Büyükkale Kalemi Defteri (D.BKL.d)

Nr.32569

Cevdet Askeriye (C.AS)

24/1048; 47/2184; 53/2498; 55/2564; 69/3254; 84/3930 s.2-4; 134/5957; 151/42557; 229/18091; 229/9708; 256/20525; 443/18443; 469/19592; 531/22198; 558/23401; 569/23911; 677/28438; 728/30551; 741/31150; 756/1856; 837/35715 s.1,3; 863/36990; 880/37801; 899/38718; 934/40436; 957/41592; 980/42716; 989/43175; 993/43425; 1014/44444; 1020/44708; 1026/44984; 1027/45043; 1047/45992; 1082/47431; 1112/49235; 1119/49569; 1125/49897; 1138/50536; 1141/50705; 1151/51174; 1158/51521; 1159/51597; 1165/1843 s.1,3; 1165/51843; 1166/51914; 1186/52920; 1188/53049; 1198/53624; 1206/54054;

Cevdet Bahriye (C.BH)

124/6013; 271/12529; 276/12737,

Cevdet Eyalet-i Mümtaze (C.MTZ)

13/630

Hatt-ı Hümayun (HAT)

21/1010

Maliyeden Müdevver Defter (MAD)

Nr.3162 s.152-160, 346, 348-349, 352-353, 392, 394

Mühimme Defteri (A.DVN.MHM.d)

Nr.99 s.12; Nr.129 s.109; Nr.168 s.58, 75, 76, 87, 102, 137, 160, 181, 233, 286, 327, 328, 330, 331, 336, 361,

Plan-Projeler (PLK.p)

01336

Topkapı Sarayı Müze Arşivi (TS.MA)

452/11; 141/34

Yabancı Arşivler (YB)

04 6/23

DiĞER KAYNAKLAR

Afyoncu, Erhan (2004), “Mevacib” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 29 (418-420), TDV Yayınları, Ankara.

Afyoncu, Fatma (1998), **XVII. Yüzyıl Hassa Mimarları Ocağı (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi-Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Agoston, Gabor (2017), **Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları**, 1.Baskı, Kahraman Şakul (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

_____ (2023), **Barut, Top, Tüfek Osmanlı İmparatorluğu’nda Askerî Güç ve Silah Sanayisi**, 1. Baskı, Kahraman Şakul (Çev.) Ketebe Yayınları, İstanbul.

Ahmed Vasıf Efendi (2020), **Ahmed Vasıf Efendi ve Mehâsinü’l-Âsâr ve Haka’iku’l-Ahbâr’ı 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)** Nevzat Sağlam (Haz.), 1.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ahmed Cevdet Paşa (2022), **Tarih-i Cevdet, II. Cilt 1. Kısım**, Şevki Nezihi Aykut (Haz.), 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Aksan, Virginia (1997), **Savaşta ve Barışta Bir Devlet Adamı: Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- _____ (2017), “Osmanlı Bağlamında Savaşçı Nüfusların Seferberliği 1750-1850” **Askerlik “İşi” Askerî İşgücünün Karşılaştırmalı Tarihi**, 1.Baskı içinde (321-340), Erik Jan Zürcher(Der.), Dilek Şendil (Çev.),İletişim Yayınları, İstanbul.
- Alexiyev, Bojdar (2004), “Ali Koç Baba Hakkındaki İzlenim”, Bilge Uluğlar (Çev.), **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 31, 103-110.
- Altuğ, Uğur (2023), “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Niğbolu Kalesi” **History Studies**, (15), 847-873.
- Altun, Abdullah (2006), Said B. Halil İbrahim’in ‘Tarih-İ Sefer-İ Rusya’ Adlı Eseri (Transkripsiyon ve Değerlendirme), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anonim Osmanlı Kroniği (2015)**, Necdet Öztürk (Haz.), 1.Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Araz, Turan (2014), **Osmanlı-Avusturya Savaşı (1787-1791)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aşıkpazazade (2014), **Tevârîh-i Âl-i Osmân**, Kemal Yavuz, Yekta Seraç (Haz.), 3.Baskı, Gökkubbe Yayınları, İstanbul.
- Atlı, Aziz (2019), **Balkanlarda Bektaşilik XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda**, 1.Baskı, La Kitap, Ankara.
- Aydın, Mahir (2013), “Kaleler” Gültekin Yıldız (Ed.), **Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918**, 1.Baskı içinde (11-33), Timaş Yayınları, İstanbul.
- _____ (2015) **Vidin Kalesi Tuna Boyundaki İnci**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Aydüz, Salim (2011), “Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi” **Tarih Okulu Dergisi**, 10, 1-37.
- Aykol, Ufuk (2019), **Müstakil Kırım Hanlığı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aziz, Tuğba (2021), **Osmanlı-Avusturya İlişkileri: Zıstovi Antlaşması ve Sınırların Çizimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barkan, Ömer Lütfi (2002), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kolonizatör Türk Dervişleri”, **Türkler**, içinde, 9 (132-153), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- _____ (2021), **İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri**, 2.Baskı, Yahya Kemal Taştan (Haz.), Ötüken Yayınları, İstanbul.

- Baş, Göksel (2018), “XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Balkanlarda Osmanlı Serhad Organizasyonunun Oluşum: Kaleler Ağı, Askerî Personel, Finansman ve Mali Külfet” **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, (33), 151-181.
- Başar, Fahamettin (1997), “Nibğolu Meydan Muharebesi ve Haçlı Seferleri Tarihindeki Yeri” **Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri**, İstanbul, 117-332.
- Başol, Samettin (2017), “Osmanlı Devleti’nde Askeri ve Lojistik Amaçlı Bir Uygulama Örneği: Kale Şenletmek” Alparslan Demir vd. (Ed.), **Türk Tarihine Dair Yazılar II: Kerkük Çok Irak Değil Prof. Dr. Eşref Buharlı’ya Armağan**, içinde (327-333), Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.
- Beydilli, Kemal (2022), “III. Mustafa Kaynarca Öncesi Bir Padişah Portresi” **Osmanlı’da Devletlerarası İlişkiler Siyaset-Yaşam-Yenileşme Seçilmiş Makaleler I**, 1. Baskı içinde (169-230), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Bilge, Sadık Müfit (2023), **Osmanlı Çağı’nda Kafkasya ve Kafkashılar 1454-1829 II. Cilt**, 1.Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Bıyık, Ömer (2014), “Osmanlı-Rus Hududunda Bir Kale: XVIII. Yüzyılda Hotin” **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 29(2), 489-513.
- Black, Jeremy (2023), **Savaşın Kısa Tarihi**, Buğra Can Bayçiftçi (Çev.) 1. Baskı, Yeditepe Yayınları.
- Boran, Ali (2006), “Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Kaleleri” **Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Sanatı ve Kültürü**, Yaşar Çoruhlu, Nalan Türkmen vd. (Haz.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 275-288.
- Canım, Rıdvan (2021), “Tuna’nın Sönmeyen Kandilleri-II: Niğbolu”, **Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi**, 3(1) içinde (40-62), Edirne.
- Çakar, Ayşegül (2016), **1768-1774 Osmanlı-Rus Harbine Dair Önemli Bir Kaynak: İstanbul Kısmet-i Askeriye Mahkemesi 316 Numaralı Şer’iye Sicili (İncelem-Metin)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyar Araştırmaları Enstitüsü.
- Çalışkan, Muharrem Saffet (2000), **Vekayi’nüvis Enverî Sadullah Efendi ve Tarihinin I. Cildinin Metin ve Tahlili (1182-1188/1768-1774)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Çoban, Recep Efe (2020), “Çarhacılar ve Çarha Cengi/Talimi İlişkisi Üzerine” **Türk dünyası İncelemeleri Dergisi**, 20(1), 1-24.
- Çolak, Deniz, **Kırım’ın Osmanlı’dan Kopuşu: Siyasi- Diplomatik Süreç (1768-1792)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Davies, Brain L. (2016), **The Rosso-Turkish War 1768-1774 Catherine II and The Ottoman Empire**, Bloomsbury Academic An imprint of Bloomsbury Publishing Plc.
- Demir, Selçuk (2014), **XVI. Yüzyılda Niğbolu Sancağı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Uğur (2023), **1768-1774 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi**, 1.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Demiroğlu, Hasan (2022), **Rusya'nın Balkan Siyaseti Ortodoks Birliği ve Panslavizm (Başlangıçtan 1876'ya Kadar)**, 1. Baskı, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Develliğolu, Ferit (2015), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 31. Baskı, Ak Aydın Kitapevi, Ankara.
- Djuric-Zamolo, Divna (1997), “Balgrad” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 5 (407-409), TDV Yayınları, İstanbul 1997.
- Dündar, Abdulkadir (1999), **Arşivdeki Plan ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Efe, Ayla (2006), “Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berlin'e”, **OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 19(19), 1-36.
- Emecen, Feridun M. (2011), “Ateşli Silahlar Çağı: Askeri Dönüşüm ve Osmanlı Ordusu” **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, 2.Baskı içinde (27-70), Timaş Yayınları, İstanbul.
- _____ (2011), “Niğbolu Savaşı (1396)” **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, 2.Baskı içinde (127-138), Timaş Yayınları, İstanbul.
- _____ (2020), “Mohaç Muharebesi” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 30 (232-235), TDV Yayınları, İstanbul.
- _____ (2020), **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**, 6.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Engin, Hakan (2013) **1787-1792 Osmanlı- Rus, Avusturya Harpleri Sırasında İbrail Kalesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2022), **Tuna Savunma Hattında Bir Osmanlı İstihkâmı: Askeri ve Mali Yönleri ile İbrail Kalesi'nin Organizasyonu (1711-1829)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Engin, Refik (2004), “Bir Madalyon Bir Tarih, Ali Koç Baba ve Yaşayan Erkanı”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 31, 33-67.

- Erdoğan, Serkan (2024), “On Sekizinci Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Bina Eminliğı”, **Osmanlı Bilim Araştırmaları**, 25(1), 83-105.
- Ersanal, Kemal (2019), **Kaleden Yıldız Kaleye Lefkoşa ve Mağusa Kuşatmaları Örneğinde Kale Mimarısındaki Değışim**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertaş, Mehmet Yaşar (2022), **Görsel Osmanlı Savaş Tarihi- IV Rodos Kuşatması 1522**, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi (2022), **Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3. Kitap 2. Cilt**, Seyit Ali Kahraman (Haz), 1.Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Eyice, Semavi (2001), “Kale” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 24 (234-242), TDV Yayınları, İstanbul.
- Fedakâr, Cengiz (2014), **Kaflasya’da İmparatorluklar Savaşı Kırım’a Giden Yolda Anapa Kalesi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- _____ (2019), “Hotin Kalesi’nin Sükûtu (1768-1774 Osmanlı-Rus Harpleri’nde)”, Tuğba Eray Biber (Ed.), **Bozkırım Oğlu Ahmet Taşağıl’a Armağan**, Yeditepe Yayınları, 1. Baskı içinde (451-478), İstanbul, 2019
- _____ (2019), “Kulle (Turnu) ve Niğbolu Kalelerinin Tamirat ve Tahkimi ile Bölgeye Yapılan Avusturya Taarruzları (XVIII. Yüzyılın Son Çeyreğinde), **Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı**, 17(27), 143-169.
- Genç, Uğur ve Bilirgen, Emine (2013), “Topkapı Sarayı Hazinesindeki Kale Anahtarları” **Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık-6**, İstanbul, 204-219.
- Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları (1985), **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Avusturya Harbi 1593-1606**, Ankara.
- Gezer, Ömer (2020), **Kale ve Nefer Hasburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)**, 1.Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Giovanni Maria Angiolello (2022), **Türk Tarihi**, Pınar Gökpınar (Çev), Erhan Afyoncu (Ed), 1.Baskı, Profil Kitap, İstanbul.
- Gürbüz, Adnan (2013), “Osmanlı Klasik Döneminin Kale ve Mustahfız Defterleri” **Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongre Bildirileri**, içinde 1 (379-391), Ankara 2013.
- Gürcan, Fatih (2014), **John Murray’ın İstanbul Büyükelçiliğı (1765-1775)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Göger, Veysel (2014), **XVI. Yüzyılda Osmanlı Kale Kuşatmaları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

- Gölen, Zafer (2006), **Osmanlı Devleti'nde Baruthane-i Amire (XVIII. Yüzyıl)**, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İnalcık, Halil (2008), “Rumeli” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 35 (232-235), TDV Yayınları, İstanbul.
- _____ (2017), **Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- _____ (2017), **Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları**, 7.Baskı, İSAM Yayınları, İstanbul.
- _____ (2017), **Osmanlılar Fütihat, İmparatorluk Avrupa İle İlişkiler**, 11. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- _____ (2022), **Devlet-i Aliyye Osmanlı Devleti Üzerine Araştırmalar V**, 2.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İnbaşı, Mehmet (2017), “XVIII. Yüzyıl İkinci Yarısında Rumeli Eyaleti ve İdarecileri” Mehmet Yaşar Ertaş, Hacer Kılıçaslan (Haz.), **Osmanlı'da Yönetim ve Savaş**, 1.Baskı içinde (117-134), Mahya Yayınları, İstanbul.
- İngiliz Büyükelçisi Sir James Porter ve Sir George Larpent'in Kaleminden Türkiye'nin Bir Asrı (2013)**, Esmâ Selçuk Demir (Çev.), 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- İpşirli, Mehmet (2002), “Koca Sinan Paşa” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 26 (137-139), TDV Yayınları, Ankara.
- Jelavich, Barbara (2016), **Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar**, 7.Baskı, İhans Durdu vd. (Çev.), Küre Yayınları, İstanbul.
- Kallek, Cengiz (2007), “Okka” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 33 (338-339), TDV Yayınları, İstanbul.
- Karagöz Hakan (2008), **1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, Ali İrfan (2022), “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İdaresindeki Tuna Nehri (1683-1700): Donanma, İskele, Zahir Alımı ve Nakliye” **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 16(32), 369-396.
- Keegan, John (2021), **Savaş Sanatı Tarihi**, Selma Koçak (Çev.), 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.
- Kemal Paşa-oğlu Şemsüddin Ahmed İbn-i Kemal (1991), **Tevârih-i Âl- Osman II. Defter**, Şerafettin Turan (Haz.), 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kemalpaşazâde (2014), **Tevârih-i Âl-i Osman III. Defter**, Abdullah Satun (Haz.), 1.Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul.

- Kiel, Machiel (2007), “Niğbolu”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 33 (87-89), TDV Yayınları, İstanbul.
- Kiraz, Furkan (2023), **1787-1791 Osmanlı-Avusturya Savaşı’nda Adakale**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, Orhan (2017), “Batı Karadeniz Kıyısında Bir Osmanlı Eyaleti: Özi/Silistre” **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 12(23), 29-82.
- Kırca, Esin ve Atik, Vahdettin (2016), **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul.
- Kolçak, Özgür (2012), **XVII. Yüzyıl Askeri Gelişimi ve Osmanlılar (1660-1664 Osmanlı-Avusturya Savaşları)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kökel, Coşkun (2004), “Büyükyayla, Salihler ve Aydınlar Köyleri Ali Koç Baba Ocaklıları”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 31, 69-87.
- Köremezli, İbrahim (2022), “Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)” Ed. Gültekin Yıldız, **Osmanlı Askeri Tarihi**, 2. Baskı içinde (249-285), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Köse, Osman (2020), **1774 Küçük Kaynarca Antlaşması**, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kurtaran, Uğur (2006), **Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurat, Akdes Nimet (2020), **Rusya Tarihi Başlangıcından 1917’ye Kadar**, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kuzucu, Serhat (2013), **Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları**, 1. Baskı, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Küçük, Cevdet (1992), “Bina Emini” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 6 (179), TDV Yayınları, İstanbul.
- Laleli Hacı Mustafa Efendi (2023), **Ruzname (Osmanlı-Rus Savaşı Günlüğü)**, Uğur Demir (Haz.), 1. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Maxim, Mihail (2012), “Tuna”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 41 (372-374), TDV Yayınları, İstanbul.
- Mehmed Neşri (2014), **Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşri Tarihi**, Faik Reşit Unat, Mehmed Köymen (Haz.), 4.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Murphey, Rhoads (2023), **Osmanlı Savaşırken**, Enes Ergöktaş (Çev.), 1.Baskı, Ketebe Yayınları, İstanbul.

- Nagata, Yuzo (2020), “Muhsinzâde Mehmed Paşa”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 31 (48-50), TDV Yayınları, Ankara.
- Na’îmâ Mustafa Efendi (2014), **Na’îmâ Tarihi 1. Cilt**, Mehmet İpşirli (Haz.), Genişletilmiş 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Nasuhoglu Şengül, Nur (2022), “Kalenin İaşesi: Karlofça Antlaşmasından Sonra Osmanlı’nın Batı ve Doğu Sınırındaki Kalelerin İaşesi” Süleyman Polat, Gülsüm Polat (Ed.) **Kalede Nefer, Seferde Ordu, Esarete Asker: Osmanlı Devleti’nde Savaş, Toplum ve İaşe**, 1.Baskı içinde (49-64), Selenge Yayınları, İstanbul.
- Oğuzoğlu, Yusuf (1994), “Dizdar”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 9 (480-481), TDV Yayınları, İstanbul.
- Orhunlu, Cengiz, Göyünç Nejat, “Has” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 16 (268-270), TDV Yayınları, İstanbul.
- Oruç Bey (2014), **Oruç Bey Tarihi**, Necdet Öztürk (Haz.), 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Osmanlı Fetihler Çağında Sınır Boyları Orta Avrupa’da Osmanlılar, Macarlar ve Habsburglar (2024)**, Pal Fodor, Geza David (Ed.), Özgür Kolçak(çev.), 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Osmanlı-Rus Harbi Esnasında Bir Şahidin Kaleminden İstanbul (1769-1774) (2016)**, Süleyman Göksu (Haz.), 2. Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Özdoğan, Esin (2007), “Ali Koç Babağı Ocağı Dedesi Seydi Koç İle Söyleşi”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 43,125-136.
- Özgüven, Burcu (2000), “On beşinci ve On altıncı Yüzyılda Osmanlı Askeri Yapıları ve Kalelerine Dair Genel Bir Değerlendirme” **Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildirileri**, Alaaddin Aköz, Bayram Ürekli, Ruhi Özcan (Ed.), Konya, 271-282.
- Özcan, Abdülkadir (1992), “Bedergâh” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 5 (302), TDV Yayınları, İstanbul.
- _____ (1993), “Çarhacı” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 8 (229-230), TDV Yayınları, İstanbul.
- _____ (2009), “Serhad Kulu” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 36 (560-561), TDV Yayınları, İstanbul.
- _____ (2020), “Farisan” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, EK-1 (442), TDV Yayınları, Ankara.

- Pakalın, Mehmet Zeki (1993), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1.Cilt**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1993), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 2. Cilt**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Parker, Geoffrey (2018), **Askeri Devrim: Batı'nın Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800**, (çev. Tuncay Zorlu), 2.Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- Sertoğlu, Mithat (2011), **Mufasssal Osmanlı Tarihi 5. Cilt**, 1.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2015), **Osmanlı Tarih Lügatı**, 1. Baskı, Kurtuba Kitap, İstanbul.
- Solak, İbrahim (2010), “XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli Eyaleti’ndeki Kaleler” **II. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı**, A. Vecdi Can, Dilşad Türkmenoğlu Köse vd (Ed.), 1, Kosova, 31-40.
- Solak, Mehmet (2015), **Erken Modern Dönemde Osmanlı-Habsburg Sınır Savunma Sistemleri (1540-1664)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sönmez, Zeki (2000), “Balkanlar ve Karadeniz Çevresindeki Osmanlı Kale Mimarisi Hakkında Bazı Görüşler” **Balkanlarda Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, Azize Aktaş Yasa, Zeynep Zafer (Haz.), 2, Bulgaristan, 649-666.
- Sunar, Mehmet Mert (2012), “Ulufe” **TDV İslam Ansiklopedisi**, içinde, 42 (124-126), TDV Yayınları, İstanbul.
- Sütçüoğlu, Okay (2023) **Türk Okçuluğunun ABC’si 14.-19. Yüzyıl**, 1. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Stein, Mark L. (2012), **Osmanlı Kaleleri Avrupa’da Hudut Boyları**, Gül Çağalı Güven (Çev.), 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Şakul, Kahraman (2021), **Görsel Osmanlı Savaş Tarihi- I Kamanice Kuşatması 1672**, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- _____ (2021), **Görsel Osmanlı Savaş Tarihi- II Uyvar Kuşatması 1663**, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- _____ (2022), **Görsel Osmanlı Savaş Tarihi- III Çehrin Kuşatması 1678**, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Şem’dâni-zade Fındıklı Süleyman Efendi Tarihi (1978), Münir Aktepe (Haz.), 2/A, İstanbul Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Şemseddin Sami (2010), **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul.

- Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu (2020)**, İbrahim Allahverdi (Çev.), 5. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Topaktaş, Hacer (2014), **Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)**, 1.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Topaloğlu, İsmail (2023), **İlk Osmanlı-Rus Savaşı İskoç General Patrick Gordon'un Gözüyle Çehrin Seferleri (1677-1678)**, 1. Baskı, Divan Kitap, İstanbul.
- Tuğlacı, Pars (1985), **Osmanlı Şehirleri**, Milliyet Gazetesi Basımı, İstanbul.
- Tuğluca, Murat (2016), "Osmanlı'da Nefir-i Âmm Uygulamasının Erken Dönem Örnekleri ve Toplumsal Dinamizme Yansıması" **Belleten**, 80(289) içinde (773-796), Ankara.
- _____ (2016), "1683-1699 Savaşlarında Nefir-i Âmm Halkı" **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 40 içinde (87-110), Konya.
- Turan, Şerafettin (1963), "Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları" **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 1(1), 159-202.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2016), **Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi**, İstanbul.
- Türkmen İlhan (2014), **XVI. Yüzyılda Belgrad Kazası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- URL, A.H. de Groot, "Mehmed Pasha, Muhsin-zade, DKM130281.pdf (isamveri.org) (Erişim Tarihi: 21.04.2024)
- _____, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi (13.01.2023).
- _____, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 02.01.2023.
- _____, [27_nigbolu_meydan_yildirim_bayezit.pdf \(msb.gov.tr\)](https://msb.gov.tr/) (Erişim Tarihi: 16.03.2024)
- _____, Cetatea Turnu, consolidată și restaurată. Lucrările vor costa aproape 2,5 milioane de euro (tnews.ro) (Erişim Tarihi: 07.03.2024)
- _____, Turnu Kalesi – Turnu Magurele, Teleorman - Turneanul.ro (Erişim Tarihi: 19.04.2024).
- _____, Ali Koc Baba heals near Nikopol - Bulgaria Travel News (travelbulgaria.news) (Erişim Tarihi: 08.03.2024)
- _____, Orman Ürünleri Sözlüğü | Ağacın İzinde (agacinizinde.com) (Erişim Tarihi: 25.06.2024)
- _____, Limes | History, Uses & Benefits | Britannica (Erişim Tarihi: 01.09.2024)
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988), **Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I**, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- _____ (1988). **Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları II**, 3.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2011), **Osmanlı Tarihi 1.Cilt**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 10.Baskı, Ankara.
- _____ (2011), **Osmanlı Tarihi 3.Cilt 1. Kısım**, 10.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2011), **Osmanlı Tarihi 4. Cilt 1.Kısım**, 7.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Vigus, Robert T. (2013), **Fortification Renaissance: The Roman Origins of The Trace Italienne**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of North Texas.
- Yalçın, Alemdar ve Yılmaz, Hacı (2004), “Balkanlarda Bir Bektaş Süreği: Ali Koç Babalılar”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**,31, 13-31.
- Yılmaz, Hacı ve Kökel, Coşkun (2005), “Ali Koç Baba Ocağı ile İlgili Kısa Bir Değerlendirme ve İki Yeni Şecere”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**,36, 125-136.

EKLER

Ek:1-A Niğbolu Kalesi ve Kulle Kalesi için temin edilen işçi sayısı ve temin edildiği kazalar

İşçi Temini Yapılacak Kazalar	Araba	Cerahor	Neccar	Duvarcı
Niğbolu	4	24	2	8
Plevne	3	20	2	6
Ziştovi	2	16	2	5
Tulça	5	32	3	12
Ruscuk	2	16	2	5
İzladi	2	16	2	5
Lofça	3	20	2	6
İvraca	2	16	2	5
Rahova	2	10	1	3
Osman Pazarı	2	10	2	3
Şumnu	3	20	2	6
Hezergrad	3	20	2	6
Eski Cuma	2	10	2	3
Selvi	3	20	2	7
	Toplam:38	Toplam:244	Toplam: 28	Toplam:80

Kaynak: BOA, MAD.d, 3162, s.158 (27 S 1191/6 Nisan 1777)

Ek:1-B 25 Temmuz 1791 yılına ait Kulle Kalesi Tamirâtı

Tamir Edilecek Yerler	Tûlen zira‘	Arzan zira‘	Kadden zira‘	Devran zira‘	Terbi‘i zira‘ (Alanı)	Birim Ölçüsü	Toplam Ücret
Kulle Kalesi’nin İstanbul Kapısı kuzey tarafında hendek, duvar ve karşısında bulunan şarapoların harap olmasından dolayı yeniden yapılması	1500	-	8	-	-	-	-
Bu mahale türab imlası	1500	3	-	-	-	-	-
Seğirdim tamiri	400	-	-	-	-	-	-
Adı geçen mahallin sepetlerinin yeniden yapılması (49 adet)	-	-	-	20 (her biri)	-	-	-
Adı geçen kalenin iç kalesinde bulunana mahpushane duvarı harap olduğundan kargir cephane duvarı yapılması	50	2	10	-	-	-	-
İç Kale’de bulunan eski mühimmat ambarının sepetlerinin harap olmasından dolayı yeniden kargir sepet yapılması	50	-	-	10	-	-	-
İç Kale’de olan taş duvarın harap olması sebebiyle taş duvar tamiri	300	2	7	-	-	-	-
İç Kale’nin dört tarafındaki hendeklerin tamiri	500	3	2	-	-	-	-
Adı geçen kalenin hendeklerinin su basmasından dolayı hendeklerinin kum dolması sebebiyle tamiri	500	3	-	-	-	-	-
Dış kale hendeklerinin temizlenmesi	1500	5	-	-	-	-	-

Kaynak: BOA, MAD.d, 3162, s.352 (24 Zilkade 1205/25 Temmuz 1791)

Ek:2-A Niğbolu Kalesi Topçularının Mevacibleri (1768/1769-1770/1771)

Mevacib Yılı	Temin Edilmesi İstenen Yıl	Temin Edilecek Yer	Miktarı	
1182	1181-1182	Çenker/Cenger Mukataası	594,5	Edirne Bostancıbaşıcısına hüküm
1183		Niğbolu Gümrük Mukataası	682	-
1184		Niğbolu Sancağı Karye-I Rahoviçe ve Akçepare Mukataası	103,5	-

Kaynak: BOA C.AS 980/42716 (7 Muharrem 1184/3 Mayıs 1770), BOA AE.SMST.III 253/20193 (7 Safer 1184/2 Haziran 1770), BOA AE.SMST.III 290/23261 (25 Rebi'ül-evvel 1187/16 Haziran 1773) s.1

Ek:2-B Niğbolu Kalesi Cebecilerinin Mevacipleri (1769-1770/1788-1789)

Mevacib Yılı	Temin Edilmesi İstenen Yıl	Temin Edilen Yıl	Miktarı	
1183	-	Hatunabad Kazası Avarızı	577,5	-
1183	-	Maktua-i Avarız-ı Nuzül-ı Karye-i Karaca Ali, Kaza-i Rusikar	391,5	-
1187	-	Paşa Sancağı Kesriye ve gayri kazaların avarız-ı nuzül akçesi	2500	-
1188	1193	Rakka Mukataası	21.090,5	-
1189	1190-1194	Hasha-i Arabgir ve Çemişgezek Mukataası	12.702,5	-
1189	1196	Köstendil Mukataası	2000	-
1198	1200	Trabzon Kalemi Kefere Cizyesi	11.296,5	-
1203		Tahmis-i Kahve-i Tırnovi ve tevabi mukataası	52	-

Kaynak: BOA AE.SMST.III 253/20242 (Gurre-i Cemaziyelevvel 1184/23 Ağustos 1770), BOA AE.SMST.III 253/20224 (Gurre-i Cemaziyelevvel 1184/23 Ağustos 1770), BOA C.AS. 993/43425 (19 Recep 1191/23 Ağustos 1777), BOA AE. SABH.I 122/8263 (14 Rebiülahir 1195/6 Temmuz 1781) s.3, BOA AE. SABH.I 299/20125 (21 Rebiülahir 1197/22 Haziran 1783) s.3, BOA C.AS 1014/44444 (25 Cemaziyel-evvel 1197/28 Nisan 1783) s.2, BOA AE. SABH.I 126/8534 (12 Recep 1200/11 Mayıs 1786), BOA TS.MA.e 1412/34 (20 Recep 1205/21 Mart 1791)

Ek:3-A Niğbolu Kalesi'nin Günümüzdeki Kalan Yapıları

Kaynak: Esin Kırca, Vahdettin Atik, **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2016, s.171

Ek:3-B Kulle/Turnu Kalesi'nin Günümüzdeki Mevcut Yapısı

Kaynak: Cetatea Turnu – Turnu Măgurele, Teleorman – CREDO DESIGN (Erişim Tarihi 19.04.2024)

Ek:3-C Niğbolu'nun Bulunduğu Konumdan Tuna Nehri ve Karşı Yaka

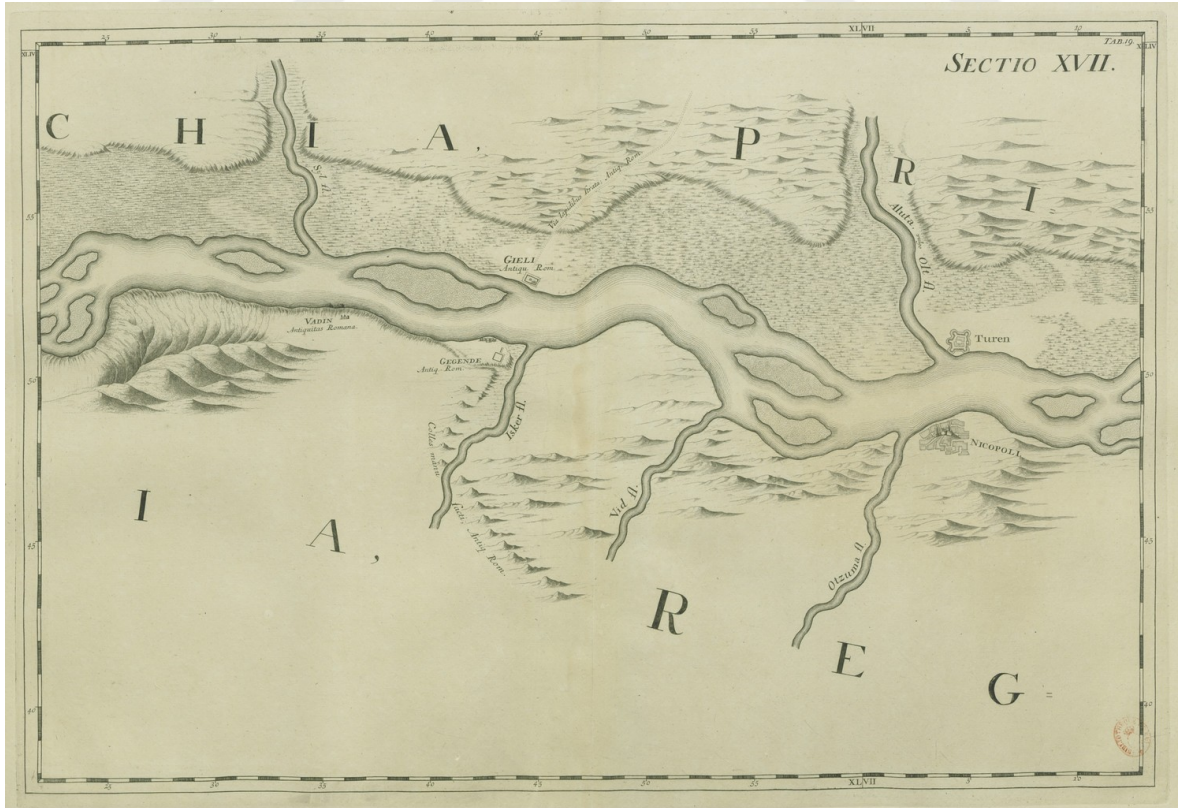
Kaynak: Шишманова крепост - Google Haritalar (Erişim Tarihi 07.03.2024)

Ek: 3-D 1790 Yılı Niğbolu Kulle Kalesi

Kaynak: Turnu - Google'da Ara (Erişim Tarihi: 11.08.2024)

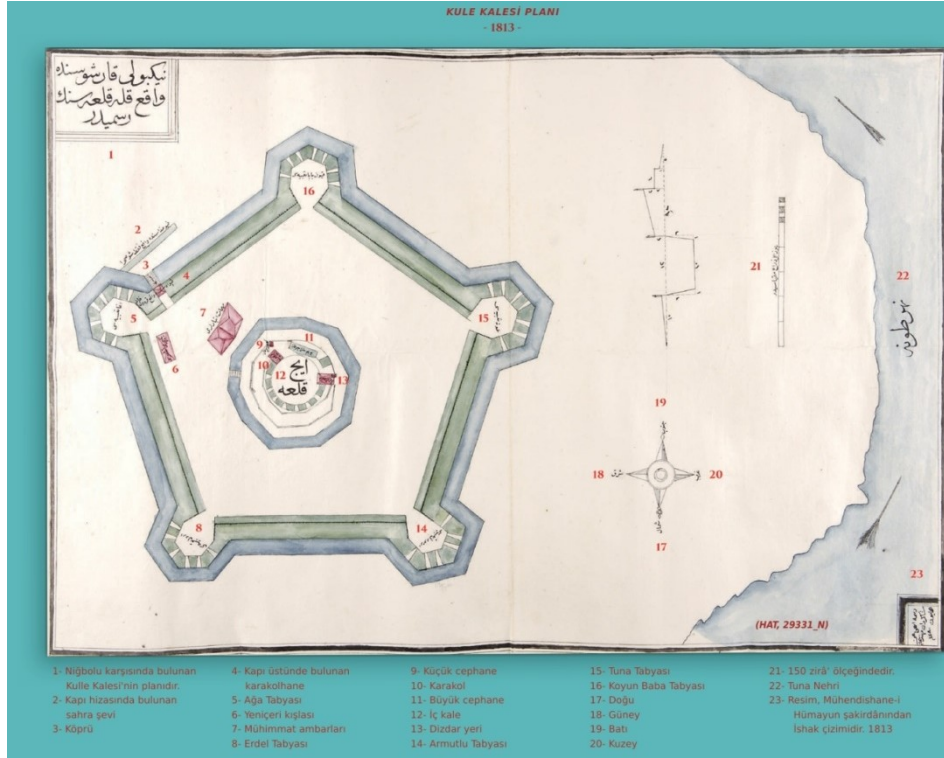
Ek: 3-E 1726 Luigi Ferdinando Marsigli'ye göre Niğbolu ve Kulle Kalesi

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

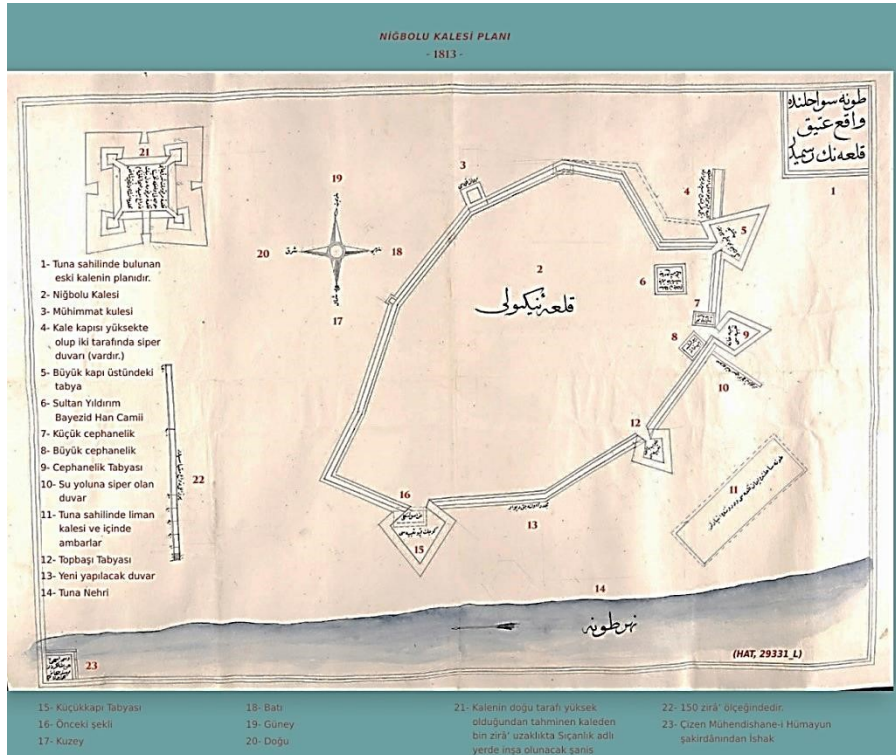
Kaynak: Nicopolis and Turnu fortresses by Luigi Ferdinando Marsigli - Turnu Fortress - Wikipedia (Erişim Tarihi: 11.08.2024)

Ek: 4-A 1813 Yılı Kulle Kalesi

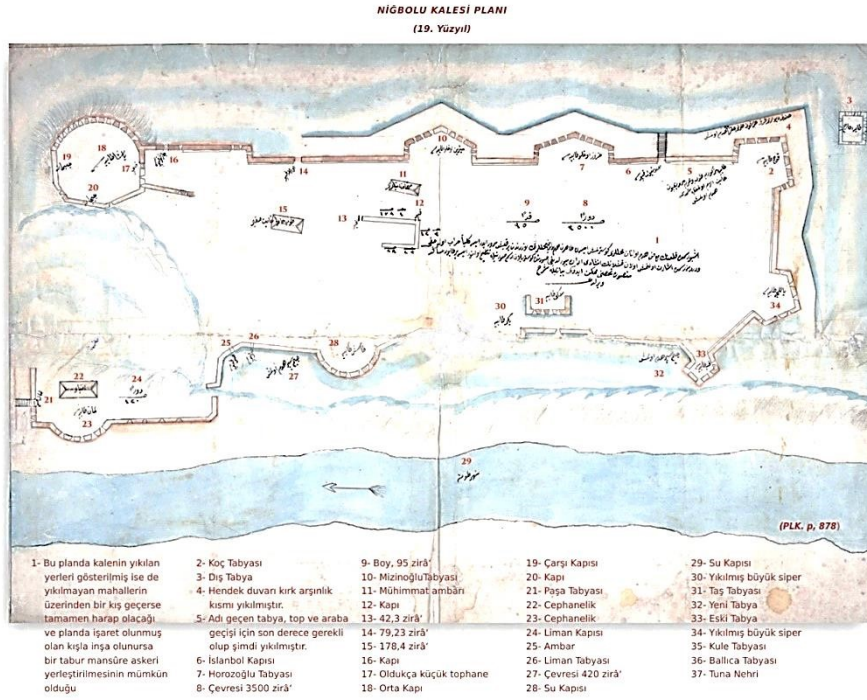
Kaynak: Esin Kırca, Vahdettin Atık, **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2016, s.173

Ek:4-B 1813 Yılı Niğbolu Kalesi

Kaynak: Esin Kırca, Vahdettin Atık, **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2016, s.172

Ek: 4-C 19. Yüzyılda Niğbolu Kalesi

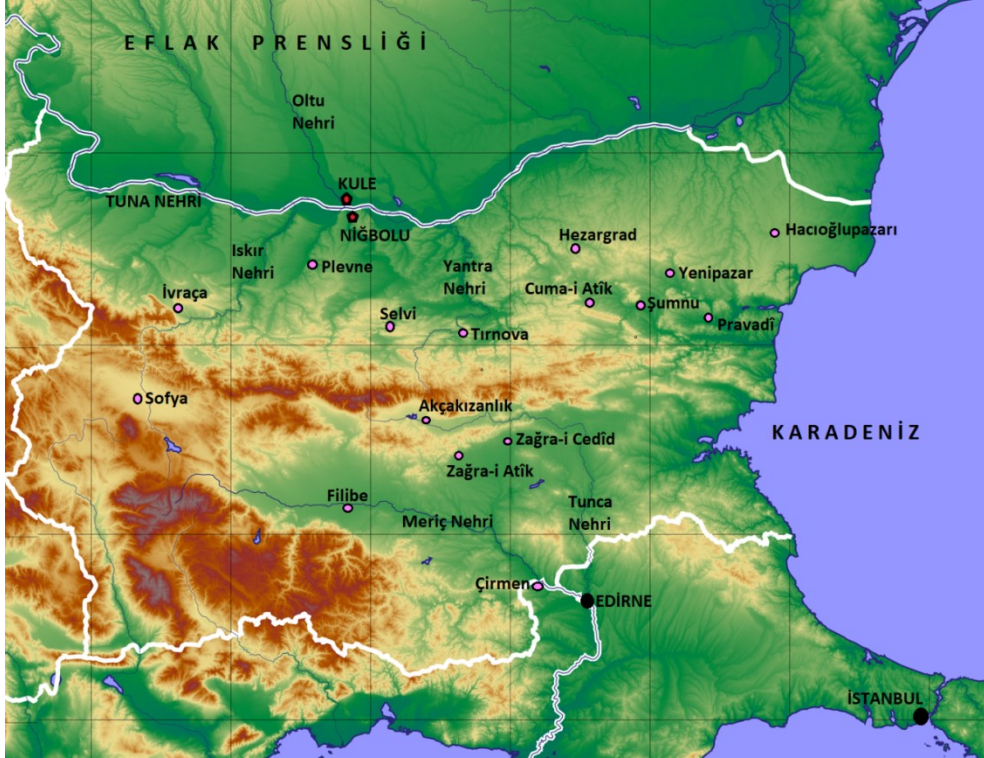

Kaynak: Esin Kırca, Vahdettin Atik, **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2016, s.169

Ek: 5-A MAD 3162 Nolu Deftere Göre Niğbolu ve Kule Kalesi için İşçi Temin Edilen Kazalar Dair Harita

Ek:5-B 168 Nolu Mühimme Defterine Göre Niğbolu Kalesi için Geçici Süre ile Asker Temin Edilen Yerlere Dair Harita

Ek:5-C Niğbolu Kalesi'nde Görevli Dergâh-ı Mualla Yeniçeri, Cebeci ve Topçuların Mevaciplerinin Temin Edildiği Yerlere Dair Harita (1765-1789)

Ek: 5-D Niğbolu Kalesi'nde Görevli Dergâh-ı Mualla Yeniçeri, Cebeci ve Topçuların Mevaciplerinin Temin Edildiği Yerlere Dair Harita (1765-1789)

ÖZGEÇMİŞ

İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini Medine Uluslararası Türk Okulu'nda 2013 senesinde tamamlamıştır. 2013 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nü kazandı. 2017 yılında mezun oldu. 2020 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2021 yılında ise Anadolu Üniversitesi- Açıköğretim İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimine başladı.

YILDIRIM, bekar olup, İngilizce bilmektedir.